

Charles Darwin

1809-1882

AUTOBIOGRAFIA
LUI
CHARLES DARWIN

Tradusă din limba engleză de VIORICA V. DOBROVICI,
iar din limba rusă de conf. D. DOROGAN, traduceri
colaționate de profesorii V. DOBROVICI și V. MİRZA
și stilizate de OTILIA CAZIMIR.

Redactor responsabil
Acad. V. D. MİRZA

Charles Darwin spre bătrînețe (1875).

CHARLES DARWIN

AMINTIRI DESPRE DEZVOLTAREA
GÎNDIRII ȘI CARACTERULUI MEU

AUTOBIOGRAFIA

(1809—1882)

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMINE

ЧАРЛЗ ДАРВИН
ВОСПОМИНАНІЯ
О РАЗВИТИИ МОЕГО УМА
И ХАРАКТЕРА
(АВТОБИОГРАФІЯ)
—•—
ДНЕВНИК РАБОТЫ
И ЖИЗНИ

*Полный перевод с рукописей Ч. Дарвина,
вступительная статья и комментарии*
проф. С. Л. СОБОЛЯ

ИЗДАТЕЛЬСТВО
АКАДЕМИИ НАУК СССР
Москва • 1957

Facsimilul copertii autobiografiei lui Darwin după traducerea
în l. rusă de către S. L. Sobol, 1957.

THE
AUTOBIOGRAPHY OF
CHARLES DARWIN

1809-1882

*With original omissions restored
Edited with Appendix and Notes
by his grand-daughter*

NORA BARLOW

COLLINS
ST JAMES'S PLACE, LONDON

1958

Facsimilul copertii autobiografiei lui Ch. Darwin cu omisiunile originale restabilite. Editată cu un apendice și note de nepoata sa Nora Barlow, 1958.

PREFAȚĂ TEHNICĂ

Față de interesul deosebit de mare pe care-l prezintă Autobiografia genului biolog englez Charles Darwin, noi am considerat că este de datoria noastră să redăm forma integrală a acestei Autobiografii intitulată de el : Amintiri despre dezvoltarea gândirii și caracterului meu.

Opera autobiografică a lui Charles Darwin a fost publicată de fiul său Francis, pentru prima oară, în anul 1887, cu unele omisiuni, cu ocazia tipăririi sub îngrijirea sa, a lucrării : The Life and Letters of Charles Darwin, including an Autobiographical Chapter (Editura J. Murray, London, 1888).

Autobiografia lui Darwin, în această formă, a fost tradusă în românește și publicată odată cu Originea speciilor în Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958, în colecția „Clasicii științei universale“ (p. 1—36).

Forma completă a acestei Autobiografii a apărut târziu (1957 și 1958) și nu am reușit să ne-o procurăm decât anul trecut.

În 1957, sub îngrijirea profesorului S. L. Sobol¹, această lucrare a fost editată în limba rusă în Editura Academiei de Științe U.R.S.S., Moscova, pentru prima oară. Prof. Sobol a folosit microfilmul manuscrisului lucrării Amintiri despre dezvoltarea gândirii și caracterului meu în forma sa completă, manuscris păstrat în Biblioteca Universității din Cambridge.

¹ Prof. S. L. Sobol a tradus și tipărit în limba rusă, în Editura Academiei de Științe a U.R.S.S., vol. IX al Operei complete a lui Ch. Darwin, *Călătoria unui naturalist în jurul lumii pe bordul vasului „Beagle“*, operă tradusă în limba română, în anul 1958, în Editura tineretului.

În 1958, după același manuscris, Nora Barlow, nepoata lui Charles Darwin, a publicat aceeași lucrare în englezește în Editura Collins, London.

Ambii autori au adăugat omisiunile originale făcute de Francis Darwin la indicațiile familiei sale. Nora Barlow a corijat, după original, unele pasaje din Autobiografia editată sub îngrijirea lui Francis Darwin.

Lucrarea Norei Barlow apare cu puțin înaintea sărbătoririi centenarului genialei opere a lui Charles Darwin: *Originea speciilor*¹.

Lucrarea lui S. L. Sobol conține o Introducere, un fel de prefață tehnică, Observațiile lui S. L. Sobol asupra volumului *Amintiri...*, traducerea Jurnalului — Journal (Personal Diary) a lui Charles Darwin, precum și un număr mare de note, foarte prețioase, din care reproducem cea mai mare parte în lucrarea de față. Notele lui Sobol sînt adăugate la sfîrșitul lucrării sale. Ele tratează despre multe subiecte, dar în special dau lămuriri importante despre mulți oameni cu care Darwin a venit în contact.

Lucrarea editată de Nora Barlow conține o Prefață, un Apendice, Note și un Index. Toate acestea tratează diferite subiecte, dar în special luminează unele din aspectele vieții lui Ch. Darwin și condițiile în care el a elaborat opera sa.

Noi redăm în ediția de față traducerea Introducerii prof. S. L. Sobol, precum și întreaga lucrare editată sub îngrijirea Norei Barlow.

În lucrarea noastră, unele note infrapaginale sînt redade după Francis Darwin și sînt marcate cu inițialele acestuia „F. D.". Alte note infrapaginale aparțin Norei Barlow și sînt marcate cu inițialele „N. B.". Alte note infrapaginale reprezintă notele finale ale prof. S. L. Sobol; ele sînt marcate cu inițialele „S. L. S.". În fine, notele noastre personale sînt marcate cu „N. trad.". În unele cazuri notele prof. Sobol și acelea ale lui N. Barlow aveau, în parte, același conținut. Pentru a evita repetițiile am făcut sinteza ambelor note, ori de

¹ Centenarul acestei opere s-a sărbătorit într-un cadru solemn cu ocazia celui de al XV-lea Congres Internațional de zoologie de la Londra (16–23 iulie 1958). Luna cînd s-a ținut Congresul corespunde cu luna în care, cu un secol în urmă, Charles Darwin a prezentat la Linnean Society rezumatul viitoareii sale capodopere *Originea speciilor*, și o dată cu acesta tot Darwin a prezentat lucrarea lui A. R. Wallace intitulată *On the Tendency of Varieties to depart indefinitely from the Original Type*.

cîte ori a fost cazul, indicînd, de fiecare dată, în ce fel a fost completată fiecare notă.

Am ținut seama că problemele tratate de prof. Sobol nu coincid întotdeauna cu cele tratate de Nora Barlow; de aceea am socotit util de a prezenta, în traducere, atît Introducerea prof. S. L. Sobol cît și Prefața și Apendicele din lucrarea N. Barlow. În felul acesta cititorii capătă o imagine mai completă asupra societății din timpul lui Darwin, asupra vieții. operei și caracterului acestuia.

Lucrarea apărută sub îngrijirea prof. Sobol ne-a fost procurată de tov. prof. N. Botnariuc de la Facultatea de biologie a Universității București; iar lucrarea apărută în îngrijirea Norei Barlow ne-a fost procurată de tov. prof. E. Ungureanu, de la Institutul de medicină din Iași. Pe această cale le mulțumim pentru ajutorul primit.

Între timp, la intervenția amabilă a d-lui Joseph Needham, secretarul bibliotecii Universității din Cambridge, d-l A. Tillotson ne-a trimis microfilmul „Autobiografiei” și „Jurnalului personal” al lui Ch. Darwin. Le mulțumim călduros pe această cale.

Introducerea asupra volumului Amintiri... și notele finale din lucrarea prof. S. L. Sobol au fost traduse de tov. conf. Dim. Dorogan, de la Institutul de medicină din Iași.

Toată lucrarea în englezește, publicată sub îngrijirea Norei Barlow, a fost tradusă de tov. Viorica Dobrovici, lector de limba engleză la Institutul de medicină și la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași.

Confruntarea textului tradus a manuscrisului Autobiografiei lui Ch. Darwin a fost făcută de tov. conf. Dim. Dorogan, după textul rus al prof. Sobol concomitent cu confruntarea traducerii din limba engleză a aceluiași text făcută de prof. Vasile Dobrovici și acad. Vasile Mîrza după textul lucrării editată sub îngrijirea Norei Barlow și după traducerea în romînește a Autobiografiei editată sub îngrijirea lui Francis Darwin.

Stilizarea textului a fost făcută de Otilia Cazimir.

În text am întîlnit unele fraze cu subiecte sau predicate subînțelese. Noi le-am adăugat în traducere, subiectul sau predicatul după caz, punindu-le în paranteze drepte, pentru a arăta că este un adaos la textul original.

Socotim că lucrarea de față constituie o prețioasă expunere care se adresează atît tineretului cît și cadrelor vîrstnice prin conținutul său educativ, excepțional de valoros.

Traducătorii

INTRODUCERE*

Prin publicarea *Autobiografiei* lui Ch. Darwin în anul 1887 de către Francis, fiul lui Ch. Darwin, în cuprinsul primului volum *The Life and Letters of Charles Darwin including an Autobiographical Chapter*, reprezintă în mod evident o variantă mult prescurtată a *Amintirilor...* scrise de către Charles Darwin în anii 1876—1881. După cum se vede din remarca introductivă a lui Francis Darwin la *Autobiografie* (p. 26), acest titlu îi aparține lui și nu lui Ch. Darwin, care în scopul sublinierii faptului că principala lui tendință a constat în a arăta istoricul dezvoltării sale psihice, și-a denumit notele sale *Amintiri despre dezvoltarea gândirii și caracterului meu*. În anul 1887, după cinci ani de la moartea tatălui său, Francis Darwin a considerat că nu este posibilă publicarea completă a *Amintirilor.....* tatălui său, care din multe puncte de vedere erau prea sincere. Francis Darwin a preferat să imprime *Amintirilor...* în special caracterul de povestire a faptelor fundamentale ale vieții lui Ch. Darwin, adică a caracterului autobiografiei însăși și nu al amintirilor; în acest scop el a exclus din textul *Amintirilor.....* toate părțile, alineatele și frazele care nu conțineau date directe asupra evenimentelor din viața lui Ch. Darwin și despre activitatea lui științifică. Unele dintre aceste părți excluse din *Amintiri*, de exemplu partea referitoare la atitudinea lui Ch. Darwin față de religie, povestirea lui despre tatăl și fiul său (povestire mult prescurtată), sînt prezentate de către Francis Darwin în primul și al VIII-lea capitol al aceluiași prim volum *The Life and Letters* cu indicația că aceste texte au fost scoase din *Amintiri.....* Cîteva pasaje mai scurte din *Amintiri.....* sînt date în cele trei volume ale lucrării *The Life and Letters* și în *More Letters*.

* Introducere scrisă de prof. S. L. Sobol la ediția rusă a *Amintirilor despre dezvoltarea gândirii și caracterului meu*.

Toate acestea, cit și indicațiile directe ale lui Francis Darwin în textul *Autobiografiei* cu privire la prescurtările efectuate de el, arătau că acestea au fost aduse la cunoștința cercurilor largi ale cititorilor *Amintirilor...* lui Ch. Darwin sub o formă incompletă. În anul 1933, Nora Barlow, nepoata lui Ch. Darwin, a publicat în întregime pasajul din *Amintiri...* în care Ch. Darwin prezenta date caracteristice asupra căpitanului Robert Fitz-Roy (vezi mai jos observații *Amintiri.....*, p. 196)¹. Însă pînă în prezent, textul complet al *Amintirilor...* lui Ch. Darwin a rămas nepublicat și necunoscut cercurilor largi ale cititorilor. Cititorii ruși, în marea lor majoritate, cunosc numai textul *Autobiografiei* publicat de către Francis Darwin în capitolul al II-lea din *The Life and Letters*, tradus în limba rusă de către K. A. Timiriazev la sfîrșitul celui de al X-lea deceniu al secolului trecut. Capitolul referitor la religie a fost retradus în limba rusă din traducerea germană a lui B. Ville, traducere făcută în anul 1907 (vezi p. 198)² și de atunci, spre deosebire de *Autobiografia* (în traducerea lui K. A. Timiriazev) nu a mai fost reeditat.

Autorul acestor rînduri, pe cînd pregătea pentru publicarea volumului al IX-lea al operelor lui Ch. Darwin în ediția Academiei, în componența căruia trebuia să intre și diferitele date autobiografice ale lui Ch. Darwin, a încercat să reproducă textul inițial al *Amintirilor...* după toate pasajele și extrasele publicate pînă atunci. Munca efectuată a dat un anumit efect pozitiv, însă textul obținut pe această cale rămînea net neunitar și fragmentar. A devenit și mai clar faptul că părți însemnate și evident foarte interesante ale *Amintirilor...* lui Ch. Darwin rămîneau nepublicate; la 75 de ani după moartea genialului savant ar fi fost pe deplin natural ca cercurile largi ale cititorilor din lumea întreagă să cunoască textul integral al *Amintirilor.....* — cel mai important document autobiografic lăsat de genialul fondator al biologiei contemporane.

Colegiul de redacție al ediției Academiei a *Operele* lui Ch. Darwin, considera ca fiind extrem de necesar de a da în volumele consacrate vieții și corespondenței lui Ch. Darwin, textele complete ale *Amintirilor.....* și ale unor serii de alte documente și scrisori ale lui Ch. Darwin rămase încă nepublicate: „Jurnalul“ vieții și activității lui, primul „Caiet de note“ asupra concepției evoluționiste din anii 1837—1838. unele scrisori către Ch. Lyell și altele. Deoarece originalele sau copiile majorității manuscriselor lui Ch. Darwin sînt păstrate la Biblioteca Universității din Cambridge, Colegiul de redacție a luat hotărîrea de

¹ În ediția rusă a *Amintirilor.....* În lucrarea de față acest pasaj se găsește la paginile 83—86. N. trad.

² P. 95 în lucrarea de față. N. trad.

a se adresa acestei biblioteci (prin Biblioteca Centrală a Academiei de Științe a U.R.S.S.), cu rugămintea de a i se pune la dispoziție fotocopiile sau microfilmele documentelor arătate mai sus ale lui Ch. Darwin. Biblioteca Universității din Cambridge ne-a pus la dispoziție cu cea mai mare amabilitate microfilmele documentelor enumerate mai sus, iar la cererea noastră de a ne aproba publicarea traducerii în limba rusă a acestor documente ale lui Ch. Darwin, secretarul Bibliotecii Universității din Cambridge, Mr. A. Tillotson, în scrisoarea adresată academicianului V. N. Sukacev, redactorul principal al ediției Academiei a *Operele* lui Ch. Darwin, a comunicat următoarele: „Dear Sir, I thank you for the letter from yourself and Professor Sobol about the Darwin material. We are glad to enable you to publish a complete Russian translation of Darwin's works by means of microfilms of documents in this Library. We have no objection to their being translated and published, Yours truly, A. Tillotson (Secretary of the University Library Cambridge, England)“¹.

Mă folosesc de acest prilej ca în numele tuturor biologilor sovietici, al Colegiului de redacție al ediției Academiei a *Operele* lui Ch. Darwin, cât și din partea mea personal, de a exprima profunde mulțumiri Bibliotecii Universității din Cambridge și secretarului ei, Mr. A. Tillotson, pentru acest act cu adevărat prietenesc care servește cum nu se poate mai bine la apropierea și înțelegerea reciprocă a popoarelor și savanților din Anglia și Uniunea Sovietică, savanți care cinstesc, în mod egal, personalitatea luminoasă a celui mai mare biolog al tuturor timpurilor și popoarelor.

Din seria de documente ale lui Darwin obținute de la Cambridge, publicăm în cartea de față, fără a mai aștepta apariția volumului al IX-lea al *Operele*, traducerea completă a două documente autobiografice — *Amintiri...* și *Jurnal*. Despre primul document s-a vorbit mai sus. În prealabil, înaintea primirii de către noi a microfilmului textului complet al *Amintirilor.....*, noi intenționăm să utilizăm pentru cel de al IX-lea volum al *Operele* lui Ch. Darwin, vechea traducere a *Autobiografiei*, făcută de K. A. Timiriazev (sau mai probabil efectuată sub conducerea lui), care a fost revizuită și corectată după textul publicat de către Francis Darwin și completat prin traducerea altor pasaje publicate din *Amintiri.....*

¹ Stimate Domn. Vă mulțumesc dvs. și profesorului Sobol pentru scrisoarea referitoare la documentele lui Ch. Darwin. Sintem bucuroși de a vă da posibilitatea publicării traducerii complete în limba rusă a lucrărilor lui Ch. Darwin pe calea utilizării microfilmelor documentelor păstrate în biblioteca noastră. Nu avem nimic împotriva traducerii și publicării lor. Al dvs. A. Tillotson (Secretarul Bibliotecii Universității din Cambridge, Anglia). N. trad.

Cunoașterea manuscrisului de la Cambridge al *Amintirilor.....*, ne-a făcut să renunțăm la traducerea anterioară și să facem o traducere cu totul nouă, unitară ca stil, traducere care să corespundă exact textului englez, așa cum l-am cunoscut din manuscrisul original al lui Ch. Darwin. Darwin, după cum el însuși ne spune în rîndurile introductive ale *Amintirilor.....*, nu s-a ocupat deloc de stilul expunerii; afară de aceasta, în anii 1877—1879 și 1881, el a făcut o serie de intercalări vaste care au tulburat armonia arhitecturală a *Amintirilor....* nu prea sever coordonată și fără aceste intercalări. Toate acestea imprimă *Amintirilor....* caracterul unei ciorne prelucrate incomplet din punct de vedere al stilului. Presupunem că unul din scopurile urmărite de către Francis Darwin cînd a efectuat prelucrarea *Amintirilor....*, a fost de a imprima acestora un aspect mai coordonat și mai ușor de citit. Însă, deoarece noi am urmărit cu totul alt scop și anume acela de a populariza în cercurile largi ale cititorilor acest extrem de important document sub aspectul în care a apărut scris de pana lui Darwin însuși, era natural de a oglindi în traducere cît mai exact cele mai mici amănunte ale tuturor particularităților, toate nuanțele originalului darwinian, ținînd seama totodată, se înțelege, de legile limbii ruse.

Același lucru este valabil și pentru micul *Jurnal*, în care Ch. Darwin nota foarte pe scurt, începînd cu anul 1838 și terminînd cu anul 1881, cele mai importante evenimente din activitatea sa științifică și din viața sa. Acest *Jurnal* a fost mult utilizat de către Francis Darwin în notele sale explicative la scrisoarea lui Ch. Darwin, incluse în *The Life and Letters* și în *More Letters*. Însă Francis Darwin a prezentat textual numai puține note ale *Jurnalului*. *Jurnalul* (sau, cum este denumit în catalogul Bibliotecii Universității din Cambridge *Jurnalul personal*) lui Darwin este scris într-o limbă extrem de laconică și pentru a-l face întrucîtva mai ușor de citit, a fost nevoie ca în textul său să fie introduse destul de numeroase cuvinte suplimentare cuprinse în paranteze pătrate.

Despre particularitățile ambelor manuscrise — *Amintiri....* și *Jurnal* — este destul să comunicăm următoarele: manuscrisul *Amintirilor...* reprezintă prin el însuși manuscrisul lui Ch. Darwin scris de mîna sa proprie, cu un scris foarte mărunț, dar suficient de citeț, pe 206 pagini de caiet format mare. Numerotația de bază (adică numerotația paginilor textului scris în anul 1876) cuprinde 121 pagini. Intercalările, scrise în anii 1877—1879 și 1881, sînt însemnate cu numărul paginii la care aparțin ele și în cazurile în care intercalarea ocupă cîteva pagini, prin literele succesive ale alfabetului englez. În observații, noi dăm enumerarea amănunțită atît a părților publicate anterior ale

Amintirilor...., cît și a tuturor părților esențiale nepublicate pînă în prezent. Traducerea *Jurnalului* a fost făcută de noi după copia manuscrisului pregătită la indicația lui Francis Darwin, probabil în anii cînd el pregătea pentru publicare volumele *The Life and Letters*. Într-o serie de locuri ale acestei copii există pe margini corecturile cuvintelor făcute de mîna lui Francis Darwin, citite incorect sau nedescifrate deloc de către cel ce a copiat. În două-trei locuri, nici chiar Francis Darwin nu a putut descifra scrisul tatălui său.

Caracterul ambelor documente în care sînt amintite un foarte mare număr de evenimente, nume și localități geografice, puțin cunoscute sau cu totul necunoscute cititorului sovietic contemporan, a făcut necesar un comentariu destul de vast, fără de care o parte însemnată a *Amintirilor....* și *Jurnalului* ar putea rămîne neînțeleasă. La alegerea ilustrațiilor am căutat să dau cititorilor sovietici un material cît mai nou, puțin cunoscut la noi.

Doresc să-mi exprim sincera mea recunoștință lui A. I. Șirokova și A. J. Pavlova de la Biblioteca Centrală a Științelor sociale a Academiei de Științe a U.R.S.S. pentru ajutorul lor în obținerea materialelor și documentelor lui Charles Darwin de la Biblioteca Universității din Cambridge. Mulțumesc de asemenea și lui A. O. Zelenina care și-a luat greaua sarcină de a confrunta textul manuscris al *Amintirilor....* cu părțile publicate anterior și a știut pe această cale să scoată la iveală părțile *Amintirilor....* rămase necunoscute pînă în prezent.

Mulțumesc candidatului în științe filozofice — S. K. Ant, care a efectuat munca de îmbunătățire a traducerii vechi a *Autobiografiei* și a traducerii unor pasaje din *Amintiri....* publicate anterior în Anglia, dar care nu erau traduse în limba rusă. De asemenea, mulțumesc profesorilor S. G. Hellerstein (observația nr. 13a) și F. T. Grünbaum (observația nr. 15a) și docenților P. E. Zabludovski (observația nr. 73) și V. L. Levin (observația nr. 22a și 67).

S. L. SOBOL

PREFAȚĂ *

Charles Darwin și-a scris amintirile la bătrînețe, pentru plăcerea lui personală și pentru interesul copiilor lui și al urmașilor acestora. El a terminat povestirea principală, cuprinzînd 121 de pagini, între mai și august 1876, scriind, după cum spune el, cîte un ceas pe zi, de cele mai multe ori după amiaza. În timpul ultimilor șase ani ai vieții, îndată ce-i veneau în minte amintiri proaspete, el a căutat să dezvolte ceea ce scrisese mai înainte, introducînd astfel cele șazeci și șapte de pagini de adaos la locurile potrivite. Ediția de față a *Autobiografiei* e o transcriere completă a întregului manuscris, care, legat în piele, este păstrat în Biblioteca Universității din Cambridge.

Autobiografia a apărut tipărită întâia oară ca o parte din *Life and Letters of Charles Darwin*¹, editată de fiul său Francis și publicată în 1887 de editorul John Murray, după cinci ani de la moartea autorului, cînd multe omisiuni erau socotite ca necesare².

S-au publicat două ediții. În 1929, *Autobiografia* a apărut ca un volum separat în *The Thinkers Library*, No. 7 (Watts & Co.), cu două adăugiri: prima, un capitol de *Reminiscences*³ de Francis Darwin, și a doua o expunere, tot de Francis Darwin, a vederilor tatălui său cu privire la religie. În 1950, G. Simpson a scos un volum intitulat *Charles Darwin's Autobiography* (Henry Schuman, New York), care cuprinde un studiu introductiv, *The Meaning of Darwin*⁴, de

* Prefața scrisă de Nora Barlow la ediția engleză a *Autobiografiei*.

¹ Viața și corespondența lui Charles Darwin.

² Fiul său, Francis a notat: „Prin urmare, e ușor de înțeles că, într-o relatare atît de personală și de intimă, scrisă de autor pentru soția și copiii săi, au apărut unele pasaje care trebuiau omise; și nu am socotit necesar să arăt locul unde aceste omisiuni au fost făcute“ (nota lui Francis Darwin).

³ Amintiri.

⁴ Concepția lui Darwin.

Simpson, *Reminiscences* de Francis Darwin și *Notes and Letters of Charles Darwin depicting the growth of the Origin of Species*¹. Toate aceste texte au fost luate din versiunea din 1887, fără nici o corectură față de manuscrisul original. Totuși, unele extrase din pasajele nepublicate au apărut recent, de când manuscrisul e pus la dispoziția cercetătorilor.

Am urmărit îndeaproape originalul, restabilind omisiunile care se urcau la aproape șase mii de cuvinte și îndreptînd multe dar neînsemnate scăpări din vedere și modificări ce se strecuraseră în prima redactare. Acolo unde a fost necesar am schimbat punctuația defectuoasă și am completat doar prescurtările esențiale, amîndouă împiedicînd o lectură curentă. Pretutindeni, intercalările lui Charles Darwin sînt puse între paranteze rotunde, iar adăugirile mele personale între paranteze drepte. Notele infrapaginale din ediția lui Francis Darwin a *Autobiografiei* sînt însemnate cu inițialele F. D., iar cele adăugate de mine cu inițialele N. B. Ca să păstrez continuitatea textului, n-am notat primele omisiuni așa cum apar, dar la sfîrșitul cărții se găsesc menționate, pentru cei ce doresc să le urmărească, pagina și rîndul celor mai importante dintre ele.

Apendicele și *Notele* dau amănunte asupra subiectelor ce apar în text și cuprind scrisori nepublicate. Polemica cu Samuel Butler, care a fost redată pe larg în partea a II-a din *Apendice*, poate fi socotită de unii că i s-a dat prea mare importanță. Dar mi-am dat seama că scrisorile nepublicate aruncă o lumină mai mult asupra acestei povestiri complexe, de atîtea ori greșit înțeleasă. De altminteri, ea prezintă un interes mai general, deoarece cuprinde părerile lui Charles Darwin asupra primilor evoluționiști.

Aduc mulțumirile mele lui Sir Charles Darwin, care mi-a îngăduit să păstrez volumul legat al manuscrisului timp de mai multe luni, înainte de a-l fi încredințat Bibliotecii Universității din Cambridge. Bibliotecarul mi-a acordat condiții favorabile pentru revizuirea finală, și-i rămîn îndatorată pentru amabilitatea sa. De asemenea, îi mai rămîn îndatorată și D-lui R. V. Kerr, ca și D-lui Pilgrim, pentru sprijinul acordat.

Sprijin am mai avut și de la mulți alții: de la soțul meu și de la fiii mei, de la sora mea, D-na Rees Thomas, de la verișoarele mele, D-na Cornford și defuncta D-nă Raverat, de la D-ra Sybil Fountain, D-l Argent și Dr. Padel.

NORA BARLOW

¹ Note și corespondența lui Charles Darwin descriind dezvoltarea *Originii speciilor*.

„Dacă aş trăi încă douăzeci de ani şi aş fi încă în stare să lucrez, cît ar trebui să modific ORIGINEA SPECIILOR şi cît ar trebui modificate vederile mele asupra tuturor punctelor! Totuşi este un început, şi asta înseamnă ceva.....”.

CHARLES DARWIN CĂTRE J. D. HOOKER 1869
(ediția engleză)

INTRODUCERE*

Amintirile personale ale lui Charles Darwin asupra vieții și activității sale, scrise între 67 și 73 ani, trebuie să rămână o importantă lucrare de informație, fie în istoria ideilor, fie în galeria de portrete a oamenilor. Darwin reprezintă încă figura conducătoare a acelei revoluții în gândirea științifică ce a urmat publicării *Originii speciilor* în mijlocul sec. XIX, revoluție care a cuprins curind toate domeniile cunoașterii. Dar posteritatea trebuie să reafirme mereu trecutul, și pentru aceasta sînt necesare mai ales izvoare precise contemporane, în special spre a lumina vremurile furtunoase, cînd vîntul putea să schimbe un crez odată acceptat. Figurile mari trebuie privite în mediul lor de viață, iar cuvintele lor trebuie ascultate, purificate de dezvoltarea dogmelor elaborate după moartea lor. În *Autobiografie*, Charles Darwin ne vorbește de maturizarea lentă a gândirii și a teoriilor sale, care l-au dus la publicarea lucrării la Societatea Linneană împreună cu A. R. Wallace, în 1858, și la *Originea speciilor*, în 1859.

Cred că e timpul să restabilim omisiunile făcute în 1887. Ici și acolo, asprimea unor pasaje a trebuit cenzurată acum 70 de ani, din respect pentru sensibilitatea prietenilor săi. Acum, aceste comentarii nu numai că par inofensive, dar scot la iveală idei ingenioase, care aruncă lumină asupra trecutului.

De altminteri, omisiunile cele mai importante au izvorît din amintirea sentimentelor puternice ivite după publicarea *Originii*, încă vii la începutul anului 1880, cînd Francis Darwin lucra la *Life and Letters*. De fapt, familia era împărțită în ceea ce privește publicarea unora din pasajele referitoare la ideile religioase ale lui Charles Darwin. Francis, editorul, era de părere că procedeul just era o publicare completă a manuscrisului, în timp ce alți membri ai familiei susțineau cu tărie că ideile lui Charles, scrise atît de intim și fără intenția de a fi date publicității, i-ar dăuna prin simplitatea lor.

* Introducerea scrisă de Nora Barlow la ediția engleză a *Autobiografiei*.

Eu scriu ca una din generația următoare, și-mi vine greu să-mi imaginez încordarea care va fi existat în ceea ce ni se păruse totdeauna o falangă unită și puternică de unchi și mătuși. Curînd după moartea lui Charles, înainte de publicarea volumului *Life and Letters*, aceste neînțelegeri erau atît de mari, încît s-a sugerat ideea să se recurgă la judecată. Leonard Darwin¹ îmi scria, în 1942: „Sînt singura persoană în viață care poate să-și mai amintească de neînțelegerile grave ce s-au ivit în ajunul publicării *Autobiografiei* și, care au făcut-o pe Etty² să meargă atît de departe, încît să vorbească de măsuri legale spre a opri publicarea *Autobiografiei*. Aceste măsuri nu puteau fi luate decît împotriva lui Frank. Etty socotea că în ceea ce privește problemele religioase, *Autobiografia* era incompletă și în parte fără sens, și că în aceste împrejurări n-ar fi fost numai incorect față de memoria lui ca *Autobiografia* să fie publicată, deoarece chiar el, tatăl lor, s-ar fi opus cu tărie la aceasta. N-aș fi surprins dacă părerea mamei, părere pe care nici unul din noi n-am cunoscut-o, n-ar fi constituit ultimul cuvînt adresat lui Frank împotriva publicării pasajelor omise din *Autobiografie*“. Intervenția d-nei Darwin e sprijinită de un comentariu scris de mîna ei pe un exemplar al manuscrisului *Autobiografiei* transcris de Francis. Acest comentariu ne este prezentat într-o notă infrapaginală, la locul potrivit. Sublinierea cuvîntului *să vorbească* din scrisoarea lui Leonard ni-l arată, după părerea mea, ca fiind sigur că Henrietta, sora lui, n-ar fi introdus niciodată o acțiune în justiție. Cu toate acestea, e limpede că părerile erau împărțite, iar neînțelegerile în această familie unită erau mari, explicate poate pe de-a întregul de faptul că nu toți copiii erau de aceeași părere în ce privește concepția științifică a tatălui și cea religioasă a mamei lor. Totuși, aceste deosebiri de vederi existente nu au dus la nici o înstrăinare între părinți. Această rezervă intenționată a fost o urmare a furtunii științifico-religioase ce se dezlănțuise între 1860—1870, cu o furie pe care ar fi greu s-o înțelegem astăzi. Aversiunea lui Charles Darwin față de orice polemică publică sau dispută personală a găsit și după moartea sa un ecou în această neînțelegere familiară. Francis se referă la religia lui Charles și la rezerva sa în capitolul VIII din *Life and Letters*, vol. I, care cuprinde pasaje însemnate luate din *Autobiografie*, pasaje probabil trecute mai întîi prin cenzura familiei, și care sînt puse din nou la locul lor în lucrarea de față.

¹ Leonard Darwin, al patrulea fiu al lui Charles Darwin, maior la Academia Regală de Geniu.

² Henrietta, fiica cea mai mare a lui Charles, căsătorită cu R. P. Litchfield.

Teoria evoluției e pe deplin acceptată astăzi, iar autorul *Originii speciilor* e mort de mai bine de șaptezeci de ani. Omisiunile făcute foarte curînd după moartea sa trebuie repuse acum la locul lor, deoarece e deosebit de prețioasă orice dovadă de care dispunem acum cu privire la cei care transformă credințele fundamentale. Cît de importantă a fost schimbarea e greu să ne imaginăm astăzi, cînd nu-i ușor să ne transpunem în era preevoluționistă.

E adevărat că ideile asupra evoluției aveau o poveste lungă în urma lor. Sînt unii care l-ar socoti pe Charles Darwin ca pe un cercetător norocos într-o serie de peste două mii de ani. Teoria ne-substanțială asupra evoluției plutea în aer, situația era pregătită, — și așa mai departe. Dar situația e totdeauna pregătită pentru reinterpretarea teoriilor în lumina unor noi viziuni și a unor fapte noi. Aceasta e însăși sfera de activitate a științei. Linia generală de gîndire a lui Darwin a mers împotriva speculației ușoare, deși mintea sa formula cu ușurință teorii pe care era gata să le supună unor probe esențiale de observație și de experiență. I-au trebuit douăzeci de ani de teoretizare combinată cu faptele găsite, ca să pregătească dovada evoluției în fața unei lumi cu totul antagoniste. Darwin a trebuit să se convingă pe el însuși, prin dovezi adunate treptat, înainte de a putea convinge pe alții. Și la el a fost înțeles cît și convingerile sînt tot atît de liber exprimate. Cărțile sale rămîn ca trepte ascendente pentru știința de mîine. Rigiditatea dogmatică a fost cu totul străină ideii sale centrale.

Descoperirile ulterioare nu au subminat cu nimic poziția lui Darwin. Genetica mendeliană și progresele în studiile de citologie și variație mai curînd au confirmat și sprijinit tema principală a *Originii speciilor*¹, așa încît numele său rămîne mai strîns legat decît oricare altul de admiterea concepțiilor evoluționiste în doctrina științifică a secolului al XIX-lea. *Autobiografia* îl situează pe locul cucerit în succesiunea istorică a ideilor asupra evoluției și îl scoate mai bine în evidență decît relatările cele mai conștiincioase. Putem cuprinde tabloul originii Darwin-Wedgwood, atît ca înaintași genetici, cît și ca reprezentanți ai tradițiilor utilitariene și a conservatorilor (Whig). Putem vedea dragostea deosebită a lui Darwin pentru istoria naturală transformîndu-se din pasiunea tinerească de a colecționa și vîna, în pasiunea matură de a teoretiza. Putem urmări timiditatea sa făcînd loc, cu încetul, numai convingerii științifice și niciodată finalității dogmatice. În edițiile ulterioare ale *Originii*, Darwin a dovedit o credință mereu sporită în moștenirea caracterelor dobîndite și în

¹ Contrar părerii lui Barlow, darwiniștii creatori sovietici socotesc că neodarwinismul a golit de conținutul său materialist concepția lui Darwin. N. trad.

importanța folosirii și nefolosirii părților în descrierea generală a evoluției, descriere care a dus la oarecare ambiguitate de exprimare în ceea ce privește rolurile respective în selecția naturală¹. Niciodată Darwin nu a șovăit în credința sa că selecția naturală e factorul principal al evoluției, dar admiterea și altor cauze ale evoluției i-a îngăduit să arate și problemele încă nerezolvate, și e adevărat că șovăirile sale pot dovedi înțelepciunea sa, dacă privim lucrurile prin lumina unei lucrări recente².

Pasajul din *Autobiografie* reprodus în facsimilul alăturat dovedește aceste îndoieli și arată cum gândurile sale se luptau pentru înțietate, ducându-l la adăugiri și ștersături. Pasajul se găsește la p. 96–97 din *Autobiografie*.

În aceste vremuri, protestele adevărate ale oamenilor mari în mediul lor de viață sînt cu deosebire necesare, deoarece două școli de gîndire înclină să ia marile figuri din istorie și să le modeleze pentru a-și demonstra propriile lor doctrine. Pentru un marxist, individul e produsul mediului lui economic: revoluționarul, artistul, inventatorul, sînt aruncați în sus, ca niște baloane de săpun, de necesitățile economice. Tot așa adeptul teoriei lui Freud, deși de pe poziții cu totul diferite, desconsideră teoria genetică și vede progresul omului numai din punct de vedere al adaptării sau neadaptării lui la experiența personală. Fără îndoială că amîndouă aspectele își au dovezile lor, deoarece omul nu se poate dezvolta, atît trupește cît și spiritualicește, în afara mediului³. Autoportretele au meritul de a înfățișa atît influențele din afară, cît și omul. E posibil să existe unii cărora *Autobiografia* să le arate că Charles Darwin nu a fost un metafizician sau un gînditor profund, care să depășească domeniul teoriei sale despre lume. Dar nimeni nu poate citi cuvintele sale fără să recunoască un caracter de o rară simplitate și de o desăvîrșită integritate. *Autobiografia* ne arată cum a modificat el întregul mers al gîndirii epocii victoriene, nu înfrumusețîndu-și descoperirile și nici printr-un brusc iconoclast, ci mai curînd printr-o perspicacitate minuțioasă și printr-o judecată ponderată, deschizînd orizonturi vaste cercetărilor de mai tîrziu.

NORA BARLOW

¹ Vezi noua reeditare a lui Darlington a primii ediții a *Originii* (Watts & Co.).

² Vezi C. Waddington, *Principles of Embryology* (Principii de Embriologie), 1956.

³ Contrapunerea concepției materialiste a lui Darwin cu teoria idealistă a lui Freud și cu marxismul este confuză și nelogică. Marxismul și darwinismul au puncte comune între ele și nici o legătură cu freudismul după părerea noastră. N. trad.

AMINTIRI
DESPRE DEZVOLTAREA GÎNDIRII
ȘI CARACTERULUI MEU
AUTOBIOGRAFIA

Table of Contents

From my birth to going to Cambridge	p. 1 - 25
Cambridge life	p. 25 - 47
Visage of the People	p. 47 - 57
From my return home to my marriage	p. 58 - 73
Religion belief	p. 61 - 73
From my marriage & residence in London	
to my leaving of town	p. 73 - 79
Residence of town	p. 79
On account how several books were	p. 81
On estimation of my mental powers	p. 111.

Facsimilul „Conținutului“ (tablei de materii) autobiografiei după microfilmul manuscrisului original.

Amintiri despre dezvoltarea gândirii și caracterului meu

Autobiografia*

31 mai 1876

Ch. Darwin

CONȚINUTUL**

De la nașterea mea pînă la înscrierea la Cambridge. Viața la Cambridge. Călătoria pe „Beagle“. De la întoarcerea acasă pînă la căsătoria mea. Concepțiile religioase. De la căsătoria mea și șederea la Londra pînă la stabilirea la Down. Viața la Down. Descrierea modului în care au apărut diferitele mele cărți. O apreciere a capacităților mele intelectuale.

Un editor german mi-a scris și mi-a cerut să povestesc cîte ceva despre dezvoltarea intelectului și a caracterului meu, o dată cu o schiță autobiografică. M-am gîndit că asemenea încercare m-ar amuza și eventual, ar putea să intereseze pe copiii mei

* După S. I. Sobol, deosebirile dintre date de la începutul și sfîrșitul manuscrisului (31 mai 1876 la început, și 28 mai 1876 la sfîrșit) s-ar datora faptului că Ch. Darwin a pus ultima dată din memorie fără a se mai uita la începutul manuscrisului. N. trad.

** „Conținutul“ (pe care-l redăm ca facsimil), a fost scris de Darwin pe o pagină separată. S. L. Sobol presupune că Darwin a redijtat „Conținutul“ la 3 august 1876 după terminarea lucrării. N. trad.

sau pe copiii lor. Știu că și pe mine m-ar fi interesat mult să citească o schiță a amintirilor bunicului meu — fie și scurtă și plicticoasă — scrisă cu mâna lui, despre ce a gândit, ce a făcut și cum a lucrat¹. Am încercat să scriu povestirea de față, în care e vorba de mine, ca și cum aș fi un mort care privește în urmă, dintr-altă lume, propria lui viață. Nu mi s-a părut că acest lucru ar fi greu, deoarece pentru mine viața e aproape sfârșită. Nu mi-am dat nici o osteneală în ceea ce privește stilul.

M-am născut în Shrewsbury², la 12 februarie 1809. L-am auzit pe tata spunând că, după părerea lui, oamenii cu însușiri intelectuale deosebite au, în general, o memorie a trecutului îndepărtat chiar de la o vîrstă foarte fragedă. Nu e cazul meu, deoarece primele mele amintiri datează de pe la patru ani și cîteva luni, cînd ne duceam în apropiere de Abergel³ să facem băi de mare. Mi-aduc aminte destul de nelămurit de unele întâmplări și locuri de acolo.

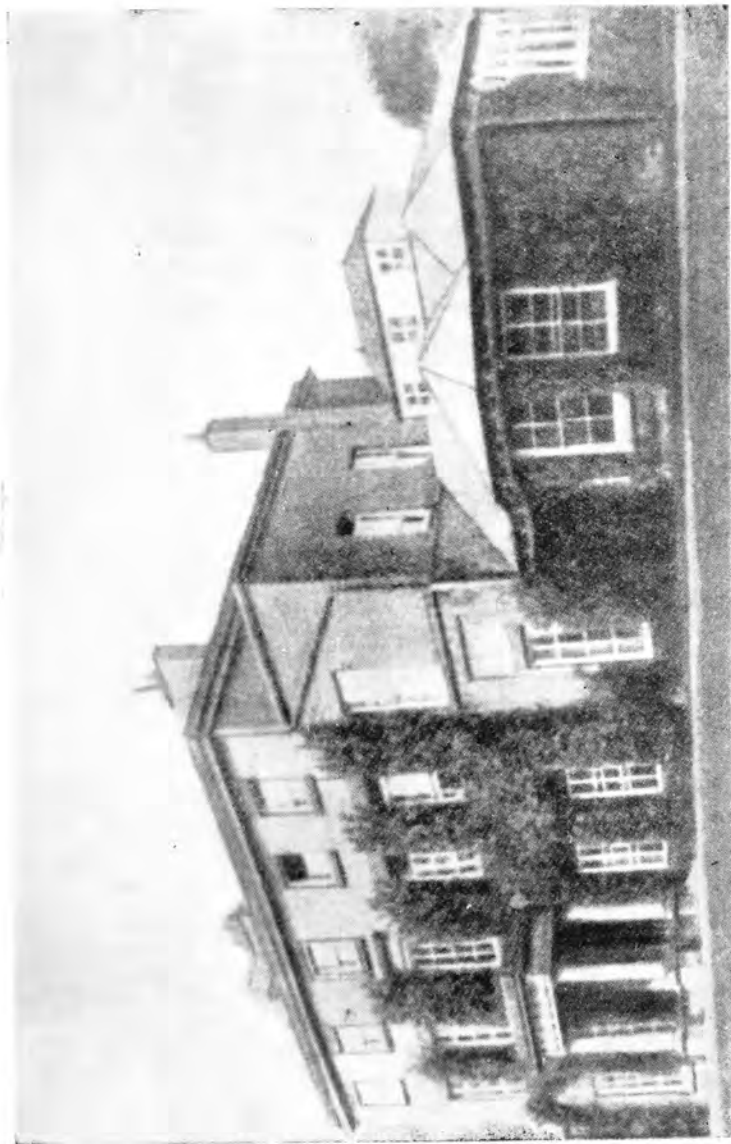
Mama a murit în iulie 1817, cînd abia împlinisem opt ani, și e ciudat că nu pot să-mi amintesc nimic despre ea afară de patul ei de moarte, de rochia ei de catifea neagră și de masa ei de lucru, cu totul curioasă ca formă. Cred că uitarea mea se datorește în parte surorilor mele, care, din pricina durerii lor, n-au fost niciodată în stare să vorbească despre ea sau măcar să-i pomenească numele, și în parte stării ei bolnăvicioase de mai înainte. În primăvara aceluiași an, am fost trimis la o școală din Shrewsbury⁴, unde am urmat un an. Înainte de a mă

¹ Ch. Darwin se referă la bunicul său Erasmus Darwin (1731–1802) medic, naturalist și poet, unul dintre primii biologi evoluționiști care, pe la sfîrșitul secolului XVIII a elaborat o concepție evoluționistă apropiată de concepția lui Lamarck. S. L. S. (nota 3, p. 200).

² Shrewsbury, vechi oraș, centru administrativ al ținutului Shropshire în partea de apus a Angliei centrale, vecin cu Țara Galilor, situat pe malul riului Severn. S. L. S. (nota 4, p. 200).

³ Abergel, un mic orașel în partea de nord a Țării Galilor, pe malul Mării Irlandei. S. L. S. (nota 6, p. 200).

⁴ Condusă de Rev. G. Case, preotul capelei unitariene din High Street. D-na Darwin era unitariană și lua parte la slujba religioasă în capela d-lui Case, iar tata, în copilărie, se ducea și el acolo împreună cu surorile lui mai mari. Dar atît el cît și fratele său, au fost botezați și sortiți să aparțină bisericii anglicane; și după primii ani ai copilăriei, se pare că el se ducea de obicei la biserică, dar nu la capela d-lui Case. Din cele scrise (în *St. James's Gazette*, din 15 decembrie 1883) rezultă că o placă murală a fost așezată în amintirea lui în capelă, care este cunoscută astăzi sub numele de „Biserica Creștină Liberală“, F. D. ...Amintim că secta Unitarienilor nega dogma Trinității. S. L. S. (nota 8, p. 200).

„Maunt“. Casa d-rului Robert Darwin din Shrewsbury unde s-a născut Ch. Darwin
(după S. L. Sobol).

duce la școală, soră-mea Carolina se ocupase de educația mea, dar mă îndoiesc dacă această încercare a reușit. Mi s-a spus că eram mai slab la învățătură decît sora mea mai mică, Catherine, și cred că în multe privințe am fost un copil neascultă-

Susanne Darwin (Wedgwood), mama lui Ch. Darwin
(după S. L. Sobol).

tor. Carolina era cît se poate de bună, inteligentă și harnică ; dar era prea silitoare atunci cînd încerca să mă învețe carte, și-mi aduc aminte bine, după atîția ani, cum mă întrebam cînd mă pregăteam să intru în odaia în care mă aștepta : „Oare pentru ce o să mă mai certe acum ?“ Și ajunseseam atît de nepăsător la dojană, încît nu-mi mai păsa ori ce mi-ar fi spus.

Pe vremea când urmam școala aceea, mi s-a dezvoltat mult gustul pentru istoria naturală și în special pentru colecționări. Încercam să aflui nume de plante și colecționam tot felul de lucruri: scoici, sigilii poștale, francaturi¹, monede și minerale. Pasiunea de a colecționa care-l face pe om să ajungă un naturalist sistematic, un virtuos sau un zgîrcit, era foarte puternică în mine, și evident că era înăscută, deoarece nici una dintre surorile mele sau fratele meu nu arătaseră vreodată această înclinare.

O mică întâmplare de pe atunci mi-a rămas adînc întipărită în minte, și îmi închipui că asta se datorește tulburării puternice pe care mi-a provocat-o mai târziu în conștiință. Întîmplarea merită să fie amintită, deoarece dovedește clar, că la vîrsta aceea fragedă mă interesa variabilitatea plantelor! Într-o zi, îi spuneam unui alt băiețel (cred că era Leighton², care mai târziu a ajuns un binecunoscut lichenolog și botanist), că puteam să obțin *Polyanthes* și *Primule* de diferite culori, stropindu-le cu anumite lichide colorate, ceea ce era fără îndoială o mare minciună, deoarece nici nu încercasem vreodată așa ceva. Aici pot să mărturisesc că, în copilărie, aveam înclinarea de a născoci cu tot dinadînsul neadevăruri, și întotdeauna făceam lucrul acesta din dorința de a stîrni uimire. Odată, de pildă, am cules o mulțime de fructe superbe din livada tatălui meu și le-am ascuns într-un tufiș, apoi am alergat pe nerăsuflute să dau de veste că descoperisem o grămadă de fructe furate³.

Cam tot pe vremea aceea, sau sper că la o vîrstă și mai fragedă, furam uneori fructe ca să le mănînc. Una din metodele mele era ingenioasă. Grădina de fructe și zarzavaturi, în-

¹ Membrii înaltei nobilimi și ai parlamentului aveau dreptul prin semnătura lor pusă pe plicul scrisorilor, să le trimită netimbrate. „Francaturile“ erau deci autografe (nota ediției germane a Autobiografiei editată de Fr. Darwin).

² Rev. W. A. Leighton, care a fost coleg cu tata la școala d-lui Case, își amintește că tata a adus la școală o floare, spunînd că maică-sa îl învățase cum putea descoperi numele plantei uitîndu-se înăuntrul ei. Și d-l Leighton urmează: „Această întîmplare mi-a ațîțat în chip deosebit atenția și curiozitatea, și l-am întrebat de mai multe ori cum s-ar putea ajunge la acest rezultat?“ Bineînțeles, metoda nu putea fi transmisă. F. D.

William Allpart Leighton (1805—1899), botanist, educat la St. John's College, Cambridge. A publicat *Flora Of Shropshire* (Flora din Shropshire), *Lichen Flora of Great Britain* (Flora de licheni din Marea Britanie) și alte lucrări. N. B.

³ Tatăl său trata cu înțelepciune această tendință, nepedepsind minciunile, dar scoțînd în evidență adevărul. F. D.

cuiață seara, era împrejmuită cu un zid înalt. Dar cu ajutorul copacilor din vecinătate, puteam să mă urc cu ușurință pe creasta zidului. Apoi înfingeam un băț lung în gaura din fundul unui ghiveci de flori destul de mare și, ridicându-l în sus, desprindeam piersici și prune care cădeau în ghiveci, așa încît captura era asigurată. Îmi amintesc, cînd eram copil, că furam mere din livadă ca să le duc unor băieți și tineri care stăteau într-o casă din apropiere și, înainte de a le da fructele, le demonstrem cît de repede puteam să alerg. Și e surprinzător cum nu-mi dădeam seama că mirarea și admirația pe care o arătau ei talentului meu de alergător, nu era decît de dragul merelor. Îmi amintesc însă ce fericit eram cînd îmi mărturiseau că nu mai văzuseră niciodată vreun băiat alergînd așa de repede!

Îmi aduc aminte¹ în mod limpede și de altă întîmplare din timpul cînd eram elev la școala d-lui Case, și anume de înmormîntarea unui soldat cavalerist. Și e surprinzător, ce deslușit văd încă înaintea mea calul, cu cizmele și cu carabina atîrnate la șa, și aud salva de foc trasă deasupra mormîntului. Această scenă mi-a răscolit adînc toată simțirea poetică pe care o aveam în mine².

În vara anului 1818, am plecat la vestita școală a d-lui Butler din Shrewsbury, unde am rămas șapte ani, pînă la mijlocul verii lui 1825, cînd îplineam șaisprezece ani. La școala aceasta am fost intern, așa am avut marele avantaj de a trăi o adevărată viață de școlar. Dar cum distanța de acasă pînă la școală era abia mai mare de o milă, adeseori fugeam în timpul recreațiilor mai lungi, între apeluri și seara înainte de închiderea porților. Cred că lucrul acesta a fost, în multe privinți, în avantajul meu, deoarece mi-a păstrat interesul și dragostea de casă. Îmi amintesc că în prima parte a vieții

¹ De la acest pasaj ... Îmi aduc aminte ... și pînă la pagina 35, aliniatul care începe ... Nimic n-ar fi mai dăunător ..., reprezintă pasaje pe care Francis Darwin le-a inversat în *Autobiografia* redi-jată de el. N. trad.

² E curios că un alt băiat din Shrewsbury a fost și el mișcat de această înmormîntare militară. D-l Gretton, în *Memory's Hark-back* (Aduceri aminte) spune că scena l-a impresionat atît de puternic, încît putea „să se ducă întins la locul din cimitirul St. Chad unde bietul om fusese înmormîntat“. Soldatul acela era un cavalerist din Inniskilling și comandantul lui fusese rănit nu de mult la Waterloo, unde corpul său de armată luptase victorios împotriva cavaleriei cuirasate franceze. F. D.

mele de școlar, eram nevoit de multe ori să alerg cît puteam ca să ajung la timp și că, de obicei, ajungeam. Dar cînd nu eram sigur, mă rugam cu credință lui Dumnezeu, să mă ajute. Și-mi aduc bine aminte că atribuiam succesul meu rugăciunilor, și nu faptului că alergam foarte repede, și mă minunam că, de obicei, Dumnezeu mă ajută.

Am auzit pe tată și pe surorile mele mai mari povestind că încă din copilărie îmi plăceau mult plimbările lungi și singuratic. Dar la ce mă gîndeam în timp ce mă plimbam, nu știu. Adesea mă furau gîndurile, și o dată, pe cînd mă întorceam la școală pe creasta vechilor fortificații din jurul orașului Shrewsbury, transformată în cărare pentru pietoni, fără parapet pe una din părți, am călcat alături și am căzut, de la înălțimea de numai șapte sau opt picioare¹. Cu toate acestea, mulțimea gîndurilor care mi-au trecut prin minte în timpul acestei foarte scurte, dar subite și cu totul neașteptate căderi, a fost uimitoare și greu compatibilă cu părerea fiziologilor, care susțin că orice gînd cere o apreciabilă durată de timp.

În primele zile de școală, trebuie să fi fost un băiețel foarte naiv. Într-o zi, un băiat cu numele de Garnett m-a dus cu el într-o patiserie unde a cumpărat cîteva prăjituri fără să le plătească, deoarece negustorul avea încredere în el. Cînd am ieșit, l-am întrebat de ce n-a plătit prăjiturile, iar el mi-a răspuns numaidecît: „Păi, nu știu? Unchiul meu a lăsat moștenire orașului o sumă mare de bani, cu condiția ca fiecare negustor să vîndă orice, fără nici o plată, aceluia care ar purta pe cap pălăria lui veche și ar mișca-o într-un anumit fel“. După aceea mi-a arătat cum trebuia să miști pălăria. Pe urmă a intrat în altă prăvălie, unde avea credit, și a cerut un lucru neînsemnat, mișcîndu-și pălăria așa cum îmi arătase, și bineînțeles că a căpătat marfa fără s-o plătească. Cînd am ieșit afară mi-a spus: „Dacă vrei să te duci singur la patiserie (cît de bine îmi amintesc locul unde era!), eu îți împrumut pălăria și poți să capeți tot ce poțtești dacă o miști cum trebuie“. Am primit bucuros propunerea lui mărinimoasă, am intrat și am cerut cîteva prăjituri, apoi am mișcat pălăria cea veche așa cum trebuia. Și tocmai ieșeam din prăvălie cînd negustorul s-a repezit după mine. Atunci am dat drumul prăjiturilor și am fugit, ca și cum mi-ar fi fost viața în primejdie. Și am

¹ 2,12 m.

rămas surprins cînd falsul meu prieten, Garnett, m-a întîmpinat cu hohote de rîs.

Pot spune, spre lauda mea, că în copilărie am fost omenos, dar lucrul acesta îl datoram în întregime educației și exemplului pe care mi-l dădeau surorile mele. Într-adevăr, mă îndoiesc dacă omenia e o calitate firească sau înnăscută. Îmi plăcea grozav să colecționez ouă, dar niciodată nu luam mai mult de unul din cuibul unei păsări, cu excepția unei singure împrejurări cînd le-am luat pe toate, dar nu pentru valoarea lor, ci din bravadă.

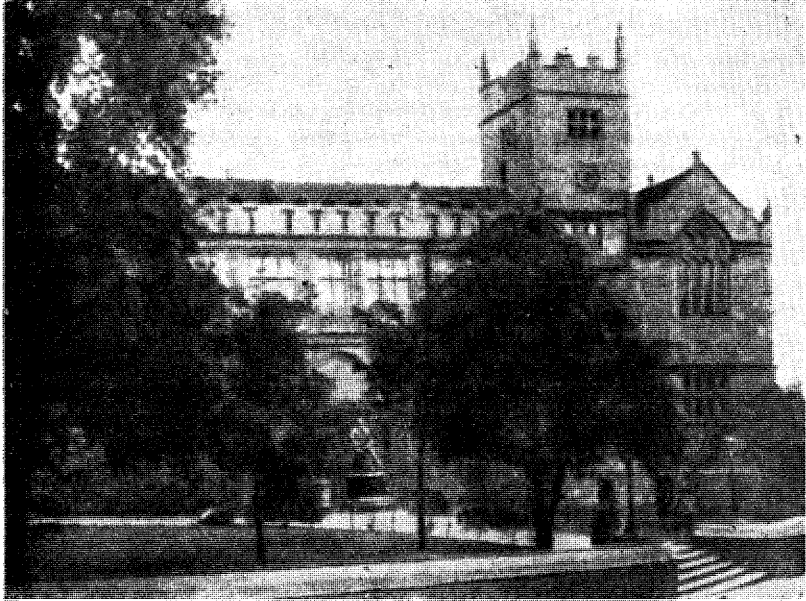
Îmi plăcea mult pescuitul cu undița, și aș fi stat ceasuri întregi pe malul vreunui rîu sau al vreunui iaz, cu ochii ațintiți la plută. Cînd eram la Maer¹, mi s-a spus că puteam să ucid viermeii cu apă sărată. Și din ziua aceea, n-am mai pus niciodată vreun vierme viu în cîrligul undiței, cu toate că lucrul acesta dăuna, fără îndoială, succesului meu de pescar.

Odată, cînd eram mic, pe cînd eram extern sau înainte de asta, m-am purtat crud bătînd un cățeluș și cred că nu-mai ca să mă bucur de puterea mea. Dar nu l-am bătut prea tare, deoarece cățelușul nici n-a schelălăit. Sînt sigur de asta, pentru că locul unde l-am bătut era aproape de casă. Fapta aceasta mi-a apăsat greu conștiința, dovadă amintirea locului exact unde săvîrșisem crima. Probabil că de aceea dragostea mea pentru cîini a fost și mai puternică, ajungînd mai tîrziu și pentru mult timp, o adevărată pasiune. Și cîinii păreau a ști acest lucru, deoarece reușeam să le fur dragostea pe care o aveau față de stăpînii lor.

Nimic n-ar fi fost mai dăunător pentru dezvoltarea inteligenței mele decît școala d-rului Butler, pentru că educația ce ni se dădea era strict clasică și nu ni se preda nimic altceva decît puțină geografie și istorie antică. Ca mijloc de educație, școala a fost, pentru mine, pur și simplu egală cu zero. Toată viața am fost incapabil să învăț vreo limbă străină. Se acorda o atenție deosebită versificației, pe care n-am putut s-o fac niciodată bine. Eram mulți prieteni, și aveam împreună o colecție enormă de versuri vechi, pe care, amestecîndu-le laolaltă, uneori cu ajutorul altor băieți, le puteam folosi ca să tratez orice subiect. Se dădea multă atenție învățatului pe dinafară al lecțiilor din ziua precedentă. Lucrul acesta îl făceam cu

¹ Casa unchiului meu, Josiah Wedgwood cel tînăr. F. D. Acolo locuia o familie de verișori și verișoare Wedgwood, dintre care cea mai tînără a fost soția lui Charles. Maer e așezat în inima ținutului Shropshire, doar la 20 mile de drum de Shrewsbury. N. B.

multă ușurință, învățînd patruzeci-cincizeci de versuri de Virgil sau Homer în timp ce asistam la slujba religioasă de dimineată. Dar acest exercițiu s-a dovedit cu totul inutil, deoarece după patruzeci și opt de ore toate versurile erau uitate. Nu eram

Școala d-rului Butler din Shrewsbury unde a învățat Ch. Darwin. În fața clădirii în care se află azi biblioteca se găsește monumentul lui Ch. Darwin (după S. L. Sobol).

leneș și în afară de versificație, în general îi învățam conștiincios pe clasici fără să folosesc juxte. Singura plăcere pe care am simțit-o cu prilejul acestor studii, le-o datoresc odelor lui Horațiu, pe care le admiram mult. La absolvirea școlii, nu eram nici avansat, dar nici înapoiat pentru vârsta mea, și cred că toți profesorii mei, împreună cu tata, mă socoteau drept un băiat foarte obișnuit, mai curînd sub nivelul intelectual mijlociu. Spre adîncea mea durere, tata mi-a spus într-o zi: „Nu te interesează nimic afară de vînătoare, de cîini și de prins șobolani. Ai să fii o rușine și pentru familie, și pentru tine“. Dar cred că tata, care era omul cel mai bun din cîți am cunoscut vreodată, și a cărui amintire mi-e atît de scumpă,

trebuie să fi fost supărat și cam nedrept cînd mi-a spus asemenea vorbe.

Aici se cuvine să adaug cîteva pagini despre tata, care în multe privinți a fost un om deosebit¹.

Avea aproape 1,87 m înălțime², umerii largi și era foarte bine făcut, așa că a fost omul cel mai voluminos pe care l-am văzut cîndva. Cînd s-a cîntărit ultima dată, avea 152,352 kg³, dar după aceea încă a mai sporit mult în greutate. Principalele caracteristici ale inteligenței sale erau spiritul de observație și puterea de înțelegere. Nici una din aceste caracteristici n-am văzut-o vreodată întrecută, sau măcar egalată, de alții. Înțelegerea lui nu privea numai nenorocirile altora ci, mai mult încă, bucuriile tuturor celor din jurul său. Asta îl făcea să se gîndească totdeauna cum să bucure pe alții și cu toate că disprețuia extravaganta, îl îndemna să facă multe fapte generoase. De pildă, d-l B., un mic fabricant din Shrewsbury, a venit într-o zi la el și i-a spus că, în cazul cînd n-ar putea să împrumute 10 000 lire, ar trebui să dea faliment, dar că el nu avea posibilitatea să dea nici un fel de garanție legală pentru acest împrumut. Tata i-a ascultat explicațiile care aveau de scop să-l convingă că, totuși, pînă la urmă va putea să înapoieze banii. Dar puterea de intuiție a tatălui meu l-a făcut să capete siguranța că putea să aibă încredere în el. Așa că i-a avansat suma, care era enormă pentru un om tînăr ca el, și după un timp oarecare suma i-a fost restituită.

Bănuiesc că această capacitate de înțelegere i-a dat tatii puterea nelimitată de a cîștiga încrederea oamenilor, ceea ce i-a ajutat să fie un medic vestit. A început să practice medicina înainte de a avea douăzeci și unu de ani, și onorariile din primul an i-au fost de-ajuns ca să-și poată întreține doi cai și un om de serviciu. În anul următor, clientela i-a sporit și mai mult și a urmat tot așa peste șaizeci de ani, cînd a încetat de a mai da consultații. Marele său succes ca medic a fost cu atît mai remarcabil, cu cît mi-a mărturisit că la început își ura atît de mult profesia, încît, dacă ar fi fost sigur

¹ Acest adaos (care se termină la p. 47 a *Autobiografiei*) a fost scris în 1878, sau mai tîrziu, și cu toate că e inclus în *Life and Letters*, vol. I, p. 11, a fost omis în *Autobiografia* editată de Thinker's Library, N. B.

² În limba engleză 6 feet 2 inches. N. trad.

³ În limba engleză 24 stones. N. trad.

Dr. Robert Darwin c. 1826 (după N. Barlow). Decuparea profilului în hirtie neagră (umbre chinezești) constituia un obicei foarte răspândit în Occident înainte de descoperirea fotografiei. N. trad.

de cea mai mică remunerație, sau dacă tatăl său l-ar fi lăsat să-și aleagă singur cariera, nimic nu l-ar fi determinat să urmeze medicina. Către sfârșitul vieții, numai gândul unei operații aproape că-l îmbolnăvea, și abia putea suporta să vadă pe cineva că pierde sânge — sentiment pe care mi l-a transmis și mie — și-mi amintesc groaza pe care am simțit-o, școlar fiind, când am citit că Plinius (mi se pare) a lăsat să-i curgă sângele într-o baie caldă pînă ce a murit¹. Tata mi-a povestit două întâmplări ciudate cu privire la sîngerare. Iat-o pe cea dintîi: cînd era foarte tînăr s-a făcut francmason. Un prieten de-al său, francmason și el, și care pretindea că nu-i cunoștea sensibilitatea în ce privește sângele, i-a spus din întâmplare, în timp ce se îndreptau spre adunare: „Bănuiesc că nu ai nimic împotriva să dai cîteva picături de sânge“. Se pare că, atunci cînd a fost primit ca membru, i s-au legat ochii și i s-au suflacat mînele hainei. Nu știu dacă o asemenea ceremonie mai are loc și astăzi, dar tata a menționat cazul ca o dovadă excelentă a puterii de imaginație, deoarece simțise împede cum îi curgea sângele picătură cu picătură, și nu-i venea să-și creadă ochilor cînd, după aceea, n-a putut să-și descopere nici urmă de înțepătură pe braț.

Un mare măcelar de abator din Londra îl consulta o dată pe bunicul meu. În același timp, a fost adus înăuntru alt client, foarte grav bolnav. Bunicul vru să-i ia sânge imediat, cu ajutorul farmacistului care-l asista. Rugat să țină brațul bolnavului, măcelarul și-a cerut iertare și a părăsit cabinetul. După aceea, i-a explicat bunicului că, deși era sigur că ucisese cu propriile lui mîini mai multe vite decît oricare alt om din

¹ Plinius cel bătrîn, celebru naturalist și istoric, a murit în anul 79, observînd erupția Vezuviului. Ch. Darwin se referă, se pare, la Plinius cel tînăr. Împrejurările morții ultimului sînt cu totul necunoscute. De aceea este îndoielnic dacă povestirea lui Darwin se referă la Plinius. Sinuciderea prin deschiderea arterelor în cada de baie a fost larg practică în Roma veche. „Analele“ lui Tacit sînt pline de astfel de povestiri; deosebit de populară este povestirea lui Tacit despre moartea tragică în anul 65 a celebrului filozof și scriitor roman, Seneca. Acesta și-a deschis arterele atunci cînd Nero l-a condamnat la moarte pentru participarea la complotul lui Pison împotriva lui Nero (vezi „Cronica lui Caius Cornelius Tacit“, traducerea făcută de A. Kroneberg, partea II, p. 208-211, M., 1858; vezi de asemenea N. F. Deratani și alții, „Istoria literaturii romane“, p. 346, 1954. Este posibil ca Darwin să fi citit pe Tacit în original în școala clasică a dr. Butler. S. L. S. (nota 14, p. 201).

Londra, ar fi leșinat, oricît ar părea de absurd, dacă ar fi văzut bolnavul sîngerînd.

Datorită puterii tatălui meu de a cîștiga încrederea oamenilor, mulți bolnavi, mai cu seamă femei, îl consultau cînd li se întîmpla vreo nenorocire, ca pe un fel de duhovnic. El mi-a povestit că pacienții începeau totdeauna prin a se plînge vag de sănătatea lor. Din practică, tata ghicea imediat care era adevărata cauză a bolii, și încerca să le sugereze că ei doar își imaginaseră că ar fi bolnavi și că acum ar fi bine să-i destăinuiească necazurile lor. După aceea, bolnavii nu-i mai vorbeau nimic despre vreo suferință fizică. Subiectul obișnuit erau certurile familiare. Cînd soții se plîngeau de soțiile lor, și cînd cearta părea serioasă, tata îi sfătuiă să facă așa după cum urmează, și sfatul său avea totdeauna succes dacă era urmat întocmai, ceea ce nu se întîmpla totdeauna. Soțul trebuia să-i spună soției că-i pare nespus de rău că nu mai puteau fi fericiți împreună, că era convins că ar fi mai fericită dacă s-ar despărți de el, că el n-a jignit-o cîtuși de puțin (datorită acestui punct bărbatul dădea greș de cele mai multe ori), că n-o va mai vorbi de rău în fața rudelor și a prietenilor și, în cele din urmă, că-i va asigura un venit cît mai corespunzător cu posibilitățile lui. Apoi îi cerea să se gîndească bine la această propunere. În cazul cînd femeia nu avusese nici o vină, stătea liniștită și își dădea seama curînd în ce situație grea s-ar pune neavînd a înlătura nici o învinuire, deoarece soțul și nu ea, era cel care propunea despărțirea. De regulă, soția își ruga soțul să nu se mai gîndească la despărțire și de obicei se purta cu el mult mai bine decît înainte.

Datorită abilității tatălui meu de a cîștiga încrederea oamenilor, a primit multe spovedanii cîndate de nenorociri și crime. Adeseori spunea cît de multe soții nefericite cunoscuse. În multe cazuri soții și soțiile trăiseră bine cîte douăzeci sau treizeci de ani, ca să ajungă apoi să se urască amarnic. El punea totul pe seama faptului că ei își pierduseră legătura comună îndată ce copiii lor crescuseră mari.

Dar cea mai deosebită putere pe care o avea tata, era aceea de a citi caracterul și chiar gîndurile aceluia pe care-i văzuse fie și pentru puțin timp. Păstram multe exemple cu privire la această putere de pătrundere, dintre care unele mi se păreau aproape supranaturale. Aceasta l-a salvat pe tata de a-și face un prieten nedemn (cu o singură excepție, dar caracterul aceluia om a fost curînd descoperit). Un preot din

alt oraș venise la Shrewsbury și părea a fi un om bogat. Toată lumea se ducea la el, și el era invitat în multe case. Tata l-a vizitat, dar când s-a întors acasă le-a spus surorilor mele că sub nici un motiv să nu-l invite, nici pe el, nici familia lui, în casa noastră: avea certitudinea că în omul acela nu trebuia să ai încredere. După câteva luni, preotul a fugit pe neașteptate, deoarece era înglodat în datorii, și s-a aflat că aproape nu se deosebea de un excroc obișnuit. Iată apoi un caz de încredere, la care nu mulți s-ar fi încumetat. Într-o zi a venit la tata un gentleman irlandez, cu totul străin, și i-a declarat că și-a pierdut punga cu bani și că i-ar veni greu să aștepte în Shrewsbury pînă ce va primi banii din Irlanda. Și i-a cerut tatălui meu să-i împrumute douăzeci de lire, ceea ce tata a făcut imediat, încredințat că întîmplarea fusese adevărată. În cel mai scurt timp cu putință, tata a primit o scrisoare din Irlanda, cu cele mai adînci mulțumiri. Totodată era anunțat că în plic se afla o notă de credit în valoare de douăzeci lire pentru Banca Angliei. Dar în plic nu era nici o notă. L-am întrebat pe tata dacă lucrul acesta nu-l tulburase, și tata mi-a răspuns: „Cîtuși de puțin“. Într-adevăr, a doua zi primi altă scrisoare, cu multe scuze pentru faptul că uitase (ca un adevărat irlandez), să pună nota în plicul trimis cu o zi mai înainte.

O rudă¹ de-a tatălui meu l-a consultat în legătură cu fiul său, care era neobișnuit de leneș și nu voia cu nici un chip să muncească. Tata i-a spus: „Cred că tînărul acesta prostuț își închipuie că o să-i las prin testament o mare sumă de bani. Spune-i hotărît că n-o să-i las nici o para chioară“. Stingherit, tatăl tînărului mărturisi că, într-adevăr, această idee absurdă intrase în capul băiatului și-l întrebă pe tata cum de putuse descoperi acest lucru. Iar tata i-a răspuns că n-ar ști să-i explice.

Contele de ... a venit la tata cu nepotul său, care era nebun, dar foarte liniștit. Nebunia tînărului consta în a se acuza de toate crimele de pe lume. Mai tîrziu, cînd tata a discutat cu contele asupra acestui caz, i-a spus: „Sînt sigur că nepotul dumitale e într-adevăr vinovat de... o crimă odioasă“. Atunci Contele de ... a exclamat: „Doamne dumnezeule, doctore Darwin, dar cine ți-a spus? Noi credeam că nici o făptură ome-nească nu știe despre lucrul acesta afară de noi!“ Tata mi-a

¹ Henry Parker, ginerele lui Robert [Darwin] căsătorit în 1824 cu Marianne, fiica cea mai mare a acestuia. N. B.

povestit această întâmplare după o trecere de mulți ani, și atunci l-am întrebat cum de putuse deosebi adevărul de falsă autoacuzare. Dar era o caracteristică a tatii să afirme că nu putea să explice acest lucru.

Următoarea întâmplare dovedește cât de bine putea tata să ghicească. Lordul Sherburn¹, mai târziu primul marchiz de Lansdowne, era vestit (așa cum remarcă undeva Macaulay) pentru cunoștințele lui în legătură cu situația din Europa, cunoștințe de care era deosebit de mândru. Veniud la tata pentru o consultație medicală, i-a ținut după aceea un întreg discurs cu privire la situația din Olanda. Tata, care studiasse medicina la Leyden, făcuse într-o zi o lungă plimbare la țară cu un prieten, care-l dusese în casa unui preot (să-i zicem, pentru că i-am uitat numele, Rev. Mr. A.). Preotul era căsătorit cu o englezoaică. Tatii îi era foarte foame, și gazdele aveau mîncare puțină pentru prînz, afară de brînză, de care tata nu se atîngea niciodată. Bătrîna doamnă rămăsese surprinsă și mîhnită, și-l asigurase pe tata că era o brînză excelentă, trimisă din Bowood, reședința lordului Sherburn. Tata s-a mirat atunci că brînză trebuia să-i fie trimisă din Bowood, dar a uitat de această întâmplare, și nu și-a amîntit-o decît după mulți ani, atunci cînd lordul Sherburn îi vorbea despre Olanda. Așa că i-a răspuns: „Aș crede, din cît am putut să-l cunosc pe Rev. Mr. A., că era un om foarte capabil și un bun cunoscător al situației din Olanda“. Tata a văzut cum lordul s-a tulburat și a schimbat imediat vorba. În dimineața următoare, a primit de la el o notă în care îl anunța că-și aminase plecarea în călătorie și că dorea, în mod special, să-l vadă. Cînd s-au văzut, lordul i-a spus: „Dr. Darwin, e extrem de important pentru mine, cît și pentru Rev. Mr. A., să știu cum ai descoperit că el e izvorul informațiilor mele despre Olanda“. Așa că tata a trebuit să-l lămurească și a văzut că lordul Sherburn a rămas cît se poate de surprins de abilitatea sa diplomatică de a ghici, deoarece mult timp după aceea a primit nenumărate mesaje amabile din partea lui, prin diferiți prieteni. Cred că lordul trebuie să fi povestit această întâmplare și copiilor săi, pentru că, după multă vreme, Sir. C. Lyell m-a întrebat de ce marchizul de Lansdowne (fiu sau nepotul primului marchiz) se interesa atît de îndeaproape de familia mea și de mine, cu toate că nu mă văzuse niciodată. Cînd Clubul Ateneului a mai

¹ Citește „Shelburne“, scris tot timpul greșit, de cîte ori e menționat. N. B.

primit încă patruzeci de noi membri (patruzeci de hoți, cum li se spunea pe atunci), mulți căutau să devină membri, și deși eu n-am cerut nimănui acest lucru, lordul Lansdowne mi-a propus candidatura și a reușit ca să fiu ales. Dacă presupunerea mea e adevărată, n-am fost ales membru al Ateneului decît printr-un ciudat concurs de împrejurări, datorită faptului că tata nu mîncase brînză de Olanda cu o jumătate de secol mai înainte¹!

În tinerețe, tata a scris întîmplător o scurtă relatare asupra unei întîmplări curioase și a unei conversații, care sînt cuprinse într-o mapă separată.

Ascuțimea spiritului său de observație îl făcea să prevadă cu o deosebită îndemînare evoluția oricărei boli și să sugereze nenumărate mici amănunte pentru ușurarea suferințelor. Mi s-a spus că un medic tînăr din Shrewsbury, care nu-l simpatiza pe tata, obișnuia să spună că tata era cu totul neștiințific, dar mărturisea că puterea sa de a prevedea sfîrșitul unei boli era neîntrecută. Pe vremuri, pe cînd tata credea că mă voi face și eu medic, mi-a vorbit mult despre bolnavii săi. În trecut, practica luării de sînge era larg răsîndită, însă tata susținea că în felul acesta i se făcea bolnavului mai mult rău decît bine, și m-a sfătuit că, dacă voi fi vreodată bolnav, să nu-i îngădui nici unui medic să-mi ia decît o cantitate de sînge extrem de redusă. Cu mult înainte ca febra tifoidă să fie recunoscută ca o boală aparte, tata mi-a spus că sub numele de febră tifoidă se confundau două boli cu totul distincte². Era un dușman aprig al băuturilor alcoolice, con-

¹ Ateneu („Atheneum“) — club aristocratic din Londra. Conform statutului acestui club, se făceau anual alegeri de membri dintre reprezentanții eminenți ai științei, literaturii și artei ca și dintre activiștii eminenți pe tărîm social. Ch. Darwin a fost ales membru al clubului în 1838. Din scrisoarea lui Ch. Darwin către Lyell din 9 august 1838 (*Life and Letters*, t. 1, p. 294), reiese că Lyell a avut oarecare rol la alegerea lui Darwin în club, că la început Darwin nu era deloc entuziasmat de ideea de a fi membru al acestui club aristocratic („eu mă așteptam că voi nutri o repulsie față de el“, adică față de club), însă cînd cîteodată la club, Darwin avea posibilitatea de a se întîlni acolo cu eminenți naturaliști londonezi și frecventarea clubului a devenit pentru el chiar plăcută. În anul 1858, Huxley a fost ales și el membru al clubului. S. L. S. (nota 15, p. 202).

² Tatăl lui Ch. Darwin a avut o intuiție justă. În zilele noastre s-au descris mai multe entități morbide în grupul bolilor tifice care erau confundate pe vremea cînd tatăl lui Ch. Darwin practica medicina. N. trad.

vins de efectele lor dezastruoase în marea majoritate a cazurilor¹, atît în cele directe cît și în cele ereditare, chiar dacă alcoolul era consumat de obicei în cantități moderate.

Dr. Robert Waring Darwin, tatăl lui Ch. Darwin.

Însă admitea și chiar dădea exemple, că unele persoane puteau să bea mult toată viața lor fără să sufere, în aparență, nici un efect dăunător, și credea că de multe ori putea să spună de mai înainte cine n-o să sufere din această pricină. El n-a

¹ Vezi prima notă, p. 235 a acestei lucrări. În scrisoarea de la tatăl lui Robert, dr. Erasmus Darwin, discută problema băuturilor. N. B.

băut niciodată nici o picătură din nici un fel de băuturi alcoolice. Această remarcă îmi amintește de un caz care dovedește că un martor, în cele mai favorabile împrejurări, poate totuși să se înșele. Un meșier fusese rugat stăruitor de tata să nu bea. Ca să-i dea curaj, i-a spus că el nu se atinsese niciodată de vreo băutură alcoolică. La aceste cuvinte, gentlemanul i-a răspuns: „Ascultă, Doctore, cu mine nu merge. E foarte drăguț din partea dumitale că mi-o spui, dar eu știu că dumneata bei în fiecare seară, după masă, cite un pahar mare de gin cu apă fierbinte“¹. Tata l-a întrebat de unde știa acest lucru. Și omul i-a răspuns: „Bucătăreasa mea a fost ajutoare de bucătăreasă la dumneata timp de doi sau trei ani, și a văzut cum majordomul îți pregătea și-ți aducea în fiecare seară ginul și apa“. Explicația era următoarea: tata avea obiceiul ciudat să bea după masă apă caldă într-un pocal, iar majordomul obișnuia să pună în pahar mai întâi puțină apă rece, ceea ce fata credea că e gin, și numai după aceea să-l umple cu apă fiartă de la boilerul din bucătărie.

Tata obișnuia să-mi spună multe lucruri mărunte, pe care le găsisese folosite în practica sa medicală. Așa, de multe ori doamnele plîngeau mult cînd își mărturiseau necazurile, ceea ce îl făcea să-și piardă o mare parte din prețiosul său timp. Observase că, dacă le ruga să se stăpînească și să-și înăbușe plînsul, le făcea să plîngă și mai tare. Așa că le încuraja să plîngă înainte, asigurîndu-le că asta o să le ușureze mai mult ca orice. Iar rezultatul, invariabil era că ele nu mai plîngeau, și în felul acesta tata putea să asculte ce voiau să-i spună și să le dea apoi sfaturi.

Cînd pacienții foarte rău bolnavi îi cereau stăruitor un aliment neobișnuit și nenatural, tata îi întreba cum de le venise în minte așa ceva. Dacă îi răspundeau că nu știu, el îi lăsa să încerce, și de multe ori obținea rezultate bune, deoarece avea încredere în dorința lor instinctivă. Dar dacă bolnavii îi răspundeau că auziseră de la alții că le-ar face bine, refuza categoric să le dea consimțămîntul.

Într-o zi, tata a dat un exemplu de un caz mărunț curios [care caracterizează natura umană]. Pe cînd era foarte tînăr, fusese chemat să consulte, împreună cu bătrînul medic al familiei, un domn de o deosebită distincție din Shropshire. Bătrînul medic îi spusese soției acestuia că boala era de așa na-

¹ Această părere dăinuia încă în 1884, cînd i-a fost menționată fratelui meu de un bătrîn locuitor din Shrewsbury. F. D.

tură, încît sfîrșitul nu putea fi decît fatal. Tata însă a fost de altă părere, susținînd că bolnavul se va vindeca. Dar s-a dovedit că greșise din toate punctele de vedere (judecînd pe temeiul autopsiei) și și-a mărturisit greșeala. După aceea a rămas încredințat că familia n-o să-l mai cheme nici o dată. Dar după puțin timp, văduva a trimis după el, concediînd pe bătrînul medic al familiei. Tata a fost atît de surprins, încît a rugat pe o prietenă a văduvei să afle de ce l-a chemat din nou. Văduva a răspuns prietenei sale că „n-o să mai încerce niciodată să-l vadă pe medicul acela bătrîn și odios, care-i spusese de la început că soțul ei va muri, în timp ce dr. Darwin susținuse că se va face sănătos!”. În alt caz, tata i-a spus unei doamne că soțul ei va muri, fără nici o îndoială. Peste cîteva luni s-a întîlnit cu văduva, o femeie foarte sensibilă, care i-a spus: „Sînteți foarte tînăr, așa că permiteți-mi să vă dau un sfat: totdeauna, atît cît e cu putință, să dați curaj oricărui rude apropiate care îngrijește de un bolnav. M-ați făcut să dez-nădăjduiesc, și din momentul acela mi-am pierdut tăria“. Tata mi-a mărturisit că din momentul acela a înțeles ce deosebită importanță are să-i dai bolnavului nădejde, și în același timp să-i dai tărie persoanei care îl îngrijește. Uneori, găsea că era cam greu să împace lucrul acesta cu adevărul. Un bătrîn, d-l Pemberton, l-a scutit de o asemenea încurcătură. Fusese chemat de acest domn, care spusese: „Din cîte am înțeles și am auzit despre dumneavoastră, cred că sînteți omul care o să-mi mărturisiți adevărul și dacă o să vă întreb, o să-mi spuneți cînd mi se apropie sfîrșitul. Țin mult să mă îngrijiți d-voastră, însă numai dacă îmi promiteți că, indiferent de ce voi spune, o să declarați totdeauna că nu sînt pe punctul de a muri“. Tata s-a învoit promițîndu-i că vorbele sale n-or să-i dea niciodată a înțelege acest lucru.

Tata avea o memorie extraordinară, mai ales în ce privește datele, așa că își amintea, chiar cînd era bătrîn de tot, ziua de naștere, de căsătorie și de moarte a multor persoane din Shropshire. O dată mi-a mărturisit că această facultate îl plictisea, deoarece din moment ce auzea o dată, nu mai putea s-o uite, și în felul acesta își aducea aminte mereu de moartea multor prieteni. Datorită acestei puternice memorii, cunoaștea un mare număr de povestiri ciudate, pe care-i plăcea să le spună, fiind bun povestitor. În general, era bine dispus, rîdea și glumea cît se poate de liber cu toată lumea, de multe ori chiar cu personalul casnic — avînd apoi și darul de a se face

ascultat pînă la sfîrșit. Multă lume se cam teme de el. Îmi amintesc că, într-o zi, mi-a spus rîzînd că mai multe persoane îl întrebaseră dacă d-ra Piggot (o fată bătrînă din Shropshire) fusese pe la el. În cele din urmă, s-a interesat de ce îl întrebaseră. I s-a spus atunci că d-ra Piggot, pe care tata o jignise de moarte, se lăudase la toată lumea că o să se ducă și o să-i spună „acelui medic bătrîn și gras tot ce gîndea ea despre el“. Și într-adevăr îl vizitase, dar îi lipsise curajul să-i spună ceva și nimeni nu s-ar fi putut purta cu el mai curtenitor și mai prietenește. Cînd eram copil, stăteam în casa maiorului B., a cărui soție era ne bună. Îndată ce mă vedea, biata femeie intra în cea mai oribilă stare de spaimă pe care am văzut-o vreodată, plîngînd îngrozitor și întrebîndu-mă: „Vine și tatăl dumitale?“ Dar după aceea se liniștea. Întorcîndu-mă acasă, l-am întrebat pe tata de ce se temeă atît de tare bolnava de el. Și el mi-a răspuns că se bucura mult să afle acest lucru, deoarece o speriasc înadins, dîndu-și seama că era mai în siguranță și mai liniștită fără nici o constrîngere dacă soțul ei putea s-o influențeze, de cîte ori începea a fi furioasă, spunîndu-i că trimite după dr. Darwin. Și aceste cuvinte au avut un efect sigur tot restul lungii sale vieți.

Tata era deosebit de sensibil, așa că multe întîmplări fără importanță îl supărau, sau chiar îl mîhnneau adînc. L-am întrebat odată, cînd era bătrîn și nu mai putea să umble, de ce nu se plimba cu trăsura. El mi-a răspuns: „Fiecare drum dincolo de Shrewsbury se asociază în mîntea mea cu o întîmplare dureroasă“. Totuși, de obicei era bine dispus. Se supăra ușor, dar cum bunătatea lui era nemărginită, a fost iubit mult și din toată inima.

Era un om de afaceri prudent și priceput, așa încît ar fi fost greu să piardă bani în vreo investiție oarecare și le-a lăsat copiilor o avere foarte mare. Îmi amintesc de o întîmplare care dovedește cît de ușor și cît de des se nasc și se răspîndesc părerile greșite. D-l E., un castelan dintr-una din cele mai vechi familii din Shropshire și acționar principal la o bancă, se sinucisese. Tata fusese chemat, pentru o simplă formalitate, și-l găsisse mort. Voi menționa aici, ca să arăt cum se petreceau lucrurile în trecut, că d-lui E., fiind om de seamă și unanim respectat, nu i se făcuse nici un fel de cercetare a trupului. Întorcîndu-se acasă, tata își închipuise că era de datoria lui să se ducă la bancă (unde avea cont) și să-i spună directorului ce se petrecuse, deoarece s-ar fi putut ca această

întîmplare să influențeze cursul băncii. Indată se răspîndi vestea că tata se dusese la bancă, își retrăsese banii, părăsise banca, și abia după aceea se întorsese și-i spusese directorului : „Acum pot să vă spun că d-l E. s-a sinucis“, apoi plecase. Se pare că pe atunci toată lumea era de părere că suma retrasă de la o bancă nu era în siguranță decît după ce depunătorul ieșea cu banii pe ușă. Tata auzi această poveste ceva mai tîrziu, cînd directorul îi mărturisi că fusese nevoit să se abată de la regula invariabilă de a nu permite nimănui să cerceteze contul altui depunător, arătînd mai multor persoane registrul cu contul tatălui meu și dovedind în felul acesta că tata nu retrăsese nici un ban în ziua aceea. N-ar fi fost cinstit din partea tatii să facă uz de cunoștințele sale profesionale în folosul său. Totuși, gestul presupus a fost apreciat mult de unii oameni și, după mulți ani, cineva i-a spus : „Ei, doctore, strașnic om de afaceri te-ai dovedit punîndu-ți în siguranță, atît de inteligent, toți banii pe care-i aveai în banca aceea“.

Felul de a gîndi al tatălui meu nu se baza pe știință, și el n-a încercat niciodată să-și totalizeze cunoștințele formulînd legi generale, deși obișnuia să elaboreze teorii aproape în orice împrejurare. Nu cred că am moștenit mult de la el din punct de vedere intelectual, dar exemplul lui ar fi trebuit să servească, din punct de vedere moral, tuturor copiilor săi. Una din regulile sale de aur (greu de urmat) era : „Să nu legi niciodată prietenie cu omul pe care nu-l poți respecta“.

În ceea ce-l privește pe tatăl tatălui meu, autorul lucrării *Botanic Garden*¹ ș.a., am adunat toate faptele pe care le-am putut aduna în lucrarea sa *Life*².

După ce am spus atîtea despre tata, voi adăuga cîteva cuvinte și despre fratele și surorile mele.

Fratele meu, Erasmus³, avea o minte deosebit de lim-

¹ Grădina botanică. N. trad.

² Vezi Apendice, partea I, p. 167, asupra dr. Erasmus Darwin.

³ Erasmus Darwin, fratele mai mare al lui Ch. Darwin, a studiat medicina, la Edinburgh și Londra obținînd gradul de M. B. (Bacalaureat în medicină). La Cambridge însă el n-a practicat niciodată medicina. Erasmus a moștenit de la tatăl său o avere mare și ducea la Londra o viață liniștită. Prietenii lui cei mai apropiați erau celebrul Carlyle și soția acestuia. Pînă la moartea sa, Erasmus a rămas în bune relații cu fratele său mai mic, vizitîndu-l des la Down și petrecîndu-și vara la stațiuni balneare împreună cu familia lui Charles. La începutul deceniului al VII-lea al secolului al XIX-lea, Charles, cînd venea la Londra, obișnuia să se oprească la fratele său mai mare, în casa acestuia de pe Queen Anne Street. S. L. S. (nota 18, p. 202).

pede, multe și variate înclinări și cunoștințe cu privire la literatură, artă și chiar știință. Cîtva timp, el a colecționat și uscat plante, apoi, o perioadă mai lungă, a făcut experiențe în domeniul chimiei. Era cît se poate de agreabil, și agerimea lui

Ch. Darwin și sora sa Catherine (acuarelă, 1816) (după S. L. Sobol).

îmi amintea adesea pe aceea a scrisorilor și operelor lui Charles Lamb¹. Avea o inimă nespus de bună, dar sănătatea îi

¹ Charles Lamb (1775—1834), scriitor-umorist englez. În familiile Darwin și Wedgwood, după cum se vede, Erasmus era comparat cu Lamb. Astfel, Iulia Wedgwood, verișoara lui Erasmus și Charles Darwin, în scrisoarea sa despre Erasmus, publicată după moartea acestuia, la 3 septembrie 1881, în „Spectator“, scria: „Convorbirile cu Erasmus Darwin erau, după părerea mea, tot atît de fermecă-

era șubredă încă din copilărie și, ca urmare, era lipsit de energie. El nu avea o bună dispoziție și câteodată era morocănos, mai ales la începutul și spre mijlocul maturității. Citise mult încă din copilărie, și la școală m-a încurajat și pe mine să citesc, împrumutându-mi cărți. Felul de a gândi și înclinările noastre erau atât de deosebite, încît nu cred că-i datorese mult din punct de vedere intelectual nici lui, și nici celor patru surori, care erau firi cu totul diferite, unele avînd caractere puternice. Toate au fost cît se poate de bune și iubitoare cu mine, tot timpul vieții lor. Inclîn să fiu de aceeași părere cu Francis Galton și să cred că educația și mediul influențează prea puțin intelectul, și că cele mai multe din calitățile noastre sînt înnăscute.

Schița de mai sus a caracterului fratelui meu a fost scrisă de mine înaintea aceleia publicată în *Amintirile* lui Carlyle, care mi se pare a nu cuprinde nici un adevăr și a nu avea nici un merit¹.

Căutînd să-mi amintesc, atît cît pot, caracterul meu din timpul vieții de școlar, singurele calități care păreau a promite mult pentru viitor în această perioadă erau înclinările puternice și variate, multă rîvnă pentru tot ce mă interesa și o plăcere deosebită de a înțelege orice subiect sau lucru complex. L-am învățat pe Euclid cu un profesor particular, și-mi amintesc bine satisfacția pe care mi-o dădeau demonstrațiile geometrice clare. Îmi amintesc cu aceeași precizie plăcerea pe care

toare ca și operele lui Charles Lamb. El avea același fel de a glumi, aceeași eleganță în maniere, aceeași delicateță și același stil". (*Life and Letters...*, t. 1, p. 24) S. L. S. (nota 19, p. 202-203).

¹ Pasajele referitoare la tatăl și fratele său au fost scrise de către Ch. Darwin în anul 1877 și 1878. Însă fraza de încheiere referitoare la Carlyle s-ar putea să fi fost adăugată de către Ch. Darwin abia în anul 1881, după apariția primei ediții a *Amintirilor* (*Reminiscences*) lui Carlyle în care acesta a făcut o scurtă caracterizare a lui Erasmus Darwin (t. II, p. 203). Deși această caracterizare nu conține nimic nefavorabil la adresa lui Erasmus Darwin, este de presupus că tonul ei a fost cauza atitudinii lui Ch. Darwin. Din aceeași cauză, Iulia Wedgwood a publicat în „Spectator” scrisoarea mai sus arătată, a cărui scop a constat, probabil, în încercarea de a nivela întrucîtva impresia asupra lui Erasmus pe care o crea caracterizarea lui Erasmus Darwin făcută de Carlyle (vezi *Life and Letters...*, t. 1, p. 22-25, în care sînt prezentate scrisoarea lui Iulia Wedgwood și un fragment din *Reminiscences* ale lui Carlyle). S. L. S. (nota 20, p. 203).

mi-o făcea unchiul meu (tatăl lui Francis Galton)¹ explicându-mi principiul vernierului la barometru. În legătură cu alte înclinări, afară de știință, îmi plăcea să citeșc tot felul de cărți și obișnuiam să stau ore întregi citind piesele istorice ale lui Shakespeare, de obicei în golul unei ferestre vechi deschise între zidurile groase ale școlii. Citeam de asemenea și alte poezii, cum ar fi poemele de curînd publicate ale lui Byron, Scott și ale lui Thomson, intitulate *Seasons*². Menționez acest lucru, deoarece mai tîrziu în viață, spre marele meu regret, am pierdut cu totul orice gust pentru orice fel de poezie, chiar cînd era vorba de Shakespeare. În legătură cu satisfacția pe care mi-o dădea poezia, pot să adaug că în 1822, în timpul unei plimbări călare la granițele Țării Galilor, am simțit pentru întîia oară în suflet o vie plăcere pentru priveștiile frumoase, sentiment care a durat mai mult decît oricare altă plăcere estetică.

În primii ani de școală, un băiat avea un exemplar din *Wonders of the World*³, pe care îl citeam, discutînd adeseori cu alți băieți asupra veracității unora din afirmațiile cuprinse în carte. Și cred că ea a trezit în mine, pentru prima oară, doriunța de a călători prin țări îndepărtate, doriunță îndeplinită mai tîrziu prin călătoria mea pe *Beagle*. În ultimii ani ai vieții mele de școlar, am prins patîma vînatului, și cred că nimeni n-ar fi putut arăta mai multă râvnă pentru cea mai sfîntă dintre cauze decît am arătat eu pentru vînătoarea de păsări. Îmi amintesc perfect de bine cînd am îmпуșcat primul meu șitar și cînd am fost atît de emoționat, încît abia am putut să-mi mai încarc pușca, așa de tare îmi tremurau minile. Această pasiune a ținut multă vreme și ajunseseam un foarte bun țintaș. La Cambridge obișnuiam să ochesc potrivin-

¹ Erasmus, bunicul lui Ch. Darwin, a fost căsătorit de două ori. Din prima căsătorie au rezultat doi copii: Robert Waring (tatăl biologului Ch. Darwin) și Charles. Din a doua căsătorie, au rezultat de asemenea doi copii: o fată, Violetta și un băiat, Francis. Violetta s-a căsătorit cu Samuel Tertius Galton și au avut un copil: Francis Galton. Acesta a devenit un biolog celebru, în special prin metodele lui biostatistice. Francis Galton era vărul lui Ch. Darwin. (vezi arborele genealogic reproduc după Francis Darwin, *Life and Letters...*, p. 5). N. trad.

² *Seasons (Anotimpurile)*. J. Thompson (1700–1748) poet scoțian, reprezentantul așa-numitei poezii „de cimitir“, poezie elegiacă, sunbro-melancolică. Cea mai cunoscută operă a lui este *The Seasons* (1730). S. L. S. (nota 22, p. 203).

³ *Minunile lumii*. N. trad.

du-mi arma la umăr în fața oglinzii, să văd dacă o țin bine. Altă metodă, mai bună, era să rog un prieten să facă vînt în jurul unei lumînări aprinse și apoi să trag cu o capsă pusă pe eciocș. Și dacă ținteau precis, curentul slab de aer trebuia să stingă lumînarea. Capsa pocnea atît de puternic încît mi s-a spus că directorul Colegiului ar fi făcut remarcă: „Ciudat lucru! Mi se pare că d-l Darwin își trece vremea pocnind din bici în odaia lui, pentru că de multe ori aud pocnituri cînd trec pe sub ferestre!“.

Printre elevii școlii îmi făcusem mulți prieteni, pe care-i iubeam mult, și cred că aveam pe-atunci o fire afectivă. Unii dintre acești băieți erau destul de inteligenți, dar pot să adaug la principiul „noscitur a socio“¹, că nici unul nu s-a distins cîtusi de puțin.

În ce privește știința, am continuat să colecționez minerale cu multă râvnă, dar în chip foarte puțin științific: tot ce mă interesa era cîte un nume nou de mineral, și abia dacă încercam să le clasific. Cred că cercetam insectele cu oarecîre atenție, deoarece la vîrsta de zece ani (1819), ducîndu-mă pentru trei săptămîni la Plas Edwards, pe malul mării, în Țara Galilor, m-a interesat și am fost surprins găsind o insectă mare, colorată în negru și roșu aprins, o hemipteră, mulți fluturi de noapte (*Zygaena*) și o cicindelă, care nu se găsesc în Shropshire. Eram aproape hotărît să încep a colecționa toate insectele pe care le puteam găsi moarte, pentru că, stînd de vorbă cu sora mea ajunsesem la concluzia că nu e bine să ucizi gîzele pentru plăcerea de a le colecționa. Citind *Selborne* a lui White², au început să mă intereseze obiceiurile păsărilor și chiar să-mi iau note cu privire la ele. Îmi amintesc că, în naivitatea mea, mă miram cum de nu se făceau ornitologi toți gentlemanii!

Spre sfîrșitul vieții mele de școlar, fratele meu se ocupa serios cu chimia, și-și înjghebase un laborator frumos, cu toate

¹ „spune-mi cu cine te însoțești“.

² Gilbert White (1720—1793), preot englez, scriitor și naturalist, autorul unei lucrări care a rămas populară în Anglia pînă în prezent *The Natural History and Antiquities of Selborne in the County of Southampton*, London, 1789. În deceniul al IV-lea al secolului al XIX-lea se enumerau peste o sută de ediții engleze și americane ale acestei cărți. Datele biografice referitoare la White și caracteristica operei lui vezi: E. A. Martin, *A bibliography of Gilbert White*, Westminster, 1897; *Journal of Gilbert White*, edited by W. Johnson, London, 1931, S. L. S. (nota 26, p. 204).

aparatele necesare, în magazia cu unelte din grădină, îngăduindu-mi să-l ajut, ca ucenic, în cele mai multe experiențe. El prepara toate gazele și mulți compuși chimici, iar eu citeam cu înare aminte felurite cărți de chimie cum ar fi *Chemical Catechism*¹ de Henry și Parkers. Subiectul mă interesa mult și obișnuiam să lucrăm pînă noaptea târziu. Aceasta a fost cea mai bună latură a educației mele din școală, pentru că mi-a arătat, practic, sensul științei experimentale. La școală s-a aflat că ne ocupam oarecum cu chimia, și cum faptul era fără precedent, am fost poreclit „Gaz”. O dată am primit chiar o muștrare în public din partea directorului, dr. Butler, pentru motivul că-mi pierdeam timpul cu asemenea lucruri inutile, apoi m-a numit pe nedrept „poco curante”², și cum nu înțelegeam ce voia să spună, ocara mi s-a părut groaznică.

Cum nu făceam nimic bun la școală, tata a avut înțelepciunea să mă retragă la o vîrstă mai fragedă decît se obișnuiește și să mă trimită (în octombrie 1825), împreună cu fratele meu, la Universitatea din Edinburgh³, unde am stat doi ani. Fratele meu își termina studiile medicale, deși nu cred că se gîndea să le folosească vreodată în practică, iar eu fusesem trimis să le încep. Dar peste puțin timp m-am convins, din diferite împrejurări fără importanță, că tata avea să-mi lase destulă avere ca să pot trăi confortabil, cu toate că niciodată nu mi-am închipuit că o să fiu un om atît de bogat cum sînt. Dar această convingere a fost destul ca să-mi frîneze orice efort mai serios de a învăța medicina.

La Edinburgh, învățămîntul consta în cursuri, și cursurile erau nesuferit de plictisitoare, cu excepția celor de chimie, ținute de Hope⁴. După părerea mea însă, cursurile nu prezintă

¹ Catechismul chimiei. N. trad.

² „Fără preocupări”. N. trad.

³ A locuit la d-na Machay, 11 Lothian Street. Puținele informații pe care le găsim în documentele Universității din Edinburgh, au fost publicate în *Edinburgh Weekly Dispatch*, 22 mai 1888, și în *St. James's Gazette*, 16 februarie 1888. Din ultima revistă, aflăm că el și fratele său Erasmus frecventau biblioteca mai mult decît obișnuiau studenții din vremea aceea. F. D. — J. H. Ashworth, *Charles Darwin as a student in Edinburgh*, *Proceedings of the Royal Society Edinburgh*, vol. LV, part. II, nr. 10, p. 97-113, Edinburgh, 1935; *Nature*, 1935, 5 octombrie, p. 534; *Nature*, 1935, 28 decembrie. S. L. S. (nota 28, p. 204).

⁴ Thomas Charles Hope (1766-1844), profesor de chimie la Edinburgh, 1799-1843. N. B. — Hope, elev și adept al lui Lavoisier și Dalton, este unul dintre primii savanți din Anglia care dezvoltă con-

nici un avantaj, ba au destule dezavantaje în comparație cu lectura. Îmi amintesc cu groază de cursurile dr. Duncan¹ despre *Materia Medica*, în diminețile de iarnă, la ora 8. Dr. Monro² își făcea cursurile de anatomie umană tot atît de plictisitoare pe cît era și el, și obiectul lui mă scîrbea. Una din cele mai mari nenorociri ale vieții mele s-a dovedit a fi faptul că n-am fost obligat să fac disecție. Altfel, scîrba mi-ar fi trecut repede și practica aceasta ar fi fost neprețuită pentru întreaga mea activitate de mai tîrziu. A fost un rău iremediabil, ca și neputința mea de a desena. Am frecventat de asemenea, regulat, și saloanele bolnavilor din spital. Unele cazuri m-au impresionat nespuse, și păstrez pînă astăzi, încă vie amintirea unora din ele. Însă nu am fost atît de lipsit de seriozitate încît din pricina lor să-mi distanțez vizitele la spital. Nu înțeleg de ce această latură a studiului meu medical nu m-a interesat mai mult, deoarece în timpul verii, înainte de a pleca la Edinburgh, începusem să îngrijesc oameni săraci, mai ales copii și femei din Shrewsbury, luasem note atît cît puteam mai amănunțite asupra cazurilor cu toate simptomele lor, și i le citisem tatii, iar tata mă îndemnase la noi cer-

ceptiile lor de pe catedra universitară; în special el a dezvoltat concepția lui Dalton despre structura atomică a materiei. Hope era un strălucit lector și se bucura de o mare popularitate printre studenții Universității din Edinburgh (vezi A. Grant, *The Story of the University of Edinburgh*, în 2 vol., London, 1884, vol. II, p. 397—394). S. L. S. (nota 29, p. 204).

¹ Duncan Andrew, este Duncan cel mai mic dintre cei 2 Duncan; el ocupa la Edinburgh catedra de *Materia Medica* (învățătura despre substanțele medicamentoase, farmacognozia) în anii 1821—1832. Manualul său de farmacoopie („Edinburgh Dispensatory“) a fost larg răspîndit mulți ani în școlile medicale din întreaga Europă. Duncan s-a ocupat de studiul cinchoninei (alcaloid din coaja arborelui de chinină) și de o serie de alți alcaloizi vegetali. În anii cînd Ch. Darwin studia la Edinburgh, Duncan era și custodele bibliotecii universitare (vezi lucrarea lui Grant, citată mai sus la nota infrapaginală 1, t. I, p. 292 și t. II, p. 14—16, 407; 424, 445, 447). S. L. S. (nota 30, p. 204).

² Este vorba de cel de-al treilea A. Monro, care a ocupat catedra de anatomie la Edinburgh (1798—1846). Tatăl său (Alexander Monro) al doilea Monro, și bunicul său (Alexander Monro) primul Monro, a ocupat aceeași catedră (bunicul, din anul 1720). Ambii au devenit celebri ca eminenți anatomişti, consacîndu-se în special studiului anatomiei comparate. Al treilea Monro, ale cărui prelegeri le-a audiat tinărul Darwin, era un cercetător și pedagog submediocru și nu se bucura de dragostea studenților. Amănunte referitoare la cei trei Monro se găsesc în lucrarea lui Grant, citată mai sus la nota infrapaginală 1, în t. II, p. 386—391. S. L. S. (nota 31, p. 205).

1827

Session 1825-6

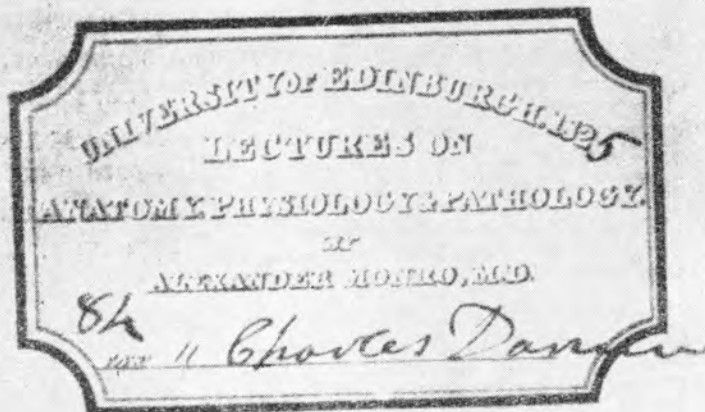
University of Edinburgh.

(Chemistry and Pharmacology)

BY

THO: CHA: HOPE, M.D & P.

Mr Charles Darwin

Bilet studentesc al lui Ch. Darwin pentru dreptul de a frecventa la Universitatea din Edinburgh prelegerile de chimie și farmacie ale prof. Hope și prelegerile de anatomie, fiziologie și patologie ale prof. Monro (după S. L. Sobol).

cetări și mă sfătuiseră ce medicamente să prescriu, pe care le preparam singur. La un moment dat aveam peste o duzină de pacienți, și munca mă interesa nespun de mult¹. Tata, care era cel mai bun cunoscător de caractere pe care l-am întâlnit vreodată, declara că voi ajunge un medic cu deosebit succes, — înțelegând prin aceasta un medic cu mulți pacienți. El susținea că elementul principal al succesului e să inspire încredere, dar nu știu ce vedea el la mine care ar fi putut inspira încredere. Am asistat, apoi, de două ori, în sala de operații a spitalului din Edinburgh, la două operații foarte grele, dintre care una a unui copil, dar am fugit afară înainte de a se termina. După aceea n-am mai asistat niciodată la nici o operație, pentru că nici un motiv n-ar fi fost destul de puternic să mă convingă să asist. Toate acestea se petreceau cu mult înaintea epocii binecuvântate a clorofomului. Amintirea celor două cazuri m-a obsadat ani în șir².

Fratele meu a urmat încă un an la universitate, așa că în timpul celui de-al doilea an am rămas singur, de capul meu. Lucrul acesta mi-a folosit, deoarece am făcut cunoștință cu câțiva tineri pasionați de științele naturale. Unul dintre ei era Ainsworth³, care mai târziu și-a publicat călătoriile lui în Assyria. Era un geolog din școala lui Werner⁴, care știa câte ceva din

¹ L-am auzit amintindu-și de mândria pe care o simțise în urma rezultatelor bune ale tratamentului cu tartar emetic, care-mi reușise la o familie întreagă. F. D.

² În anul 1909 Francis Darwin a predat Universității din Edinburgh următoarele bilete studențești ale lui Darwin din anii 1825—1826: 1) pentru dreptul de a frecventa Biblioteca Universității; 2) pentru dreptul de a asista la prelegerile prof. A. Duncan de farmacologie, dietetică și farmacie; 3) pentru dreptul de a asista la prelegerile prof. A. Monro de anatomie, fiziologie și patologie; 4) pentru dreptul de a frecventa prelegerile de clinică ale doctorilor Grew și Ailson; 5) pentru dreptul de a frecventa prelegerile prof. A. Monro referitoare la teoria și practica chirurgicală; 6) pentru dreptul de a frecventa permanent spitalul Regatului. S. L. S. (nota 33, p. 205).

³ William Francis Ainsworth, 1807—1896, L.R.C.S., Edinburgh, 1827. A studiat geologia la Londra, Paris și Bruxelles. Chirurg și geolog în expediția pe Eufrat, în 1835, a condus apoi expediția creștinilor din Chaldea, 1838—1840. N. B.

⁴ Abraham Gottlieb Werner, 1750—1817, geolog, adept al teoriei neptuniene, care susținea că toate rocile depozitate fuseseră precipitate din apă. N. B.

toate, vorbea curgător, dar era superficial. Dr. Coldstream¹ era un tânăr cu totul deosebit, afectat, ceremonios, foarte credincios și cu un suflet deosebit de bun. Mai târziu, el a publicat câteva articole bune de zoologie. Al treilea tânăr era Hardie, despre care cred că ar fi ajuns un bun botanist dacă n-ar fi murit de tânăr, în India². În sfârșit, era și dr. Grant³, mai în vîrstă cu cîteva ani decît mine. Nu-mi pot aminti cum l-am cunoscut. A publicat cîteva excelente articole de zoologie, dar după ce a venit la Londra, ca profesor la University College, n-a mai făcut nici o lucrare științifică, lucru pe care nu mi l-am putut explica niciodată. Îl cunoșteam bine; era uscat și formal în purtările sale, dar sub această crustă exterioară ascundea mult entuziasm. Într-o zi, în timp ce ne plimbam împreună, mi-a vorbit cu admirație despre Lamarek și despre părerea acestuia asupra evoluției. L-am ascultat mult de mi-

¹ Dr. Coldstream a murit la 17 septembrie 1863. Vezi Crown 16 mo. Book Tract, No. 19, Religions Tract Society (fără dată). F. D. Această notă este dată în Thinkers Library Edition și nu în *Life and Letters*. N. B. — S. L. Sobol atrage atenția că dr. Coldstream a fost medic și zoolog.

² Ainsworth a arătat într-un articol (vezi nota 28 S. L. Sobol) că Darwin a greșit în privința atît a numelui de familie cît și a soartei studentului pe care el îl numește Hardie; este vorba de fapt despre Willoughby Arding (1805—1879) care în anul 1826 a căpătat medalia de aur pentru colecția sa de plante. În anul 1829, el a plecat în calitate de chirurg în India, iar după zece ani s-a întors în Anglia și a practicat medicina timp de mai mulți ani. S. L. S. (nota 34, p. 205).

³ Robert Edmund Grant, 1793—1874, profesor de anatomie comparată și de zoologie la Universitatea din Londra, 1827—1874, F. R. S. (Membru al Academiei) în 1836. Iată ce scrie T. H. Huxley despre Grant: „În șirul de biologi din vremea aceea (1851—1858) n-am înțilnit pe nimeni, afară de dr. Grant de la University College, care să găsească de spus un cuvînt pentru evoluție. Însă pleodoaria lui n-a fost suficientă pentru a face să avanseze cauza“. *Life and Letters*, vol. II, p. 188. N. B. — P. H. Jespersen scrie un interesant articol intitulat *Charles Darwin and Robert Grant* („Lychnos“, 1948—1949), articol consacrat raporturilor reciproce dintre Ch. Darwin și R. Grant. Din anul 1820, Grant a lucrat la Edinburgh ocupîndu-se de studiul nevertebratelor marine. În 1827, Grant a fost ales profesor de anatomie și zoologie comparată la Universitatea din Londra. Atît lucrările de la Edinburgh cît și în prelegerile de la Londra de anatomie comparată (al IV-lea deceniu al secolului al XIX-lea), Grant vorbește despre „transformările speciilor“ și despre „dezvoltarea regnului animal... de la cele mai simple“. Grant a publicat în anul 1861 o lucrare referitoare la „subdiviziunile primare ale regnului animal“ pe care a dedicat-o lui Ch. Darwin ca fondator al învățaturii despre evoluție. S. L. S. (nota 35, p. 205—206).

rare și, pe cît îmi pot da seama, nu m-a impresionat de loc. Citisem mai înainte *Zoönomia* bunicului meu, în care se susțineau aceleași părerii, dar care nu făcuse nici o impresie asupra mea. Probabil că, auzind de foarte tînăr asemenea ipoteze enunțate și elogiate, ele m-ar fi putut face să le susțin — sub o formă diferită — în *Originea speciilor*. Pe atunci admiram *Zoönomia*. Dar recitind-o, după un interval de zece sau cincisprezece ani, am rămas foarte dezamăgit, deoarece disproporția dintre speculații și fapte era prea mare¹.

Doctorii Grant și Coldstream se ocupau mult de zoologia marină și adesea îl însoțeam pe cel dintîi ca să colecționeze animalele din bălțile rămase după marea, pe care le disecam cît puteam mai bine. Mă împrietenisem de asemenea cu cîtiva pescari din Newhaven și cîteodată îi însoțeam cînd prindeau stridii, obținînd în felul acesta multe specimene. Dar pentru că nu practicam regulat disecția și nu aveam decît un nenorocit de microscop, încercările mele nu erau de loc bogate în rezultate. Totuși, am făcut o mică descoperire interesantă și, la începutul anului 1826, am citit la *Plinian Society*, un scurt studiu asupra acestui subiect. Era vorba despre așa-numitele ouă de *Flustra*, care au facultatea de a se mișca independent cu ajutorul ciliilor, ouă care sînt, de fapt, larve. În alt studiu scurt, am arătat că micii corpi globulari, care fuseseră considerați că ar fi starea primară a lui *Fucus loreus*, erau de fapt învelișul ouălor² lui *Pontobdella muricata*, un fel de vierme³.

¹ Vezi Apendice, Partea I, asupra dr. Erasmus Darwin, p. 167. N. B.

² *Ovotheca*. N. trad.

³ Raportul lui Darwin despre brizoarele *Flustra* și lipitoarea de mare cu trompă, *Pontobdella muricata*, a fost prezentat de Darwin nu „la începutul anului 1826“, după cum el scrie, ci la 27 martie 1827, după cum rezultă din protocoalele Societății Pliniene. Fragmente din caietul de note din Edinburgh al lui Darwin, sînt publicate în articolul lui Ainsworth, citat mai sus (vezi nota 28 S. L. S.). Din aceste fragmente se vede cît de serios și-a pregătit tînărul Darwin prima sa lucrare științifică; notînd că „ouăle“ (larvele de *Flustra*), sînt dotate cu organe de deplasare (cili), Darwin scrie că acest fapt, după cum se vede, nu a fost observat pînă în prezent nici de Lamarck, nici de Cuvier și nici de alți autori. Darwin s-a folosit de sfaturile îndrumătorilor și prietenilor săi mai vîrstnici, Grant și Coldstream, însă din povestirea lui se vede că încă de pe atunci Darwin manifesta o mare independență. Despre aceasta a scris și fiica lui Darwin, Henrietta Litchfield; povestirea

Charles Robert Darwin

March 1827

28. 28
In adhering to the fun, one frequently
finds whitish circular masses of *Pa.*
of an extremely viscid consistence. -

B.
B.B. highly magnified
These have the appearance represented at A,
when magnified however, it appears to be
a mass of eggs & containing animals & matter
together in a transparent gelatinous matter
& in this species I believe I was the first
to observe both the animal & its cell
& in most rapid movement. By the aid
of these cells it could centre in its capsule
& when freed from it, moved so quickly, as
to be discernible to the naked eye
at some distance -

To what animal, there are below I am
ignorant? -

I found also another mass
from a large & a horse stem.

The capsules also, being
very, decaly large, I could perceive to which

Filă din carnetul de însemnări al lui Ch. Darwin. Sus: iscălitura și data (martie, 1827); Jos: observațiile din 28 martie asupra „ouălelor“ (larvelor) lipitorii *Pontobdella* (după S. L. Sobol).

Plinian Society¹ a fost sprijinită, și cred că chiar fondată de profesorul Jameson². Era alcătuită din studenți, care se adunau într-o încăpere din subsolul universității, să citească și să discute comunicări cu privire la științele naturale. Obişnuiam să asist și eu regulat și aceste adunări aveau un efect bun asupra mea, deoarece îmi stimulau râvna și făceam noi cunoștințe. Într-o seară, un biet tânăr se ridică și, după

aceasta a fost publicată recent de către Jespersen (vezi nota 3, p. 56). Darwin descoperind cilia la „ouăle“ de *Flustra* „s-a dus imediat la prof. Grant, care lucra la acest subiect, și l-a pus la curent cu observația sa, deoarece Darwin credea că prof. Grant se va bucura la auzul unui fapt, atât de curios. Darwin a fost extrem de tulburat, deoarece prof. Grant i-a răspuns că este foarte urit din partea lui să se ocupe de subiectul de care se ocupă el însăși și că el, Grant, va considera ca urit faptul dacă tatăl meu își va publica descoperirea sa. Faptul acesta a produs o impresie profundă asupra tatălui meu și el întotdeauna își exprima cel mai mare dispreț față de astfel de sentimente, nedemne de cei ce caută adevărul“. S. L. S. (nota 36, p. 206).

¹ Societatea a fost fondată în 1823 și desființată în 1840. (*Edinburgh Weekly Dispatch*, 22 mai, 1888). F. D. — Darwin a fost ales ca membru al Societății la 28 noiembrie 1826; după o săptămână a fost ales printre cei cinci membri ai Consiliului Societății; interesul lui Darwin față de problemele științelor naturale se pare că era bine cunoscut membrilor Societății. În timpul cît Darwin a fost membru al Societății (28 noiembrie 1826 pînă la 3 aprilie 1827) au avut loc 19 ședințe, și Darwin, după cum se vede din protocoalele Societății, a asistat la 18 dintre ele și de 4 ori a participat la discuțiile rapoartelor. Un mare interes pentru biografia lui Darwin îl reprezintă temele unor rapoarte: instinctul, anatomia mișcărilor expresive, ouatul cucului, modificarea particulară a formei frunzelor laurului nobil, principiile clasificăției naturale în legătură cu problema caracteristicilor speciilor. Ultimul raport a fost prezentat în ianuarie 1827 de către Ainsworth și Darwin a participat la discuții, însă protocoalele, spre părerea noastră de rău, nu redau cele spuse de Darwin. În ședința din 26 decembrie 1826, membrii Societății (dar nu ai Consiliului) au propus ridicarea lui Cuvier și Blumenbach la rangul de membri onorifici. Este curios balotajul care a urmat. Ne întrebăm dacă nu se explică lipsa de dorință a majorității Societății Pliniene de a coopta pe Cuvier și Blumenbach printre membrii săi onorifici prin pozițiile reacționare ale acestor doi mari reprezentanți ai științei biologice de pe atunci — deoarece era cunoscut reacționarismul lui Cuvier și vitalismul lui Blumenbach. S. L. S. (nota 37, p. 206).

² Robert Jameson, 1774—1854, regius profesor de istoria naturală și directorul Muzeului din Edinburgh 1804—1854. A fondat Societatea Werneriană, 1808. N. B. (Regius profesor înscamnă profesor la una din catedrele înființate de Henric VIII la Oxford sau Cambridge. N. trad.).

ce se bîlbîi năimitor de mult, roșindu-se, izbuti să spună. în cele din urmă, aceste cuvinte : „Domnule Președinte, am uitat ce voiam să spun“. Bietul tînăr părea cu totul copleșit, și toți membrii erau atît de nedumeriți, încît nimeni n-a găsit un cuvînt ca să-l scoată din încurcătură. Comunicările care se citeau în mica noastră societate nu se tipăreau, din care cauză nu am avut satisfacția de a-mi vedea articolul meu publicat. Dar cred că d-rul Grant a menționat mica mea descoperire în excelentul său tratat asupra *Flustrei*¹.

Am fost de asemenea membru la Royal Medical Society² și am participat regulat la ședințele ei. Dar cum subiectele erau exclusiv medicale, nu m-am prea interesat de ele. Se spuneau multe lucruri inutile, dar erau și cîțiva vorbitori buni, dintre care cel mai de seamă era Sir J. Kay-Shuttleworth³. Dr. Grant mă lua cîteodată la ședințele Societății Werneriene, unde se citeau diferite comunicări din domeniul istoriei naturale, care se discutau și apoi se publicau în *Transactions*. Acolo l-am auzit pe Audubon⁴, care a ținut cîteva comunicări interesante

¹ Grant a citat descoperirea lui Darwin nu în lucrarea despre *Flustra*, ci în articolul referitor la coconii (învelișul „ouălor“) lipitoriilor (*Pontobdella*, publicat de el în „Edinburgh Journal of Science“ (iulie 1827, t. III, p. 160—161). În acest articol Grant scria : „Meritul stabilirii pentru prima dată a faptului că „ouăle“ aparțin acestui animal (*Pontobdella*) îi revine tînărului meu prieten sîrguincios, d-l Charles Darwin din Shrewsbury, care mi-a pus la dispoziție cu amabilitate exemplarele de ouă (coconi) care conțin animalul în diferite stadii de dezvoltare“. Textul aproape complet al raportului lui Darwin și figurile din el au fost comunicate de către Ainsworth (vezi nota 28). S. L. S. (nota 38, p. 207).

² Societatea Regală de Medicină. N. trad.

³ James Phillips Kay-Shuttleworth, prim baron, 1804—1877, M. D. (doctor în medicină. N. trad.), Edinburgh, 1827 ; membru asistent pentru ajutorarea săracilor ; prim secretar al Comitetului Consiliului de educație, 1839—1849 ; membru al consiliilor științifice etc. N. B.

⁴ John Jackes Audubon, 1780—1851. Ornitolog, autorul lucrărilor *The Birds of America* și *The Quadrupeds of North America*. N. B. (Păsările din America și patrupezele din America de Nord. N. trad.). — La început a urmat pictura la Paris la David. În 1803, a plecat din Franța în S.U.A., unde s-a ocupat de ornitologie ; tablourile păsărilor din America de Nord executate de el în acuarelă, au devenit cunoscute în toată lumea. Călătorind prin Europa, Audubon a stat la Edinburgh de la 23 octombrie 1826 pînă la 5 aprilie 1827. Aici el s-a împrietenit cu prof. Jameson, căpitanul Hall, scriitorul Walter Scott și cu gravorul Lizarsom, care i-a făcut gravurile după tablourile lui în acuarelă, pentru prima ediție în patru volume

cu privire la obiceiurile păsărilor din America de Nord, bătuându-și joc, oarecum pe nedrept, de Waterton¹. Fiindcă veni vorba, la Edinburgh locuia un negru, care călătorise cu Waterton și care își câștiga existența împăind păsări, lucru pe care îl făcea foarte bine. Mi-a dat lecții contra plată și de multe ori obișnuiam să stau de vorbă cu el, fiind un om foarte inteligent și simpatic.

D-l Leonard Horner² m-a luat o dată la o ședință la *Royal Society* din Edinburgh, unde l-am văzut pe Sir Walter Scott, care prezida, scuzându-se în fața adunării că nu se simțea la înălțimea cinstei ce i se făcea. Mă uitam la el și la întreaga adunare cu smerenie și respect, și cred că datorită acestei vizite, făcută în tinerețe, cât și faptului că asistasem la ședințele de la *Royal Medical Society*, am apreciat mai mult cinstea ce mi s-a făcut acum câțiva ani, când am fost ales membru onorific al acestor două societăți, cinste mai mare ca oricare alta de acest fel. Dacă mi-ar fi spus cineva pe vremea aceea că mi se va face cândva o asemenea onoare, declar că aș fi socotit lucrul acesta tot așa de ridicol și de puțin probabil ca și când mi-ar fi spus că voi fi ales rege al Angliei.

În timpul celui de-al doilea an petrecut la Edinburgh, am asistat la cursurile de geologie și zoologie ale lui Jameson.

a lucrării *The Birds of America* (London, 1827—1838). Audubon a prezentat la Edinburgh două rapoarte: La Societatea Regală (19 februarie 1827) unul referitor la ouatul porumbelului sălbatec american, și la Societatea Werneriană de istorie naturală (24 februarie 1827), despre sarpele cu clopoței. Probabil că Darwin a asistat și la un raport și la celălalt. S. L. S. (nota 39, p. 207).

¹ Charles Waterton, 1782—1865. Naturalist și călător, autorul lucrării *Wanderings in S. America* (1825). N. B. (Călătorii în America de Sud. N. trad.). — Din anul 1812 pînă în anul 1824, Ch. Waterton a călătorit prin America de Sud și de Nord. Judecînd după spusesele lui Darwin, se pare că Audubon contesta unele date ale lui Waterton referitoare la ornitologia Americii de Nord. În anul 1833 a apărut, pentru prima dată, marea lucrare de ornitologie a lui Waterton, care, ulterior a fost reeditată de mai multe ori. S. L. S. (nota 39, p. 207).

² Leonard Horner, 1785—1862, geolog și pedagog. A ajutat la organizarea Societății *London Institution*, 1827, și a luat parte activă la *Factory Acts*. N. B. (Factory Acts, statute care se ocupă cu protecția muncii. N. trad.). — Legăturile de prietenie dintre Horner și Darwin s-au stabilit ulterior, la Londra, cînd Darwin a început să-și publice lucrările sale geologice. S. L. S. (nota 40, p. 207—208).

R. 2.

204.

18th November 1827.
Perpetual Ticket
Mr Chas. Darwin
Mr. Wilson
Dean

Adeverință studențească permanentă pentru dreptul de a frecventa clinicile universitare ale spitalului din Edinburgh (după S. L. Sobol).

deși erau neînchipuit de plictisitoare¹. Singurul efect pe care l-au avut asupra mea, a fost hotărîrea ca miciodată, cît voi trăi, să nu mai citesc vreo carte de geologie sau să studiez în vreun fel oarecare această știință. Totuși, sînt sigur că eram pregătit să tratez subiectul în chip filozofic, deoarece un bătrîn, d-l Cotton din Shropshire, care avea multe cunoștințe în ce privește rocile, îmi arătase cu doi sau trei ani în urmă un bloc eratic uriaș, bine cunoscut în orașul Shrewsbury sub numele de „clopotel din piatră“, spunîndu-mi că nu există nici o rocă de același fel pînă la Cumberland sau Scoția și asigurîndu-mă, solemn, că lumea se va sfîrși înainte de a putea cineva să explice cum de-a ajuns această piatră în locul acela. Aceste vorbe făcuseră asupra mea o adîncă impresie, și de multe ori m-am gîndit la piatra aceea miraculoasă. Așa că am simțit cea mai subtilă plăcere cînd am citit întîia oară despre acțiunea ghetarilor plutitori care transportau blocuri eratice, ridicînd în slavă progresele geologiei². Tot atît de surprinzător e

¹ Robert Jameson (1774—1854), cel mai proeminent dintre profesorii de la Universitatea din Edinburgh în prima jumătate a secolului XIX-lea. Mineralog și geolog, Jameson era în același timp și un remarcabil zoolog. El a editat două dintre cele mai mari reviste de științe naturale din Scoția. El a fondat pe lângă Universitatea din Edinburgh Muzeul de istorie naturală, care mult timp, a fost considerat ca cel mai mare muzeu după British Museum (Londra). S-a păstrat programa analitică a cursului pe care Jameson l-a ținut în anul 1826—1827, cînd Darwin era student. Această programă ne arată că Jameson includea în prelegerile sale de „istorie naturală“, geologia, metereologia, hidrologia, zoologia și botanica (peste o sută de prelegeri timp de 5 luni de iarnă). Capitolul zoologiei începea cu examinarea omului din punct de vedere istorico-natural și se termina cu prelegerile referitoare la Filozofia zoologiei, în care principală problemă tratată era „originea speciilor animalelor“. Însă Jameson era elevul și adeptul lui Werner, celebrul geolog din Freiburg, adică era un neptunist convins, ceea ce l-a îndepărtat pe Jameson de Darwin. Trebuie însă de notat că părerea severă a lui Darwin despre prelegerile lui Jameson nu-și găsește confirmarea în părerile altor auditori și elevi de-ai lui Jameson. Despre Robert Jameson vezi lucrările lui Ainsworth (nota 28, S. L. S.) și „Istoricul Universității din Edinburgh“ al lui Grant, t. II, p. 433 (nota 29, S. L. S.), vezi de asemenea și V. A. Eyles, *Robert Jameson and the Royal Scottish Museum* „Discovery“, t. XV, nr. 4, p. 155—162, aprilie 1954. S. L. S. (nota 41, p. 208).

² „Neptuniștii“, considerau că „blocurile eratice“ la distanțe enorme de roca mamă de munte se explică prin „inundațiile“ care ar fi transportat la sute de mii de kilometri masele enorme de piatră. Caracterul net nesatisfăcător al acestei explicații a dus la teoria transportului bolovanilor de către icebergi plutitori, teorie care a

faptul că, deși am 67 de ani, încă îl mai aud pe profesorul Jameson vorbind la o lecție pe teren la Salisbury Craigs, despre un trap-dyke¹ cu marginile amigdaloidale, cu straturile întărite de fiecare parte și cu roci vulcanice împrejur afirmând că acesta ar fi o fisură umplută cu sedimente de deasupra și adăugînd cu un aer disprețuitor că există unii care susțin că această încrustație ar fi fost injectată din miezul topit al pămîntului. Cînd îmi amintesc de această lecție, nu mă mai mir de hotărîrea mea de a nu studia niciodată geologia.

Asistînd la lecțiile lui Jameson, am făcut cunoștință cu directorul muzeului, d-l Macgillivray², care a publicat mai tîrziu o carte excelentă și voluminoasă despre păsările din Scoția. Omul acesta nu avea nici aspectul, nici manierele unui gentleman. Am avut cu el cîteva discuții interesante cu privire la istoria naturală și a fost foarte îndatoritor cu mine. Mi-a dăruit cîteva scoici rare, deoarece pe vremea aceea colecționam, deși nu cu mult entuziasm, moluște marine.

Vacanțele de vară ale acestor doi ani mi le-am consacrat exclusiv distracțiilor, cu toate că totdeauna aveam în mînă o carte, pe care o citeam cu interes. În vara anului 1826 am făcut o excursie lungă însoțit de doi prieteni, cu rucsacii în spinare, prin nordul Țării Galilor. De cele mai multe ori am mers cîte treizeci de mile pe zi, rezervîndu-ne o zi pentru ascensiunea pe Snowdon. De asemenea am mai făcut o excursie călare în nordul Țării Galilor cu sora mea, Carolina. Un servitor ne ducea îmbrăcămintea în sacii atîrnați la sa. Toamna mi-o rezervam pentru vîntătoare, mai ales pe proprietatea d-lui Owen

fost propusă de Ch. Lyell și adoptată mult timp și de către Darwin. Abia la sfîrșitul deceniului al IV-lea al secolului al XIX-lea, Louis Agassiz a emis teoria ghețarilor care a explicat pe deplin rîspîndirea bolovanilor prin deplasarea ghețarilor gigantici, care duceau spre sud bucăți din rocile de bazalt pe care le lăseau acolo în timpul retragerii lor. Vezi articolul lui N. S. Șatski „Darwin ca geolog“ (Ch. Darwin, *Opere*, t. II, p. 261—267. M. L., 1936). S. L. S. (nota 42, p. 208).

¹ Vină de bazalt trapeian. N. trad. — Absurditatea „explicației“ neptuniene a originii acestor „trap-dyke“ pe calea umplerii crăpăturilor din scoarța terestră cu precipitațiile aduse de apă, era evidentă în din de studenție a lui Darwin. S. L. S. (nota 43, p. 208—209).

² William Macgillivray, 1796—1852, Custode la Royal College of Surgeons Museum (Muzeul Colegiului Regal de Chirurgie) din Edinburgh, 1831—1841, profesor de Istorie Naturală în Aberdeen, în 1841, și autorul lucrării *A History of British Birds*. N. B. (Istoria păsărilor din Anglia. N. trad.).

din Woodhouse și pe acea a unchiului Jos¹ din Maer. Rivna mea era atît de mare încît cînd mă culcam, obișnuiam să-mi pun cizmele de vînătoare gata pregătite lîngă pat, așa fel ca să nu pierd nici o jumătate de minut încălțîndu-mă dimineța. Odată, la 20 august, am ajuns într-un punct îndepărtat al proprietății Maer să vînam cocoși de munte înainte de a se lumina de zi. Toată ziua apoi, împreună cu paznicul, am străbătut cu greu printre buruieni înalte și tineri brazi scoțieni. Păstram o socoteală exactă de fiecare pasăre pe care o împușcam în timpul unui sezon. Într-o zi, pe cînd vînam la Woodhouse cu căpitanul Owen, fiul cel mai mare al gazdei și cu maiorul Hill, vărul său, mai tîrziu Lord Berwick, la care țineam foarte mult, am avut impresia că s-au purtat urît cu mine, deoarece, de cîte ori trăgeam și credeam că am ucis o pasăre, unul din ei se prefăcea că-și încarcă pușca și striga: „Asta nu trebuie s-o treci la socoteală, că am tras și eu în același timp“, iar paznicul, dîndu-și seama că era o glumă, le ținea partea. După cîteva ore, prietenii mi-au mărturisit că glumiseră, dar asta nu era o glumă pentru mine, care împușcam un mare număr de păsări fără să știu cîte și fără să le pot adăuga la lista pe care obișnuiam să le înscriu, făcînd cîte un nod pentru fiecare, pe sfoara agățată la butonieră. Răutăcioșii mei prieteni observaseră acest lucru.

Oricît de mult îmi plăcea vînătorea, totuși cred că-mi era rușine de entuziasmul meu, deoarece încercam să mă conving pe mine însumi că era o îndeletnicire aproape intelectuală, pentru că cerea multă dibăcie ca să-ți dai seama unde se găsește mai mult vînat și cum să-ți dirijezi bine cîinii.

Una din vizitele mele de toamnă la proprietatea Maer, în 1827, a rămas de neuitat, deoarece l-am întilnit acolo pe Sir J. Mackintosh², cel mai bun povestitor pe care l-am ascultat vreodată. Mai tîrziu am auzit, cu o deosebită mîndrie, că el ar fi spus: „Este ceva în tînrul acesta, care mă interesează“. Asta se datora în cea mai mare parte faptului că observase cu cît interes ascultam orice spunea, pentru că eram tot atît de neștiutor ca un purcel în ce privește istoria, politica și filozofia

¹ Josiah Wedgwood, fiul fondatorului uzinelor Etruria. F. D.

² Sir James Mackintosh, 1765—1832, filozof și istoric. A studiat medicina la Edinburgh. El și Josiah Wedgwood, din Maer, se căsătoriseră cu două din surorile Allen, așa încît între cele două familii era o legătură prin alianță. N. B. — Mackintosh a fost și om de stat. S. L. S. (nota 48, p. 209).

morală. Cred că pentru un tînăr e bine să audă că l-a lăudat un om de seamă, deoarece asta îl ajută să păsească pe calea cea bună, deși o asemenea laudă ar putea, probabil, sau chiar sigur, să-l ducă la îngîmfare.

Lăsînd la o parte vînătoarea de toamnă, vizitele mele la Maer în timpul acestor doi sau trei ani consecutivi au fost încîntătoare. Acolo, viața era cu totul liberă, ținutul era minunat pentru plimbare și călărie, iar seara se încingeau discuții cît se poate de plăcute și fără caracter personal, cum se întimplă de obicei în marile reuniuni familiale; în același timp se făcea și muzică. Vara, toată familia obișnuia să stea pe treptele unui portic vechi, cu grădina de flori în față și cu malul rîpos împădurit ogîndindu-se în lac, unde, ici și colo, sărea cîte un pește sau se bălăcea cîte o pasăre. Nici un tablou nu mi-a rămas mai viu în minte decît acela al serilor de la Maer. Îl iubeam pe unchiul Jos, pe care îl și respectam mult. Era taciturn și rezervat, așa încît părea mai curînd un om aspru, totuși de multe ori vorbea deschis cu mine¹. Era tipul omului dintr-o bucată, cu judecata cea mai limpede. Cred că nici o putere din lume nu l-ar fi putut face să se abată cu un inch de la ceea ce socotea el că era calea cea dreaptă. Găseam că i se potrivea bine cunoscuta odă a lui Horațiu, pe care acum am uitat-o, în care se găsesc cuvintele „nec vultus tyranni etc.“².

Cambridge, 1828-1831

După ce am petrecut doi ani la Edinburgh, tata a înțeles, sau a auzit de la surorile mele, că nu mă împăcam de loc cu gîndul de a mă face medic, așa că mi-a propus să mă fac preot. El se împotriva cu tărie, și pe drept cuvînt, gîndului că o să rămîn un trîndav, preocupat numai de vînătoare și pescuit,

¹ Sydney Smith era un oaspete obișnuit la Maer, și D-na Litchfield citează amintirea mamei sale cu privire la o remarcă de-a sa: „Wedgwood e un om excelent, dar păcat că-și urăște prietenii“, *Emma Darwin*, vol. 1, p. 74. N. B.

² *Justum e tenacem propositi virum Non vultus instantis tyranni Non civium ardor prava jubentium, Mente kuatit solida. F. D.*

Pe bărbatul drept și statornic în hotărîrile sale nu-l schimbă în judecata sa nestrămutată nici zelul cetățenilor care-i cer răul, nici privirea tiranului amenințator. N. trad.

ceea ce părea a fi, pe atunci, calea care-mi era, probabil, destinată. Am cerut timp de gândire, deoarece din puținul pe care-l auzisem și la care mă gândisem asupra acestui subiect, aveam scrupule în ce privește mărturisirea credinței mele în toate dogmele Bisericii Anglicane. Altminteri, ideea de a fi preot de țară mă atrăgea. De aceea, am citit cu atenție Pearson on the Creed¹ și alte câteva cărți despre divinitate. Și cum pe atunci nu puneam câtuși de puțin la îndoială adevărul strict și literar al fiecărui cuvânt din Biblie, m-am convins curînd că aceste credințe trebuie acceptate în întregime. Niciodată nu m-a impresionat cît de lipsit de logică era să spui că ai crezut în ceea ce nu puteai înțelege, și ceea ce de fapt nici nu era de înțeles. Aș fi putut spune cu toată sinceritatea că nu doream de loc să combat vreo dogmă, dar că n-am fost niciodată atît de nebun încît să cred și să spun „credo quia incredibile“².

Ținînd seama de înverșunarea cu care m-au atacat ortodocșii, pare ridicol faptul că am avut de gînd, la un moment dat, să mă fac preot. Această intenție, ca și dorința tatălui meu n-au fost niciodată părăsite formal, dar au murit de moarte naturală după ce, părăsind Cambridge, am plecat ca naturalist pe vasul *Beagle*. Dacă i-am putea crede pe frenologi, s-ar părea că eram foarte indicat, din punctul lor de vedere, să mă fac preot. Acum cîțiva ani, secretarii unei societăți germane de psihologie, mi-au scris, cerîndu-mi stăruitor o fotografie. După cîtva timp, am primit o dare de seamă asupra unei ședințe din care se vedea că forma capului meu fusese subiectul unei discuții publice și că unul dintre vorbitori declarase că aveam bosa preoției atît de dezvoltată, încît le-ar fi ajuns la zece preoți.

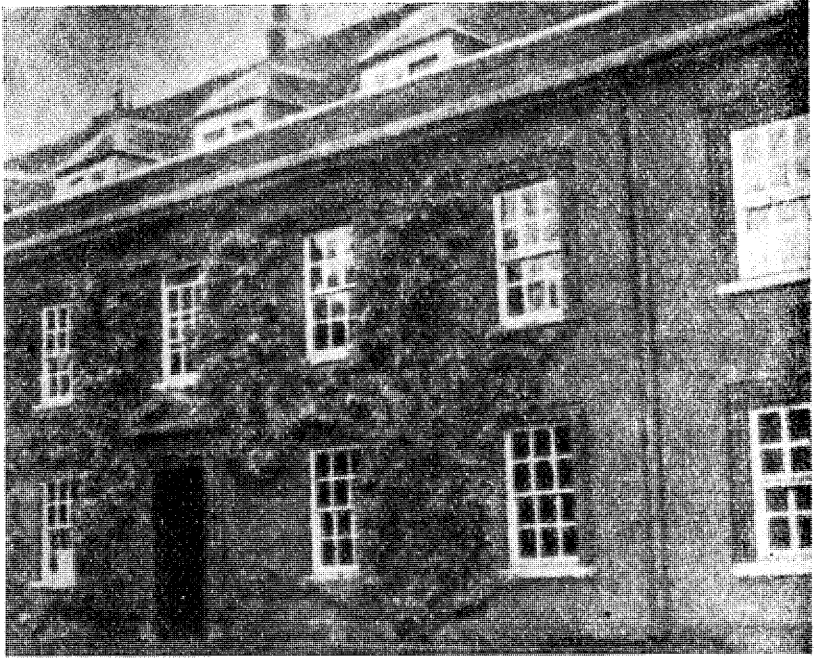
Deoarece era lucru hotărît că mă voi face preot, trebuia să mă duc la una din universitățile engleze să-mi iau o diplomă. Dar cum, de cînd părăsisem școala, nu mai deschiseseam nici o carte clasică, am constatat spre marea mea deznădejde că, oricît ar părea de necrezut, în cursul celor doi ani uitasem aproape tot ce învățasem, pînă și cele câteva litere grecești! De aceea n-am plecat la Cambridge la timp, în octombrie, ci am studiat la Shrewsbury cu un profesor particular, ducîndu-mă la Cambridge abia după vacanța de crăciun, la începutul anului 1828.

¹ Cartea lui Pearson despre Formele Credinței. N. trad. J. Pearson (1613-1686), teolog, episcop englez din Chester. S. L. S. (nota 50, p. 210).

² „cred pentru că este de necrezut“. N. trad.

Curînd mi-am recuperat bagajul de cunoștințe școlărești și puteam să traduc fără prea mare greutate cărți ușoare grecești, de pildă Homer sau din Biblia greacă.

În timpul celor trei ani petrecuți la Cambridge, mi-am pierdut vremea în ce privește studiile universitare ca și la

Colegiul „Christ“ de la Universitatea din Cambridge. Intrarea în căminul studentesc unde a locuit Ch. Darwin: fereastra camerei la etajul al doilea la dreapta intrării (după S. L. Sobol).

Edinburgh sau la școală. Am încercat matematicile, și chiar m-am dus la Barmouth în vara anului 1828, cu un profesor particular (un om grozav de posac), dar n-am făcut decît prea puține progrese. Studiul matematicii îmi dispăcea, mai cu seamă, pentru că nu puteam găsi nici un sens în primele principii ale algebrei. Nerăbdarea mea era foarte copilărească și în anii următori am regretat mult că n-am aprofundat suficient matematica, cel puțin atît cît să înțeleg ceva din marile ei principii conducătoare, deoarece oamenii înzestrați în felul acesta par

a avea un simț în plus. Dar în acest domeniu nu cred că aş fi reuşit să mă ridic vreodată deasupra unui nivel foarte modest. În ce priveşte clasicii, n-am făcut nimic altceva decât să frecventez câteva cursuri obligatorii şi chiar şi această frecvenţă era aproape formală. În anul al doilea, a trebuit să muncesc o lună sau două ca să-mi iau „Little Go“ (primul pre-examen), lucru pe care l-am făcut cu uşurinţă. Apoi, în ultimul an, am lucrat cu oarecare tragere de inimă ca să-mi obţin diploma de B.A.¹, i-am repetat pe clasici, apoi puţină algebră şi pe Euclid, care mi-a plăcut tot atât de mult ca şi pe vremea când eram în şcoală. Ca să treci examenul de B.A. era nevoie de asemenea să studiezi *Evidences of Christianity*² şi *Moral Philosophy*³, ale lui Paley. Le-am cercetat cu de-amănuntul şi sînt convins că aş fi putut scrie şi eu întreaga *Evidences*, foarte corect, dar bineînţeles fără să mă exprim aşa de limpede ca Paley. Logica acestei cărţi, şi pot adăuga că şi cea a cărţii *Natural Theology*⁴, mi-a făcut tot atât de multă plăcere ca şi Euclid. Cercetarea atentă a acestor lucrări, fără a încerca să învăţ pe de rost măcar un capitol, a fost singura parte a cursului uni-

¹ *Bachelor of Arts* — baculaureat în arte. N. trad. — Aceasta este prima treaptă ştiinţifică acordată în Anglia absolvenţilor universităţilor şi colegiilor. Treapta următoare este aceea de M. A. (Master of Arts — maestru în arte) iar cea superioară este D. A. (Doctor of Arts — doctor în arte). Termenii aceştia reprezintă o rămăşiţă a evului mediu. În universităţile scolastice sub denumirea de „arte“ se înţelegeau aşa-numitele „arte libere“ în număr de şapte (gramatica, logica, retorica, aritmetica, geometria, muzica şi astronomia). Astăzi în unele ţări din apus sub numele de „arte libere“ sînt studiate în universităţi un grup de ştiinţe: lingvistica, filozofia, ştiinţele naturii, istoria şi altele. „Artele libere sînt opuse celor speciale, de exemplu celor studiate în instituţiile de învăţămînt superior tehnic. S. L. S. (nota 53, p. 210).

² Dovezile Creştinătăţii. N. trad.

³ Filozofia morală. N. trad. — William Paley (1743—1805), teolog englez, ale cărui opere (dintre care trei au fost amintite de către Darwin) au servit, timp îndelungat, ca manuale de bază de teologie în universităţile engleze. Paley, scriitor puţin original, contribuia prin operele sale la răspîndirea în Anglia aşa numitei „teologii naturaliste“ care pleacă de la teza că structura organismelor, adaptarea lor la condiţiile mediului lor sînt expresia înţelepciunii şi bunăvoinţei dumnezeieşti — deoarece dumnezeu a creat după un plan preconcept, fiecare vieţuitoare, fiecare plantă în concordanţă cu mediul în ale cărui condiţii, aşa cum a stabilit dumnezeu, trebuia să existe organismul dat. (*The Works of William Paley*, Edinburgh, 1825). S. L. S. (nota 54, p. 210).

⁴ Teologia naturală. N. trad.

versitar care, așa cum credeam atunci și cum cred încă și astăzi, a fost de cel mai neînsemnat folos în educația mea intelectuală. Pe vremea aceea, premisele lui Paley nu-mi dădeau de gândit și, luându-le drept adevăruri, eram fermecat și convins de șirul lung de argumente. Răspunzînd bine la examen la chestiunile în legătură cu *Dovezile Creștinătății* de Paley, rezolvîndu-l bine pe Euclid și prezentîndu-mă satisfăcător la clasici, mi-a cîștigat un loc de seamă printre oî *πολλοί*¹, adică printre oamenii numeroși care nu umblă după onoruri. E destul de ciudat că nu-mi pot aminti al cîtelea am reușit, și memoria mea oscilează între al cincilea, al zecelea sau al doisprezecelea nume de pe listă².

La universitate se țineau cursuri publice din diferite discipline, frecvența fiind cu totul facultativă. Dar eram atît de dezgustat de cursurile de la Edinburgh, încît n-am frecventat nici măcar cursurile atît de interesante și elocvente ținute de Sedgwick³. Dacă le-ași fi urmat, probabil că m-aș fi făcut mai devreme geolog. Am frecventat însă cursurile de botanică ale lui Henslow⁴ și mi-au plăcut mult pentru deosebita lor claritate și pentru admirabilele ilustrări. Dar n-am studiat botanica.

¹ Cei mulți. N. trad.

² Al zecelea pe lista din ianuarie 1831. F. D.

³ Adam Sedgwick (1785—1873), profesor de geologie, Cambridge, 1818. F. R. S., 1830. N. B. — Sedgwick este autorul multor lucrări geologice care au făcut epocă, printre care cele privitor la paleozoicul din Anglia, Belgia și Germania. El este acela care a definit epocile cambriene și devoniene, noțiuni care sînt folosite și în zilele noastre. Concepția lui Sedgwick era idealistă (fixistă, teistă, finalistă). El l-a învățat pe Darwin în 1831 cum se efectuează o prospecțiune geologică. Între Darwin și Sedgwick au existat relații prietenești toată viața, deși ultimul a luat încă din 1859 poziție contra concepțiilor materialiste expuse de Darwin în *Originea speciilor*. În scrisoarea pe care i-a scris-o lui Darwin la 24 dec. 1859 și în luarea de atitudine publicată la Societatea de filozofie din Cambridge (mai 1860), Sedgwick s-a manifestat ca teist, partizan al teoriei armoniei universale. Pentru el determinismul se confunda cu voința lui Dumnezeu: „care acționează pentru binele tuturor creaturilor sale după legi pe care le putem studia și înțelege“ (Fr. Darwin, *Life and Letters...* vol. II, p. 249). Darwin n-a răspuns direct lui Sedgwick dar în scrisorile și lucrările sale ulterioare el a combătut concepțiile lui Sedgwick. Unele din răspunsurile sale la scrisoarea de mai sus se găsesc și în memoriul său autografic, alcătuit cînd vorbește despre suferințe și scop. N. trad.

⁴ John Stevens Henslow, 1796—1861. Profesor de botanică la Cambridge, 1827—1861. L-a ajutat pe Darwin să capete postul de naturalist pe *Peagle*, și Darwin a avut totdeauna o deosebită stimă față de el. N. B.

Henslow obișnuia să-și ia elevii, împreună cu câțiva membri mai în vîrstă ai universității, în lungi excursii pe cîmp, pe jos sau cu trăsurile, spre locuri îndepărtate sau în barcă, de-a lungul râului și să le vorbească despre plantele sau animalele mai rare pe care le întâlnea. Aceste excursii erau cît se poate de plăcute.

Deși, după cum vom vedea îndată, viața petrecută la Cambridge avea și unele avantaje, mi-am pierdut timpul acolo, și poate mai mult decît timpul. Din pricina pasiunii mele pentru tragerea la țintă și pentru vînătoare și, în lipsa lor, pentru plimbările călare prin ținut, am intrat într-o societate de tineri care se ocupau cu vînătoarea, printre care se aflau și câțiva zăpăciți și josnici. De obicei luam masa de seară împreună și, cu toate că la aceste mese veneau adeseori și oameni mai de seamă, se întîmpla cîteodată să bem prea mult, după care urmau cîntece de veselie și joc de cărți. Știu că ar trebui să-mi fie rușine de zilele și de nopțile petrecute în felul acesta, dar cum unii din prietenii mei de atunci erau foarte agreabili, și eram cu toții foarte bine dispuși, nu pot să nu-mi amintesc cu multă plăcere de vremea aceea¹.

Dar cu și mai multă plăcere îmi amintesc că aveam și mulți alți prieteni, cu totul altfel decît aceștia. Așa, eram foarte apropiat de Whitley², care a ajuns mai tîrziu Senior Wrangler³, și obișnuiam să ne plimbăm de multe ori împreună. El mi-a trezit gustul pentru tablourile și gravurile de valoare, din care am și cumpărat cîteva. Mă duceam foarte des la Galeria Fitzwilliam⁴, și se pare că aveam un gust artistic destul de sigur, deoarece mă opream în fața celor mai bune tablouri, pe care le discutam apoi cu bătrînul custode al muzeului. Am citit de asemenea, cu mult interes, cartea lui Sir J. Reynold⁵. Gustul acesta pentru artă, deși nu era înnăscut în mine, a ținut câțiva ani și mi-au plăcut multe tablouri din Galeria Națională din

¹ Am dedus, de la unii contemporani ai tatălui meu, că el a exagerat natura bacanalică a acestor adunări. F. D.

² Rev. C. Whitley, Hon. Canonicus din Durham, fost lector de filozofie naturală la Universitatea din Durham. F. D.

³ *Senior Wrangler*, cel mai bun dintr-o serie de doisprezece studenți. N. trad.

⁴ Fitzwilliam Museum, galeria de arte; conține colecții de muzică, cărți, tablouri și alte obiecte de artă donate de Richard Fitzwilliam, Universității din Cambridge, în 1816. N. trad.

⁵ J. Reynold (1723—1792), pictor portretist englez, fondatorul unei școli de pictură. N. trad.

Londra. Acela al lui Sebastian del Piombo¹ a trezit în mine simțul sublimului.

Am intrat de asemenea într-un grup de muzicieni, după cât știu prin mijlocirea bunului meu prieten Herbert², care căpătase o înaltă distincție ca matematician. Trăind în mijlocul acestor oameni și ascultându-i cîntînd, am prins și eu un gust pronunțat pentru muzică, și de multe ori obișnuiam să-mi potrivesc plimbările în așa fel, încît să pot asculta, în zilele de lucru, imnurile religioase din Capela de la King's College³. Lucrul acesta îmi făcea atîta plăcere, încît uneori mă treceau fiorii. Sînt sigur că în gustul acesta al meu nu era vorba de o simplă afectare sau de o simplă imitație, pentru că de obicei mă duceam singur la King's College și uneori angajam copiii din cor să cînte la mine acasă. Cu toate acestea sînt cu totul lipsit de ureche muzicală, așa fel încît nu pot să deosebesc o disonanță, să țin tact sau să fredonez corect o melodie. Așa că e un mister cum a fost cu puțință să-mi placă muzica.

Prietenii mei muzicieni și-au dat seama curînd de starea mea și uneori se distrau supunîndu-mă unui examen, care consta în a stabili cîte melodii eram în stare să recunosc cîntate ceva mai repede sau ceva mai rar ca de obicei. Cîntat în felul acesta, chiar și „God save the King“⁴ a fost o grea enigmă pentru mine. Mai era printre noi și alt tînăr, cu o ureche muzicală aproape tot atît de proastă ca și a mea și e ciudat că acesta cînta puțin din flaut. O dată am avut succesul de a-l întrece la unul din examenele noastre muzicale.

¹ Sebastian del Piombo (1485—1547), pictor italian, portretist și colorist, contemporan cu Titian, Michel Angelo și alții; are un număr de compoziții de mari proporții cu subiecte religioase. Se distinge prin colorit și compoziție. Dintre operele sale face parte și tabloul *Învierea lui Lazăr* aflat la „National Gallery“, Londra. N. trad.

² Defunctul John Maurice Herbert, judecător la Curtea Comitală din Cardiff și a districtului Monmouth. F. D.

³ În Anglia, prin colegii se înțeleg instituții diferite: liceu, universitate și institute supra-universitare. Colegiile din Cambridge și Oxford au o situație specială. Ele au administrație autonomă și sînt considerate ca deservind universitățile respective. Studenții care intră în colegiu poartă numele de „fellow“, plătesc o taxă mare și primesc casă, masă și educație în specialitatea lor. La Cambridge și Oxford, colegiile ocupă un cartier aparte, păstrîndu-și numele inițial al instituțiilor din Evul Mediu din care au luat ființă. Dintre cele mai importante colegii sînt: Christ's College (unde a studiat Ch. Darwin), Trinity College, Caius and Gonville College, Jesus College și altele. N. trad.

⁴ Imnul național englez. N. trad.

Dar nici una din ocupațiile mele de la Cambridge n-a fost urmărită cu atita râvnă și nici nu mi-a făcut o atât de mare plăcere, ca aceea de a colecționa gândaci. Era o simplă pasiune de colecționar; deoarece nu-i disecam și rareori comparam caracterele lor externe cu descrierile publicate, dar oricum, le aflam numele. Iată o dovadă de zelul meu: într-o zi, rupînd o bucată din scoarța unui copac bătrîn, am descoperit doi gândaci rari, și am prins cîte unul în fiecare mînă. După aceea am mai descoperit unul, de alt soi, pe care nu mă lăsa inima să-l pierd. Și atunci, am băgat repede în gură gândacul pe care-l țineam în mîna dreaptă. Dar, vai!... Gîndacul a eliminat un lichid atît de iute, că mi-a ars limba și a trebuit să-l scuipe, așa că l-am pierdut și pe el, și pe cel de-al treilea.

Colecționam cu mult succes, și inventasem două metode noi: iarna, puneam un om să radă mușchiul de pe copacii bătrîni și să-l vîre într-un sac mare, și tot așa puneam să mi se adune resturile de pe fundul bărcilor în care se aducea trestia din bălți. În felul acesta am obținut cîteva specii foarte rare. Nici un poet n-a simțit vreodată mai multă plăcere văzîndu-și primul poem publicat, decît am simțit eu văzînd în *Illustrations of British Insects* de Stephen¹, cuvintele magice: „prinse de C. Darwin Esq.“. Am făcut cunoștință cu entomologia prin vărul meu de-al doilea, W. Darwin Fox², un om inteligent și nespus de plăcut, care era pe atunci la Christ's College și cu care ajunsese prieten intim. După aceea, l-am cunoscut bine pe Albert Way de la Trinity College, care în anii următori a ajuns un arheolog bine văzut, și ne duceam împreună să colecționăm. Tot așa am făcut cunoștință și cu H. Thompson³,

¹ James Francis Stephen (1792—1853), cunoscut entomolog londonez, președintele Societății de Entomologie din Londra. S. L. S. (nota 67, p. 212). — Autorul tratatului „A Manual of British Coleoptera“, 1839 și altor lucrări. Într-o scrisoare adresată lui Fox (26 februarie 1829) Darwin spune că l-a vizitat pe Stephen care avea „în cabinetul său o colecție de insecte“, a cărei mărime depășea visul celui mai înflăcărat entomolog. Darwin îl descrie pe Stephen ca pe un om mic de statură și foarte bine dispus (*Life and Letters*, t. I, p. 175) N. trad.

² William Darwin-Fox, este rudă cu Ch. Darwin (vezi tabloul arborelui genealogic, p. 20 a acestei lucrări). A studiat teologia în același timp cu Darwin, la Cambridge și s-au împrietenit fiind amîndoi atrași de științele naturii. Fox s-a făcut preot de țară și a purtat o lungă corespondență cu vărul său Ch. Darwin, așa cum reiese din *Life and Letters*. Darwin îl citează de mai multe ori în lucrările sale principale. N. trad.

³ Mai tîrziu Sir H. Thompson, prim baronet. F. D.

de la același Colegiu, care mai târziu a devenit un agricultor model, președinte al unei mari societăți de cale ferată și membru în Parlament.

S-ar părea, prin urmare, că gustul meu pentru colecționarea gîzelor a fost o indicație de succes în viață!

E uimitor ce impresie neuitată mi-au lăsat mulți dintre gîndacii pe care i-am cules la Cambridge. Sînt în stare să-mi amintesc aspectul exact al unor anumiți stilpi, copaci bătrîni sau maluri de rîu unde am făcut o captură bună. Drăguțul de *Panagaeus*¹ *Crux-major* era pe atunci o adevărată comoară. Aici, la Down, am văzut un gîndac alergînd de-a curmezișul unei sosele și, ridicîndu-l, mi-am dat seama imediat că abia se deosebea de *P. Crux-major*: era un *P. quadripunctatus*, o varietate sau o specie îndeaproape înrudită, deosebindu-se doar foarte puțin ca formă. Pînă acum nu văzusem niciodată un *Licinus* viu, pe care un ochi neexperimentat îl deosebește cu greu de alte carabide negre. Dar fiii mei au găsit aici un specimen și mi-am dat seama imediat că era cu totul nou pentru mine. Totuși, în ultimii douăzeci de ani nu mai cercetasem nici un gîndac din Anglia.

Încă n-am spus nimic despre întîmplarea care a influențat mai mult ca oricare alta întreaga mea carieră. E vorba de prietenia mea cu prof. Henslow. Înainte de a pleca la Cambridge, îl auzisem vorbind despre el pe fratele meu ca despre un om care cunoștea toate ramurile științei, așa că eram pregătit să-l respect. O dată pe săptămînă primea acasă² unde obișnuiau să se întîlnească seara toți studenții, împreună cu cîțiva membri mai în vîrstă ai universității care păstrau încă legătura cu știința. Curînd, cu ajutorul lui Fox, am căpătat și eu o invitație, și de atunci m-am dus acolo regulat. În scurtă vreme m-am împrietenit cu Henslow și, în ultima jumătate a timpului petrecut la Cambridge, făceam împreună plimbări lungi aproape în fiecare zi. De aceea, unii dintre profesorii colegiului mă porecliseră „tînărul care se plimbă cu Henslow“. De multe ori, seara, eram invitat să iau masa împreună cu familia lui. Avea cunoștințe vaste în botanică, entomologie,

¹ *Panagaeus* și *Licinus* — citat mai jos — două specii din familia *Carabidae*. S. L. S. (nota 69, p. 212).

² *Cambridge Ray Club*, care în 1887 ajunsese la a cincizecea aniversare, era urmașul direct al acestor adunări, fiind întemeiat ca să umple golul rămas prin întreruperea, în 1836, a serilor de vineri de la Henslow. Vezi broșura profesorului Babington, *The Cambridge Ray Club*, 1887. F. D.

chimie, mineralogie și geologie. Cea mai mare plăcere a lui era să tragă concluzii după îndelungate și amănunțite observații. Avea un fel de a raționa excelent și o minte bine echilibrată, dar nu cred că s-ar putea spune despre el că era un geniu prea original.

Era profund credincios, și atât de ortodox încât, într-o zi, mi-a mărturisit că ar fi nenorocit dacă s-ar schimba un singur cuvânt din cele treizeci și nouă de Articole ale credinței¹. Calitățile sale morale erau, din toate punctele de vedere, admirabile. Henslow nu avea nici cea mai ușoară umbră de vanitate sau de alt sentiment meschin și n-am văzut pe altcineva care să se gândească mai puțin la sine însuși sau la propriile sale interese. Avea o fire blândă, și se purta cât se poate de curtenitor și de politicos. Totuși, după cum am văzut, faptele rele puteau să trezească în el indignarea cea mai puternică și atunci lua imediat atitudine.

Odată, în timp ce treceam împreună pe una din străzile din Cambridge, am văzut o scenă aproape tot atât de oribilă ca acele care se petreceau în timpul Revoluției Franceze. Fuseseră prinși doi hoți de cadavre² și, în timp ce-i duceau la închisoare, o mulțime de oameni, din cei mai de jos, îi smulseseră din mâinile polițaiului și-i țira pe picioare de-a lungul drumului plin de pietre și de noroi. Erau murdari din cap până-n picioare și aveau fețele însingerate, fie din pricină că fuseseră bătuti, fie că se loviseră de pietre, așa că arătau ca două cadavre. Iar mulțimea era atât de compactă în jurul lor, încât abia i-am putut zări pe acești nenorociți. N-am văzut

¹ În anul 1553, reformatorii religiei anglicane au formulat 42 de dogme ale credinței. În anul 1563, numărul acestor dogme a fost redus la 39. Ele sînt foarte cunoscute printre credincioșii din Anglia sub denumirea de „cele treizeci și nouă de articole“. („Thirty-nine Articles“). S. L. S. (nota 72, p. 213).

² Hoții de cadavre (Bodysnatchers). Acest episod prezintă interes, ca o confirmare documentară a faptului că practica răpirii cadavrelor din morminte pentru vînzarea lor la școlile de medicină și diferiților chirurgi și anatomici încă mai persista în Anglia în timpul anilor de studenție a lui Darwin. Tocmai în anii aceștia (1829—1832), în Parlamentul englez se discuta Legea anatomică (Anatomy Act) care a fost votată la 19 iulie 1832. Principalii adversari ai acestei legi erau reprezentanții bisericii care apărau interdicția ce dănuia din evul mediu de a fi folosite cadavrele pentru predarea anatomiei. La îndemnul lor, mulțimea adesea se răfua cu „hoții de cadavre“, linișindu-i. După datele din Enciclopedia britanică, legea din 1832 este în vigoare, cu mici modificări, și astăzi. S. L. S. (nota 73, p. 213).

niciodată în viața mea atîta mînie ca aceea zugrăvită pe chipul lui Henslow în fața acestei scene oribile. El a încercat de mai multe ori să-și facă loc prin mulțime, dar a fost pur și simplu cu neputință. Atunci a alergat la primar, spunîndu-mi să nu mă duc după el, ci să aduc mai mulți polițiști. Nu-mi amintesc cum s-a terminat povestea, însă cei doi oameni au ajuns la închisoare fără să fi fost uciși.

Bunătatea lui Henslow era nesfîrșită, așa cum au dovedit-o inițiativele lui numeroase și excelente în folosul enoriașilor săraci atunci cînd, mai tîrziu, a deținut venitul canonic din Hitcham. Prietenia cu un asemenea om trebuie să fie, și nădăduiesc că a și fost de un neprețuit folos. Nu pot să nu amintesc o întîmplare fără importanță, dar care dovedește marea lui bunăvoință. În timp ce examinam cîteva boabe de polen pe o placă umedă, am văzut tuburile polenice ieșite în afară și numaidecît am alergat să-i comunic uimitoarea descoperire pe care o făcusem. Sînt sigur că nici un alt profesor de botanică n-ar fi putut să nu ridă de graba cu care mă dusesem să-i fac o asemenea comunicare. El însă s-a arătat a fi de aceeași părere, că fenomenul era interesant, și mi-a explicat semnificația lui, — dar m-a făcut să înțeleg bine că faptul era bine cunoscut. În felul acesta, am plecat fără a mă fi simțit cît de puțin umilit, ci dimpotrivă, foarte mulțumit că descoperisem singur un lucru atît de remarcabil, dar hotărît ca de aci înainte să nu mă mai grăbesc atît de tare să-mi comunic descoperirile.

Dr. Whewell¹ era unul dintre oamenii cei mai în vîrstă și mai distinși care-l vizita din cînd în cînd pe Henslow, și de mai multe ori m-am întors acasă, noaptea, în tovărășia lui. Dr. Whewell, după Sir. J. Mackintosh, era omul care întreținea cele mai interesante discuții cu subiecte serioase pe care le-am ascultat vreodată. Leonard Jenyns² (nepotul celebrului Soames

¹ William Whewell, 1794—1866, profesor la Trinity College, Cambridge, 1841—1866. F. R. S. 1820. Filozof, teolog și om de știință. N. B. — Este cunoscut prin lucrarea sa despre științele inductive (tradusă și în limba rusă, în trei volume, S. P. B., 1867—1869). Whewell se menține la concepțiile teologo-idealiste extrem de reacționare. Propagînd în biologie „teologia naturală“ Whewell nu numai că nu a acceptat învățătura lui Darwin ci a și interzis menținerea în biblioteca din Trinity College a „Originei speciilor“ S. L. S. (nota 74, p. 213).

² D-l Jenyns (actualmente Blomefield) (1800—1893) a descris peștii pentru *Zoology of the Voyage of H. M. S. Beagle*, și e autorul unei lungi serii de studii, în special de zoologie. În 1887, a tipărit, pentru uzul său personal, o schiță autobiografică *Chapters in my life*. (Capitole din viața mea. N. trad.) și ulterior cîteva adăugiri (fără

Jenyns), care a publicat mai târziu câteva studii bune de Istorie Naturală, stătea adesea la Henslow, care-i era cumnat. La început el nu mi-a plăcut, din pricina expresiei lui sarcastice și oarecum severe. Și mie nu mi se întâmplă prea des să-mi uit prima impresie. De data aceasta însă m-am înșelat cu totul, deoarece mi-am dat seama că era foarte bun la suflet, plăcut, și avea nespuse de mult umor. L-am vizitat în parohia lui, la marginea regiunii mlaștinilor (Swaffham Bulbeck), am făcut împreună multe plimbări agreabile și am discutat amândoi chestiuni de istorie naturală. Tot acolo am cunoscut, de asemenea, mulți alți bărbați mai în vârstă decât mine, pe care nu-i interesa prea mult știința, dar care erau prieteni cu Henslow. Unul dintre ei, un scoțian, fratele lui Sir Alexander Ramsay, profesor la Jesus College, era un om încântător, însă n-a trăit mult. Altul era d-l Dawes, mai târziu decan la Hereford, vestit pentru succesele pe care le obținuse în instruirea săracilor. Acești oameni, și alții ca ei, împreună cu Henslow, obișnuiau să facă uneori excursii lungi la țară, și aceste excursii, la care mi se îngăduia să mă alătur și eu, erau neînchipuit de plăcute.

Amintindu-mi din nou trecutul, presupun că trebuie să fi avut în mine ceva mai mult decât ceilalți tineri obișnuiți. Altminteri, cei despre care am vorbit mai sus, oameni mult mai în vârstă și cu înalte situații academice, nu mi-ar fi permis niciodată să stau alături de ei. Desigur că eu nu-mi dădeam seama că aș fi fost în vreun fel superior, și îmi amintesc că, o dată, când unul din prietenii mei de vânătoare, Turner, văzându-mă mereu ocupat cu gândacii, mi-a prezis că, într-o bună zi, o să ajung membru al Academiei regale¹, ideea mi s-a părut cu totul absurdă.

În timpul celui din urmă an petrecut la Cambridge, am citit cu luare aminte și cu adânc interes *Personal Narrative*²

dată). Celebru Soames Jenyns era văr cu d-l Jenyns-tatăl. F. D. — Legătura de rudenie ce s-a crezut că există cu Ch. Darwin era deci greșită. Leonard Jenyns aproape că acceptase oferta postului pe vasul *Beagle* înainte ca postul să-i fi fost oferit lui Charles Darwin. N. B.

¹ Royal Society — instituție științifică superioară în Anglia. Fondată în anul 1660 ca o asociație liberă a naturaliștilor englezi. Royal Society este Academia de științe. S. L. S. (nota 78, p. 214). Membrii acestei Academii poartă titlul de Fellow of Royal Society (F.R.S.). Darwin a fost ales Fellow of Royal Society înainte de publicarea *Originii speciilor*. N. trad.

² Jurnal personal. N. trad.

a lui Humboldt¹. Această lucrare, ca și *Introduction to the Study of Natural Philosophy*² a lui Sir J. Herschel, au trezit în mine dorința arzătoare de a aduce o cât de modestă contribuție la nobilul edificiu al Științelor Naturale. Nici o carte, și nici o duzină de alte cărți, nu au exercitat asupra mea atîta influență ca aceste două opere. Am copiat din Humboldt pasaje lungi despre Teneriffe, și le-am citit cu glas tare lui Henslow, Ramsay și Dawes într-una din excursiile mai sus pomenite, cred, deoarece mai înainte, cu altă ocazie, le vorbisem despre frumusețile Teneriffei, și cîțiva din grup declaraseră că vor încerca să se ducă acolo. Dar cred că n-au vorbit decît pe jumătate serios. Eu însă eram cit se poate de serios, și am obținut o recomandatie către un negustor din Londra, să-mi dea informații cu privire la corăbii. Însă fără îndoială că planul a fost răsturnat de călătoria mea pe *Beagle*.

Vacanțele de vară mi le consacrasem colecționării de gîndaci, cîtorva lecturi și cîtorva scurte excursii. Toamna însă, mi-o închinam în întregime vînătorii, mai ales la Woodhouse și Maer și, din cînd în cînd, mi-o petreceam cu tînărul Eyton din Eyton³.

În general, cei trei ani pe care i-am petrecut la Cambridge au fost cei mai veseli din viața mea fericită, deoarece mă bucuram pe atunci de o sănătate excelentă și eram aproape totdeauna bine dispus.

Pentru că venisem la Cambridge tîrziu, după crăciun, am fost silit să rămîn acolo încă două trimestre, la începutul anului 1831, după ce-mi trecusem examenul final. Atunci m-a convins Henslow să încep a studia geologia. De aceea, după întoarcerea mea la Shropshire, am cercetat unele secțiuni geologice și am colorat harta unor zone din jurul orașului Shrewsbury. Cum profesorul Sedgwick intenționa să viziteze nordul

¹ Alexandru Humboldt (1769—1859) și naturalistul francez Aimé Bonpland au făcut o descriere extrem de amănunțită care a avut un răsunet mare asupra contemporanilor, despre călătoria lor în regiunea tropicală a Americii de Sud. Lucrarea a avut 30 de volume și a fost tradusă în mai multe limbi. Darwin a citit cele 3 volume traduse în limba engleză, consacrate descrierii călătoriei însăși, sub numele de *Personal Narrative of Travels* (Jurnal personal de călătorii). Alexandru Humboldt a pus bazele Geografiei botanice. Universitatea din Berlin poartă numele de Humboldt. N. trad.

² Introducere în studiul filozofiei naturale. N. trad.

³ Thomas Campbell Eyton, 1809—1880. A întreținut corespondență cu Darwin și Agassiz, fiind un adversar al darwinismului. N. B.

Tării Galilor la începutul lui august, ca să-și continue celebrele lui cercetări asupra rocilor mai vechi, Henslow l-a rugat să-mi dea voie să-l însoțesc¹. Așa că profesorul a venit și a dormit în casa tatălui meu.

O scurtă discuție cu el, în timpul serii, m-a impresionat adinc. Un lucrător îmi povestise că, pe cînd controla o veche carieră de nisip lângă Shrewsbury, găsisse o cochilie de volută tropicală mare și deteriorată, la fel cu acelea ce se pot vedea pe căminuri, prin vile. Și pentru că nu voia s-o vîndă, eram convins că o găsisse într-adevăr în carieră. I le-am spus toate acestea lui Sedgwick, și el mi-a răspuns că scoica trebuie să fi fost aruncată acolo de cineva (și fără îndoială că acesta era adevărul), adăugînd apoi că dacă ar fi fost găsită într-adevăr în carieră, ar fi cea mai mare nenorocire pentru geologie, deoarece ar răsturna toate cunoștințele noastre cu privire la zăcămintele de suprafață din comitatele centrale ale Angliei. Aceste straturi de nisip aparțineau de fapt epocii glaciale, și mai tirziu am găsit în ele sfărîmături de scoici arctice. Am fost peste măsură de surprins că pe Sedgwick nu-l încînta un fapt atît de extraordinar ca descoperirea unei scoici tropicale aproape de suprafața solului, în mijlocul Angliei. Nici nu mă făcuse să-mi dau atît de bine seama mai înainte, deși citisem felurite cărți științifice, că știința constă din gruparea faptelor așa fel, încît din ele să poată fi deduse legile generale sau concluziile.

A doua zi dimineața am plecat spre Llangollen, Conway, Bangor și Capel Curing². Această călătorie mi-a fost de un folos hotărîtor, deoarece m-a învățat cum se studiază geologia unei regiuni. De multe ori Sedgwick mă trimitea pe un traseu paralel cu al lui, spunîndu-mi să-i aduc specimene de roci și să notez pe hartă stratificările. Nu mă îndoiesc că el făcea lucrul acesta spre binele meu, deoarece eram prea ignorant ca să-l pot ajuta. În timpul acestei călătorii am avut un exemplu izbitor de cît de ușor e să treci cu vederea unele fenomene,

¹ În legătură cu această excursie, tata obișnuia să povestească o întîmplare cu privire la Sedgwick: într-o dimineață, plecaseră de la un han și merseseră o milă sau două, cînd Sedgwick se oprise brusc, jurîndu-se că se întoarce, sigur fiind că „mizerabilul“ (chelnarul) nu-i dăduse femeii de serviciu cei șase pence încredințați în acest scop. Pînă la urmă însă a fost convins să renunțe, înțelegînd că nu avea nici un motiv să suspecteze chelnarul de necinste. F.D.

² Toate punctele enumerate ca și Cwm Idwal se găsesc în partea cea mai de nord a Scoției. S.L.S. (nota 84, p. 215).

oricît de evidente, dacă nu au fost observate mai înainte de alții. Am stat mai multe ore la Cwm Idwal, cercetînd toate rocile cu o deosebită luare aminte, deoarece Sedgwick urmărirea să găsească în ele fosile, dar nici unul din noi nu a văzut vreo urmă a minunatelor fenomene glaciale din jurul nostru; n-am observat rocile vădit striate, blocurile eratice și morenele terminale și laterale. Totuși, aceste fenomene erau atît de vizibile, încît, așa cum am spus într-un articol publicat mulți ani după aceea în *Philosophical Magazine*¹, o casă arsă de foc nu-și dezvăluie povestea mai bine decît valea aceea. Dacă ar mai fi fost încă umplută de un ghețar, fenomenele ar fi fost mai puțin distincte decît acum.

La Capel Curig l-am părăsit pe Sedgwick și am plecat în linie dreaptă, după busolă și hartă, peste munți la Barmouth, folosind potecile numai dacă se potriveau cu drumul meu. În felul acesta am ajuns în cîteva locuri ciudate și sălbatice și m-am bucurat mult de acest mod de a călători. Am vizitat Barmouth, m-am dus să-mi văd cîțiva prieteni de la Cambridge care studiau acolo, apoi m-am întors la Shrewsbury și la Maer pentru vînătoare; pe vremea aceea m-aș fi socotit nebun să renunț la primele zile ale vînătorii de potîrnichi de dragul geologiei sau al oricărei alte științe.

Călătoria pe „Beagle“: de la 27 decembrie 1831 pînă la 2 octombrie 1836

Cînd m-am întors acasă din scurta mea excursie geologică în nordul Țării Galilor, am găsit o scrisoare de la Henslow, în care mă informa că d-l căpitan Fitz-Roy² ar fi bucuros

¹ Revista filozofică, 1842. F.D.

² Robert Fitz-Roy, 1805—1865. Vice-amiral, hidrograf și meteorolog. Fiul lordului Charles Fitz-Roy și strănepotul ducelui de Grafton. A stabilit metode de prevestire a vremii. N.B. — El a fost comandantul vasului „Beagle” și pe timpul expediției precedente în Țara de Foc făcută împreună cu corabia „Adventure” în anii 1828—1830, sub comanda generală a căpitanului F. King. În timpul celor două călătorii pe „Beagle”, sub îndrumarea lui au fost îndeplinite vastele lucrări de trecere pe hartă a coastelor Americii de Sud și a cursului riului Santa-Cruz. Efectuînd aceste lucrări, Fitz-Roy a cheltuit foarte mult din avutul său personal, bani pe care amiralitatea engleză a refuzat să-i restituie, fapt care pînă la urmă l-a dus pe Fitz-Roy

să-și împartă cabina cu vreun tînăr care ar dori să plece cu el în călătorie, ca naturalist voluntar și fără plată, pe vasul *Beagle*. Cred că am povestit în Jurnalul meu manuscris¹, toate împrejurările care s-au produs atunci, așa că nu voi spune aici decît că am simțit o dorință arzătoare să accept imediat oferta. Însă tata s-a împotrivit cu tărie, adăugînd, din fericire pentru mine, cuvintele : „Dacă ai să găsești un singur om cu bun simț care să te sfătuiască să pleci, atunci îți dau și eu încuviințarea mea“. Așa încît chiar în scara aceea am scris și am refuzat oferta. A doua zi dimineța am plecat la Maer, să fiu gata pentru 1 septembrie, și, în timp ce vînam, unchiul meu² a trimis după mine, oferindu-se să mă ducă cu trăsura la Shrewsbury și să-i vorbească tatei, deoarece unchiul socotea că ar fi înțelept din partea mea să primesc propunerea, iar tata susținuse întotdeauna că unchiul meu era unul dintre oamenii cei mai înțelepți din lume. Îndată ce a vorbit cu unchiul, tata a consimțit cu cea mai mare bunăvoință să plec³. La Cambridge fusesem cam extravagant și, ca să-l consolez

la ruină. Darwin apreciază caracterul remarcabil al lui Fitz-Roy, energia sa, marea lui experiență și talentul său organizatoric. Însă pe linie politică, ei aveau concepții în flagrantă divergență. Fitz-Roy era conservator convins, apărător al sclavajului negrilor, partizanul politicii reacționare colonialiste a guvernului englez. După călătoria pe „*Beagle*“, Fitz-Roy a fost, pentru cîtva timp, guvernator al Noii Zeelande. Însă, politica lui reacționară, povara financiară impusă populației, acordarea unei puteri prea mari misionarilor, au dus la protestul populației către Parlamentul englez. Acesta a fost nevoit să ceară guvernului rechemarea lui Fitz-Roy din postul de guvernator. Fitz-Roy și-a petrecut ultimii ani ai vieții sale într-un spital de psihiatrie, unde s-a sinucis. S.L.S. (nota 89, p. 216).

¹ În timpul călătoriei Charles Darwin își trecea observațiile și impresiile în „Caiete de note“ („*Note-Books*“). Textul acestor „caiete de note“ a fost publicat pentru prima dată în 1945 de către Nora Barlow și a fost tradus în limba rusă de către S.L. Sobol (însoțit de o introducere scrisă de Sobol) sub numele de : *Beagle : Scrisori și caiete de note*. Pe baza acestor „Caiete de note“ Darwin și-a alcătuit „Jurnalul“ său (*Journal*) pe care Nora Barlow l-a publicat pentru prima dată în 1933 sub numele de „*Diary*“ și care a fost tradus în limba rusă în cadrul Operelor lui Ch. Darwin (Ch. Darwin, Opere, t. I, p. 423-564, M. - L., 1935). Acest *Journal* reprezintă prima redactare literară a călătoriei lui Ch. Darwin pe vasul *Beagle*. S.L.S. (nota 86, p. 215).

² Josiah Wedgwood, fiul lui Josiah Wedgwood the Potter.

³ Vezi a doua notă a acestei lucrări, p. 237, scrisorile lui Charles Darwin și Josiah Wedgwood, respingînd obiecțiile d-rului Robert Darwin privitoare la călătorie. Se arată cum aceste obiecții au fost învinse.

pe tata, i-am spus : „Ar trebuie să fii grozav de iscusit ca să pot cheltui pe bordul lui *Beagle* mai mult decît cheltui ai de mine la Cambridge“¹. La care tata mi-a răspuns, zîmbind : „Dar toată lumea îmi spune că ești grozav de iscusit !“

A doua zi am plecat la Cambridge să-l văd pe Henslow, și de acolo la Londra, să-l văd pe Fitz-Roy, și plecarea a fost aranjată curînd. Mai tîrziu, după ce m-am împrietenit bine cu Fitz-Roy, am aflat că era cît pe ce să fii respins din pricina... formeii nasului meu ! Fitz-Roy era un discipol înflăcărat al lui Lavater², și, încredințat că putea să judece caracterul omului după trăsăturile feții ; se îndoia dacă altul, cu un nas ca al meu, ar fi putut avea destulă energie și hotărîre pentru o călătorie ca aceea. Am însă motive să cred că mai tîrziu a fost pe deplin mulțumit că forma nasului meu îl înșelase.

Fitz-Roy avea un caracter deosebit, cu multe și foarte nobile însușiri : devotat datoriei, îngăduitor față de cei ce greșeau, curajos, hotărît, de o energie inepuizabilă și prieten înflăcărat al tuturor celor de sub comanda sa. Era în stare să facă orice ca să-i ajute pe cei care-i socotea că merită un sprijin. Bărbat frumos, adevărat gentleman, avea purtări deosebit de alese, ca și unchiul său dinspre mamă, celebrul Lord Castlereagh, după cum mi-a spus ministrul nostru la Rio. Totuși, trebuie să fi moștenit mult ca înfățișare și de la Carol al II-lea, deoarece dr. Wallich, dîndu-mi o colecție de fotografii făcute de el, am fost izbit de asemănarea uneia dintre ele cu Fitz-Roy ; uitîndu-mă la nume, am văzut că era Ch. E. Sobieski Stuart, conte de Albania³, descendent nelegitim al aceluia monarh.

Fitz-Roy avea însă o fire foarte nenorocită. Lucrul acesta nu se manifesta numai prin accesele sale de minie dar și prin crize lungi de supărare împotriva celor care-l ofensaseră cîndva.

¹ Studenții de la Cambridge plătesc o sumă anuală destul de mare pentru întreținerea lor în Colegiu. N. trad.

² J. G. Lavater (1741—1801), pastor, filozof elvețian. În lucrarea *Fragmente fiziognomice*, el a încercat să arate legătura dintre caracterul omului și trăsăturile feței lui. „Fiziognomica“ lui Lavater este lipsită de bază științifică. S. L. S. (nota 88, p. 215). — Teoria lui Lavater a avut oarecare răsunset și popularitate. În țara noastră I. L. Caragiale a ironizat acest curent. N. trad.

³ Pretenția Contelui de Albania de a fi descendent regal s-a dovedit a fi bazată pe un mit. Vezi *Quarterly Review*, 1847, vol. XXXI, p. 83 ; de asemenea *Biographical and Critical Essays* a lui Hayward, 1873, vol. ii, p. 201. F. D.

Mai ales dimineața era mai rău dispus ca oricînd, și ochiul lui de vultur putea să descopere, în general, orice neregulă de pe vas. Și atunci era necrutător în muștrările sale. Ofițerii tineri, cînd se schimbau înainte de prînz, obișnuiau să se întrebe „dacă s-a servit multă cafea fierbinte în dimineața aceea“, — ceea ce însemna : „în ce dispoziție se află căpitanul?“ De asemenea, era cam bănuitor și, din cînd în cînd, grozav de indispus, indispoziție care, o dată, aproape că a atins nebunia. De multe ori aveam impresia că nu mai era în stare să judece și nu mai avea mintea întreagă. Cu mine se purta foarte drăguț, însă era un om cu care foarte greu ai fi putut locui împreună în termeni buni cînd erai obligat să iei masa singur cu el, în aceeași cabină. Ne-am certat de multe ori, pentru că, atunci cînd se supăra, nu mai judeca. De pildă, la începutul călătoriei, la Bahia, în Brazilia, el apăra și lauda sclavajul, pe care eu îl uram. Atunci îmi spuse că tocmai vizitase pe un mare proprietar de sclavi, care-i întrebuse pe mulți din ei dacă doreau să fie liberi, și că toți îi răspunseră : „Nu“. L-am întrebat la rîndul meu, poate cu ironie, dacă credea într-adevăr că răspunsul sclavilor, dat în fața stăpînului, fusese sincer. Lucrul acesta l-a supărat atît de grozav, încît mi-a spus că, dacă mă îndoiam de cuvîntul lui, nu mai puteam locui împreună. Am crezut că voi fi nevoit să părăsesc vasul ; dar îndată ce se răspîndi vestea despre cearta noastră — și vestea se răspîndi repede, deoarece căpitanul trimise să-l cheme pe primul său locotenent ca să-și descarce mînia vorbindu-mă de rău, — am avut marea satisfacție să primesc, din partea tuturor ofițerilor, invitația de a lua masa cu ei. După cîteva ore însă, Fitz-Roy își arătă obișnuita sa mîrîmîmie, trimițînd un ofițer să-mi ceară scuze și să mă roage să rămîn mai departe în aceeași cabină cu el. Îmi mai amintesc și de un alt exemplu de sinceritate din partea lui. La Plymouth, înainte de a pleca în larg, s-a supărat cumplit pe un negustor de porțelanuri care refuza să-i schimbe niște obiecte cumpărate din prăvălia lui. Căpitanul îl întreabă care era prețul unui foarte scump serviciu de porțelan de China și-i spuse : „Aș fi cumpărat acest serviciu, dacă n-ai fi fost așa de nepoliticos cu mine“ Deoarece știam că în cabină erau îngrămădite o multime de porțelanuri, m-am îndoit dacă avusese într-adevăr această intenție ; și cred că această îndoială mi s-a citit pe față, așa că n-am mai adăugat nici un cuvînt. După ce am ieșit din prăvălie, el s-a uitat la mine zicîndu-mi : — Pe cît se pare, nu credeți nimic din ceea

ce am spus. Am fost nevoit să mărturisesc că așa era. El a tăcut câteva minute, apoi a zis : Aveți dreptate. În furia mea față de acest escroc am procedat greșit.

La Conception, în Chile, bietul Fitz-Roy era peste măsură de obosit și prost dispus ; mi s-a plîns mult că trebuia să dea o recepție pentru toți locuitorii de acolo. Am protestat și i-am răspuns că nu puteam înțelege ce rost ar avea o asemenea obligație din partea lui în acea împrejurare. Atunci s-a înfuriat și mi-a spus că fac parte dintre oamenii cărora le place să primească favoruri, dar nu să și ofere. M-am ridicat, am plecat din cabină fără să spun un cuvînt și m-am întors la Conception, unde-mi aveam locuința. După câteva zile, cînd m-am întors pe vapor, căpitanul m-a primit cu prietenia de totdeauna, deoarece furtuna trecuse fără urmă. Însă primul locotenent mi-a spus : „Ascultă filozofule, tare aș dori să nu te mai cerți cu comandantul ; în ziua cînd ai plecat, cu toate că eram mort de oboseală (făcusem revizia vasului), am fost nevoit să mă plimb cu el pe covertă pînă la miezul nopții, și tot timpul te-a vorbit de rău!“ Dificultatea de a fi în termeni buni cu căpitanul — unui vas de război — era mare, atît din pricină că faptul de a-i răspunde așa cum răspunzi oricui putea fi socotit aproape ca o răzvrătire, cît și din pricina teroarei pe care o exercita pe atunci asupra tuturor celor de pe bord. Îmi amintesc că am auzit un exemplu ciudat despre aceasta în legătură cu ofițerul casier de pe vasul *Adventure*, vas care a navigat cu *Beagle* în timpul primei lui călătorii. Ofițerul se afla într-un mare magazin din Rio de Janeiro, unde cumpărase rom pentru echipajul vaporului, cînd intră un domn scund, îmbrăcat civil. Ofițerul i se adresă : „Fiți vă rog atît de amabil, domnule să gustați romul și să-mi spuneți părerea dvs.“. Gentlemanul a gustat romul, așa cum i se ceruse, apoi a părăsit magazinul. Atunci negustorul l-a întrebat pe ofițer dacă știa că vorbise cu căpitanul unui vas de război care tocmai intrase în port. Bietului ofițer i-a pierit glasul de spaimă, a scăpat din mînă paharul cu rom pe dușumea, s-a întors imediat pe bordul vasului său și, după cum mi-a afirmat un ofițer de pe *Adventure*, nimeni nu l-a putut hotărî să mai coboare de pe vas, de frică să nu-l întâlnească pe căpitan după acest înspăimîntător act de familiaritate.

După ce ne-am întors acasă, nu l-am văzut pe Fitz-Roy decît întîmplător, pentru că totdeauna mi-a fost frică să nu-l jignesc cumva fără să vreau, iar cînd mi s-a întîmplat o dată

s-o fac, aproape că nu ne-am mai împăcat. Mai târziu, a fost indignat că am publicat o carte atât de neortodoxă ca *Originea Speciilor*¹ (pentru că ajunsese foarte credincios). Spre sfârșitul vieții săracise, datorită în bună parte generozității sale. Oricum, după moarte s-a deschis o listă de subscripție ca să i se achite datoriile. S-a sfârșit în urma unei melancolii care l-a împins la sinucidere, întocmai ca și pe unchiul său, Ld. Castle-reagh, cu care semăna foarte mult ca înfățișare și ca fel de a se comporta.

Cu toate că avea defecte grave, caracterul său era în multe privințe unul dintre cele mai nobile din câte am întâlnit.

Călătoria pe *Beagle* a fost, fără îndoială, cel mai important eveniment din viața mea și mi-a determinat întreaga mea carieră. Totuși ea a atârnat de o împrejurare atât de neînsemnată, cum a fost oferta unchiului meu de a mă duce cu trăsura cale de treizeci de mile, pînă la Shrewsbury, — ceea ce puțini alți unchi ar fi făcut-o, — sau de cealaltă, tot atât de neînsemnată, cu privire la forma nasului meu. Am simțit totdeauna că prima învățătură adevărată, sau educație a minții mele, acestei călătorii i le datoresc. Ea m-a făcut să mă ocup îndeaproape de mai multe ramuri ale istoriei naturale, dezvoltându-mi în felul acesta puterea de observație, deși o avusesem destul de bine dezvoltată și pînă atunci.

¹ Fitz-Roy a fost un om extrem de religios, partizan orb al dogmei bisericești. El nu era în stare să înțeleagă îndoielile lui Darwin în problema referitoare la invariabilitatea speciilor. Polemizînd oarecum cu punctul de vedere al lui Darwin în problema referitoare la originea diferitelor forme de cintezi (*Fringilla*) din Galapagos, din forma existentă din America de Sud care se modifica în concordanță cu condițiile de viață, Fitz-Roy, în „Raportul“ său asupra călătoriei vasului *Beagle*, spune că, toate aceste forme au fost create de Dumnezeu, în mod special, independent una de cealaltă.

Cînd în 1859 a apărut *Originea speciilor*, Fitz-Roy a publicat în jurnalul „Times“, sub pseudonimul Senex, două note, în care demonstra indubitabilitatea legendelor biblice referitoare la crearea plantelor, animalelor și omului (aceste păreri au fost dezvoltate de el și în suplimentul la „Raportul“ arătat). Citind aceste note, Darwin a recunoscut imediat în autorul lor „urechile reacționare“ ale lui Fitz-Roy. „Sînt sigur, — îi scria el lui Lyell — că acestea au fost scrise de Fitz-Roy... Îmi pare rău că el nu a adăugat și teoria sa potrivit căreia, mastodontul și altele au dispărut din cauză că ușa corabiei lui Noe a fost făcută prea îngustă“. (Vezi S. L. Sobol „Jurnal obșcei biologhii“, t. I, nr. 1, p. 96—70, 1940). S.L.S. (nota 91, p. 216—217).

Cercetarea din punct de vedere geologic a tuturor locurilor vizitate a avut, de asemenea, o deosebită importanță pentru mine, deoarece aci intra în joc raționamentul. Când cercetezi pentru prima oară o regiune nouă, nimic nu poate fi mai descurajator decât haosul de roci; dar cercetînd stratificarea și natura rocilor și fosilelor în mai multe puncte, judecînd totdeauna și prevăzînd ce vei găsi în alte părți, curînd începi a te lumina asupra regiunii, și structura întregului începe a-ți fi mai mult sau mai puțin inteligibilă. Luasem cu mine primul volum din *Principles of Geology*¹ de Lyell², pe care l-am studiat cu luare aminte. Această carte mi-a fost de cel mai mare folos în multe privințe. Cel dintîi loc pe care l-am cercetat, St. Jago din insulele Capului Verde, mi-a dovedit limpede marea superioritate a metodei lui Lyell de a trata geologia, comparată cu metoda oricărui alt autor, ale cărui lucrări le cunoșteam deja sau pe care le-am citit mai tîrziu³.

Altă ocupație a mea a fost să colecționez animale din toate clasele, să descriu sumar și să disece sumar multe vietăți marine. Dar neputînd să desenez, și neavînd destule cunoștințe de anatomie, un teanc întreg de manuscrise elaborate în timpul călătoriei s-au dovedit aproape inutile. În felul acesta am pierdut mult timp — afară de timpul pe care l-am întrebuin-

¹ Principii de geologie. N. trad.

² Charles Lyell (1797—1875), geolog englez. În lucrările sale, în special începînd cu primul volum al cărții *Principles of Geology*, el a pus bazele materialiste și evoluționiste ale geologiei. Pe vremea aceea, geologia era dominată de concepția idealistă-teologică a lui Cuvier care explica transformările ființelor vii prin catastrofe universale, în care creatorul distrugea tot ce făcuse și creaa aceleași animale și plante însă cu o organizare superioară celor precedente. Lyell este astăzi considerat pe drept cuvînt ca cel mai important precursor al darwinismului după Lamarck. În operele sale, Lyell a apreciat în mod pozitiv unele din teoriile lui Lamarck. La sfatul lui Henslow, Darwin a luat pe *Beagle* primul volum din *Principles of Geology* și a apreciat justețea teoriilor lui Lyell înainte de a ajunge în America de Sud. După întoarcerea din călătoria pe *Beagle*, Darwin a făcut cunoștință cu Lyell și l-a frecventat mulți ani, devenind unul din prietenii săi intimi. Lyell l-a influențat foarte mult pe Darwin și în același timp i-a format și spiritul critic. La rîndul său, Lyell la început era evoluționist în geologie și admitea concepțiile vechi fixiste în zoologie și botanică. Sub influența lui Darwin, Lyell a părăsit o bună parte din aceste păreri, devenind unul din susținătorii darwinismului, însă un susținător destul de timorat. Lyell l-a convins pe Darwin să scrie *Originea speciilor*. N. trad.

³ Volumul al doilea din *Principles of Geology* l-a primit la Monte Video, în 1832. N.B.

țat ca să-mi însușesc unele cunoștințe despre crustacee și care mi-a folosit mai târziu, când am întocmit o monografie a Cirripedelor.

În anumite ore din zi îmi scriam *Jurnalul*, silindu-mă să consemnez cu grijă și în culori vii tot ce văzusem. Acesta mi-a fost un bun exercițiu. În parte, *Jurnalul* mi-a servit de asemenea drept scrisori pentru cei de acasă, deoarece de câte ori se ivea prilejul, trimiteam fragmente în Anglia.

Diferitele studii speciale pe care le-am menționat erau, totuși, prea puțin în comparație cu deprinderea pe care am căpătat-o atunci, de a lucra la orice, cu energie și cu atenția încordată. Orice gîndeam sau citeam, trebuia să pun în legătură directă cu tot ce văzusem sau aș fi putut să văd; și această deprindere a minții a continuat tot timpul celor cinci ani de călătorie. Sînt convins că această disciplină m-a ajutat să efectuez tot ce am realizat în știință.

Aruncîndu-mi privirea în trecut, pot vedea cum dragostea pentru știință a predominat treptat toate celelalte înclinări ale mele. În timpul primilor doi ani, vechea mea pasiune pentru vînătoare supraviețuia încă aproape cu aceeași putere, și-mi împușcam singur toate păsările și toate animalele pentru colecțiile mele. Însă treptat am părăsit din ce în ce mai mult arma și, în cele din urmă, i-am lăsat-o servitorului meu, deoarece vînătoria mă încurca la lucru, mai ales când trebuia să studiez structura geologică a unei regiuni. Am descoperit, deși fără să-mi dau seama și pe nesimțite, că plăcerea de a observa și de a judeca era mult mai mare decît aceea de a fi îndemînic la vînătoare și la pescuit. Instinctele primitive ale omului necivilizat au făcut loc, încetul cu încetul, obiceiurilor omului civilizat. Dovadă că gîndirea mi s-a dezvoltat datorită cercetărilor făcute în timpul călătoriei, e remarcă pe care a făcut-o tata, care era cel mai ager observator din cîți am văzut vreodată, sceptic și departe de a fi adept al frenologiei. Așa, îndată ce m-a văzut după călătorie, s-a întors spre surorile mele, exclamînd: „Într-adevăr, i s-a schimbat cu totul forma capului!“.

Dar să ne întoarcem la începuturile călătoriei. La 11 septembrie (1831) am făcut o scurtă vizită, împreună cu Fitz-Roy, cu vasul *Beagle* la Plymouth. De acolo m-am dus la Shrewsbury, să-mi iau rămas bun pentru multă vreme de la tata și de la surorile mele. La 24 octombrie m-am stabilit la Plymouth, unde am rămas pînă la 27 decembrie, când, însfîrșit, *Beagle*

a părăsit țărmurile Angliei ca să facă înconjurul lumii. De două ori am încercat să plecăm, dar de două ori ne-au împins îndărăt furtuni puternice. Cele două luni petrecute la Plymouth au fost cele mai nefericite din viața mea, deși eram ocupat cu tot felul de treburi. Eram amărît la gândul că îmi părăseam pentru atîta timp toată familia și prietenii, iar vremea mi se părea neînchipuit de tristă. Apoi, aveam de multe ori palpi-tații și dureri în regiunea inimii și, ca orice tînăr ignorant și mai ales cu slabe cunoștințe medicale, eram convins că sînt bolnav de inimă. N-am consultat nici un medic, deoarece mă așteptam să aud sentința că n-ar fi indicat să plec în călătorie, iar eu eram hotărît să plec, cu orice risc.

Nu e nevoie să mai amintesc aici întâmplările din timpul călătoriei — unde m-am dus și ce am făcut, — deoarece le-am povestit pe larg în *Jurnalul*¹ pe care l-am publicat. Mai vie ca orice îmi apare acum în minte măreția vegetației tropicale, deși impresia mea de sublim, pe care întinsele deșerturi din Patagonia și munții acoperiți cu păduri din Țara de Foc au trezit-o în mine, mi-a lăsat o amintire de neuitat. Să vezi un sălbatic gol în țara lui de baștină, e ceva ce nu poți uita niciodată. Multe din excursiile pe care le-am făcut călare prin ținuturi sălbatice sau în bărci, excursii dintre care unele țineau chiar mai multe săptămîni, au fost nespuse de interesante. Lipsa de confort și o oarecare primejdie erau pe atunci piedici fără importanță, pe care le uitam cu totul după aceea. De ase-menea mă gîndesc cu o deosebită satisfacție la unele lucrări științifice, de pildă la rezolvarea problemei insulelor de corali sau la acelea care au lămurit structura geologică a unor insule, ca Sf. Elena², de exemplu. Nu pot să trec cu vederea nici³ descoperirea relațiilor neobișnuite dintre animalele și plantele

¹ Tradus și publicat în romînește sub titlul *Călătoria unui naturalist în jurul lumii pe bordul vasului Beagle*, Editura tinere-tului, 1958.

² Teoria elaborată de Darwin încă în timpul călătoriei, referitoare la originea insulelor de corali, a fost expusă de el în monog-rafia lui referitoare la recifele de corali, 1842 (Traducerea rusă: Ch. Darwin, *Opere*, t. II, p.285—448, M. — L., 1936, [și sub o formă prescurtată în *Călătoria unui naturalist în jurul lumii pe bordul va-sului Beagle*, cap. XX, p. 437 și urm. tradusă în limba romînă. N. trad.]. Descrierea structurii geologice a insulei Sf. Elena a fost făcută de Darwin în cap. IV al Monografiei „Geological Observations”, ed. a II-a, London, 1876). S. L. S. (nota 94, p. 217).

³ Pasaj adăugat [care ține] pînă la sfîrșitul paragrafului. N. B.

care trăiesc în numeroasele insule ale arhipelagului Galapagos¹, și dintre toate acestea și locuitorii din America de Sud.

Pe cît pot să mă judec pe mine însumi, în timpul călătoriei am lucrat foarte mult, atît din simpla plăcere de a cerceta, cît și din dorința vie de a mai adăuga cîteva date la marea mulțime de fapte existente în științele naturale. Aveam, de asemenea, ambiția să ocup un loc de cinste printre oamenii de știință — și nu pot să știu dacă eram mai mult sau mai puțin ambițios decît majoritatea colegilor mei de lucru.

Structura geologică a insulei St. Jago e neobișnuită, deși simplă: un fluviu de lavă revărsat odinioară peste fundul mării alcătuit din scoici și corali recentți, triturați, transformați într-o rocă albă și tare. De atunci, insula întreagă s-a ridicat la suprafață. Dar linia de rocă albă mi-a dezvăluit un fapt nou și important, și anume că după aceea se produsese o scufundare în jurul craterelor, care ulterior intraseră în acțiune și revărsaseră din nou lavă. Mai întîi mi-a trecut prin minte că aș putea să scriu o carte despre structura geologică a diferitelor țări pe care le-am vizitat, și gîndul acesta m-a făcut să tresar de bucurie. Clipa aceea va rămîne neuitată pentru mine, și pot să-mi amintesc foarte limpede stîncă joasă de lavă sub care mă odihneam, soarele strălucind, fierbinte, cîteva plante ciudate de deșert crescînd în jur și, la picioarele mele, coralii vii în bălțile adunate din marea. Mai tîrziu, în timpul călătoriei, Fitz-Roy mi-a cerut să-i citesc cîte ceva din *Jurnalul* meu, și la urmă mi-a spus că ar merita să fie publicat; prin urmare, iată o a doua carte în perspectivă!

Către sfîrșitul călătoriei noastre, în timp ce mă aflam la Ascension, am primit o scrisoare în care surorile mele îmi spuneau că Sedgwick îl vizitase pe tata și-i spusese că voi ocupa un loc de cinste printre marii oameni de știință. Pe vremea aceea nu eram în stare să înțeleg cum de putuse afla ceva despre dările mele de seamă, dar am auzit (ceva mai

¹ Vezi *Călătoria unui naturalist...* cap. XVII, p. 365 și urm., „Arhipelagul Galapagos“, în care Darwin descrie insulele Arhipelagului Galapagos, păsările și reptilele de pe aceste insule. În ediția romînească s-au reprodus după ediția rusă imagini de păsări și reptile la care se referă Darwin în acest capitol. De asemenea vezi și *Originea speciilor*, Editura Academiei R.P.R., 1958, cap. XII privitor la „Răspîndirea geografică“, paragraful despre locuitorii insulelor oceanice, p. 322, și paragrafele următoare pînă la p. 331. N. trad.

FOR PRIVATE DISTRIBUTION.

THE following pages contain Extracts from LETTERS addressed to Professor HENLOW by C. DARWIN, Esq. They are printed for distribution among the Members of the Cambridge Philosophical Society, in consequence of the interest which has been excited by some of the Geological notices which they contain, and which were read at a Meeting of the Society on the 16th of November 1835.

The opinions here expressed must be viewed in no other light than as the first thoughts which occur to a traveller respecting what he sees, before he has had time to collate his Notes, and examine his Collections, with the attention necessary for scientific accuracy.

CAMBRIDGE

Dec 1, 1835

Pagina titulară a broșurii cu extrase din scrisorile lui Ch. Darwin către John Henslow pe care acesta le-a tipărit la 1 decembrie 1835 difuzându-le printre membrii societății filozofice din Cambridge (după S. L. Sobol)

tîrziu) că Henslow citise în fața Societății filozofice din Cambridge¹ cîteva din scrisorile pe care i le trimisesem și le tipărise spre a fi difuzate în cerc restrîns. Colecția mea de oase fosile pe care i-o expediasem lui Henslow, trezise de asemenea un viu interes printre paleontologi. După ce am citit scrisoarea de acasă, m-am cățărat cu pași sprinteni pe munții din Ascension și am făcut să răsune rocile vulcanice sub ciocanul meu geologic! Toate acestea dovedesc cît eram de ambițios; totuși, cred că spun adevărul afirmînd că în anii următori, deși puneam cel mai mare preț pe aprecierea unor oameni ca Lyell și Hooker, care îmi erau prieteni, — marele public nu mă interesa. Nu vreau să spun că o recenzie favorabilă, sau vînzarea cu succes a cărților mele nu-mi făceau plăcere, însă această plăcere era trecătoare și sînt sigur că nu m-am abătut nici cu un inch din drumul meu ca să-mi cîștig vreun renume.

De la întoarcerea mea în Anglia, 2 octombrie 1836, pînă la căsătoria mea, 29 ianuarie 1839

Acești doi ani și trei luni îi consider ca pe cei mai activi din viața mea, deși am fost uneori bolnav, ceea ce m-a făcut să pierd oarecare timp. După mai multe călătorii dus și întors între Shrewsbury, Maer, Cambridge și Londra, la 13 decembrie m-am stabilit la Cambridge², unde se aflau toate colecțiile mele, în grija lui Henslow. Am rămas acolo trei luni și mi-am cercetat mineralele și rocile cu ajutorul profesorului Miller³.

Am început să-mi pregătesc *Jurnalul de călătorie*, ceea ce nu era un lucru prea greu, deoarece îmi redactasem *Jurnalul* cu grijă, și munca cea mai importantă consta acum în a face un rezumat al celor mai interesante rezultate științifice pe care le obținusem. Am trimis de asemenea la Societatea geologică⁴, la cererea lui Lyell, o scurtă dare de seamă

¹ Citite în ședința de la 16 noiembrie 1835 și tipărite într-o broșură de 31 pagini, spre a fi difuzate printre membrii Societății. F.D.

² În Fitzwilliam Street. F.D.

³ William Hallows Miller, 1801—1880. Profesor de Mineralogie, 1832—1870. N. B. — Profesor la Universitatea din Cambridge. S. L. S. (nota 98, p. 218).

⁴ Geolog. Soc. Proc. ii, 1838, p. 446—449. F. D.

asupra observațiilor mele cu privire la ridicarea țărmlui în Chili¹.

La 7 martie 1837, mi-am închiriat o locuință în Great Marlborough Street din Londra și am rămas acolo aproape doi ani, pînă m-am căsătorit². În timpul acestor doi ani, mi-am terminat Jurnalul, am făcut mai multe comunicări în fața Societății geologice, am început să pregătesc manuscrisul pentru *Geological Observations* și m-am ocupat de publicarea lucrării *Zoology of the Voyage of the Beagle*³. În iulie, am început primul meu caiet de note pentru datele în legătură cu *Originea Speciilor*, lucrare asupra căreia meditasem mult timp și de care n-am încetat niciodată să mă ocup în următorii douăzeci de ani⁴.

În timpul acestor doi ani, am mai ieșit cîte puțin în societate și am activat ca unul dintre secretarii onorifici ai *Societății geologice*. Îl vedeam foarte des pe Lyell. Una din trăsăturile sale caracteristice era respectul față de munca altora; și am fost tot atît de nîmit cît și de încîntat de interesul pe care mi l-a arătat cînd, după întoarcerea în Anglia, i-am expus părerile mele cu privire la recifele de corali. Lucrul acesta m-a încurajat mult, iar sfatul și exemplul său au avut o deosebită influență asupra mea. În acest timp l-am văzut foarte des pe Robert Brown⁵, „facile princeps botanicorum“⁶. Îl vizitam de multe ori și luam cu el micul dejun de duminică dimineața, iar el revărsa asupra-mi bogata lui comoară de observații neașteptate și ascuțite, referitoare aproape totdeauna

¹ Lucrarea citată aici precede lucrarea intitulată *Geological Observations on the Volcanic Islands and Parts of South America, visited during the Voyage of H.M.S. „Beagle“* (1844). Această lucrare constituie partea a II-a a lucrării intitulată *Geology of the Voyage of the Beagle*, London, 1842 (*Life and Letters*, vol. III, p. 212 și 363). N. trad.

² Vezi nota a treia, p. 241. „Aceasta este întrebarea“. N. B.

³ Zoologia călătoriei pe *Beagle*. N. trad.

⁴ Acest celebru „Caiet de note“ al lui Darwin pe care el l-a ținut la zi, din iulie 1837 pînă în februarie 1838, este puțin cunoscut în prezent. (Vezi Ch. Darwin, *Opere*, t. III, p. 75-78, și 763-765. M. - L., 1939). S.L.S. (nota 100, p. 218).

⁵ Robert Brown (1773-1858), botanist, bibliotecar la Linnean Society. N.B. - Mare sistematician și morfolog. Brown este primul cercetător care a descris nucleul celulei vegetale (1831). Tot lui îi aparține și descoperirea așa numitei mișcări browniene a particulelor microscopice solide, suspendate într-un lichid sau gaz. S.L.S. (nota 101, p. 218).

⁶ „conducătorul indiscutabil al botaniștilor“. N. trad.

la amănunte fără importanță, dar nu discuta niciodată cu mine probleme științifice mai vaste sau mai generale.

În acești doi ani am făcut câteva excursii scurte, ca să mă odihnesc, și una mai lungă la Terasele paralele din Glen Roy. asupra căreia am publicat o dare de seamă în *Philosophical Transactions*¹. Această lucrare a fost o mare eroare, și astăzi mi-e rușine de ea. Adînc impresionat de ceea ce văzusem în legătură cu ridicarea țărmului în America de Sud, am atribuit liniile paralele acțiunii mării, dar a trebuit să renunț la această părere cînd Agassis și-a expus teoria lui asupra lacurilor glaciare. Pentru că în stadiul nostru de cunoștințe altă explicație nu era cu putință, am argumentat în favoarea acțiunii mării, și această greșeală mi-a fost o lecție bună: să nu mă mai bazez niciodată în știință pe un principiu exclusivist.

Deoarece nu puteam să mă ocup toată ziua numai de știință, în acești doi ani am citit mult și în domenii variate, chiar și câteva cărți de metafizică, deși nu eram de loc apt pentru asemenea studii. Cam în aceeași epocă mi-au plăcut mult poeziile lui Wordsworth² și Coleridge, și pot să mă laud că am citit de două ori *Excursion*. Pe vremuri, cartea mea preferată, fusese *Paradise Lost*³ a lui Milton, și în excursiile mele din timpul călătoriei pe *Beagle*, cînd nu puteam să iau cu mine decît doar un volum mic, l-am ales totdeauna pe Milton⁴.

¹ 1839, p. 39—82. F. D. — Glen Roy — valea Roy (Scoția). Lucrarea lui Darwin referitoare la terasele paralele din Glen-Roy a fost publicată în 1839. Agassis și Buckland au arătat că aceste terase prezintă prin ele liniile litorale succesive ca înălțime, nu ale mării, după cum credea Darwin, ci ale lacurilor glaciale, adică a lacurilor care s-au format în cursul perioadei glaciale ca rezultat al umplerii văilor munților ale căror ieșiri erau închise de ghețar cu apele provenite din topirea acestora. S.L.S. (nota 102, p. 218).

² William Wordsworth (1770—1850), poet englez din școala romantică, aparține școlii „lacurilor“ a poezilor romantici, care la început proslăveau revoluția franceză dar care după aceasta au început să dezvolte idei anti-revoluționare și mistico-religioase. Poemul lui Wordsworth *Excursion*, scris în anul 1814, este o idealizare a vieții de la țară, caracteristică lui Wordsworth.

³ *Paradisul pierdut*. N. trad.

⁴ John Milton (1608—1674), mare poet englez. În celebrele sale poeme *Paradisul pierdut* (1667) și *Paradisul regăsit* (1671) Milton, „folosindu-se de imaginile Vechiului și Noului Testament, a ogîndit experiența revoluției burgheze și a arătat revolta maselor populare, ura lor împotriva monarhiei și împotriva oricărei oprimmări“. S. L. S. (nota 104, p. 218—219).

Credința religioasă

În acești doi ani¹ am fost îndemnat să meditez mult asupra religiei. Pe cînd mă aflam pe bordul vasului *Beagle* eram destul de ortodox, și-mi amintesc că unii ofițeri rîdeau din toată inima de mine (cu toate că și ei erau ortodocși), pentru motivul că socoteam biblia ca o autoritate necorespunzătoare din punctul de vedere al moralității. Bănuiesc că îi amuza noutatea argumentului. Dar în acest timp am ajuns să înțeleg, treptat, că vechiul testament, începînd cu povestea, evident falsă, a facerii lumii, cu Turnul lui Babel, curcubeul ca semn ceresc etc. etc. și atribuindu-i lui Dumnezeu sentimente de tiran răzbunător, nu era mai vrednic de crezare decît cărțile sfinte ale indienilor sau credințele oricărui sălbatic. Apoi îmi venea mereu în minte — și ideea n-aș fi putut-o înlătura chiar dacă aș fi crezut — că, în cazul cînd Dumnezeu ar face acum o minune pentru indieni, ar îngădui ca această minune să fie legată de credința în Vishnu, Siva etc., așa cum e legat creștinismul de vechiul testament. Lucrul acesta mi s-a părut cu totul neverosimil.

Gîndindu-mă mai departe că, pentru a face pe orice om sănătos să creadă în minunile pe care se sprijină creștinismul, ar fi necesară dovada cea mai categorică, — că, cu cît cunoaștem mai bine legile imuabile ale naturii, cu atît mai neverosimile devin minunile, — că oamenii de pe vremea aceea erau ignoranți și creduli într-o măsură aproape de neînțeles pentru noi, — că nu se poate dovedi că evangheliile au fost scrise în același timp cu întîmplările pe care le povestesc, deoarece diferă între ele în multe amănunte importante, mult prea importante, pe cît se pare, pentru a fi considerate ca simple inexactități obișnuite la martori oculari; — cu asemenea gînduri, cărora nu le acord nici cea mai mică noutate sau valoare afară de aceea de a mă fi influențat, am ajuns, treptat, să nu mai cred în creștinism ca într-o revelație divină. Faptul că multe religii false s-au răspîndit peste mari întinderi ale globului ca un foc năprasnic, a fost pentru mine un argument puternic. Oricît de frumoasă ar fi morala noului testament, cu greu se poate tăgădui că perfecțiunea ei atîrnă în parte de interpretarea pe care o dăm noi astăzi metaforelor și alegoriilor.

¹ Din octombrie 1836 pînă în ianuarie 1839. F. D.

Totuși, nu voiam să renunț la credința mea. Sînt sigur de asta, deoarece îmi amintesc bine că de foarte multe ori imaginam reverii, fie luate din scrisorile vechi ale unor romani distinși, fie din manuscrise ce ar fi fost descoperite la Pompei sau în altă parte, reverii care confirmau în chip uimitor tot ce era scris în evanghelii. Dar, a da frîu liber imaginației ca să născocesc dovezi suficiente spre a mă convinge, a ajuns să-mi fie din ce în ce mai greu. În felul acesta, necredința s-a furișat în sufletul meu cu încetul, însă pînă la urmă definitiv. Ritmul a fost atît de lent, încît n-am simțit nici un fel de amărăciune, și de atunci nu m-am mai îndoit niciodată, nici o secundă măcar, de adevărul concluziilor mele. Într-adevăr, mi-ar veni greu să înțeleg cum ar putea dori cineva să fie adevărat creștinismul, cînd în cazul acesta limbajul simplu al textului ne asigură că oamenii care nu cred, și printre aceștia ar fi și tata și fratele meu, și aproape toți prietenii mei cei mai buni, vor fi osîndiți la pedeapsa veșnică. Și aceasta e o doctrină condamnată¹.

Cu toate că nu m-am gîndit mult la existența unui Dumnezeu ca persoană decît destul de tîrziu în viața mea, voi nota aici concluziile destul de vagi la care am ajuns. Vechiul argument al intenției în natură, adus de Paley, care odinioară îmi părea atît de convingător, cade acum, cînd a fost descoperită legea selecției naturale. Nu mai putem susține, de pildă, că articulația frumoasă a unei scoici bivalve trebuie să fi fost făcută de o ființă inteligentă, așa cum este făcută balamaua unei uși de către om. S-ar putea spune că nu există mai multă intenție în variația ființelor organice și în acțiunea selecției naturale, decît în direcția din care bate vîntul. În natură, totul e rezultatul unor legi imuabile. Dar am discutat acest subiect la sfîrșitul cărții mele *Variation of Domestic Animals*

¹ D-na Darwin a notat acest pasaj (de la „și de atunci nu m-am mai îndoit niciodată“... pînă la „doctrină condamnată“) cu mîna ei. Ea a scris: Mi-ar dispăcea să se publice pasajul dintre paranteze. Mi se pare că nu-i matur. Nimic nu se poate spune prea aspru cu privire la doctrina pedepsei veșnice pentru necredință, — însă acum foarte puțini ar numi aceasta „creștinism“ (deși cuvîntul e scris acolo). Este o chestiune de inspirație verbală. E.D.“ (Emma Darwin), oct. 1882. Acest pasaj a fost scris la șase luni după moartea soțului său, în a doua copie a *Autobiografiei*, copie scrisă de mîna lui Francis. Pasajul n-a fost publicat. Vezi introducerea. N.B.

and Plants¹, și argumentului pe care l-am adus acolo, după cît mi-aduc aminte, nu i s-a răspuns.

Dar trecînd peste nesfîrșitele și minunatele adaptări cu care ne întîlnim peste tot, ne putem întreba cum s-ar putea explica orînduirea fericită a lumii? Unii scriitori sînt într-adevăr atît de mult impresionati de numărul suferințelor din lume încît uitîndu-se la toate ființele sensibile, ei se îndoiesc dacă există mai multă fericire decît nenorocire, adică dacă, în totalitatea ei, lumea e bună sau rea. După părerea mea, fericirea e cea care predomină, în mod hotărît, deși lucrul acesta ar fi foarte greu de dovedit. Dacă admitem adevărul cuprins în această concluzie, el se armonizează bine cu efectele pe care le putem aștepta de la selecția naturală. Dacă toți indivizii unei specii ar suferi, în mod obișnuit, extrem de mult, ei nu s-ar mai gîndi să-și propage specia; dar nu avem nici un motiv să credem că lucrul acesta s-a întîmplat vreodată, sau măcar o dată. De altmînteri și alte considerații duc la credința că toate ființele sensibile au fost alcătuite așa fel ca, în general, să se poată bucura de fericire.

Toți care cred, ca și mine, că toate organele corporale și mintale ale tuturor ființelor (cu excepția acelor care nu prezintă nici un avantaj și nici un dezavantaj pentru posesorul lor), s-au dezvoltat prin selecție naturală sau prin supraviețuirea celui mai apt, împreună cu folosirea sau deprinderea², vor admite că aceste organe s-au format în așa fel, încît posesorii lor să poată concura cu succes cu alte ființe și, în felul

¹ *Variația animalelor și a plantelor sub influența domesticirii*. N. trad. Tata se întreba dacă urmează să credem că forma bucăților de stîncă sfărîmată, pe care mîna omului le așază laolaltă ca să-și construiască locuința, a fost potrivită dinainte. Dacă nu, atunci de ce am crede că variațiile plantelor și animalelor domestice sînt orînduite dinainte, de dragul creatorului. „Dar dacă renunțăm la principiu într-un singur caz, nici o umbră de rațiune nu poate fi atribuită credinței că variațiile, chiar în natură, au fost special și intenționat dirijate, și că rezultatul aceluiași legi generale a stat la baza selecției naturale în realizarea celor mai perfecte animale adaptate pe pămînt, inclusiv a omului“. *Variation of Animals and Plants under Domestication*, prima ed., vol. ii, p. 431. F. D.

² „împreună cu folosirea sau deprinderea“ a fost adăugat mai tîrziu. Numeroasele corecturi și schimbări în cursul acestei propoziții dovedesc preocuparea crescîndă a autorului cu privire la posibilitatea existenței altor forțe care lucrează în afara selecției naturale. Vezi p. 24. N. B.

acesta, să crească în număr. Un animal poate fi determinat să urmeze acțiunea cea mai folositoare pentru specie prin suferință, adică prin durere, foame, sete și frică, — sau prin plăcere, adică prin mîncare, băutură și propagarea speciei etc.. sau prin amîndouă mijloace combinate, adică prin căutarea hranei. Dar durerea sau suferința de orice fel, dacă sînt de lungă durată, provoacă depresiune și micșorează puterea de acțiune; totuși, ea e bine venită ca să facă ființa să se apere împotriva oricărei nenorociri mari sau neașteptate. Pe de altă parte, senzațiile plăcute, pot continua multă vreme fără nici un efect depresiv; dimpotrivă, ele stimulează întreg sistemul spre o acțiune sporită. Prin urmare, s-a întîmplat ca cele mai multe, sau toate ființele sensibile să se dezvolte în așa fel prin selecția naturală, încît senzațiile plăcute să le servească drept călăuze obișnuite. Vedem acest lucru în plăcerea pentru efort. uneori chiar pentru un efort mai mare al trupului și al minții. — în plăcerea meselor noastre de fiecare zi, și mai ales în plăcerea care decurge din sociabilitate și din dragostea pentru familiile noastre. Suma unor asemenea plăceri, care sînt obișnuite sau care se întîmplă des, dau celor mai multe ființe sensibile, după cum cu greu pot să mă îndoiesc, un plus de fericire față de suferință, deși multora li se întîmplă, din cînd în cînd să sufere mult. O asemenea suferință e foarte compatibilă cu credința în selecția naturală, care nu e încă perfectă în acțiunea ei, dar care tinde numai să asigure succesul cît mai deplin fiecărei specii, în lupta pentru viață cu alte specii, într-un complex admirabil și în condiții variate.

Nimeni nu contestă faptul că e multă suferință pe lume. Unii au încercat să explice lucrul acesta referindu-se la om, imaginîndu-și că suferința servește perfecționării lui morale. Dar numărul oamenilor din lume e neînsemnat în comparație cu numărul tuturor celorlalte ființe, și acestea deseori sufăr foarte mult, fără nici o perfecționare morală. O ființă atît de puternică și atît de atotștiutoare cum e Dumnezeu, care a fost în stare să creeze universul, este, pentru mințile noastre limitate, atotputernică și atotștiutoare, și presupunerea că bunăvoința ei ar fi limitată, revoltă puterea noastră de înțelegere, pentru că, ce avantaj ar putea să aibă suferința milioanei de ființe inferioare de-a lungul timpului aproape infinit? Acest argument foarte vechi cu privire la existența suferinței, adus împotriva existenței unei prime cauze inteligente, mi se pare puternic, în timp ce, după cum pe drept s-a remarcat,

prezența unei suferințe mari se împacă bine cu concepția că toate ființele organice s-au dezvoltat prin variație și selecție naturală.

Astăzi, argumentul cel mai obișnuit în favoarea existenței unui dumnezeu inteligent, se trage dintr-o convingere lăuntrică adâncă și din sentimente trăite de cei mai mulți oameni. Dar nu putem pune la îndoială faptul că indienii, mahomedanii și alții ar argumenta în același fel și cu o forță egală în favoarea existenței unui dumnezeu sau a mai multor dumnezei, în timp ce budiștii ar putea să argumenteze că nu există nici un dumnezeu¹. De asemenea sînt multe triburi sălbatice, despre care nu se poate spune sub nici o formă că ei cred în ceea ce numim noi dumnezeu: ei cred într-adevăr în spirite sau fantome, și așa cum au arătat Tayler și Herbert Spencer, e explicabil cum a putut să apară o astfel de credință².

Pe vremuri, am fost îndemnat spre convingerea fermă a existenței lui dumnezeu și a nemuririi sufletului, de sentimente ca acelea despre care tocmai am vorbit, — deși nu cred că sentimentul religios a fost vreodată puternic dezvoltat în mine. Scriam în *Jurnalul* meu, în timp ce mă aflam în mijlocul măreției unei păduri braziliene, că „nu e cu puțință să redai o idee adecvată a unor sentimente mai înalte de uimire, de admirație și devotament care umplu și înalță mintea“. Îmi amintesc bine de convingerea mea că un om e ceva mai mult decît simpla respirație a trupului. Acum însă, chiar și cele mai mărețe priveliști nu ar mai trezi în mine asemenea sentimente și convingeri. Se poate spune, într-adevăr, că sînt ca un om care și-a pierdut însușirea de a percepe culorile și credința generală a oamenilor cu privire la existența culorii roșii, pune în evidență pierderea actuală a însușirii mele de percepție, care nu e lipsită de valoare. Acest argument ar fi valabil dacă toți oamenii din toate rasele ar avea aceeași convingere lăuntrică despre existența unui dumnezeu; dar știm că lucrul acesta e departe de a fi adevărat. De aceea nu pot

¹ După cum se vede, Darwin, fiind un slab cunoscător al literaturii referitoare la budism, urmează pe savanții burghezi care zugrăveau budismul ca pe o religie fără dumnezeu, ca pe o religie „ateistă“. Aceasta însă nu corespunde de loc cu realitatea. S.L.S. (nota 109, p. 220).

² În lucrarea lui Ch. Darwin, despre *Originea omului și selecția sexuală*, cap. III, p. 210—213, Darwin examinează problema originii religiei și credinței în dumnezeu (Ch. Darwin, *Opere*, t. V, 1953. Edit. Academiei de științe din U.R.S.S.). Tot aici se găsesc și referiri la lucrările lui Taylor, Lubbock și Spencer. S. L. S. (nota 110, p. 220).

înțelege că asemenea sentimente și convingeri lăuntrice pot constitui o evidență a ceea ce există într-adevăr. Starea de spirit pe care mi-o suscitase odinioară o priveliște grandioasă, și care era intim legată de credința în Dumnezeu, nu se deosebea esențial de ceea ce numim adesea simțul sublimului, și oricât ar fi de dificil să explicăm geneza acestui simț, cu greu am putea să-l acceptăm ca pe un argument în favoarea existenței lui Dumnezeu mai mult decât sentimentele tot atât de puternice, deși vagi, pe care ni le suscită muzica.

În ceea ce privește nemurirea¹, nimic nu-mi arată cât de puternică și aproape instinctivă e credința ca părerea, susținută acum de cei mai mulți fizicieni, anume că soarele, cu toate planetele lui, se vor răci prea mult cu timpul ca să mai mențină viața, afară de cazul când, într-adevăr, vreun corp ceresc uriaș ar pătrunde în soare și, în felul acesta, i-ar da o nouă viață². Credința mea că, într-un viitor îndepărtat, omul va deveni o ființă mult mai perfectă decât este astăzi; această credință este de neconceput dacă omul, ca și toate celelalte viețuitoare e sortit să dispară cu totul după un astfel de progres lent, dar îndelung continuat. Pentru cei care admit pe de-a-ntregul nemurirea sufletului omenesc, distrugerea lumii noastre nu le va apărea atât de cumplită.

Un alt izvor de convingere în existența lui Dumnezeu, legată de rațiune și nu de simțuri, îmi face impresia că ar avea mai multă greutate. Această convingere rezultă din dificultatea extremă, așa zice chiar imposibilitatea de a concepe acest univers imens și minunat, care-l include și pe om cu capacitatea lui de a privi mult în urmă și departe în viitor, ca rezultat al unei întâmplări oarbe sau al unei necesități. Gîndindu-mă așa, nu pot să nu-mi înalț privirea spre o primă cauză cu o minte lucidă analoagă într-o oarecare măsură cu a omului și merit să fiu numit teist.

¹ Pasaj adăugat mai tirziu la sfîrșitul paragrafului. N.B.

² Darwin are în vedere teoriile astronomilor și fizicienilor de pe timpul lui, potrivit cărora comprimarea soarelui este izvorul căldurii solare. Helmholtz a calculat că după 5 milioane de ani, soarele se va comprima pînă la jumătate din volumul său actual, iar după 7 milioane de ani densitatea lui va fi egală cu densitatea pămîntului și atunci el va înceta de a mai iradia lumină și căldură. Dezvoltarea ulterioară a științei a arătat caracterul profund eronat al tuturor acestor raționamente. Adevăratul izvor al căldurii solare îl formează energia intratomică, eliberată în timpul dezagregării atomilor din masa solară. S.L.S. (nota 112, p. 220).

Această concluzie¹ a fost puternică în mintea mea, atît cît îmi pot aminti, cam pe vremea cînd scriam *Originea speciilor*, și de atunci ea a slăbit treptat, cu multe fluctuații. Dar după aceea, s-a născut îndoiala dacă poate oare mintea omului — care s-a dezvoltat, după părerea mea nezdruincată, dintr-o minte tot atît de inferioară ca a celui mai inferior animal, — să fie crezută cînd trage asemenea concluzii importante? Oare nu cumva aceste concluzii sînt rezultatul legăturii dintre cauză și efect, care ne apare ca necesară, dar care atîrnă, pe cît se pare, numai de experiența moștenită? Nu trebuie să trecem cu vederea nici probabilitatea întipăririi constante a credinței în Dumnezeu în imaginația copiilor, care are un efect atît de puternic, și poate moștenit, asupra minții lor încă incomplet dezvoltată, încît ar fi tot atît de greu pentru ei să se lepede de credința în Dumnezeu ca și pentru o mamă să-și piardă frica și ura instinctivă de șerpi².

¹ Adaos de patru rînduri, scrise mai tîrziu. În volumul manuscris al lui Charles Darwin, adaosul paginii intercalate este scris de fiul său mai mare. În volumul lui Francis Darwin, el apare scris de mîna lui Charles. N.B.

² Adăugat mai tîrziu. Emma Darwin i-a scris lui Francis și a cerut, în 1885, în timp ce el tipărea *Autobiografia*, să omită această frază. Scrisoarea e așa cum urmează:

„Emma Darwin către fiul său Francis. 1885.

Dragă Francis,

Este o frază în *Autobiografie* pe care doresc foarte mult s-o las la o parte, fără îndoială și pentru că părerea tatălui tău că *toată* morala s-a dezvoltat prin evoluție e dureroasă pentru mine, dar și pentru că acolo unde această frază este plasată provoacă un fel de șoc, care te-ar făcea să spui, pe nedrept, că el a considerat toate credințele spirituale ca nefiind mai superioare decît aversiunile sau înclinările ereditare ca, de pildă, frica maimuțelor de șerpi.

Cred că această aparentă lipsă de respect ar dispărea dacă prima parte a ipotezei n-ar fi ilustrată cu exemplul maimuțelor și al șerpilor. Nu cred că e nevoie să-l consulți pe William pentru această omisiune, deoarece ea nu ar schimba miezul întreg al *Autobiografiei*. Aș dori, dacă e posibil, să eviți a provoca vre-o suferință prietenilor religioși ai tatălui tău, care-i sînt profund atașați și pe care îmi închipui cît de mult i-ar lovi această frază chiar pe cei mai liberali cum ar fi Ellen Tollett și Laura, mult mai mult pe amiralul Sullivan, tanti Carolina etc., și chiar pe bătrînii noștri servitori.

Cu drag

E.D.“

Această scrisoare a apărut în cartea *Emma Darwin*, de Henrietta Litchfield, în ediția privată tipărită la Cambridge University Press, în 1904. În Ediția publică a lui John Murray, din 1915, ea a fost omisă. N.B.

Nu pot pretinde să aduc cea mai mică lumină în probleme atât de obscure. Misterul începutului tuturor lucrurilor nu poate fi rezolvat de noi, și, în ceea ce mă privește, trebuie să mă mulțumesc a rămîne un agnostic.

Un om care nu are o credință sigură și mereu prezentă în existența unui dumnezeu personal, sau a unei existențe viitoare cu pedeapsă și răsplată, poate avea ca principiu de viață, atât cît pot eu înțelege, să urmeze numai acele impulsuri și instincte care sînt cele mai puternice, sau care i se pare a fi cele mai bune. Așa procedează un cîine, dar el face lucrul acesta orbește. Pe cînd un om se uită înainte și îndărăt și compară diferitele lui sentimente, dorințe și amintiri. După aceea găsește, de acord cu părerea celor mai înțelepți dintre oameni, că cea mai mare satisfacție se obține urmînd anumite impulsuri, și anume instinctele sociale. Dacă el acționează pentru binele altora, va primi încuviințarea camarazilor săi și va cîștiga dragostea acelora lîngă care trăiește. Și acest din urmă cîștig este, fără îndoială, cea mai înaltă plăcere pe pămînt. Încetul cu încetul îi va fi greu să asculte de pasiunile lui sensoriale mai curînd decît de impulsurile mai superioare, care îndată ce-i ajung obișnuite aproape că le putem numi instincte. Întimplător rațiunea îl poate face să lucreze împotriva părerii altora, a căror încuviințare, apoi el n-o va mai căpăta. Va avea, totuși, satisfacția deplină de a ști că și-a urmat îndemnul lăuntric, adică conștiința. În ceea ce mă privește, cred că am procedat corect studiînd și închinîndu-mi eu stăruință toată viața mea științei. Nu am nici o remușcare că aș fi înfăptuit vreun mare păcat, dar de multe ori am regretat că n-am făcut, direct, mai mult bine semenilor mei. Singura și umila mea scuză e sănătatea mult prea șubredă și constituția mea intelectuală, care nu-mi îngăduie decît cu greu să trec de la o problemă sau de la o ocupație la alta. Mă pot gîndi cu mare satisfacție că mi-am consacrat operelor de filantropie tot timpul meu, și nu numai o parte din el, deși aceasta ar fi fost o conduită mult mai bună.

Nimic¹ n-a fost mai remarcabil în a doua jumătate a vieții mele, decît răspîndirea scepticismului sau raționalismului. Înainte de a mă logodi, tata mă sfătuisese să-mi ascund cu

¹ Acest aliniat are o notă, scrisă de Charles Darwin: „scrisă în 1879, copiată în apr. 22, 1881“. Probabil că se referă tot la aliniatul anterior. N.B.

grijă îndoielile, deoarece, zicea el, cunoscuse suferinți mari pricinuite în felul acesta oamenilor căsătoriți. Totul mergea destul de bine pînă ce soția sau soțul se îmbolnăvea. După aceea, unele femei sufereau cumplit, deoarece se îndoiau de vindecarea soților lor, făcîndu-i prin aceasta să sufere și ei. Tata a adăugat că el nu cunoscuse de-a lungul întregii sale vieți decît trei femei sceptice, și trebuie să amintesc că el cunoscuse nenumărați oameni și că avusese o extraordinară putere de a cîștiga încrederea tuturor. Cînd l-am întrebat care erau cele trei femei mi-a mărturisit că una din ele era cumnata lui, Kitty Wedgwood¹, că el nu avea nici o dovadă evidentă despre scepticismul ei, ci doar o foarte vagă idee, sprijinită pe convingerea că o femeie cu un spirit atît de pătrunzător ca al ei nu putea fi o credincioasă. Astăzi, cu puținele mele cunoștințe, întîlnesc (sau am întîlnit) mai multe femei căsătorite a căror credință este abia ceva mai mare decît a soților lor. Tata obișnuia să citeze un argument căruia nu i se putea opune nici un răspuns, cu care o doamnă în vîrstă, o oarecare d-nă Barlow, care îl suspecta de a nu fi ortodox, nădăjduia să-l convertească: — „Doctore, după cum știu că zahărul e dulce cînd îl pun în gură, tot așa știu că mîntuitorul există“.

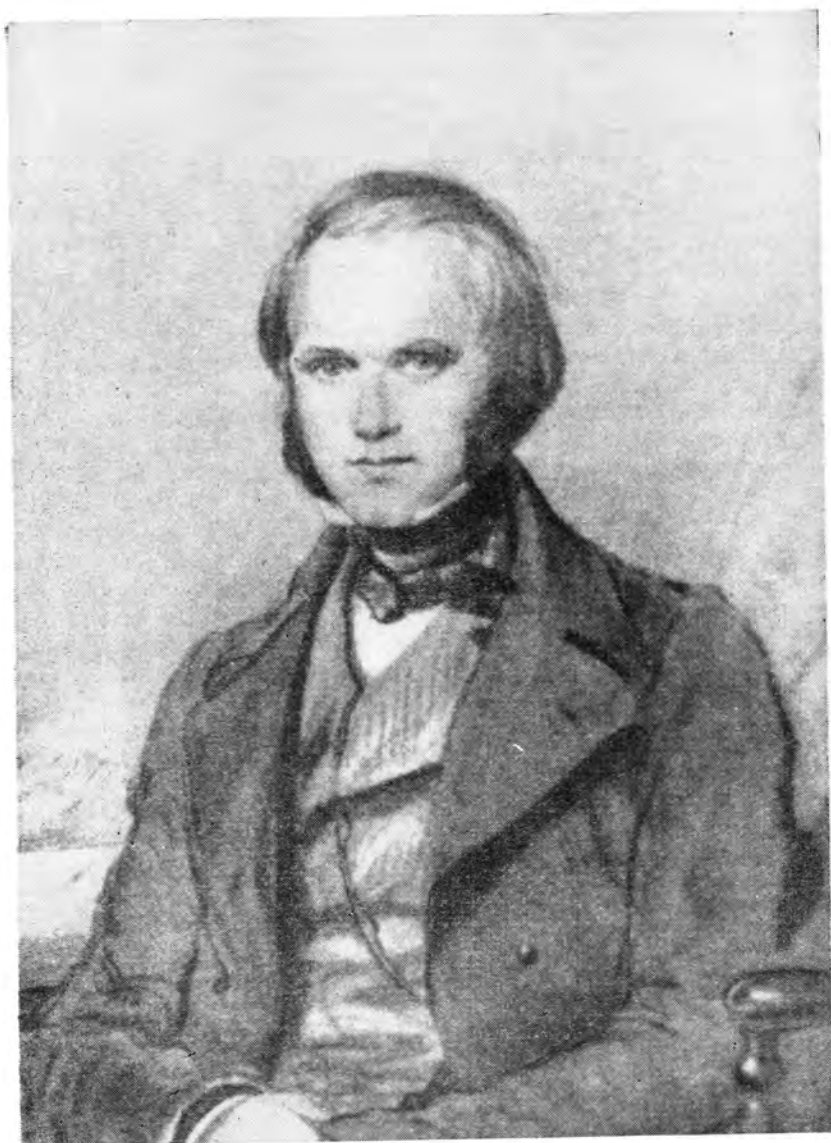
De la căsătoria mea, 29 ianuarie 1839, și șederea în Upper Gower Street, pînă la plecarea noastră din Londra și stabilirea la Down, la 14 septembrie 1842

O cunoașteți bine pe mama, copii, și știți ce mană neasemuită a fost totdeauna pentru voi toți. Ea a fost cea mai mare binecuvîntare a mea, și pot să mărturisesc că niciodată, în toată viața, n-am auzit-o spunînd un singur cuvînt pe care eu nu l-ași fi îngăduit. Niciodată nu i-a lipsit sentimentul cel mai duios pentru mine, și a suferit cu cea mai mare răbdare deseale mele lamentări din pricina sănătății șubrede și a tristeții mele. Nu cred că a pierdut vreodată prilejul să facă o

¹ Kitty Wedgwood (1774—1823) sora mai mică a lui Josiah Wedgwood (unchiul lui Ch. Darwin) și a Susanei Wedgwood (mama lui Ch. Darwin). S. L. S. (nota 116, p. 220).

Emma Darwin, soția lui Ch. Darwin (acuarelă din anul 1839 de John Richmond) (după S. L. Sobol).

Charles Darwin (acuarelă din anul 1839 de John Richmond) (după S. L. Sobol).

faptă bună pentru cei din jurul ei. Mă minunez de norocul pe care l-am avut că, fiindu-mi infinit superioară prin toate calitățile ei morale unice, a primit să-mi fie soție. De-a lungul vieții ea mi-a fost sfătuitor înțelept și mîngăietor plin de optimism. Fără ea, viața mi-ar fi fost mult timp nenorocită din pricina sănătății mele șubrede. Ea și-a cîștigat dragostea și admirația tuturor celor din jurul ei¹.

(Demnă de amintit e scrisoarea frumoasă pe care mi-a adresat-o curînd după căsătoria noastră)².

Într-adevăr, am fost foarte fericit în mijlocul familiei mele, și trebuie să vă spun vouă, copiii mei, că nici unul din voi nu mi-ați făcut nici cea mai mică grijă, afară de aceea a sănătății voastre. Bănuiesc că sînt foarte puțini părinți a cinci copii care să poată spune, cu adevărat, acest lucru. Cînd erați mici de tot, era o plăcere pentru mine să mă joc cu voi, și suspin la gîndul că asemenea zile nu se pot întoarce niciodată. Din frageda voastră copilărie și pînă astăzi, cînd sînteți mari, voi toți, băieți și fete, ați fost totdeauna foarte drăguți, simpatici și afectuoși și față de noi, și voi între voi. Cînd toți, sau cei mai mulți dintre voi erați acasă (și, slavă cerului, lucrul acesta se întîmpla destul de des), nici o petrecere nu-mi putea fi mai plăcută, după mine, și nu-mi doream altă societate. Am avut doar o foarte crudă durere prin moartea lui Annie, la Malvern, la 24 aprilie 1851, cînd abia împlinise zece ani. Era un copil nespus de dulce și afectuos și sînt sigur că ar fi fost o femeie minunată. Dar nu voi mai spune aici nimic despre firea ei, deoarece am scris cu privire la asta o scurtă schiță, la puțin timp după moartea ei. Îmi mai vin încă uneori lacrimi în ochi cînd îmi aduc aminte de drăgălășeniile ei³.

Timp de trei ani și opt luni, cît am stat la Londra, m-am ocupat mai puțin de munca mea științifică decît în cursul

¹ Pasaj inclus în *More Letters*, vol. I, p. 30, dar nepublicat în *Autobiografie*.

² Vezi nota a patra, p. 244. N. B. Această frază a fost adăugată de către Darwin cu creionul. În corespondența lui Emma Darwin, în 2 volume (*Emma Darwin: A Century of Family Letters, 1792-1896*, editată de H. Litchfield, Londra, 1915) nu se află nici o scrisoare a lui Emma Darwin către Ch. Darwin „curînd după căsătorie“, adică ianuarie-februarie 1839. S. L. S. (nota 117, p. 220-21). Scrisorile apar în *Autobiografie* editate de N. Barlow la un an după editarea ei de către S. L. Sobol. N. trad.

³ O povestire mai completă despre Annie poate să fie găsită în *Life and Letters*, vol. I, p. 132. N.B.

oricărei alte perioade de timp din viața mea, deși am muncit din greu, cît am putut. Lucrul acesta s-a datorat deselor reve-

Charles Darwin în vîrstă de 43 ani împreună cu fiul său cel mare William (după o daguerotipie în posesiunea lui Sir Charles Darwin, Cambridge) (după N. Barlow).

niri a unei proaste stări de sănătate și unei boli grave și de lungă durată. Cea mai mare parte din timpul cînd puteam să fac ceva, o consacram lucrării mele *Coral Reefs*¹, pe care o

¹ Recifile de corali. N. trad.

începusem înainte de căsătorie și a cărei ultimă corectură am făcut-o la 6 mai 1842. Această carte, deși mică, mi-a luat douăzeci de luni de muncă grea, deoarece a trebuit să citec toate lucrările cu privire la insulele din Pacific și să consult nenumărate hărți. Lucrarea a fost mult apreciată de oamenii de știință, iar teoria pe care o cuprinde cred că e bine stabilită acum.

Nici o altă lucrare a mea n-am început-o într-un spirit atât de deductiv ca pe aceasta, deoarece întreaga teorie a fost concepută pe coasta de vest a Americii de Sud, înainte de a fi văzut un adevărat recif de corali. Prin urmare, a trebuit doar să verific și să-mi extind vederile mele printr-o cercetare atentă a recifelor vii¹. Dar ar fi necesar să se țină seama de faptul că, în timpul celor doi ani precedenți, asistasem tot timpul la efectele produse asupra țărmului Americii de Sud de ridicarea intermitentă a pământului, o dată cu denudarea și depozitarea de sedimente. În mod necesar, lucrul acesta m-a făcut să mă gândesc mult la efectele scufundării, și a fost ușor să înlocuiesc, în imaginație, depozitarea continuă de sediment prin creșterea în sus a coralilor. În felul acesta, nu făceam decât să formulez teoria mea cu privire la formarea recifelor-bariere de corali și a atolilor.

În timpul cât am stat la Londra, afară de această lucrare asupra recifelor de corali, am prezentat în fața Societății Geologice studii asupra blocurilor eratice din America de Sud², asupra cutremurelor³ și asupra formării prin intermediul râmelor a pământurilor fertile⁴. Am continuat de asemenea să supraveghez publicarea lucrării *Zoology of the Voyage of the Beagle* și n-am încetat nici să adun date cu privire la originea speciilor. Și toate acestea le făceam uneori chiar când nu eram în stare să lucrez nimic altceva din pricina bolii.

În vara anului 1842 mă simțeam mai sănătos decât pînă atunci, așa că am plecat, singur, într-o scurtă călătorie prin nordul Țării Galilor, ca să observ efectele vechilor ghețari care umpluseră odinioară toate văile mai mari. Am publicat apoi o scurtă dare de seamă despre cele văzute în *Philoso-*

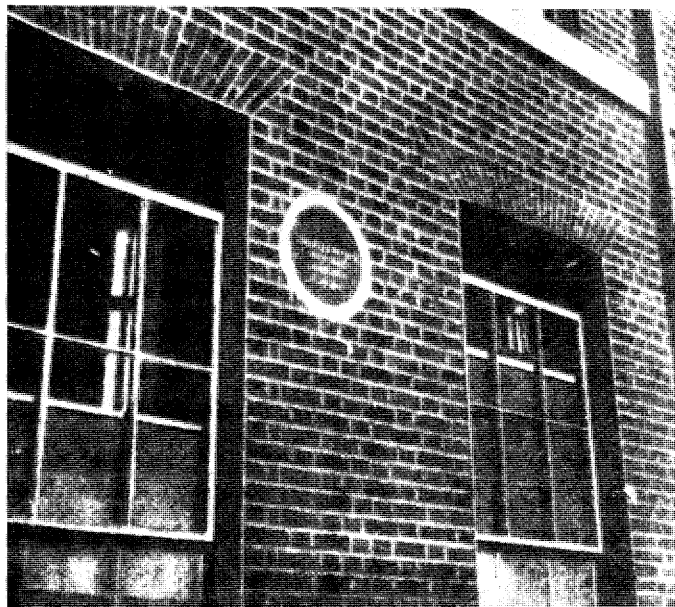
¹ Vezi mai amănunțit „Călătoria unui naturalist în jurul lumii... cap. XX, Editura tineretului. N. trad.

² Geolog. Soc., Proc. iii, 1842.

³ Geolog. Trans. I, 1840.

⁴ Geolog. Soc. Proc. ii, 1838. F. D.

*phical Magazine*¹. Această excursie m-a interesat nespus de mult, și a fost ultima oară cînd am mai avut destulă putere să mă urc pe munți sau să fac drumuri lungi pe jos, așa cum cere munca geologică.

Casa din Londra pe Hower Street unde a locuit Ch. Darwin între anii 1839—1842. În primăvara anului 1941 casa a fost distrusă de o bombă (după S. L. Sobol).

În prima parte a șederii noastre la Londra² am fost destul de sănătos ca să frecventez societatea, și am cunoscut mulți oameni de știință și alții, mai mult sau mai puțin distinși. Vă voi împărtăși impresiile mele asupra unora dintre ei, deși am foarte puține lucruri interesante de spus.

Pe Lyell l-am văzut mai mult decît pe oricare altul, atît înainte cît și după căsătoria mea. Gîndirea lui se caracteriza,

¹ *Philosophical Magazine*, 1842.

² Aceste amintiri pînă la „șederea la Down“ (p. 124) adăugate în aprilie 1881, indică o ușoară repetiție. N.B.

după părerea mea, prin claritate, prudentă, raționament sănătos și o mare originalitate. Când îi împărtășeam vreo observație în legătură cu geologia, el nu-și găsea astîmpăr, pînă ce nu vedea limpede întreaga problemă, și de multe ori mă făcea s-o văd și eu mai limpede decît o văzusem înainte. Lyell era în stare să aducă ipotezei mele toate obiecțiile posibile, și chiar după ce înlăturam aceste obiecții, el tot mai stătea încă mult la îndoială. Altă caracteristică a lui era simpatia sinceră față de munca celorlalți oameni de știință.

După întoarcerea mea din călătoria pe *Beagle*, i-am explicat vederile mele asupra recifelor de corali, vederi care se deosebeau de ale lui, și am fost foarte surprins și încurajat de interesul viu pe care mi-l arăta. În asemenea împrejurări, cînd era absorbit de gînduri, își lua poziții ciudate, sprijinindu-și de multe ori capul de scaun în timp ce stătea în picioare. Plăcerea ce i-o dădea știința era puternică și arăta cel mai viu interes progresului viitor al omenirii. Avea o inimă nespus de bună și era cu totul liberal în credințele lui religioase, sau mai curînd în necredințele lui. Era, totuși, un teist convins. Neobișnuit de candid, Lyell a dovedit aceasta făcîndu-se, la bătrînețe, adept al teoriei descendenței, deși își cîștigase o deosebită faimă opunîndu-se concepțiilor lui Lamarek. Mi-a amintit că, cu mulți ani în urmă, îi spusese, discutînd despre împotrivirea vechii școli de geologi la noile lui vederi: „Ce bine ar fi dacă toți oamenii de știință ar trebui să moară la șazeci de ani! Pentru că mai tîrziu, s-ar împotrivi, cu siguranță, tuturor doctrinelor noi!“ Spera însă că acum îi va fi îngăduit să trăiască. Avea un mare simț al umorului și povestea adesea anecdote amuzante. Îi plăcea nespus societatea, mai ales societatea oamenilor distinși și a celor sus puși. Și această supraestimare a poziției omului în societate mi se părea cea mai mare slăbiciune a lui. Obișnuia să discute cu lady Lyell, ca pe o problemă extrem de serioasă, dacă trebuia sau nu să primească anumite invitații speciale. Dar cum el nu cîna în oraș mai mult de trei ori pe săptămîină, ca să nu-și piardă timpul, felul cum își cerceta invitațiile era, într-o oarecare măsură, îndreptățit. Cu cît îmbătrînea, cu atît aștepta mai cu plăcere, ca pe o mare răsplată, să iasă mai des seara. Dar n-a mai avut parte de această plăcere, deoarece i-au slăbit puterile.

Știința geologică îi datorește nespus de mult lui Lyell, mai mult, după părerea mea, decît oricărui alt geolog pînă la el.

Cînd eram pe punctul de a pleca în călătoria pe *Beagle*, înțeleptul Henslow, care, ca toți ceilalți geologi credea pe atunci în cataclismele succesive, m-a sfătuit să-mi procur și să studiez primul volum din *Principii* care tocmai apăruse, dar să nu-mi însușesc cu nici un preț teoriile susținute acolo. Cît de diferit ar vorbi astăzi cineva despre *Principii*! Sînt mîndru cînd îmi aduc aminte că prima localitate pe care am studiat-o din punct de vedere geologic, și anume St. Jago din arhipelagul Capului Verde, m-a convins de superioritatea covîrșitoare a teoriilor lui Lyell asupra acelor susținute în orice altă lucrare din cite cunoșteam.

Efectele considerabile ale operelor lui Lyell ajunseseră evidente pe vremuri datorită progreselor în diferite domenii ale științei din Franța și din Anglia. Uitarea totală de acum a ipotezelor extravagante ale lui Elie de Beaumont, ca de pildă *Craters of Elevation*¹ și *Lines of Elevation*² (pe acestea din urmă l-am auzit pe Sedgwick ridicîndu-le în slavă la Societatea geologică) poate fi atribuită din plin lui Lyell.

Cunoșteam mai mult sau mai puțin pe toți geologii de valoare de pe vremea cînd geologia înainta cu pași triumfători. Îmi plăceau aproape toți, cu excepția lui Buckland³,

¹ Cratere de ridicare. N. trad. Elie de Beaumont (1798–1874) eminent geolog francez, aparținea școlii lui Cuvier care elaborase teoria catastrofelor. Beaumont împreună cu Leopold von Buch, apăra teoria „craterelor prin ridicare“ potrivit căreia munții din jurul vulcanilor s-au ridicat sub influența forțelor subterane; sub acțiunea acestor forțe s-ar produce un fel de ridicare a solului care uneori crapă și în felul acesta s-ar forma munți inelari în centrul cărora apare treptat conul cu craterul vulcanului „cratere prin ridicare“. Caracterul eronat al acestei teorii rezultă din faptul că, de regulă, munții inelari sînt formați de produsele de erupție a vulcanului, rocile muntoase sedimentare nu se întîlnesc niciodată în ei, deși, s-ar părea că și ele ar trebui să fie supuse acțiunii „forțelor de ridicare“. Buch și Beaumont atribuiau acelorasi „forțe de ridicare“ și „liniile de ridicare, adică lanțurile de munți care s-au format, după părerea lor, ca rezultat al aplatizării scoarței terestre de-a lungul unor anumite linii de ruptură. S.L.S. (nota 123, p. 221).

² Liniile de ridicare. N. trad.

³ William Buckland, 1784–1856, geolog, profesor de mineralogie la Oxford, 1813. Președinte al Societății geologice, 1824 și 1840. N. B. — W. Buckland a fost preot și decan de Westminster; a fost profesorul lui Lyell. El susținea în știință concepțiile creaționiste reacționare. El a scris o serie de tratate în care vroia să demonstreze puterea, înțelepciunea și bunătatea lui Dumnezeu manifestate în creație, cum este tratatul cu tema *Geologia și mineralogia din punct de vedere al teologiei naturaliste*, 1836. S.L.S. (nota 124, p. 222).

care, deși vesel și blînd, mi se părea vulgar și cam necioplit. El era mînat mai mult de dorința de a se face cunoscut decît de dragostea pentru știință, ceea ce îl făcea să se poarte uneori ca un bufon. Oricum, cu toată dorința lui de a se pune în evidență, nu era, totuși, egoist; pe cînd era foarte tînăr, Lyell l-a consultat asupra unei comunicări slabe, care-i fusese trimisă de către un străin pentru Societatea geologică, și Buckland i-a răspuns: „Ar fi bine, totuși, s-o susțineți, deoarece comunicarea o să poarte în frunte „comunicată de Charles Lyell“, și în felul acesta veți fi și dvs. cunoscut de public“.

Serviciile aduse geologiei de Murchison¹, prin clasificarea vechilor formații, sînt neprețuite. Totuși, el era departe de a avea un spirit filozofic. Era foarte bun și își dădea toată osteneala să-i facă oricui o plăcere. Dar importanța pe care o avea pentru el rangul, era ridicolă, și el își manifesta sentimentele și vanitatea cu simplitatea unui copil. Într-un cerc larg, în care se aflau multe cunoștințe, în saloanele Societății geologice, el a povestit cu nespusă veselie cum țarul Nicolae, cînd era la Londra, îl bătuse pe umăr și-i spusese, făcînd aluzie la una din lucrările lui geologice: „Mon ami², Rusia îți rămîne recunoscătoare“, după care Murchison a adăugat, frecîndu-și mîinile: „Și ceea ce e mai important, e că însuși prințul Albert a auzit aceste vorbe!“ Într-o zi, a anunțat în Consiliul Societății geologice că marea lui lucrare asupra silurianului a fost, în cele din urmă, publicată; apoi s-a uitat la toți cei de față și a adăugat: „Fiecare dintre dvs. vă veți găsi numele la index“, ca și cum aceasta ar fi fost culmea gloriei.

L-am văzut de multe ori pe Robert Brown, „facile Princeps Botanicorum“, cum îi spunea Humboldt și, înainte de a

¹ Roderik Impey Murchison, 1792—1871. A studiat rocile secundare. F.R.S., 1826. Președinte R. Geol. Society, 1843; decorat cu Ordine rusești; primește gradul de cavaler în 1846; K.C.B., 1863; Baronet. N.B. — R. I. Murchison este reprezentantul școlii reacționare a catastrofiștilor, adversarul lui Lyell și al lui Darwin. În 1839 Murchison, împreună cu A. Sedgwick au meritul de a fi individualizat subdiviziunile de bază ale paleozoicului: silurianul (1835), devonianul (1839) și permianul (1841). Ultimul a fost individualizat de Murchison în cercetările geologice în cursul călătoriei sale prin Rusia în anii 1840—1841. Murchison a colaborat cu geologii ruși la lucrarea de sinteză privind geologia Rusiei europene și a Uralului. Aceasta explică afirmația lui Nicolae I pe care o redă Darwin după spusele lui Murchison. S.L.S. (nota 125, p. 222).

² În franțuzește în textul original. N. trad.

mă căsători, aveam obiceiul să mă duc la el aproape în fiecare duminică dimineața. Mi s-a părut remarcabil mai ales în ce privește minuțiozitatea observațiilor și marea lor exactitate. El nu mi-a expus niciodată nici un fel de vederi științifice largi în biologie. Avea cunoștințe extraordinar de vaste, și multe au dispărut o dată cu el, datorită fricii lui excesive de a nu face cumva vreo greșeală. Îmi împărtășea cunoștințele lui fără nici o rezervă, cu toate că, în unele privințe, era ciudat de gelos. M-am dus să-l văd de două sau de trei ori înainte de a pleca în călătoria mea pe *Beagle*, și o dată mi-a cerut să mă uit într-un microscop și să-i spun ce văd. M-am uitat, și cred și astăzi că erau minunații curenți protoplasmatici din vreo celulă vegetală. I-am cerut apoi să-mi dea lămuriri asupra celor ce văzusem. Dar el mi-a răspuns, mie, care pe atunci nu erau decît un băiețandru și pe punctul de a părăsi Anglia pentru cinci ani: „Acesta e micul meu secret“. Presupun că se temea să nu-i fur descoperirea. Hooker mi-a povestit că era un mare zgîrcit și că el însuși știa aceasta cînd era vorba de ierbarele lui; și nu ar fi împrumutat vreun exemplar lui Hooker, care descria plantele din Țara de Foc, deși știa bine că el, personal, nu avea să se folosească niciodată de colecțiile din această țară. Pe de altă parte, era capabil de faptele cele mai generoase. Bătrîn și bolnav și suportînd cu greu oboseala el vizita totuși în fiecare zi (după cum mi-a spus Hooker) pe un bătrîn servitor de-al lui care stătea destul de departe, pe care îl întreținea, și-i citea cîte ceva. Aceasta ar fi de-ajuns ca să i se ierte și zgîrcenia și, în oarecare măsură, gelozia științifică. Era mai curînd dispus să rîdă de oricine ar fi scris despre ceea ce nu înțelegea bine: îmi amintesc că, vorbindu-i elogios despre *History of the Inductive Sciences* a lui Whewell, el mi-a răspuns, „Da, presupun că a citit prefetele foarte multor cărți“.

Pe cînd stăteam la Londra, îl vedeam de multe ori pe Owen¹ și îl admiram mult, dar niciodată n-am putut să-i în-

¹ Richard Owen, 1804—1892. Anatomist; F.R.S. 1834. Primul profesor Hunterian de anatomie comparată și de fiziologie, 1836—1856. A atacat concepția lui Darwin din *Originea speciilor*, 1860, în ed. Rev. K.C.B., 1884, N.B. — R. Owen, zoolog și paleontolog. În primii ani după întoarcerea lui Darwin din călătoria pe *Beagle*, Owen a colaborat cu Darwin la elaborarea lucrării *Rezultatele zoologice ale călătoriei pe Beagle* (sub redacția lui Ch. Darwin). Owen a descris scheletele vertebratelor fosile găsite de Darwin în America de Sud. Ulterior însă, Owen, creaționist și catastrofist (numit „Cuvier englez“), pre-

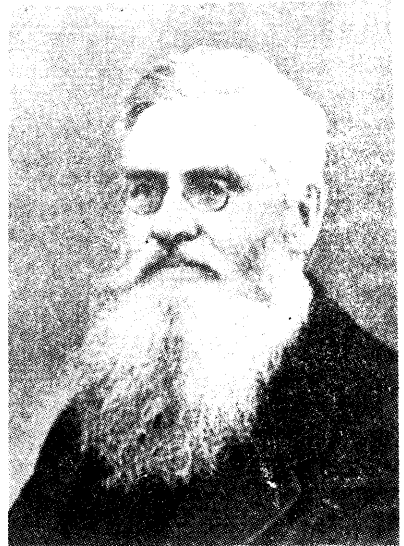
teleg caracterul și niciodată nu i-am fost prieten. După publicarea *Originii speciilor*, a ajuns să-mi fie dușman de moarte, ceea ce nu se datora vreunei certe între noi, ci, atât cât pot să-mi dau seama, geloziei pricinuite de succesul cărții mele. Bietul Falconer¹, care era un om admirabil, avea o părere foarte proastă despre Owen, convins fiind că nu era numai ambițios, invidios și arogant, dar și mincinos și necinstit. Puterea lui de a urî era, fără îndoială, neîntrecută. La început, când obișnuiam să-i iau apărarea, Falconer îmi spunea de multe ori: „Într-o bună zi, o să aflați cine-i!”. Și așa s-a și întâmplat.

După citva timp am ajuns foarte intim cu Hooker², care mi-a rămas toată viața unul dintre cei mai buni prieteni. Era un tovarăș minunat și cu o inimă nespuse de bună. De la prima vedere îți dădeai seama că aveai de-a face cu un om cinstit pînă în măduva oaselor. Avea o inteligență ascuțită și o mare

tindea că teoria originii speciilor, teorie elaborată de el, extrem de contradictorie, era premergătoare și superioară concepției evoluționiste a lui Darwin. Vezi „Schiza istorică” a lui Darwin referitoare la *Originea speciilor* (*Opere*, t. 3, p. 265, M.L., 1939). S.L.S. (nota 129, p. 222). Vezi *Originea speciilor* tradusă în limba română, Introducere, p. 45—47, Ed. Acad. R.P.R. N. trad.

¹ Hugh Falconer, 1809—1865. Paleontolog și botanist. A lucrat mult în India și a fost numit la British Museum, în 1844, ca să aranjeze fosilele indiene. N.B. — H. Falconer este cunoscut prin cercetările sale asupra faunei miocene (terțiare) a mamiferelor din colinele Sivaliene din India (lucrare scrisă în colaborare cu P. T. Cautley și intitulată *Fauna Antiqua Sivalensis*, 1846) și a Faunei mamiferelor din perioada preglacială din peșterile din Devonshire. Falconer a fost prieten apropiat al lui Darwin, el a aderat cu rezervă la concepția evoluționistă a lui Darwin. S.L.S. (nota 130, p. 222).

² Joseph Dalton Hooker, 1817-1911. Botanist și călător, și-a îmbogățit cunoștințele asupra distribuției geografice și a sprijinit teoria Darwin-Wallace a *Originii speciilor*. F.R.S., 1847. L-a urmat pe tatăl său ca director la Kew Gardens, 1865. A scris *Students' Flora of the British Isles* și alte lucrări. C.B. 1869; O.M. 1907 etc. N. B. — Hooker a fost cel mai mare botanist sistematician englez de pe vremea lui Darwin. Hooker a fost cel mai apropiat prieten al lui Darwin, pe care l-a cunoscut pentru prima oară în anul 1839, însă prietenia lor a început din anul 1843 după întoarcerea lui Hooker din călătoria lui în Antarctica. Hooker a fost sfătuitoarea sinceră al lui Darwin în toate problemele de botanică. El este primul care a adoptat pe deplin concepția evoluționistă a lui Darwin. Împreună cu Lyell au prezentat, în anul 1858, la Linnean Society, lucrarea lui Darwin și a lui Wallace. Hooker a susținut prioritatea lui Darwin în enunțarea teoriei selecției naturale (vezi L. Huxley, *Life and Letters of J. D. Hooker*, t. I—II, London, 1918). S.L.S. (nota 131, p. 223).

Sus, stînga: Charles Lyell (1831); dreapta A. R. Wallace (1878).
Jos, stînga: Asa Gray (1867); dreapta J. D. Hooker (c. 1870)
(după W. Irwine).

putere de a generaliza. Era cel mai neobosit cercetător pe care l-am văzut vreodată; stătea toată ziua cercetînd la microscop, și seara arăta tot atît de odihnit și amabil ca totdeauna. În toate împrejurările era foarte impulsiv și, în oarecare măsură, supărăcios, însă norii se risipeau într-o clipă. O dată mi-a trimis o scrisoare cam brutală, dintr-o pricină care ar părea ridicol de mărunță pentru cineva din afară, și anume pentru că am susținut un timp părerea naivă că plantele noastre carbonifere creșteau la o mică adîncime în mare. Indignarea lui era cu atît mai mare, cu cît nici el nu putea pretinde a fi presupus vreodată că mangrovele (și încă alte cîteva plante marine pe care le-am pomenit) ar fi crescut în mare, din moment ce au fost găsite numai în stare fosilă. Cu altă ocazie, a fost aproape tot atît de indignat pentru că am respins cu dispreț părerea că ar fi existat cîndva un continent între Australia și America de Sud. N-am cunoscut pe nimeni mai atrăgător decît Hooker.

Puțin mai târziu m-am împrietenit intim cu Huxley¹. Inteligența lui era scilipitoare ca și lumina fulgerului și ascuțită ca un brici. Era cel mai minunat povestitor din cîți am cunoscut. Niciodată nu scria sau nu spunea nimic plictisitor. Vorbînd cu el, nimeni n-ar fi bănuît că era în stare să-și critice adversarul cu atîta asprime cum putea s-o facă și cum o făcea. Huxley mi-a fost un prieten neînchipuit de bun și totdeauna gata să-mi dea o mîină de ajutor. În Anglia, el a fost susținătorul principiului evoluției treptate a ființelor organice. Ar fi reușit să facă lucrări mult mai bune decît acelea pe care le-a făcut în zoologie, dacă timpul nu i-ar fi fost atît de absorbit de lucrările oficiale și literare și de străduințele lui de a îmbunătăți învățămîntul în Anglia. Îmi îngăduia să-i spun orice; cu mulți ani în urmă mă gîndeam cu regret că un om ca el criticase atît de mulți oameni de știință, cu toate că eram convins că avusese dreptate cu fiecare în parte, și i-am spus părerea mea. El a respins cu indignare învinuirea mea, iar eu i-am răspuns că eram foarte fericit aflînd că mă înșelasem. Discutasem despre atacurile bine-meritate pe care le

¹ Thomas Henry Huxley (1825—1895), eminent zoolog englez, specialist în anatomia și paleontologia comparată. Foarte apropiat prieten al lui Darwin, Huxley a fost cel mai mare propagandist în Anglia a concepției lui Darwin și cel mai activ luptător pentru darwinism. (vezi L. Huxley, *Life and Letters of T. H. Huxley*, t. I—II, London, 1900), S.L.S. (nota 132, p. 223).

îndreptase împotriva lui Owen, așa încît, după un timp, i-am spus: „Ce bine ați arătat greșelile boacâne ale lui Ehrenberg!¹ El a fost de aceeași părere și a adăugat că era necesar pentru știință ca asemenea greșeli să fie dovedite. După

Thomas Huxley în 1857 (după W. Irwine).

¹ Chr. G. Ehrenberg, 1795—1876, zoolog și paleontolog german, celebru prin cercetările sale referitoare la infuzoriile actuale și fosile pe care însă el le considera eronat drept animale cu organizația complexă. Darwin ducea corespondență cu Ehrenberg și nu o dată i s-a adresat pentru consultație în problemele specialității lui. (Vezi Opere, t. II, p. 605. M.L., 1936). În cazul dat este vorba despre o oarecare greșeală comisă de Ehrenberg în privința fosilelor belemnitelor, moluște cefalopode. S.L.S. (nota 133, p. 223).

cîtva timp i-am spus din nou: „Rău trebuie să se fi simțit bietul Agassiz în mîinile dvs.“¹. Și din nou am pomenit alt nume, și de data aceasta ochii lui strălucitori s-au aprins deodată și el a izbucnit în rîs, aruncînd asupra mea tot felul de afurisenii. A fost un om minunat și a muncit cu mult folos pentru binele omenirii.

Aș mai putea vorbi și despre alți cîtiva oameni de seamă pe care i-am văzut din cînd în cînd, dar n-aș putea spune despre ei multe lucruri care să merite a fi spuse. Am avut un mare respect pentru Sir J. Herschel², și am fost încîntat cînd am luat masa împreună în casa lui încîntătoare de la Capul Bunei Speranțe, apoi în locuința lui din Londra. L-am mai văzut după aceea și în alte cîteva ocazii. Nu vorbea niciodată mult, dar fiecare cuvînt pe care-l spunea, merita să fie ascultat. Era foarte timid și de multe ori avea un aer trist. Lady Caroline Bell, în casa căreia luasem masa la Capul Bunei Speranțe, îl admira mult, dar spunea că el intra totdeauna în casă cu aerul unui om care avea mîinile murdare, și care își dădea seama că și soția lui știe că avea mîinile murdare.

În casa lui Sir R. Murchison, l-am întîlnit o dată la micul dejun pe ilustrul Humboldt, care mi-a făcut cinstea să spună că dorea să mă cunoască. Marele om m-a cam dezamăgit, însă fără îndoială pentru că așteptările mele fuseseră exagerate. Nu-mi pot aminti nimic deslușit în legătură cu întîlnirea noastră, afară de faptul că Humboldt era foarte vesel și că vorbea mult.

Obișnuiam să mă duc destul de des la Babbage³ și luam parte regulat la vestitele lui serate. Totdeauna mă făcea să-l as-

¹ J. L. R. Agassiz, 1807—1873, zoolog și geolog elvețian, care din anul 1846 a lucrat în S.U.A. Agassiz este cunoscut prin cercetările sale referitoare la fosilele de pești și de echinoderme; în anul 1830, el a adus dovezi despre existența perioadei glaciare în istoria pămîntului. După concepțiile sale teoretice, Agassiz era partizanul teoriei catastrofelor (a lui Cuvier) și antirevoluționist, adversar hotărît al lui Darwin și unul dintre propovăduitorii entuziaști ai „teologiei naturale“. S.L.S. (nota 134, p. 223).

² John Frederick William Herschel, 1792—1871, astronom, F.R.S. 1813. A scris despre Astronomie, despre Lumină, Filozofie naturală etc. Profesor la Mint, 1850—1855. Făcut baronet, 1839. N.B.

³ Charles Babbage, 1792—1871. F.R.S. 1816. A sprijinit întemeierea Societății Astronomice, 1820, a Societății Statistice 1834, a Societății de Matematică și Mecanică. Invențiile sale s-au dovedit adesea nereușite. N.B. Ch. Babbage, economist burghez englez. Karl Marx în *Capitalul* citează adesea date din cunoscuta lucrare a lui Babbage *On the Economy of Machinery* (London, 1832). S.L.S. (nota 137, p. 223—224).

cult dar părea un om decepționat și veșnic nemulțumit, iar înfățișarea lui era de multe ori, sau chiar totdeauna, morocănoasă. Nu cred că era ursuz nici pe jumătate cît pretindea a fi. Într-o zi mi-a spus că inventase o metodă cu ajutorul căreia orice incendiu putea fi realmente stins, dar a adăugat: „N-o să-mi divulg invenția, dracul să-i ia pe toți, lasă-i să le ardă toate casele!“. Acei „toți“ despre care vorbea, erau locuitorii Londrei... Altădată mi-a povestit că văzuse pe o șosea din Italia o cișmea cu o inscripție pioasă, care arăta că proprietarul o făcuse din dragoste pentru Dumnezeu și pentru țara lui, ca drumetul obosit să-și poată astîmpăra setea. Această inscripție îl făcu să cerceteze cișmeaua cu atenție, și imediat descoperi că de cîte ori vreun drumet scotea apă cu pompa pentru el, scotea în același timp o cantitate și mai mare acasă, la proprietar. Apoi Babbage a adăugat: „Un singur lucru urăsc mai mult decît pietatea, și acesta e patriotismul“. Dar cred că vorbele lui erau mult mai usturătoare decît faptele.

Discuțiile cu Herbert Spencer ¹ îmi păreau foarte interesante, dar el nu-mi plăcea în chip deosebit ca om și n-am crezut niciodată că aș putea să mă împrietenesc ușor cu el. Cred că era extrem de egocentric. După ce citeam cîte o carte de-a lui, mă cuprindea de obicei o admirație plină de entuziasm pentru talentele lui superioare și adeseori mă întrebam dacă, într-un viitor îndepărtat, nu va fi pus alături de oamenii celebri ca Descartes, Leibnitz etc., despre care, oricum, știam foarte puține lucruri. Cu toate acestea, nu știu dacă în munca mea științifică am profitat de lucrările lui Spencer. Felul lui deductiv de a trata orice subiect, era cu totul opus felului meu de a gândi. Concluziile lui nu m-au convins niciodată, și de atîtea ori mi-am spus, citind părerile lui asupra vreunei probleme: „Aceasta ar fi un minunat subiect de studiu pentru o jumătate de duzină de ani“. Generalizările lui fundamentale (care, ca importanță au fost comparate de unii

¹ H. Spencer, 1820—1903, filozof idealist englez, care a încercat să construiască un sistem de filozofie și sociologie pe baza evoluționismului vulgar. Pozitivist și agnostician, Spencer considera „necunoscutul“ drept obiect al religiei și că acesta reprezenta prin el însuși o oarecare forță atotputernică, forță care stă la baza fenomenelor. Spencer compara societatea omenească cu organismul (animal); el căuta să demonstreze cu ajutorul teoriei evoluționiste și legilor biologice „veșnicia“ și „caracterul natural“ al capitalismului și „imposibilitatea“ socialismului. S.L.S. (nota 133, p. 224).

cu legile lui Newton!) — și despre care îndrăznesc să afirm că pot fi foarte valoroase din punct de vedere filozofic — sînt de așa fel, încît nu-mi par a fi de nici un folos strict științific. Ele fac parte mai mult din natura definițiilor decît din legile naturii. Nu ajută pe nimeni să prevadă ce se va întîmpla în nici un caz particular, și, oricum, mie nu mi-au fost de nici un folos.

Vorbind despre H. Spencer îmi amintesc de Buckle¹, pe care l-am întîlnit o dată în casa lui Hensleigh Wedgwood². Am fost foarte bucuros să aflu de la el sistemul său de a culege fapte. Mi-a spus că și-a cumpărat toate cărțile pe care le-a citit și și-a făcut pentru fiecare un index complet din faptele pe care le-a socotit că i-ar putea fi de folos, și că putea oricînd să-și amintească în ce carte citise ceva, deoarece avea o memorie excelentă. L-am întrebat cum putea să știe de la început care fapte îi vor fi de folos și el mi-a răspuns că nu știa, dar că îl călăuzea un fel de instinct. Datorită acestui obicei de a-și alcătui indici, era în stare să dea un număr uimitor de referințe asupra tuturor subiectelor ce pot fi găsite în lucrarea sa *History of Civilization*. Am socotit această carte ca fiind extrem de interesantă și am citit-o de două ori, dar mă îndoiesc dacă generalizările sale au vreo valoare. H. Spencer mi-a declarat că nu citise niciodată nici un rînd din ea! Buckle avea darul vorbirii, și-l ascultam fără să spun un cuvînt și într-adevăr nici nu puteam altfel, deoarece nu-mi dădea răgaz s-o fac. De aceea, cînd Effie³ începea să cînte, mă ridicam, spunînd că trebuie s-o ascult. Bănuiesc că lucrul acesta l-a jignit, pentru că după ce am plecat, Buckle s-a întors către un prieten și i-a spus (așa cum a auzit fratele meu), „Cărțile d-lui Darwin sînt mult mai bune decît conversația lui“. În realitate ceea ce voia să spună era că nu-i apreciasem conversația la justa ei valoare.

¹ Henry Thomas Buckle, 1821—1862. Istoric autodidact. N.B. Istoric și sociolog englez, Buckle consideră procesul istoric de pe pozițiile pozitivistice idealiste. Buckle consideră drept factor de bază al dezvoltării istorice a societății umane, mediul geografic, care determină factura psihică a poporului; condițiile materiale reprezintă produsul facturii psihice. Buckle caută să justifice orînduirea burgheză și politica ei colonială. S.L.S. (nota 139, p. 224).

² Hensleigh Wedgwood, 1803—1891, fiul lui J. Wedgwood din Maer, fratele lui Emma Darwin.

³ Katherine Euphemia Wedgwood, fiica lui Hensleigh Wedgwood căsătorită cu lordul T. H. Farrer în 1873, fiind a doua lui soție. N.B. și S.L.S. (nota 141, p. 224).

Printre alți oameni de litere celebri, am întâlnit o dată, în casa decanului Milman, pe Sydney Smith¹. Era ceva inexplicabil de amuzant în fiecare vorbă pe care o spunea. Asta se datora, în parte, faptului că te așteptai să te amuze. Vorbea despre ledy Cork, care pe atunci era o doamnă foarte bătrână. Ea era doamna care, după spusele lui, rămase o dată atît de impresionată de una din predicile lui despre caritate, încît *împrumutase* o guinee de la un prieten ca s-o pună pe talerul daniilor. Acum spunea, „În general, se credea că scumpa și vechea mea prietenă ledy Cork fusese uitată“. Și toate acestea le spunea în așa fel, încît nimeni nu se îndoia că ceea ce voia să spună era că scumpa și bătrîna lui prietenă fusese uitată de diavol. Cum a reușit să exprime acest lucru, nu știu.

De asemenea am întâlnit o dată în casa lordului Stanhope² (istoricul), pe Macaulay³, și cum nu mai era decît un invitat la masă, am avut prilejul deosebit de a-l auzi discutînd. Macaulay era foarte agreabil. Nu vorbea prea mult; și într-adevăr, un asemenea om nici nu putea să vorbească prea mult, atît timp cît le îngăduia altora să devieze firul discuției lui, așa cum făcea el.

Lord Stanhope mi-a dat o mică dovadă, destul de curioasă, despre exactitatea și bogăția memoriei lui Macaulay: mulți istorici obișnuiau să se întâlnească adesea în casa lordului Stanhope și să discute diferite subiecte. Uneori nu erau de aceeași părere cu Macaulay și la început recurgeau adesea la cîte o carte, pentru ca să vadă cine avea dreptate; dar mai tîrziu, după cum a observat lordul Stanhope, nici un istoric

¹ H. Milman, istoric englez, decanul catedralei Sf. Paul din Londra.

S. Smith, 1771—1845, teolog și scriitor englez, autorul unor serii de pamflete teologice, politice și literare, era recunoscut ca un om foarte ager la minte. S.L.S. (nota 142, p. 224).

² Philip Henry Stanhope, 1805—1875. Al cincilea conte de Stanhope, istoric, autor, deputat conservator, subsecretar la Ministerul de Externe, a contribuit la înființarea lui Național Portrait Gallery etc. N.B.

³ T. Macaulay, 1800—1859, istoric și politician englez (wig), îndrumător al politicii coloniale de totală înrobire a Indiei. În *Istoria Angliei*, lucrare strălucită scrisă de el, Macaulay preamărește orînduirea politică engleză. Cartea s-a bucurat de un mare succes în rîndul burgheziei. K. Marx, a scris despre Macaulay, că a falsificat „istoria Angliei în interesul wigilor și burgheziei“. (*Capitalul*, ediția rusă, t. I, p. 278, 1953). S.L.S. (nota 143, p. 224).

nu se mai ostenea să consulte vreo carte, și orice spunea Ma-caulay era acceptat ca lucru sigur.

Cu alt prilej, am întilnit în casa lordului Stanhope, la una din reuniunile lui de istorici, și alți oameni de literă, printre care Motley¹ și Grote². După dejun, m-am plimbat cu Grote aproape o oră prin Chevening Park. M-a interesat mult conversația lui și mi-au plăcut simplitatea și lipsa oricăror pretenții în felul lui de a fi.

Am întilnit și alt grup de oameni de seamă la micul dejun din casa lordului Stanhope de la Londra. Când eram aproape de sfârșit, Monckton Milnes² (acum lord Houghton) a intrat și după ce s-a uitat în jur a strigat (îndreptățind porecla lui Sidney Smit, „răcoarea serii“) — „Ei bine, dar găsesc că ați început-o prea de dimineată“.

Mult timp după aceea am luat masa întâmplător cu bătrînul Earl⁴ Stanhope, tatăl istoricului. Auzisem că tatăl său, democratul Earl, binecunoscut în timpul Revoluției franceze, îl dăduse pe fiul său să învețe fierăria, deoarece era de părere că fiecare om ar trebui să cunoască o meserie. Bătrînul Earl, cel pe care l-am cunoscut, părea un om ciudat, dar oricît de puțin l-am văzut, mi-a plăcut. Era sincer, natural și agreabil. Trăsăturile [feței] lui erau bine marcate, el era brun și, cînd l-am întilnit, purta haine maro. Părea a crede în orice lucru care altora li se părea cu totul de necrezut. Mi-a spus într-o zi „De ce nu renunți la fleacurile astea de geolo-

¹ John Lothrop Motley, 1814–1877. Născut în Dorchester, Mass., a trăit mult în Europa, deoarece materialul pentru cercetările sale istorice nu se găsea în S.U.A. A publicat, în 1856, *History of the Dutch Republic* (Istoria Republicii Danze). N.B. — Istoric și diplomat american, a fost acreditat ambasadorul S.U.A. în Anglia, în anul 1869. S.L.S. (nota 145, p. 224–225).

² George Grote, 1794–1871. Istoric; inițiator al Universității din Londra. F.R.S., 1857. Vice cancelar (rector) al Universității din Londra, 1862. N.B. — Este cunoscut prin *Istoria Greciei*, 12 volume, scrisă de el, între anii 1846–1856, în care instituțiile politice ale vechii Grecii, sînt tratate prin prizma instituțiilor moderne. Marx și Engels au scos în evidență denaturările istoriei Greciei, caracteristice lui Grote. S.L.S. (nota 145, p. 224–225).

³ Richard Monckton Milnes, 1809–1885. Prieten intim cu Tennyson, Hallam și Thackeray. Deputat conservator, 1837. A fost apoi liberal, atunci cînd Peel și-a schimbat părerea cu privire la comerțul liber, și a sprijinit reformele. A fost făcut baron Houghton în 1863. Autor a numeroase lucrări. N.B.

⁴ Earl, titlu de noblețe. N. trad.

gie și zoologie, și nu te îndrepti spre științele oculte?" Istoricul (mai târziu lord Mahon) s-a scandalizat de vorbele pe care mi le-a adresat bătrînul, iar încîntătoarea lui soție a făcut mult haz.

Ultimul pe care-l voi mai aminti e Carlyle¹, pe care l-am întîlnit de mai multe ori în casa fratelui meu, iar de două sau trei ori a venit chiar la mine. Conversația lui era cu totul distinsă și interesantă, ca și scrierile lui, dar uneori stărnina prea mult asupra aceluiași subiect. Îmi amintesc de o masă amuzantă la fratele meu, unde, printre alții, erau și Babbage și Lyell, amîndoi vorbăreți. Carlyle însă i-a redus la tăcere pe toți vorbind tot timpul mesei despre binefacerile tăcerii. După masă, Babbage cu cea mai posomorîtă înfățișare i-a mulțumit lui Carlyle pentru foarte interesanta lui conferință despre tăcere.

Carlyle ironiza aproape pe toată lumea. Într-o zi, la mine acasă, vorbind despre *History* a lui Grote, o numi „o mocirlă fetidă, care nu conține nimic spiritual“. Pînă la apariția volumului *Reminiscences*, am crezut mereu că ironiile lui erau, măcar în parte, glume. Acum însă, lucrul acesta mi se pare îndoielnic. Înfățișarea lui era aceea a unui om descurajat, aproape abătut, deși binevoitor; și e binecunoscut că el știa să rîdă din toată inima. Eu cred că bunăvoința lui era reală, deși colorată cu multă invidie. Nimeni nu se îndoiește de puterea lui extraordinară de a descrie viu lucrurile și oamenii, — mult mai viu, pe cît mi se pare, decît Macaulay. Dar dacă descrierile lui despre oameni erau adevărate, aceasta e altă problemă.

Carlyle a reușit din plin să întipărească în mintea oamenilor cîteva adevăruri morale. Pe de altă parte, părerile lui cu privire la sclavaj erau revoltătoare. În ochii lui, puterea reprezenta dreptul. Spiritul lui mi se părea foarte îngust, chiar dacă lăsăm la o parte toate ramurile științei pe care el

¹ T. Carlyle, 1795—1881, istoric și publicist reacționar englez. Marx și Engels au făcut o critică aspră concepțiilor istorice ale lui Carlyle (vezi Opere, t. 8, p. 281, M.—L., 1931), care preamărea (independent de direcția activității lor) pe Cromwell și Danton, pe Frederic al II-lea, regele Prusiei și pe Bismarck. Într-un timp, Carlyle s-a apropiat de chartiști și a început chiar să critice exploatarea muncitorilor de către capitaliști, însă după anul 1848, a virat brusc spre dreapta, condamnînd revoluția și făcînd propagandă pentru dictatura burgheziei. S.L.S. (nota 146, p. 225).

le disprețuia. E de mirare pentru mine că Kingsley¹ ar fi vorbit despre el ca despre un om foarte capabil să contribuie la progresul științei. El rîdea, disprețuind ideea că un matematician ca Whewell ar putea să judece, așa cum susțineam eu, teoriile lui Goethe asupra luminii. I se părea ceva cu totul ridicol să-și bată cineva capul dacă un ghețar se mișcă mai repede sau mai încet, sau dacă nu se mișcă. Pe cît pot să-mi dau seama, n-am întîlnit niciodată un om cu o minte atît de puțin potrivită pentru cercetările științifice.

În timpul cît am stat la Londra, m-am dus cît am putut mai regulat la ședințele mai multor societăți științifice și am activat ca secretar la *Geological Society*. Dar această participare, cît și societatea mea obișnuită, mi-au făcut atît de rău în ce privește sănătatea, încît ne-am hotărît să ne mutăm la țară, lucru pe care-l preferam amîndoi, și pe care nu l-am regretat niciodată².

Șederea la Down, de la 14 septembrie 1842 pînă în prezent, 1876

După cîteva căutări zadarnice în provincia Surrey și în alte părți, am găsit această casă și am cumpărat-o. Mi-a plăcut aspectul variat al vegetației, caracteristic unei regiuni calcaroase și atît de deosebit de acela cu care mă obișnuisem în comitatele din Midland, dar și mai mult mi-a plăcut liniștea desăvîrșită și rusticitatea așezării³. Totuși, nu e un loc chiar atît de retras cum îl descrie autorul unui articol dintr-un periodic german, care afirmă că nu poți ajunge la mine decît pe o potecă îngustă, accesibilă doar catîrilor! Stabilirea noastră aici s-a potrivit de minune cu o dorință pe care n-o pre-

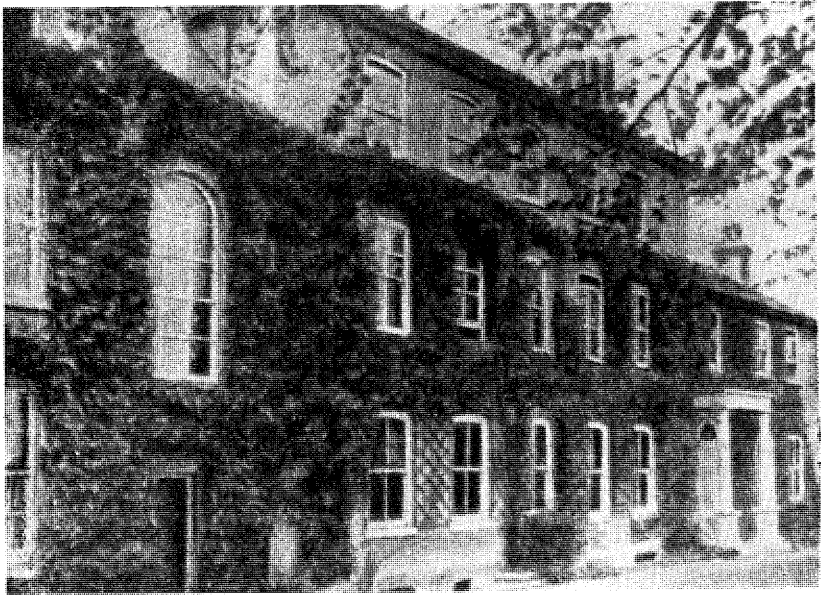
¹ Ch. Kingsley, 1819—1875, teolog, scriitor romancier, naturalist amator englez care se ocupa cu creșterea animalelor domestice. Kingsley este acel „celebru scriitor și teolog“ despre care Darwin vorbește în „Originea speciilor“, fără a-i cita numele, ca pe un exemplu de preot, care a asociat credința în Dumnezeu cu credința în dezvoltarea evolutivă a lumii organice. (vezi Ch. Darwin, Opere, t. III, p. 669, M.—L., 1939). S.L.S. (nota 147, p. 225).

² Sfirșitul, *Reminiscences*, aprilie 1881; începutul la p. 108. N.B.

³ În anul 1813, Darwin a început să scrie un studiu despre natura din Down; acest studiu a rămas neterminat (vezi Darwin: Opere, ed. rusă, t. I, p. 33—36, M.—L.). S.L.S. (nota 148, p. 225).

văzusem, și anume că așezarea casei îngăduia desele vizite ale copiilor noștri, care n-au pierdut niciodată ocazia să vină să ne vadă, de câte ori le-a fost cu putință.

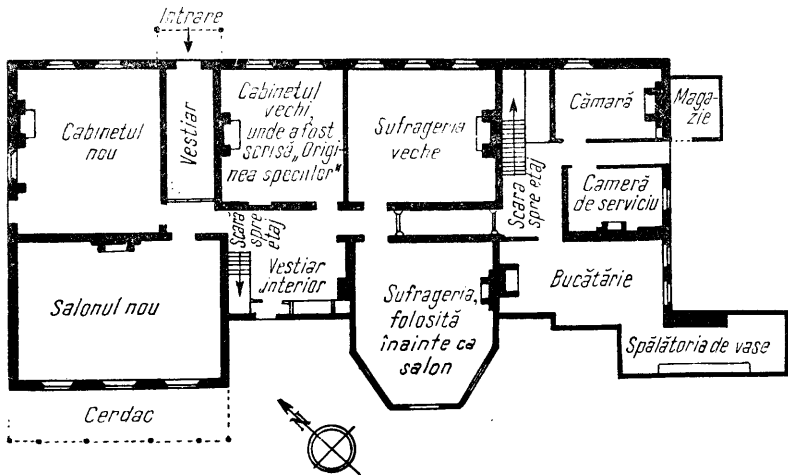
Puțini oameni ar fi putut trăi o viață mai retrasă ca noi. Afară de vizitele scurte pe la rude și, din cînd în cînd, la

Down, casa lui Ch. Darwin la intrarea dinspre sat. La primul etaj la stînga porticului se văd cele două ferestre ale vechiului cabinet de lucru ; la dreapta — ferestrele noului cabinet (după S. L. Sobol).

mare sau în alte părți, nu ne mai duceam nicăieri. În prima perioadă a șederii noastre aici am făcut cîteva vizite și am primit cîteva prieteni ; dar sănătatea mea se resimțea aproape totdeauna din pricina acestor oboseli, care-mi provocau frisoane violente și crize de vomitare. Așa că am fost silit, timp de mai mulți ani, să refuz orice invitație la masă, și asta a însemnat pentru mine o pagubă, deoarece acest fel de întâlniri îmi dădeau totdeauna o bună dispoziție. Din aceleași motive n-am putut invita la noi decît foarte puțini oameni cu care aveam legături științifice. Cît eram tînăr și sănătos, eram ca-

pabil de sentimente foarte puternice, în ultimii ani însă, cu toate că păstrez încă sentimentele cele mai prietenești pentru multă lume, am pierdut puterea de a mă atașa profund de cineva, nici chiar de bunii și dragii mei prieteni Hooker și Huxley, așa cum făceam altădată. Pe cît pot să-mi dau seama,

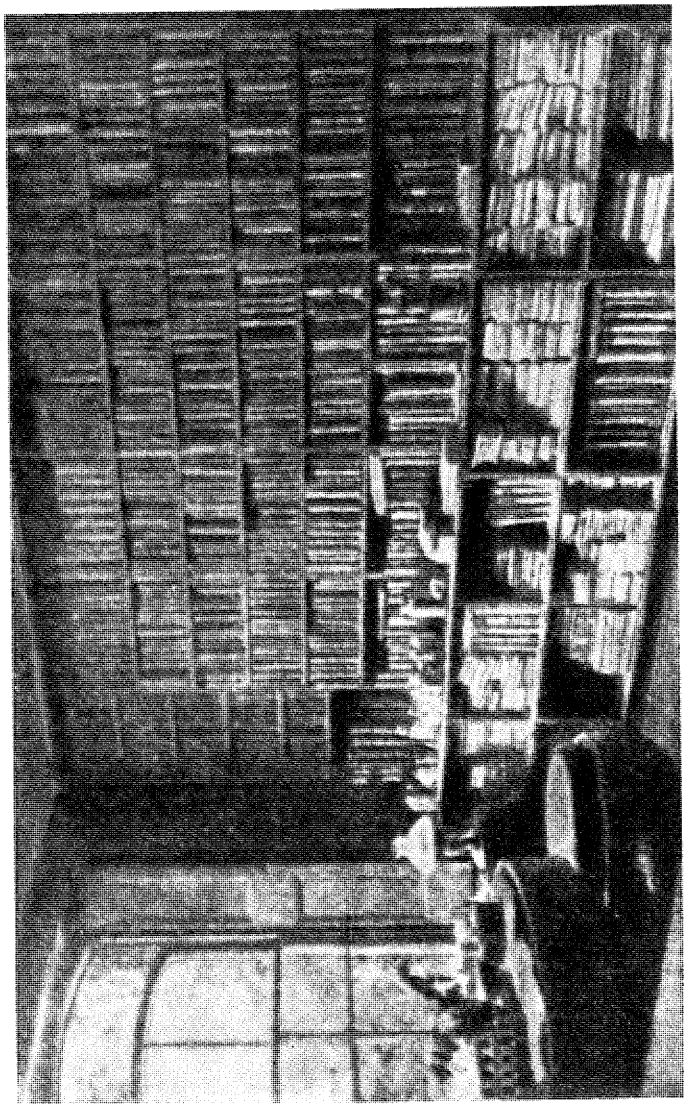
Planul primului etaj al casei lui Ch. Darwin. Camerele din stînga noul cabinet și salonul — o anexă construită în anul 1877 (după S. L. Sobol).

această dureroasă pierdere a afectivității s-a strecurat în mine încetul cu încetul din pricina unei mari tristeți și, mai târziu, din pricina oboseții, ceea ce m-a hotărît să nu mai văd pe nimeni și să nu mai vorbesc cu nimeni, nici măcar o oră, afară doar de soția și de copiii mei.

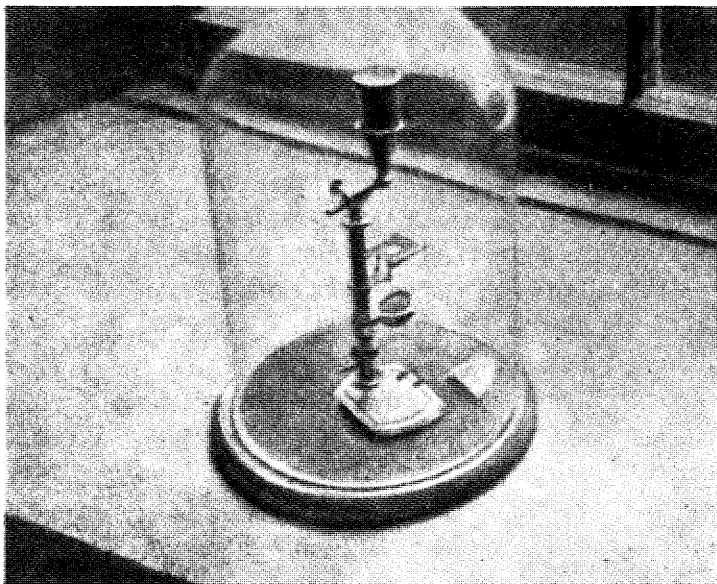
În tot timpul vieții mele, cea mai înaltă bucurie și singura mea preocupare a fost munca științifică; și pasiunea pentru această muncă m-a făcut să uit pentru moment, sau chiar să alung, suferințele mele de fiecare zi. De aceea nu am nimic de spus despre restul vieții mele, afară doar de publicarea cîtorva din lucrările mele. Poate că ar fi interesant să dau cîteva amănunte asupra felului cum mi-a venit ideea acestor lucrări.

Down. Vechiul cabinet de lucru al lui Ch. Darwin, unde a fost scrisă „Originea speciilor“ în anii 1858—1859 (după S. L. Sobol).

Biblioteca din noul cabinet al lui Ch. Darwin din Down (după S. L. Sobol).

Lupa (microscopul) lui Ch. Darwin pe fereastra cabinetului din Down (după S. L. Sobol).

Diferitele mele publicații*)

La începutul anului 1844, publicasem observațiile mele asupra insulelor vulcanice pe care le vizitasem în timpul călătoriei pe *Beagle*. În 1845, am căutat să revăd o nouă ediție a lucrării mele *Journal of Researches*¹, care fusese publicată la început, în 1839, ca o parte din lucrarea lui Fitz-Roy. Succesul acestei cărți, primul meu copil literar, mi-a măgulit vanitatea mai mult decât succesul oricăror alte lucrări ale mele. Până și astăzi cartea se vinde în Anglia și în Statele Unite, și a fost tradusă pentru a doua oară în limbile germană, franceză și altele. Acest succes al unei cărți de călătorii, și

*) Nora Barlow scrie acest titlu ca titlu de paragraf, între rînduri, iar S. L. Sobol îl pune ca titlu în rînd. N. trad.

¹ Jurnal de cercetări.

mai ales a unei călătorii științifice, e surprinzător după atîția ani de la prima ei apariție. În Anglia s-au vîndut acum zece mii de exemplare din ediția a doua¹. În 1846, mi s-a publicat lucrarea *Geological Observations on South America*. Gădesc notat într-un mic jurnal², pe care l-am ținut întotdeauna, că cele trei lucrări geologice ale mele (inclusiv *Corel Reefs*) mi-au cerut patru ani și jumătate de muncă neîntreruptă; „și acum au trecut zece ani de cînd m-am întors în Anglia. Cît timp am pierdut cu boala mea?” Nu am nimic de spus cu privire la aceste trei cărți, afară de faptul că, spre surprinderea mea, s-au cerut de curînd noi ediții³.

În octombrie 1846 am început lucrarea mea despre *Cirripedia*⁴. Pe cînd mă aflam pe coasta din Chile, am găsit o formă cu totul curioasă, care se ascundea sfredelind cochiliile de *Concholepas*⁵, și care se deosebea atît de mult de toate celelalte cirripede, încît am fost nevoit să formeze numai pen-

¹ În modul acesta, 10 000 de exemplare din ediția a II-a a *Călătoriei unui naturalist în jurul lumii...* s-au epuizat în Anglia în mai bine de treizeci de ani (din anul 1845 pînă în anul 1876). Se înțelege că această cifră trebuie să fi crescut mult prin reeditările engleze și americane din anul 1876 și pînă în prezent. Notăm că, în anul 1952, a apărut reeditarea în facsimil a primei ediții a *Călătoriei unui naturalist...* (1839). Însă nici o țară din apus nu cunoaște astfel de tiraje ca U.R.S.S., unde, din anul 1917 pînă în anul 1955, *Călătoria unui naturalist...* a fost tipărită în șase ediții (fără a mai ține seama de edițiile prescurtate pentru tineret), într-un tiraj total de peste 187 000 de exemplare. S.L.S. (nota 149, p. 225). În R.P.R. cartea a fost tradusă și publicată în Edit. tineretului pentru prima oară în 1958 în 15 150 exemplare. N. trad.

² Darwin are în vedere aici *Jurnalul vieții și activității*, pe care el l-a ținut la curent din anul 1838 pînă în anul 1881. S.L.S. (nota 150, p. 225). — Traducerea acestui *Jurnal* apare pentru prima dată, ca o completare a lucrării lui S.L. Sobol: Charles Darwin, *Amintiri despre dezvoltarea gîndirii și caracterului meu* (Autobiografia), p. 157—191. N. trad.

³ *Geological Observations*, ed. a II-a, 1876. *Voral Reefs*, ed. a II-a, 1874. F.D.

⁴ În limba engleză *Barnacles*. Cirripedele erau clasificate printre *Moluște* din cauza scoicii lor care seamănă cu aceea a acestor animale, pînă ce Thomson și Burgmeister au descoperit larvele lor. Aceste larve — denumite *Nauplius* — sînt de *Crustacei*. De la această descoperire, cirripedele sînt considerate ca un ordin al calsei crustaceilor (C. Claus, *Lehrbuch der Zoologie*, ed. J. Springer, 1932, p. 601 și urm.) N. trad.

⁵ *Concholepas* — specie de moluște gasteropode marine, din familia *Purpuridae*. S.L.S. (nota 152, p. 226).

Journal
Charles Darwin

Jan. 1st - 1838

This first paper contributed by Miss Blount to the Journal published in the 1st vol. of the Transactions in which she announced that she had discovered a new species of Crab and accordingly that she had written a paper on the subject for the Journal & that she had been invited by the Academy to read it in a public sitting. It is the only early article of mine ever published.

1838

Announcement of the Transactions of the Academy of Sciences, London, Nov. 1838, p. 88.

My first paper, 2° year in Edinburgh

She has a collection of the 1st vol. of the Journal in the possession of the Academy

- 1807 Feb 15th Home at Stroudley near St. Paul
- 1810 Summer Went to Geeseham through Greenbath, some of my earliest & collections date from this
- 1817 Went to St. Louis & lived in the Spring, & spent the Aut. the Winter & Spring
- 1818 Spring Went into Edinburgh on party of pleasure to Edinburgh
- Summer Went to St. Paul & Edinburgh
- September Went into Edinburgh
- 1819 July Went to sea at New Edwards & St. Paul there
- • • • •
- 1820 July Went into Edinburgh & Edinburgh on Edinburgh
- 1822 June • • • • • Edinburgh to Edinburgh
My first recollections of having some pleasure in being situated in Edinburgh

Prima pagină a jurnalului personal al lui Ch. Darwin (după micro-filmul manuscrisului de la Universitatea din Cambridge).

tru ea un nou subordin¹. De curînd s-a găsit pe coastele Portugaliei un gen de sfredelitor înrudit cu cel descoperit de mine. Ca să înțeleg structura noului meu cirriped, a trebuit să cercetez și să disec multe specii comune, și lucrul acesta m-a determinat, treptat, să mă ocup de grupul întreg. Am lucrat neîntrerupt la acest studiu tot timpul următorilor opt ani și la urmă am publicat două volume groase² în care am descris toate speciile vii, cunoscute, și alte două volume subțiri, în quarto, despre speciile extincte. Nu mă îndoiesc că Sir E. Lytton Bulwer³ la mine s-a gândit cînd a introdus într-unul din romanele sale pe un anume profesor Long, care scrisese două volume enorme despre Limpets⁴.

Deși am muncit opt ani la această lucrare, totuși, așa cum arăt în jurnalul meu, aproximativ doi ani din acești ani i-am pierdut din pricina bolii. De aceea, în 1848 am plecat pe cîteva luni la Malvern⁵, să urmez un tratament de hidroterapie,

¹ Această specie de crustacee cirripede, găsită de Darwin în apropierea tărmlui arhipelagului Chonos (Chile de Sud), care sfredelește scoica de *Concholepas peruviana* adăpostindu-se în ea, a fost denumită de el *Cryptophialus minutus* și a fost trecută în ordinul special *Abdominalia* (iar nu într-un subordin, după cum scrie Darwin în *Amintiri despre dezvoltarea gîndirii...*); acest ordin cuprinde un singur gen format din această singură specie (Vezi C. Darwin: Opere, ed. rusă, t. II, p. 76—81, M.—L., 1936). [Actualmente *Abdominalia* lui Darwin sînt incluse în subordinul *Acrothoracica*. Despre clasificarea actuală a crustaceelor, a cirripedelor și raportarea ei la clasificarea propusă de Darwin, vezi Darwin: Opere, ed. rusă, t. 2, p. 30—32, 40 și 649]. Este interesant de notat un fapt puțin cunoscut, și anume, ajutorul acordat lui Darwin de către J. D. Hooker, cînd Darwin abia începuse studiul Cirripedelor. Iată ce scrie, cu privire la aceasta, însuși Darwin: „Îi sînt foarte obligat d-lui Hooker, care, cu mulți ani în urmă, cînd eu am început studiul acestui prim cirriped al meu (și anume *Cryptophialus minutus*), m-a ajutat din toate punctele de vedere, arătîndu-mi cum trebuie descoperite cele mai complicate organe, preparînd pentru mine cîteva figuri foarte exacte, care actualmente sînt gravate cu cîteva modificări ulterioare” (aceste figuri ale lui Hooker sînt reproduse la locul arătat în vol. II al „Operele” lui Darwin, ed. rusă). Cuvintele de mai sus ale lui Darwin, reprezintă observația la descrierea făcută de el a lui *Cryptophialus minutus* (Ch. Darwin): *A Monograph on the sub-class Cirripedia, Balanidae, Verrucidae*, London, Ray Society, 1854, p. 566). S.L.S. (nota 153, p. 226).

² Publicate în Ray Society. F.D.

³ E. Lytton Bulwer, 1803—1873, romancier popular englez, la început liberal, ulterior (după anul 1850) reacționar. S.L.S. (nota 154, p. 226).

⁴ Moluște din genul *Patella*. Autobiografia care însoțește *Originea speciilor*, Edit. Academiei R.P.R., 1958, p. 23. N. trad.

⁵ Malvern — stațiune balneară, cu izvoare calde și reci, în Anglia Centrală. S.L.S. (nota 155, p. 226).

care mi-a făcut atât de bine încît, la întoarcerea acasă, am putut să-mi reiau lucrul. Eram atât de bolnav, încît cînd a murit scumpul meu tată, la 13 noiembrie 1847, n-am fost în stare nici să mă duc la înmormîntare, nici să acționez ca unul din executorii săi testamentari.

Cred că studiul meu despre cirripede are o valoare considerabilă, deoarece, pe lângă faptul că descriu mai multe forme noi și interesante, am stabilit omologiile diferitelor părți, am descoperit aparatele de cimentat, — deși m-am înșelat îngrozitor în privința glandelor care secretau cimentul¹ și în cele din urmă am dovedit existența, la unele genuri, a unor masculi minusculi complimentari, ca paraziți pe hermafrodiți². Această ultimă descoperire a fost pînă la urmă pe deplin confirmată, deși la un moment dat un scriitor german scotice nîmerit să atribuie întreaga descriere imaginației mele bogate. Cirripedele alcătuiesc un grup de specii foarte variat și greu de clasificat. Și munca mea mi-a fost de mare folos atunci cînd, în *Originea speciilor*, a trebuit să discut principiile unei clasificări naturale. Totuși, mă îndoiesc dacă această lucrare merita tot timpul pe care i l-am consacrat.

¹ Darwin, în scrisoarea către C. Lyell din 28 septembrie 1860, arată că cercetătorul german A. Kron, în lucrările referitoare la glandele de ciment și la dezvoltarea Cirripedelor (Wiegmann Archiv, t. XXV și XXVI) „a descoperit două sau trei erori gigante“... omise de Darwin. „Este adevărat“, continuă Darwin, „că este vorba despre momentele nu tocmai grele asupra cărora mulțumesc cerului, m-am exprimat cu o îndoială destul de mare. Disecarea (cirripedelor) este atât de dificilă, încît nici Huxley n-a reușit. Este eronată mai ales interpretarea pe care o dau eu părților (cirripedelor) și nu părților pe care le descriu. Însă ele erau greșeli gigante, și vorbesc despre ele, deoarece Krohn, fără a se bucura de loc semnalîndu-le, le-a notat cu cea mai mare indulgență și delicateță. (*Life and Letters*, t. II, p. 345; cuvintele din scrisoare referitoare la „momentele nu tocmai grele“ nu se știe din ce cauză au fost omise de către Francis Darwin; ele sînt reproduse după originalul scrisorii). S.L.S. (nota 156, p. 226).

² N. I. Tarasov, comentatorul traducerii ruse a lucrării „Crustaceele Cirripede“ a lui Darwin (Opere, t. II, p. 645, M.-L., 1936) scrie în această privință: Parazitismul masculilor atît „suplementari“ cît și simplu piteci ai cirripedelor pe hermafrodiți sau femele, este foarte îndoielnic, deoarece masculii au o viață foarte scurtă și nu se alimentează deloc, sau, în orice caz, nu se hrănesc cu sucurile „gazdei“, fie că este vorba despre hermafrodit sau femelă. După cum se vede, și Darwin însuși folosește aici cuvîntul „parazit“ numai în înțelesul de „epibiont“ (adică de organism, care trăiește pe suprafața corpului unui alt organism, dar care nu se hrănește cu sucurile lui). S.L.S. (nota 157, p. 227).

Cu începere din septembrie 1854, mi-am închinat întreaga activitate ca să pun în ordine imensul vraf de note, și să fac observații și experiențe în legătură cu transmutarea speciilor. În timpul călătoriei mele pe *Beagle*, fusesem profund impresionat descoperind în formația Pampasului mari animale fosile acoperite cu o armură asemănătoare cu aceea existentă în zilele noastre la armadillos; în al doilea rând, mă impresionase felul în care animalele strâns înrudite se înlocuiesc unele pe altele pe măsură ce înaintează spre sudul continentului; și, în al treilea rând rămăsesem uimit de caracterul sud-american al celor mai multe specii din arhipelagul Galapagos, și mai ales de diferența cu totul neînsemnată dintre ele de la o insulă la alta; nici una din aceste insule nu părea a fi prea veche din punct de vedere geologic.

Evident că asemenea fapte, ca și multe altele, nu se puteau explica prin simpla presupunere că speciile se modifică treptat; și ideea aceasta m-a obsedat. Dar era tot atât de evident că nici acțiunea mediului înconjurător, și nici voința organismelor¹ (mai ales când e vorba de plante), nu puteau explica nenumăratele cazuri în care organisme de orice fel se adaptează perfect la felul lor de viață, — de pildă o ciocănitore sau un brotăcel care ajung să se cațere pe copaci, sau o sămînță să se împrăstie cu ajutorul cîrligelor și penelor. M-au izbit totdeauna acest fel de adaptări, și pînă cînd au putut fi explicate, mi s-a părut aproape inutil să mă silesesc a dovedi cu probe indirecte că speciile s-au modificat.

După întoarcerea mea în Anglia, mi s-a părut că, urmînd exemplul lui Lyell în geologie și adunînd toate faptele care se sprijină în orice fel pe variația animalelor și plantelor în stare domestică și în natură, s-ar putea să arunc oarecare lumină asupra întregului subiect. Primul meu caiet de note l-am început în iulie 1837. Am lucrat după adevăratele principii ale lui Bacon², și fără nici o teorie am colecționat

¹ În această frază, Darwin face aluzie la una din teoriile lui Lamarck în care acesta susținea că voința este un factor de evoluție. Această teorie este interpretată azi ca o alunecare idealistă a lui Lamarck, biolog materialist. N. trad.

² Metoda „baconiană”, adică metoda empirică de cercetare, elaborată de F. Bacon (1561—1626). Amintim caracteristica metodei lui Bacon, dată de Marx: „Senzațiile nu greșesc și reprezintă izvorul oricărei cunoașteri. Știința este știința experimentală și constă în aplicarea metodei raționale față de datele furnizate de senzații. In-

fapte pe o scară întinsă, mai ales privitoare la speciile domestice, prin chestionare imprimate, stînd de vorbă cu crescătorii de animale și grădinarii pricepuți, și citind mult. Cînd mă uit la lista cărților de tot felul pe care le-am citit și rezumat, cuprinzînd serii întregi de reviste și dări de seamă, mă surprinde propria mea sîrguință. În curînd mi-am dat seama că principiul de bază în succesul omului de a realiza specii cît mai superioare de animale și de plante e selecția. Dar cum se putea aplica selecția la organismele care trăiesc libere în natură, aceasta a rămas cîtva timp un mister pentru mine.

În octombrie 1838, adică cincisprezece luni după ce începusem ancheta sistematică am citit întîmplător, ca să mă distrez, cartea lui Malthus despre populație¹. Și fiind bine pregătit să înțeleg lupta pentru existență pe care o întîlnești pre-

ducția, analiza, comparația, observația, experiențele, reprezintă principalele condiții ale metodei raționale“. (Marx și Engels, Opere, ediția rusă, t. III, M.—L., 1929, p. 157). S.L.S. (nota 161, p. 227).

¹ Malthus Thomas Robert (1766—1834), preot și economist reacționar englez, autorul mai multor cărți de economie privind problema rentelor, definiției principiilor economiei politice etc. Cartea care l-a făcut celebru este *An Essay on the Principle of Population* (Schiță asupra principiului populației). Prima ediție a fost tipărită în 1798; cartea a fost reeditată de mai multe ori. Conținutul reacționar și neștiințific al ideilor din cartea lui Malthus este demonstrat de Marx în *Capitalul*. Tot Marx arată că lucrarea lui Malthus asupra populației reprezintă „un plagiat nerușinat“ (p. 515) „școlăresc și superficial, cu declamații popești... care nu conține nici o singură idee originală“ (*Capitalul*, vol. I, p. 648, E.S.P.L.P., 1957).

Darwin a fost impresionat de o pretinsă lege a naturii, descoperită de Malthus, după care hrana crește mai încet decît puterea de înmulțire a ființelor vii. Malthus a aplicat această pretinsă lege a naturii la relațiile de clasă din interiorul societății omenеști, pretinzînd că oamenii — în special sărăcimea care n-a reușit în viață — se înmulțește mai repede decît cresc mijloacele de subsistență ale societății. De aici rezultă o „suprapopulație“ care nu poate fi hrănită. Malthus pledează pentru dreptul la trîndăvie a burgheziei, care după el reprezintă pe cei care sînt apti, care au reușit în viață, iar pentru sărăcime preconizează limitarea nașterilor.

Din ideile plagiatorului Malthus, imperialiștii au făcut o concepție ideologică a lor, neomalthusianismul, care dădea o bază teoretică ororilor nemaipomenite ale hitleriștilor din lagărele morții și exterminării cu milioanele a „nearienilor“. Tot neomalthusianismul explică comportarea imperialiștilor începînd cu atitudinea indiferentă a guvernelor din aceste țări față de bolile cu extindere în masă, pînă la justificarea armelor cu putere uriașă de distrugere (cum sînt armele chimice, bacteriene și cele atomice sau cu hidrogen) ca și a răz-

tutindeni observînd îndelung și neîntrerupt obiceiurile animalelor și ale plantelor, m-a izbit de la început ideea, că, în aceste condiții, variațiile favorabile vor tinde să fie păstrate, iar cele nefavorabile să fie distruse. Rezultatul acestui fapt ar fi formarea de noi specii. După aceea am obținut, în sfîrșit, o teorie pe baza căreia să pot păși înainte; dar, doream atît de mult să evit orice prejudecată, încît m-am hotărît să nu scriu, cîtva timp, nici cea mai sumară schiță¹. În iunie 1842, mi-am îngăduit satisfacția, pentru prima oară, de a scrie cu creionul un foarte scurt rezumat, de 35 de pagini, al teoriei

boaielor. Toate aceste măsuri mici și mari, ar avea ca scop reducerea suprapopulației. O altă teorie derivată tot din malthusianism este aceea care încearcă să demonstreze scăderea treptată a productivității solului, ceea ce ar concura la creșterea suprapopulației.

U.R.S.S. și celelalte țări socialiste au demonstrat teoretic și practic falsitatea concepției malthusiene. V. R. Williams, savant sovietic, a demonstrat că productivitatea solului poate crește continuu prin metode preconizate de Miciurin în agrobiologie. Aplicarea acestor metode a dat rezultate strălucite. Creșterea continuă a nivelului de viață în U.R.S.S. și țările lagărului socialist, paralel cu creșterea continuă a productivității economice și agricole, dovedește că nu mijloacele de subsistență scad, ci în țările capitaliste, din cauza exploatării din ce în ce mai sălbatice a muncitorimii și țărănimii muncitoare, se accentuează pauperizarea maselor, paralel cu creșterea profiturilor trusturilor, în conformitate cu relațiile de producție care domnesc în aceste țări. Globul nostru poate hrăni acum o populație de cîteva ori mai mare, iar prin cultivarea terenurilor înțelenite și a deșerturilor cu mijloacele preconizate de științele tehnice agrobiologice și zootehnice, productivitatea solului va crește, putînd hrăni o populație omenească de zeci de ori mai mare.

Darwin a anunțat aderarea sa la teoria lui Malthus în *Originea speciilor*. Dar el a aplicat-o intens în special în altă lucrare a sa *Descendența omului și selecția sexuală*. Fiul său Francis, în prefața la schița *Originii speciilor* din 1842 și 1844 atrage atenția că ideea selecției naturale era schițată în mod încă neclar în aceste schițe, încă înainte ca Darwin să fi citit cartea lui Malthus. Acad. Lisenko, în raportul prezentat la sesiunea din 1948 a Academiei de științe agricole U.R.S.S., atrage atenția asupra unui alt aspect al problemei. Lupta intraspecifică pentru existență nu corespunde doctrinei lui Malthus; aceasta reiese din faptul subliniat de Lisenko că „sub presiunea unui mare număr de fapte biologice adunate de el, Darwin a trebuit să schimbe radical concepția sa asupra „luptei pentru existență“, să o lărgască considerabil, iar pînă la urmă a calificat-o de „expresie pur metaforică“. N trad.

¹ Darwin accepta în conștiința sa că procesul de elaborare a teoriei selecției naturale avusese loc în modul arătat mai sus, deși, după cum a observat în mod just fiul său, Francis, aceste cuvinte ale lui Darwin ne pot provoca numai uimire, mai ales atunci cînd luăm

mele, rezumat extins în cursul verii anului 1844 într-unul de 230 pagini, pe care le-am copiat și pe care încă îl mai păstrez.

Dar pe atunci scăpasem din vedere o problemă de mare importanță, și mă mir, lăsînd la o parte povestea cu oul lui Columb, cum de am putut s-o neglijez și să nu-i caut soluția. Această problemă arată tendința ființelor care descind din aceeași tulpină de a prezenta divergențe în caracterele lor pe măsură ce se modifică. E evident că ele prezintă o divergență importantă din felul în care tot soiul de specii pot fi clasificate în genuri, genurile în familii, familiile în subordine și așa mai departe; și pot să-mi amintesc locul precis de pe șosea cînd, fiind în trăsură, spre marea mea bucurie mi-a venit în minte rezolvarea problemei; și lucrul acesta s-a întîmplat mult timp după ce mă instalasem la Down. Soluția problemei, după părerea mea e că descendenții modificați ai tuturor formelor dominante și mai bine dezvoltate tind să se adapteze la numeroase și deosebit de variate locuri în economia naturii.

La începutul anului 1856, Lyell m-a sfătuit să-mi redactez destul de amănunțit teoriile, și imediat am și început s-o fac, pe o scară de trei sau de patru ori mai vastă decît aceea pe care am folosit-o mai tîrziu în *Originea speciilor*; totuși,

cunoștință despre unele fragmente din „Caietul de note“ din anul 1837—1838, caiet care a fost terminat în februarie 1838, adică cu 7—8 luni mai înainte ca Darwin să-l fi citit pe Malthus. S.L.S. (nota 162, p. 227). — În continuarea acestei note, Sobol citează din Introducerea lui Francis la *Essay* scris de tatăl său în 1842, publicat pentru prima dată la Cambridge, în 1909: *Essay written in 1842 and 1844 by C. Darwin*. Această lucrare a fost reeditată în 1958 cu ocazia centenarului *Originii speciilor* și noi traducem pasajul citat după originalul englez: Iată ce scrie Francis Darwin: „Este de mirare că a fost necesar Malthus [lui Ch. Darwin] pentru a-i da cheia [rezolvării problemei] deoarece în *Caietul de note* din 1837 există — oricît de neclar exprimată — următoarea prevedere a importanței supraviețuirii celui mai apt. În ceea ce privește dispariția, noi putem vedea ușor că o varietate de struț (Petise) poate să nu se adapteze bine și de aceea pierе; sau, pe de altă parte cum este [cazul speciei] *Orpheus*, [adaptarea] fiind favorabilă, s-ar putea înmulți mult. Aceasta se bazează pe principiul potrivit căruia variațiile permanente, ce apar datorită înmulțirii limitate și împrejurărilor variabile continuă să existe și să se înmulțească în concordanță cu adaptarea la aceste împrejurări și în modul acesta dispariția speciilor este o consecință a lipsei de adaptare la împrejurări (contrar cu ceea ce s-ar părea că are loc în America).

Nu mă indoiesc că Darwin, cunoscînd interdependența organismelor și tirania condițiilor, experiența sa s-ar fi cristalizat într-o teorie cu care să poată lucra, chiar și fără ajutorul [teoriei] lui Malthus“ N. trad.

An abstract of an Essay
on the
Origin
of
Species and Varieties
through Natural Selection
by
Charles Darwin M. A.
Fellow of the Royal, Geological & Linn. Socy

London
1859
2

Proiectul paginii titulare a „Originii speciilor“ scris personal de Ch. Darwin.

„Extras din lucrarea referitoare la originea speciilor și variațiilor pe calea selecției naturale“ de Charles Darwin, M. A. Membru al Societății Regale de geologie și al Societății Linné, 1859“. Darwin la insistențele editorului său J. Murray, a fost nevoit să renunțe la includerea în titlu a cuvintelor „Extras din lucrarea...“ (după S. L. Sobol).

acesta a fost numai un rezumat al materialelor pe care le adunam, și am lucrat cam jumătate din text pe această scară. Dar planurile mele au fost răsturnate, deoarece la începutul verii anului 1858 d-l Wallace¹, care se afla pe atunci în arhipelagul Malaez, mi-a trimis o schiță intitulată *On the Tendency of Varieties to depart indefinitely from the Original Type*² și această schiță cuprindea exact aceeași teorie ca și a mea. D-l Wallace își exprima dorința ca, în cazul când aș fi de părere că schița sa era valabilă, să i-o înmînez lui Lyell, s-o citească și el.

Împrejurările în care am acceptat, la cererea lui Lyell și Hooker, să îngădui ca un rezumat al manuscrisului meu, împreună cu o scrisoare către Asa Gray³ cu data de 5 septembrie 1857, să fie publicate odată cu schița d-lui Wallace, sînt relatate în *Journal of the Proceedings of the Linnean Society*, 1858, p. 45. La început nu voiam să accept, deoarece credeam că d-l Wallace ar putea să considere fapta mea ca neîndreptătită, pentru că eu nu știam pe atunci cît era de generos și de nobil. Rezumatul manuscrisului meu și scrisoarea către Asa Gray nu fuseseră scrise spre a fi publicate, și erau scrise prost. Pe de altă parte schița d-lui Wallace era scrisă admirabil și foarte clar. Cu toate acestea, lucrările noastre comune au atras foarte puțin atenția, și singura informație critică despre ele, pe care pot să mi-o amintesc, a fost aceea a profesorului Houghton din Dublin, după părerea căruia tot ce era nou în lucrarea noastră comună era fals, iar tot ce era adevărat, era vechi⁴. Lucrul acesta dovedește cît de necesar e

¹ Alfred Russell Wallace, 1823—1913, naturalist și călător, autor al diferitelor lucrări despre împărțirea și evoluția geografică. F.R.S. 1893. N.B.

² *Despre tendința varietăților de a se îndepărta în mod nedefinit de tipul original*. Această schiță a fost reimprimată cu ocazia centenarului *Originii speciilor* și publicată împreună cu *Essay* din 1842 și 1844 a lui Darwin. Ea a fost scrisă de Darwin și a fost publicată sub titlul *Evolution by Natural Selection* (Cambridge University Press, 1958, p. 268—279). N. trad.

³ Asa Gray, 1810—1888, botanist american, corespondentul și prietenul lui C. Darwin, unul dintre primii care a adoptat concepția lui evoluționistă. S.L.S. (nota 165, p. 228).

⁴ Despre Houghton și cuvîntările lui vezi S. L. Sobol: Polemica în jurul ideilor lui Darwin în perioada care a precedat apariția *Originii speciilor* (Jurnal obștei biologhii, t. I, nr. 1, p. 75—104, 1940). În acest articol se arată de asemenea că Wallace a făcut mai multe aprecieri asupra lucrărilor lui Darwin, decît presupunea Darwin. S.L.S. (nota 167, p. 228).

ca orice teorie nouă să fie explicată pe larg, ca să trezească interesul publicului.

În septembrie 1858 am început să lucrez, după sfatul stăruitor al lui Lyell și Hooker, la pregătirea unui volum despre transmutarea speciilor, dar am fost adesea întrerupt de boală și de vizitele scurte la minunata stațiune de hidroterapie a doctorului Lane din Moor Park¹. Am prescurtat manuscrisul pe care-l începusem în 1856 pe o scară mult mai largă, și l-am terminat pe aceeași scară redusă. Aceasta mi-a luat 13 luni și 10 zile de muncă grea. Cartea a fost publicată în noiembrie 1859² sub titlul *Originea speciilor*. Deși completată și revăzută în edițiile următoare, cartea a rămas, în esență, aceeași³.

Fără îndoială, aceasta e lucrarea cea mai de seamă din viața mea. De la început a avut un mare succes. Prima ediție restrînsă de 1 250 exemplare, s-a vîndut în ziua apariției, iar a doua de 3 000 exemplare, curînd după aceea. Șaisprezece mii de exemplare s-au vîndut pînă acum (1876) în Anglia, și ținînd seama că *Originea speciilor* e o carte grea, această vânzare poate fi considerată ca remarcabilă. Lucrarea a fost tradusă aproape în toate limbile europene⁴, chiar și în limba spaniolă, cehă, polonă și rusă⁵. După cum afirmă d-ra Bird,

¹ Moor Park, localitate balneară din comitatul Surrey (sud-vest de Londra).

² Data exactă este 9 noiembrie 1859. N. trad.

³ Este desigur adevărat că în „esența ei“ *Originea speciilor* „a rămas fără modificări“, de la ediția I (1859) pînă la ediția a VI-a (1872). Însă, completările și corecturile făcute de C. Darwin în carte, de la o ediție la alta, au fost foarte vaste. Analiza modificărilor de bază ale edițiilor succesive ale *Originii speciilor* a fost dată de A. D. Nekrasov în articolul intitulat: Redactarea de către Ch. Darwin a *Originii speciilor* (Ch. Darwin: Opere, ed. rusă, t. III, p. 59—70, M.—L., 1939). S.L.S. (nota 169, p. 228—9). — Vezi de asemenea *Originea speciilor*, Editura Academiei R.P.R., p. 16, 37 și 38. N. trad.

⁴ În limba romînă *Originea speciilor* a fost tradusă și tipărită pentru prima oară, în anii democrației populare, cu ocazia centenarului acestei opere. Ea a apărut într-o formă foarte îngrijită în Colecția „Clasicii Științei Universale“ (Ed. Acad. R.P.R., 1958).

⁵ În Rusia țaristă atmosfera revoluționară din a doua jumătate a secolului trecut a pregătit terenul pentru idei evoluționiste. Democrați revoluționari ca Herțen, Dobroliubov, Cernișevski, Pisarev — mai ales ultimul — au îmbrățișat darwinismul și l-au popularizat în operele lor. *Originea speciilor* a avut cîteva ediții în rușește, dintre care cea tradusă de K. A. Timiriazev este cea mai fidelă transpunere a acestei capodopere într-o limbă străină. Influența materialiştilor biologi din Rusia, a impus alegerea lui Darwin ca

ON

THE ORIGIN OF SPECIES

BY MEANS OF NATURAL SELECTION,

OR THE

PRESERVATION OF FAVOURED RACES IN THE STRUGGLE
FOR LIFE.

By CHARLES DARWIN, M.A.,

FELLOW OF THE ROYAL, GEOLOGICAL, LINNEAN, ETC., SOCIETIES,
AUTHOR OF 'JOURNAL OF RESEARCHES DURING H. M. S. BEAGLE'S VOYAGE
ROUND THE WORLD.'

LONDON:

JOHN MURRAY, ALBEMARLE STREET.

1859.

The right of Translation is reserved.

Prima pagină a jurnalului personal al lui Gh. Darwin (după micro-Sobol).

cartea a fost tradusă de asemenea în limba japoneză, unde e mult studiată¹. A apărut o schiță chiar în limba ebraică, căutînd să demonstreze că teoria mea se află cuprinsă în Vechiul Testament²! Recenziile au fost foarte numeroase; într-o vreme adunam tot ce apărea în legătură cu *Originea* și cu celelalte cărți ale mele, și aceste recenzii se ridicau la 265 (afară de ziare și reviste); dar după cîtva timp, disperat, am renunțat la această încercare. Au apărut multe studii separate și cărți asupra aceluiași subiect, iar în Germania se tipărește

membru corespondent străin al Academiei de științe, în 1867, deci la 8 ani după apariția *Originii speciilor*, deși pătrunderea în Academia de științe din Rusia era controlată direct de țară și de aparatul său reacționar și ostil ideilor noi. La darwinism au aderat numeroși biologi materialişti din Rusia, care l-au dezvoltat și l-au transmis elevilor lor, iar aceștia la rîndul lor, l-au dezvoltat și l-au transmis și ei elevilor lor. Cităm cîteva nume dintre cei mai mari naturaliști și medici care au aderat la darwinism în primii ani după publicarea *Originii speciilor*: S. S. Cutarga, M. A. Severtov, I. I. Mecinicov, frații Covalevski, A. N. Beketov, K. A. Timiriazev, iar dintre biologii de mai tîrziu, dintre care unii erau elevii acestora, cităm pe: I. M. Secenov, S. P. Botkin, N. A. Menzbir, V. Vvedenschi, Docuceaev, Kosticev, V. R. Williams, I. P. Pavlov, V. A. Kumarov, Gamaleia, P. N. Șuşkin, D. P. Filatov, Vinogradski ș.a. Mulți dintre aceștia au deschis drumuri noi în biologie și în ramurile aplicate ale acesteia. În Rusia veche, darwinismul ajunsese un fenomen de masă, fiind folosit și de revoluționarii ruși ca steag de luptă contra fixismului și absolutismului. V. I. Lenin a dat o înaltă prețuire darwinismului. Lenin este acela care l-a descoperit pe I. V. Miciurin și i-a dat posibilitatea să-și dezvolte creator concepția și rezultatele sale. După Marea Revoluției Socialiste din Octombrie, darwinistii sovietici și-au însușit concepția materialist-dialectică. Darwinismul face un important salt calitativ cu concepția lui I. P. Pavlov și I. V. Miciurin. Darwinismul creator sovietic a îmbrățișat domenii noi ale biologiei teoretice și aplicate. Darwinismul creator sovietic sub forma aceasta superioară, constituie o problemă de stat. Darwinismul creator sovietic prin numeroșii continuatori ai lui Pavlov, Miciurin, Williams, Ivanov ș.a., constituie o doctrină care a depășit granițele U.R.S.S. și se aplică cu succes și la noi în țară. De aceea cu drept cuvînt Rusia, și cu atît mai mult Uniunea Sovietică, poate fi numită a doua patrie a darwinismului. N. trad.

¹ După cum am aflat de la profesorul Mitsukuri, Miss Bird s-a înșelat. F.D.

² Este vorba despre cartea unui oarecare Naftali Halevi (Polonia) *Toledoth Adam* (Generațiile omului) trimisă de autor lui Ch. Darwin, în anul 1876. Autorul îi scria lui Darwin că el a expus concepțiile lui Darwin cu scopul de a-i convinge pe coreligionarii săi asupra adevărului concepției evoluționiste (*More Letters*, t. I, p. 365—366). S.L.S. (nota 172, p. 229).

în fiecare an, sau la doi ani, un catalog sau o bibliografie asupra darwinismului¹.

Cred că succesul *Originii* poate fi atribuit într-o mare măsură faptului că am scris, cu mult înainte, două schițe condensate și că am rezumat un text mult mai mare, care era el însuși un rezumat. În felul acesta, am putut să aleg faptele și concluziile cele mai izbitoare. De asemenea, mulți ani mă condusesem după o regulă de aur, și anume că de câte ori îmi venea în minte un fapt publicat, o observație sau un gând nou care se împotriva rezultatelor mele generale, mi le notam imediat și fără greș, deoarece experiența mă învățase că asemenea fapte și gânduri se uitau mult mai ușor decât cele favorabile. Datorită acestui obicei, foarte puține obiecțiuni s-au ridicat împotriva părerilor mele pe care să nu le fi notat cel puțin, și cărora să nu fi încercat a le răspunde.

S-a spus uneori că succesul *Originii* era o dovadă că „subiectul plutea în aer“, sau că „mintea oamenilor era pregătită pentru aceasta“. Eu nu cred că lucrul e strict adevărat, pentru că, din întâmplare, n-am auzit nici un naturalist și nici nu mi s-a întâmplat să întâlnesc vreunul care să pară a se îndoi de permanența speciilor. Chiar Lyell și Hooker, deși mă ascultau cu interes nu păreau niciodată că ar fi de aceeași părere [cu mine]. Am încercat o dată sau de două ori să le explic oamenilor capabili să înțeleagă ce înțelegeam eu prin selecția naturală, dar n-am reușit cu nici un chip. Ceea ce cred că e strict adevărat, e că nenumărate fapte bine observate erau prezente în mintea naturaliştilor, fapte gata să-și ocupe

¹ Noi nu am putut stabili care anume „catalog sau bibliografie“ referitoare la darwinism, care apăreau „în fiecare an, sau la doi ani, în Germania“, sînt documentele despre care vorbește Darwin. În catalogul bibliotecii personale a lui Darwin, păstrat la Cambridge, (H. W. Rutheford: *Catalogue of the Library of Charles Darwin now in the Botany School, Cambridge, 1908*) găsim la p. 20 indicația asupra ediției următoare (dar care a apărut după anul 1876); *Darwinistische Schriften*, nr. 2-9 și 12, Leipzig, 1878-1882. O vastă bibliografie asupra darwinismului a fost alcătuită de către George Seidlitz - autorul cărții *Teoria lui Darwin* (Die Darwinische Theorie) Seidlitz, originar din Petersburg (născut în anul 1840), în cursul deceniului al VIII-lea al secolului trecut, a fost docent de zoologie. Prima ediție a cărții lui a apărut în 1871, cea de a doua în anul 1875. Pentru timpul său cartea a fost unul dintre cele mai bune cursuri de darwinism. Ambele ediții sînt prevăzute cu enumerarea sistematizată și vastă a bibliografiei alcătuită de Seidlitz, privitor la concepția evoluționistă (începînd din anul 1859). În ediția a doua, această enumerare ocupă 49 de pagini S.L.S. (nota 173, p. 229).

locul potrivit îndată ce vreo teorie destul de explicită le-ar fi cuprins¹. Alt element care a contribuit la succesul cărții a fost proporțiile ei moderate, și acest succes îl datoresc schiței d-lui Wallace, dacă aș fi publicat-o așa cum începusem s-o scriu în 1856, cartea ar fi fost de patru sau de cinci ori mai voluminoasă decât *Originea*, și foarte puțini ar fi avut răbdarea s-o citească.

Am câștigat mult prin faptul că am întârziat și n-am publicat-o în 1839, ci în 1859, când teoria era limpede concepută și n-am pierdut nimic prin aceasta, deoarece prea puțin m-a interesat dacă oamenii îmi vor atribui mai multă originalitate, mie sau lui Wallace; fără nici o îndoială că și schița lui a făcut mult ca teoria mea să fie acceptată. Am fost depășit doar într-un singur punct principal, pe care vanitatea mea m-a făcut să-l regret totdeauna, și anume atunci când am explicat cu ajutorul perioadei glaciare prezența aceluiași specii de plante și a câtorva animale pe vîrfurile munților depărtați și în regiunile arctice. Această explicație mi-a plăcut atît de mult, încît am scris-o *in extenso*, și Hooker a citit-o cu cîțiva ani înainte ca E. Forbes să-și fi publicat memoriul său celebru asupra acestui subiect². Eu încă mai cred că aveam dreptate în foarte puținele puncte în care ne deosebeam. Bineînțeles că niciodată, în tot ce am publicat, nu am lăsat să se înțeleagă că aș fi ajuns singur la această părere.

Nimic nu mi-a dat o atît de mare satisfacție, cît timp lucram la *Origine*, decît explicația deosebirii mari, la multe clase, a embrionului de animal adult, și asemănarea strînsă a embrionilor din aceeași clasă. După cîte știu, acest punct nu s-a notat în primele recenzii asupra *Originii*, și-mi aduc aminte că m-am arătat surprins de acest fapt într-o scrisoare către Asa Gray. În ultimii ani, mai mulți recenzenți au acordat tot creditul acestei idei lui Fritz Müller și Haeckel, care fără îndoială că au studiat-o mult

¹ Vezi *Apendice*, partea I, despre Charles și Erasmus Darwin, p. 167. Îndoielile lui Charles dacă „subiectul era în aer“ sînt discutate acolo. N.B.

² Geol. Survey Mem., 1846. F. D. Confirmarea faptului că Ch. Darwin a ajuns cu mult înainte lui Forbes la această idee, vezi Ch. Darwin, Opere, ediția rusă, t. III, p. 764, M.-L., 1959 și t. II, p. 32-36, M.-L., 1936. În t. II (articolul lui L. S. Berg) se arată și titlul lucrării lui Forbes, despre care este vorba. S. L. S. (nota 174, p. 229).

mai complet, și în unele privinți mult mai corect decât mine¹. Aveam material pentru un capitol întreg asupra acestei teme și ar fi trebuit să lungesc discuția, deoarece e limpede că n-am reușit să-mi impresionez cititorii; iar acela care va reuși, merită, după părerea mea, toată stima.

Lucrul acesta m-a făcut să remarc că recenziile mele s-au purtat aproape totdeauna corect cu mine, lăsînd la o parte pe acei fără cunoștințe științifice suficiente, care nu au merită să fie luați în seamă. Părerile mele au fost adeseori înțelese greșit, de multe ori contestate și ridiculizate, dar cred că lucrul acesta a fost făcut, în general, cu bună credință. Trebuie să fac excepție, însă, cu d-l Mivart², care, așa cum s-a exprimat un american într-o scrisoare, a acționat împotriva mea ca „un avocat mediocre cu onestitate profesională îndoielnică” sau, cum spunea Huxley, „ca un avocat de la Old Bailey”³. În general, nu mă îndoiesc că lucrările mele au fost de nenumerate ori mult supraestimate. Mă bucur că am evitat polemicile, și asta i-o datorez lui Lyell care, cu mulți

¹ Din cele afirmate în această frază, s-ar părea că Darwin își revendică prioritatea a ceea ce azi este cunoscut sub numele de „Legea a IV-a a lui K. von Baer”. Acest biolog și-a publicat opera sa capitală *Über Entwicklungsgeschichte der Tiere, Beobachtung und Reflexion*, Königsberg, (Asupra istoriei dezvoltării animalelor, observații și reflecții), în 1828. Darwin cunoștea această lege, deoarece chiar el afirmă în *Originea speciilor* că după afirmațiile lui von Baer „embrionii mamiferelor, păsărilor, șopîrlelor, șerpilor și probabil și ai chelonienilor sînt extrem de asemănători în stadiile lor cele mai timpurii”... p. 354, Editura Academiei R.P.R., 1958). În anul cînd Darwin și-a scris autobiografia, legea biogenetică era de acuma clar formulată și ea începuse să fie dezvoltată de un număr destul de mare de cercetători. N. trad.

² St. George Jackson Mivart, 1827—1900, biolog. A trecut la romano-catolici și mai tîrziu a fost repudiat de autoritatea ecleziastică. Evoluționist, dar adversar al lui Charles Darwin. F. R. S. 1869. N. B. — Sobol completează datele despre Mivart, arătînd că el a fost anatomist și zoolog, profesor la Universitatea din Londra. Mivart s-a ridicat vehement împotriva lui Darwin de pe poziții idealiste și autogenetice. La critica teoriei selecției naturale făcută de Mivart, Darwin a răspuns în capitolul VII din ediția a VI-a (1872) a *Originii speciilor*. S.L.S. (nota 176, p. 229—30). Teoriile lui Mivart despre evoluție n-au fost reținute nici de biologii idealiști. Însă criticile lui Mivart contra selecției naturale au făcut o impresie foarte puternică asupra biologilor din acea vreme. Darwin răspunzînd lui Mivart, a lămurit strălucit o serie de probleme din domeniul evoluției. Vezi *Originea speciilor*, capitolul al VI-lea și al VII-lea, Editura Academiei R.P.R., 1958. N. trad.

³ Curtea criminală centrală din Londra. N. trad.

ani în urmă, vorbind despre lucrările mele geologice, m-a sfătuit stăruitor să nu mă angajez niciodată în vreo polemică, deoarece lucrul acesta rar duce la un rezultat bun, în schimb îți pierzi vremea și-ți tulburi nervii¹.

Ori de câte ori² aflam că am făcut vreo greșeală sau că munca mea n-a fost perfectă, și atunci când eram criticat cu dispreț, ca și atunci când eram atît de supraestimat încît mă simțeam umilit, cea mai mare mîngîiere a mea era să-mi repet mie însumi, de sute de ori, că, „am muncit cît am putut mai mult și mai bine, și nimeni n-ar fi putut munci mai mult decît atît“. Îmi amintesc că pe cînd eram în Good Success Bay, în Țara de Foc mă gîndeam (și cred că am și scris celor de acasă despre acest lucru) că nu puteam să-mi întrebuițez mai bine viața decît aducînd și eu un aport la științele naturale. Am făcut totul, după posibilitățile mele, și criticii pot să spună ce le place, dar n-or să-mi dărîme această convingere.

În timpul ultimelor două luni ale anului 1859, am fost foarte ocupat cu pregătirea ediției a doua a *Originii* și cu o imensă corespondență. La 1 ianuarie 1860 am început să-mi pun la punct notele pentru lucrarea mea *Variation of Animals and Plants under Domestication*³, care nu a fost publicată pînă la începutul anului 1868; întîrzierea a fost pricinuită, în parte, de deseale mele accese de boală, dintre care unul a durat șapte luni, și în parte pentru că am fost ispitit să public alte lucrări, care, pe vremea aceea mă interesau mai mult.

La 15 mai 1862, mi-a fost publicată o carte mică, *Fertilisation of Orchids*⁴, la care am lucrat numai zece luni, dar cele mai multe fapte le adunasem cu încetul în cursul anilor precedenți. În timpul verii lui 1839, și cred că și în timpul celei anterioare, am observat cu atenție fecundarea încrucișată a florilor cu ajutorul insectelor, deoarece în speculațiile asupra originii speciilor, ajunseseam la concluzia că încrucișarea juca un rol important, păstrînd formele specifice constante. Am urmărit acest lucru mai mult sau mai puțin în timpul verilor

¹ Darwin nu totdeauna a urmat această regulă. Cazurile directe de lipsă de corectitudine în știință și de denaturare a faptelor, provocau adesea manifestări destul de violente din partea lui. Vezi, de exemplu, articolele-răspuns ale lui adresate lui Hudson, Whewell, Thomson (Ch. Darwin, Opere, ediția rusă, t. III, p. 731-733, 754 și notele de la p. 818-820 și 824 M.-L., 1939). S.L.S. (nota 178, p. 230).

² Acest alineat a fost adăugat probabil în 1881. N. B.

³ Variația animalelor și plantelor în stare domestică. N. trad.

⁴ Fecundarea orhideelor. N. trad.

următoare ; iar interesul meu a crescut și mai mult cînd, în noiembrie 1841, după sfatul lui Robert Brown, am cumpărat și am citit un volum al minunatei lucrări a lui C. K. Sprengel¹, *Das entdeckte Geheimnis der Natur*². Timp de cîțiva ani înainte de 1862, am urmărit în mod special fecundarea orhideelor din Anglia ; și mi s-a părut că cel mai bun plan era să pregătesc un tratat cît mai complet cu puțință asupra acestui grup de plante, decît să folosesc marea cantitate de material pe care o adunasem cu încetul în legătură cu multe altele.

Hotărîrea mea s-a dovedit a fi înțeleaptă, deoarece, de la apariția cărții mele s-a publicat un număr surprinzător de articole și lucrări separate asupra fecundării a tot felul de flori, și aceste lucrări sînt mult mai bine scrise decît le-ași fi putut scrie eu. Meritele bietului bătrîn Sprengel, atîta timp neluate în seamă, sînt acum, după mulți ani de la moartea lui, pe deplin recunoscute.

În același an am publicat în *Journal of the Linnean Society* un studiu *On the Two Forms*³, sau *Dimorphic Condition of Primula*⁴, și în următorii cinci ani, alte cinci studii despre plante dimorfe și trimorfe⁵. Cred că nimic nu mi-a dat atîta satisfacție, în viața mea științifică, ca faptul de a fi explicat structura [florilor] acestor plante. Observasem, în 1838 sau 1839, dimorfismul la *Linum flavum*, și la început crezusem că era numai un caz de variabilitate fără importanță. Dar cercetînd speciile comune ale primulei, am constatat că cele două forme erau mult prea regulate și constante pentru a fi privite în felul acesta. De aceea, eram aproape convins că ciuboțica cucului și primula comună erau pe cale să devină dioice, — că pistilul scurt al uneia din forme și staminele scurte ale celeilalte tindeau spre avortare. Deci, plantele au fost supuse cercetării din acest punct de vedere ; dar îndată ce florile cu pistile scurte au fost fecundate cu polen din stami-

¹ Christian Konrad Sprengel, 1750—1816, învățător la Spandau. N. B.

² Secretul descoperit al naturii. N. trad.

³ Despre cele două Forme. N. trad.

⁴ Starea dimorfă a Primulei. N. trad.

⁵ Toate aceste articole referitoare la di- și trimorfismul florilor, au fost prelucrate ulterior de Darwin în monografia *Diferitele forme de flori la plantele uneia și aceleași specii* (vezi *Amintiri despre dezvoltarea* p. 144 și Ch. Darwin : *Opere*, ediția rusă, t. VII, M.-L., 1948, unde se dă traducerea acestei lucrări a lui Darwin, cu articolul introductiv și comentariile lui A. P. Ilinski). S. L. S. (nota 180, p. 230).

nele scurte, s-a constatat că au produs mai multe semințe decât oricare din cele patru încrucișări posibile, teoria abortivă fiind răsturnată. După experiențe complimentare, s-a văzut bine că cele două forme, deși amîndouă perfect hermafrodite, erau una față de cealaltă aproape în aceeași relație în care sînt cele două sexe ale unui animal obișnuit. *La Lythrum*, avem un caz încă și mai minunat, cu trei forme în relații similare una față de alta. Mai tîrziu, am constatat că descendentul rezultat din împreunarea a două plante aparținînd aceluiași forme, prezenta o curioasă și strînsă analogie cu hibridii rezultați din unirea a două specii distincte.

În toamna anului 1864 am terminat o lucrare vastă despre *Climbing Plants*¹ și am trimis-o la Linnean Society. Redactarea acestei lucrări mi-a luat patru luni, dar cînd am primit corectura în șpalt eram atît de bolnav, încît a rămas, fără voia mea, plină de greșeli și adesea obscură ca stil. Lucrarea n-a prea fost luată în seamă, dar cînd, în 1875, am revizuit-o și am publicat-o ca pe o carte separată, s-a vîndut bine. Ceea ce m-a determinat să mă ocup de acest subiect, a fost lectura unei lucrări scurte scrisă de Asa Gray și publicată în 1858, cu privire la mișcările cîrceilor unui cucurbitaceu. El mi-a trimis semințe și, crescînd cîteva plante, am fost atît de fascinat și uimit de mișcările revoluțive ale cîrceilor și ale tulpinilor, mișcări atît de simple în realitate, dar care la început par foarte complexe, încît mi-am procurat diferite alte specii de plante agățătoare și am cercetat subiectul în totalitatea lui. Studiul mă atrăgea cu atît mai mult, cu cît nu fusesem de loc mulțumit cu explicația pe care Henslow ne-o dăduse în conferințele sale despre plantele volubile, și anume că ele aveau tendința firească de a crește în spirală. Această explicație s-a dovedit a fi cu totul eronată. Unele dintre adaptările manifestate de plantele agățătoare sînt tot atît de frumoase ca și acelea manifestate de orhidee pentru a-și asigura fecundarea încrucișată.

Lucrarea mea *Variation of Animals and Plants under Domestication*, am început-o, după cum am mai spus, în primele luni ale anului 1860, dar n-a fost publicată decât la începutul lui 1868. E o carte mare, la care am trudit mult, vreme de patru ani și două luni. Ea reflectă toate observațiile mele și un număr imens de fapte adunate din diferite izvoare cu privire

¹ Plantele agățătoare. N. trad.

la plantele și animalele noastre domestice. În volumul al doilea, cauzele și legile variației, ale eredității etc., sînt discutate atît cît îngăduie starea cunoștințelor noastre actuale. Către sfîrșitul lucrării prezint ipoteza mea, primită prost, cu privire la pangeneneză. O ipoteză neverificată valorează puțin, sau nu are nici o valoare. Dar dacă de astăzi înainte va face cineva observații cu ajutorul cărora unele din aceste ipoteze vor putea fi stabilite, atunci îl voi fi ajutat și eu, deoarece un număr impresionant de fapte izolate pot, în felul acesta, să fie legate la un loc și făcute inteligibile. În 1875, a apărut a doua ediție, vădit îmbunătățită, la care am lucrat mult.

Cartea mea *Descent of Man*¹ a apărut în februarie 1871. Îndată ce mă convinsesem, în 1837 sau 1838, că speciile sînt organisme care se pot modifica, mi-a fost cu neputință să nu cred că și omul trebuie să se supună aceluiași legi². Prin urmare, am adunat note în legătură cu această temă, pentru propria mea satisfacție și fără nici o intenție de a le publica așa de curînd. Deși în *Originea speciilor* nu se discută niciodată despre originea nici unei specii particulare, am crezut totuși că cel mai bun lucru, pentru ca nici un om cinstit să nu mă acuze că-mi ascund părerile, să adaug că prin lucrarea mea „s-ar face lumină asupra originii omului și o istoriei lui“³. Pentru succesul cărții, ar fi fost inutil și dăunător să fac paradă fără să aduc dovezi cu privire la originea omului.

Dar cînd mi-am dat seama că mulți naturaliști acceptau în întregime doctrina evoluției speciilor, mi s-a părut indicat să prelucrez notele pe care le aveam și să public un tratat special despre originea omului. Eram cu atît mai bucuros s-o fac, cu cît îmi dădea prilejul să discut pe larg selecția sexuală, — subiect care m-a interesat mult totdeauna. Acest subiect, ca și acela privitor la variația organismelor noastre domestice, împreună cu cauzele și legile variației, eredității etc., și la încrucișarea plantelor, sînt singurele pe care am fost în stare să le scriu aproape în întregime, așa fel încît să folosesc întreg materialul pe care-l adunasem. Lucrarea *Descent of Man* am scris-o în trei ani, dar, ca de obicei, o parte din acest timp l-am pierdut din pricina bolii, iar altă parte am folosit-o pentru

¹ Descendența omului. N. trad.

² În „caietul de note“ din anii 1837—1838, de mai multe ori Darwin se pronunță pentru descendența omului din maimuțele antropoide. S.L.S. (nota 181, p. 230).

³ *Originea speciilor*, Editura Academiei R.P.R., 1958, p. 385, rîndul 4 de jos. N. trad.

pregătirea edițiilor noi și a altor lucrări mai mici. A doua ediție, mult îmbunătățită, a cărții a apărut în 1874.

Lucrarea *Expression of the Emotions in Men and Animals*¹ a fost publicată în toamna anului 1872. Intenționasem să consacru acestui subiect numai un capitol în *Descent of Man*, dar îndată ce am început să-mi sistematizez notele, mi-am dat seama că acest capitol cerea un tratat special.

Primul meu copil s-a născut la 27 decembrie 1839 și imediat am început să-mi notez primele manifestări ale expresiilor variate pe care le prezenta, deoarece eram convins că cele mai complexe și mai fine nuanțe de expresie, chiar la această vîrstă fragedă, trebuie să aibă toate o origine naturală și o dezvoltare gradată. În timpul verii anului următor, 1840, am citit minunata lucrare a lui Sir C. Bell² despre Expresie, ceea ce mi-a sporit mult interesul pe care-l aveam pentru acest subiect, deși n-am putut fi deloc de părerea lui, că anumiți mușchi au fost creați anume de dragul expresiei. Din acest moment, m-am ocupat din cînd în cînd de acest subiect atît cu privire la om cît și la animalele noastre domestice. Cartea s-a vîndut mult, 5 267 de exemplare s-au cumpărat chiar în ziua apariției.

În vara anului 1860, mă odihneam și leneveam lîngă Hartfield³, unde abundă două specii de *Drosera*, cînd am băgat de seamă că numeroase insecte fuseseră captate de frunze. Am luat acasă cîteva plante și, dîndu-le insecte, le-am văzut mișcările tentaculelor și lucrul acesta m-a făcut să mă gîndesc că, probabil, insectele erau captate într-un anumit scop. Din fericire, mi-a venit în minte să fac o experiență crucială, adică să pun un număr mare de frunze în diferite lichide azotoase și neazotoase de o densitate egală. Și îndată ce am constatat că numai primele provocau mișcări energice mi-am dat seama că descoperisem un nou și minunat cîmp pentru cercetări.

În anii următori, de cîte ori eram liber, îmi continuam experiențele și cartea mea *Insectivorous Plants*⁴ a apărut în

¹ Expresia emoțiilor la oameni și animale. N. trad.

² Charles Bell, 1774–1842. A făcut studiile la Edinburgh. F.C.S. Edinburgh, 1799. Profesor de chirurgie, Edinb., 1847. A fost făcut cavaler, iar în 1829 decorat cu R.S. A scris despre sistemul nervos și anatomia Expresiei etc. N. B.

³ Hartfield — sat în comitatul Surrey, unde locuia sora mai mare a Emmei Darwin, Charlotte-Wedgwood, căsătorită cu preotul Ch. Leighton. S.L.S. (nota 183, p. 230).

⁴ Plante insectivore. N. trad.

ilie 1875, adică după șaisprezece ani de la primele mele observații. Această întârziere, în cazul de față ca și în cazul tuturor celorlalte cărți ale mele, mi-a fost foarte folositoare, deoarece un autor, după un interval mai lung de timp își poate critica propria lui lucrare aproape tot atât de bine ca și cum ar fi lucrarea altcuiva. Faptul că o plantă poate secreta, atunci când e excitată, un lichid conținând un acid și un ferment, întocmai ca sucul digestiv al unui animal, era desigur o descoperire remarcabilă.

În toamna anului 1876 voi publica *Effects of Cross — and Self Fertilisation in the Vegetable Kingdom*¹. Această carte va fi o completare a lucrării *Fertilisation of Orchids*, în care am arătat cât de perfecte sînt mijloacele pentru fecundarea încrucișată. Aici voi arăta cât de importante sînt rezultatele obținute. Am fost determinat să fac, timp de unsprezece ani, numeroasele experiențe înregistrate în acest volum datorită unor observații întîmplătoare, și desigur că întîmplarea trebuie să se fi repetat înainte ca atenția să-mi fi fost trezită de faptul remarcabil că răsadurile din plante autofecundate erau inferioare ca înălțime și vigoare, chiar din prima generație, răsadurilor din plante provenind din fecundare încrucișată. Sper, de asemenea, să public o nouă ediție revăzută a lucrării mele despre orhidee, și, pe viitor, lucrările mele asupra plantelor dimorfe și trimorfe, împreună cu cîteva observații adăugate ulterior asupra unor probleme strîns legate de ele, pe care nu am avut niciodată timp să le pun în ordine. Probabil că atunci puterile îmi vor fi istovite și voi fi gata să exclam: „Nunc dimittis“².

Lucrarea *The Effect of Cross — and Self — Fertilisation*³ a fost publicată în toamna anului 1876 și, după cum cred, rezultatele obținute explică mecanismele nesfîrșite și neasemuite ale transportării polenului de la o plantă la alta din aceeași specie. Acum însă, mai ales după observațiile lui Hermann Müller, cred că ar fi trebuit să insist mult mai mult decît am făcut-o asupra numeroaselor adaptări în vederea autofecundă-

¹ Efectele Fecundării încrucișate și ale Autofecundării în regnul vegetal. N. trad.

² Primele cuvinte ale cunoscutei expresii evanghelice „Nunc dimittis servum tuum, Domine“ („Acum slobozește-l pe robul tău, stăpîne“). S.L.S. (nota 184, p. 230).

³ Acest lung adaos pînă la „vechi reflexiuni geologice“, p. 156, a fost intercalat la 1 mai 1881. N. B.

rii; deși multe adaptări de acest fel îmi erau binecunoscute¹. O ediție mult lărgită a lucrării mele, *Fertilisation of Orchids*, a apărut în 1877.

În același an a apărut *The Different Forms of Flowers*² etc., iar în 1880 s-a publicat a doua ediție. Această carte cuprinde în mare parte câteva studii asupra florilor heterostile, publicate la început de Linnean Society, corectate și cărora li s-a adăugat mult material nou, împreună cu observații despre alte cazuri în care aceeași plantă poartă două feluri de flori. După cum am mai spus, nici una din micile mele descoperiri nu mi-a făcut atîta plăcere cît mi-a făcut explicarea semnificației florilor heterostile. Rezultatele încrucișării nelegitime a unor astfel de flori cred că au o foarte mare importanță, deoarece aceste rezultate sînt datorite sterilității hibridilor³, deși ele au fost observate de foarte puține persoane.

În 1879 publicasem o traducere a cărții *Life of Erasmus Darwin*⁴ scrisă de dr. Ernst Krause, la care am adăugat o schiță a caracterului și obiceiurilor bunicului meu după documente aflate în posesia mea. Numeroase persoane s-au interesat mult de această mică biografie, și sînt surprins că s-au vîndut numai 800 sau 900 de exemplare. Pentru faptul că, întîmplător, am omis să menționez că dr. Krause își lărgise și își corectase lucrarea în limba germană înainte de a fi fost tradusă, d-l Samuel Butler m-a ofensat cu o virulență vecină cu nebunia. Cum de l-am ofensat atît de cumplit, n-am putut înțelege niciodată. Această chestiune a dat naștere unei polemici între jurnalul *Athenaeum* și *Nature*. Am pus toate documentele în fața unor buni judecători, ca Huxley, Leslie Stephen Litchfield⁵, și toți au fost de părere că atacul fusese atît de josnic, incît nu merita nici un răspuns public, deoarece îi ex-

¹ Vezi în legătură cu aceasta prefața lui Ch. Darwin la traducerea în limba engleză a cărții botanistului german Herman Müller *Polenizarea florilor*. Ch. Darwin, Opere, ediția rusă, t. VI, p. 652—654 și 686—687, M.-L., 1950. S.L.S. (nota 185, p. 230).

² Diferitele forme de flori. N. trad.

³ Despre termenii „legitimi“ și „nelegitimi“, vezi articolul lui A. P. Ilinschi în traducerea în limba rusă a lucrării lui Darwin *Diferitele forme de flori* (Ch. Darwin, Opere, t. VII, p. 18 și urm., M.-L., 1948). Despre analogia darwinistă a polenizării nelegitime, cu sterilitatea hibridilor, vezi tot acolo p. 623—626, de asemenea și Opere, t. IV, p. 584—588, M.-L., 1951). S.L.S. (nota 186, p. 231).

⁴ Viața lui Erasmus Darwin. N. trad.

⁵ Ginerele său, R. B. Litchfield. N. B.

primasem personal d-lui Butler regretul de a fi comis întîmplător această omisiune. Huxley m-a consolatat citîndu-mi cîteva versuri din Goethe, care fusese și el atacat de cineva, versuri în care el spune că „fiecare balenă își are păduchele ei“¹.

¹ Esența conflictului dintre Darwin și Butler constă în următoarele: Cunoscutul darwinist german Ernst Krause a publicat în numărul revistei „Kosmos“ din anul 1879 consacrat lui Charles Darwin, un articol despre Erasmus Darwin, în care încerca să arate că Erasmus Darwin a creat cu douăzeci de ani înaintea lui Lamarck o teorie consecventă a evoluției, foarte apropiată de teoria lui Lamarck. Lui Ch. Darwin articolul i-a plăcut foarte mult, și el i-a propus lui Krause să-l publice în traducerea engleză, precedîndu-l de biografia lui Erasmus, pe care însuși Darwin s-a angajat să o scrie după arhivele de familie de care dispunea el pe atunci. Krause a fost de acord și imediat a corectat și lărgit întrucîtva articolul său pentru traducerea în engleză. În intervalul de timp dintre apariția articolului lui Krause în revista „Kosmos“ și momentul pregătirii de către Krause a textului corectat destinat traducerii în limba engleză, în Anglia a apărut lucrarea romancierului și publicistului englez Samuel Butler (1835–1902) *Evoluția vechiului și a noului*. (S. Butler, *Evolution Old and New*, 1879), în care el demonstrează, că teoria bunicului (Erasmus Darwin) este mai profundă și mai apropiată de adevăr, decît teoria nepotului (Charles Darwin). Făcînd aluzie la aceasta, Krause a adăugat în textul prelucrat al articolului său următoarea frază de încheiere: „Sistemul lui Erasmus Darwin prin el însăși reprezintă un foarte însemnat pas înainte pe calea trasată pentru noi de nepotul său, însă a încerca în zilele noastre a reinvia acest sistem — după cum o fac cu toată seriozitatea unii autori — înseamnă a manifesta slăbiciune de gîndire și învechirea concepțiilor, fapt ce nu poate fi invidiat de nimeni“. (E. Krause, *Erasmus Darwin*. Translated by W. S. Dallas, London, 1879, p. 216). Raportînd cu justețe aceste cuvinte la persoana sa, Butler s-a manifestat împotriva lui Darwin prin presă, învinuindu-l sub o formă extrem de grosolană, că el a tradus în mod special articolul lui Krause cu gîndul premeditat de a-i defăima cartea lui (Butler). Într-o scrisoare personală adresată lui Butler, Darwin i-a explicat, că traducerea a fost întreprinsă mai înainte ca lucrarea lui Butler să fi apărut și că fraza arătată a fost adăugată de autor (Krause) în cursul prelucrării articolului după apariția cărții lui Butler; de aceea învinuirea lui Butler este lipsită de bază, însă Darwin își recunoaște greșeala, exprimată prin aceea, că în prefața la traducere el a uitat să specifice această împrejurare. Butler însă a continuat campania inițiată de el în presă împotriva lui Darwin, totodată învinuindu-l în mod cu totul absurd pe Darwin de o oarecare falsificare, prin faptul că Darwin a ascuns intenționat față de cititori prelucrarea articolului și introducerea în el a noi elemente, și a publicat chiar și o broșură murdară împotriva lui Darwin sub titlul *Unconscious Memory* (Pierderea memoriei, 1880). Însăși Krause scrie referitor la această istorie următoarele: „Situția s-a prezentat foarte comic, deoarece dacă aici ar fi avut loc o acțiune cu intenție, atunci ea ar fi putut fi de mare folos numai unui singur om însăși d-lui Butler. Într-adevăr, dacă

În 1880 am publicat, în colaborare cu Frank, lucrarea noastră *Power of Movement in Plants*¹. A fost o lucrare grea. Cartea e, față de cărticica mea *Climbing Plants*² cam în aceeași relație în care este *Cross-Fertilisation*³ față de *Fertilisation of Orchids*⁴; deoarece, după principiile evoluției ar fi cu neputință să explicăm cum s-au dezvoltat plantele agățătoare în grupuri atât de numeroase și extrem de diferite, decât dacă am admite că toate plantele ar avea într-o măsură mai redusă, capacitatea de a se mișca într-un fel analog. Am dovedit că lucrurile se petrec în felul acesta, ceea ce m-a împins mai departe, spre o generalizare mai largă, și anume că acele categorii importante de mișcări provocate de lumină,

schița mea sub forma, definitivă pe care a căpătat-o, ar fi apărut cu trei sau patru luni înaintea cărții lui Butler, atunci cine s-ar fi putut gândi, că autorul face aluzie la Butler! Opera, care tratează despre Carol cel Mare, nu putea fi scrisă înaintea lui R. H., și falsificatorul, care ar fi editat un codex oarecare înaintea lui R. H. nu ar fi început să vorbească în el prin aluzii despre Carol cel Mare. Întreagă această istorie merită să fie amintită din două cauze. În primul rînd, din cauză că unii cititori ar fi putut auzi despre ea, fără a avea o idee clară asupra situației adevărate. În cel de al doilea rînd, deoarece ea arată limpede, că în Anglia la adăpostul politetei aparente încă mai mocnește ura profundă împotriva celui care a distrus cviteismul (adică împotriva lui Darwin), deoarece multe dintre cele mai cunoscute gazete și reviste din Anglia nu au îndrăznit să reacționeze față de plîngerile ușurate și absurde ale lui Butler, trădîndu-și în felul acesta adevărata oglindire a gîndurilor lor. Nici unuia dintre domnii redactori nu i-a trecut prin minte, mai înainte de a fi publicat declarațiile răutăcioase ale lui Butler, să se întrebe, de ce, propriu-zis, Butler a adus învinuiri atât de grave împotriva lui Darwin din cauza uitării, care nu a pricinuit vreun rău nimănui, iar lui Butler i-a putut aduce numai un evident avantaj?" (E. Krause), *Ch. Darwin und sein Verhältnis zu Deutschland*, Leipzig, 1885, p. 184—186) — Leslie Stephen, 1832—1904, critic și literat englez — R. B. Litchfield, 1831—1903, om politic, pedagog și muzician englez, unul dintre fondatori și profesor timp de mai mulți ani al Colegiului pentru muncitori. A fost căsătorit cu fiica mai mare a lui Darwin — Henriette. R. B. Litchfield nu odată i-a acordat lui Ch. Darwin ajutor literar, de exemplu, la redactarea *Exprimării emoțiilor*, la compunerea apelului savanților în Parlament în problema aprobării fiziologilor de a se folosi de metoda viviseției pe animale (Vezi despre aceasta nota 92 la p. 244, S.L.S., nota 187, p. 231—232. Vezi de asemenea partea a doua a acestei lucrări „Polemica Darwin-Butler“ (p. 181—232) după notele Norei Barlow. *Amintim că aceste rînduri au fost scrise de Ernst Krause în anul 1885.*

¹ Capacitatea de mișcare a plantelor. N. trad.

² Plante agățătoare. N. trad.

³ Fecundarea încrucișată. N. trad.

⁴ Fecundarea orhideelor. N. trad.

de atracția gravității etc., sînt toate forme modificate ale mișcării fundamentale de circumnutație. Mi-a plăcut totdeauna să ridic cît mai sus plantele pe scara vietăților organizate; și de aceea am avut o deosebită satisfacție dovedind cît de numeroase și admirabil de bine adaptate sînt mișcărilor pe care le are vîrfurile unei rădăcini.

Acum (în anul 1881) am trimis la tipografie manuscrisul unei cărți mici, intitulată *The Formation of vegetable Mould through the Action of Worms*¹. E un subiect care nu prezintă o mare importanță, și nu știu dacă va interesa vreun cititor². Pe mine însă, m-a interesat. E o completare a unei scurte comunicări prezentate în fața Societății geologice cu mai mult de patruzeci de ani în urmă, și a trezit în mine vechi reflexiuni geologice³.

Am menționat toate cărțile pe care le-am publicat. Acestea au fost evenimentele cele mai importante din viața mea, așa că puțin mi-a mai rămas de spus. În timpul ultimilor treizeci de ani nu-mi dau seama să se fi petrecut vreo schimbare în felul meu de a gîndi cu excepția unui singur punct, pe care-l voi menționa numai decît; și de altfel, nici nu s-ar fi putut aștepta cineva la vreo altă schimbare, decît că mă simt cu totul epuizat. Dar tatăl meu a atins vîrsta de 83 de ani, avînd mintea tot atît de vie ca totdeauna și toate facultățile sale neîntunecate; de aceea nădăjduiesc să pot muri înainte ca să-mi slăbească mintea prea mult. Cred că am ajuns să fiu puțin mai priceput în a găsi explicații reale și în a elabora teste experimentale, dar probabil că lucrul acesta s-ar putea să fie numai rezultatul unei simple practici și al unei acumulări mai mari de cunoștințe. Mi-e tot atît de greu ca și altădată să mă exprim clar și concis, și această greutate mi-a pricinuit o mare pierdere de timp, dar a avut un avantaj care a compensat-o, și anume acela de a trebui să mă opresc mult și atent la fiecare frază și, în felul acesta, să-mi dau seama adeseori de raționamentele greșite, atît în observațiile mele, cît și în ale altora.

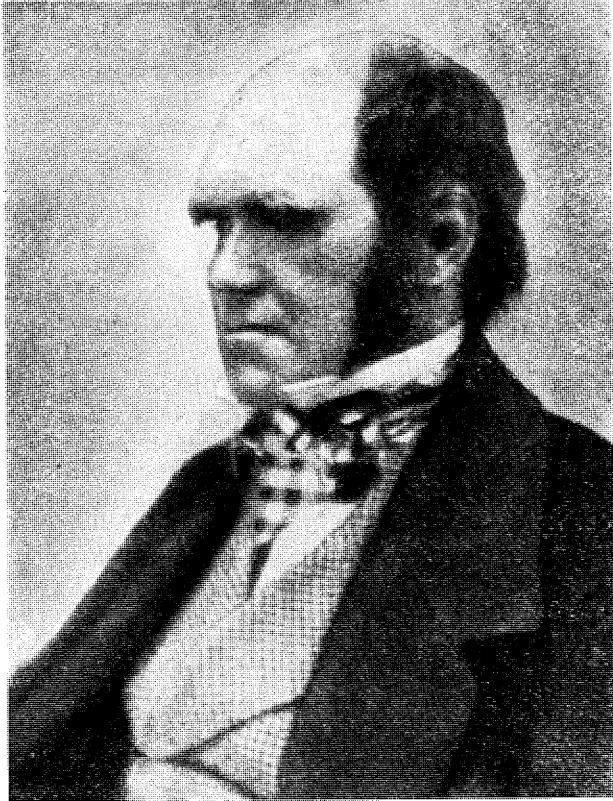
Se pare că în mintea mea există un fel de fatalitate, care mă face, la început să-mi formulez expunerea și afirmațiile într-o formă greșită sau stîngace. Înainte, obișnuiam să-mi

¹ Formarea solului fertil sub acțiunea rîmelor. N. trad.

² Între noiembrie 1881 și februarie 1884 s-au vîndut 8 500 exemplare. F. D.

³ Sîrșit la Adaosul din 1881. Începe „Efectul“, p. 152. N. B.

gîndesc frazele înainte de a le scrie, dar după cîțiva ani am găsit de cuviință că fac economie de timp mîzgălind, cu un scris îngrozitor, pagini întregi cît puteam mai repede, prescurtînd cuvintele pe jumătate ; ca să corectez apoi totul, pe

Ch. Darwin după o fotografie făcută aproximativ în anul 1860.

îndelete. Frazele mîzgălite în felul acesta, sînt de multe ori mai bune decît acelea pe care le-ași fi putut scrie în chip deliberat.

După ce am spus destule despre felul meu de a scrie, țin să mai adaug că, pentru lucrările mai mari, îmi pierd foarte mult timp cu aranjarea generală a materialului. La început,

întocmesc o schiță rudimentară, în două sau trei pagini, apoi una mai dezvoltată în mai multe pagini, câteva cuvinte sau unul singur înlocuind o discuție întreagă sau o serie de fapte. Fiecare din aceste capitole e din nou dezvoltat și adesea transformat înainte de a începe să scriu *in extenso*. Deoarece în numeroase din cărțile mele am folosit foarte mult fapte observate de alții, și cum am lucrat întotdeauna în același timp la mai multe subiecte cu totul diferite unul de altul, pot să spun că aveam între treizeci și patruzeci de mape mari, în dulapuri cu rafturi etichetate, unde puteam pune atît o referință detașată sau un memoriu. Mi-am cumpărat multe cărți, și la sfîrșitul fiecăreia am întocmit un index cu toate faptele privitoare la lucrarea mea ; sau, dacă volumul nu-mi aparținea, îi făceam un rezumat aparte, așa că am un sertar plin cu asemenea rezumate. Înainte de a începe vreo lucrare, mă uitam la toate indexele scurte, îmi alcătuiam un index general și sistematizat și, luînd una sau mai multe mape, referitoare la subiect, aveam toate informațiile adunate în cursul vieții mele, gata a fi utilizate.

Am spus că, dintr-un anumit punct de vedere, felul meu de a gîndi s-a modificat în timpul ultimilor douăzeci sau treizeci de ani. Pînă la vîrsta de 30 de ani, sau chiar înainte, îmi plăceau mult tot felul de poezii, și anume operele lui Milton, Gray, Byron, Wordsworth, Coleridge și Shelley, iar pe cînd eram în școală simțeam o plăcere nespusă să-l citesc pe Shakespeare, în special piesele lui istorice. Am mai spus de asemenea că pe vremuri îmi plăceau, în chip deosebit, pictura și muzica. Dar de cîtiva ani, nu pot suporta să citesc nici măcar un vers dintr-o poezie : nu de mult am încercat să-l recitesc pe Shakespeare, și l-am găsit atît de plictisitor, încît m-a scîrbit. Apoi, mi-am pierdut aproape orice gust pentru pictură sau muzică. În general muzica, în loc să-mi facă plăcere, mă silește să mă gîndesc încă și mai intens tocmai la ceea ce lucrez. Îmi plac încă, într-o oarecare măsură, peisajele frumoase, dar ele nu mă mai impresionează atît de mult ca altădată. Pe de altă parte romanele, care sînt opere de imaginație, deși nu de un nivel prea înalt, au fost timp de mulți ani o minunată desțindere și o mare plăcere pentru mine, și de multe ori am binecuvîntat pe toți romancierii. Un număr surprinzător de romane mi-au fost citite tare, și mi-au plăcut dacă erau cît de cît bune și dacă nu aveau un sfîrșit trist. (Împotriva acestora, ar trebui scoasă o lege). Un roman, după gustul meu, nu ajunge

să fie operă de mîna întîia dacă nu conține un personaj care să merite a fi iubit din tot sufletul. Iar dacă acest personaj e o femeie drăguță, — cu atît mai bine.

Această curioasă și lamentabilă pierdere a simțului estetic superior e cu atît mai ciudată, cu cît mă interesează tot atît cît și pe vremuri cărțile de istorie, biografiile și cărțile de călătorii (indiferent de faptele științifice pe care le pot cuprinde) și schițele despre tot felul de subiecte. Mîntea pare să-mi fi ajuns un fel de mașină pentru elaborat legi generale dintr-o mare colecție de fapte adunate, dar nu pot înțelege de ce lucrul acesta a pricinuit atrofierea numai a unei părți din creier, aceea de care atîrnă gusturile mai rafinate. Cred că un om cu o minte mai bine construită și mai superior organizată decît a mea n-ar fi suferit în felul acesta; și dacă ar fi să-mi mai trăiesc încă odată viața, mi-aș face o regulă din a citi cîteva poezii și din a asculta muzică cel puțin o dată pe săptămîină; poate că porțiunile din creierul meu, acum atrofiate, ar fi putut astfel să rămîină active datorită exercițiului. Pierderea acestor gusturi e o pierdere a fericirii, și ea ar putea dăuna inteligenței și mai ales caracterului moral, slăbind partea emotivă a naturii noastre.

Cărțile mele s-au vîndut foarte bine în Anglia, au fost traduse în multe limbi și au circulat în mai multe ediții în străinătate. Am auzit spunîndu-se că succesul unei cărți în străinătate e dovada cea mai sigură a valorii ei de durată. Mă îndoiesc dacă această afirmație face să fie crezută; dar judecînd în felul acesta, numele meu ar trebui să nu fie uitat măcar cîteva ani. De aceea, poate că merită osteneala ca în acest interval de timp să încerc a analiza, în ceea ce mă privește, calitățile mele intelectuale și condițiile de care a atîrnat succesul meu, deși știu bine că nici un om nu e în stare să facă corect acest lucru.

Eu nu am acea agerime de a înțelege ușor sau de a fi spiritual, care e atît de remarcabilă la unii oameni inteligenți, ca Huxley, de pildă. De aceea sînt un critic slab: cînd citesc pentru prima oară un articol sau o lucrare, în general ele îmi stîrnesc admirația, și numai după o gîndire mai îndelungată le observ punctele slabe. Capacitatea mea de a urmări un șir lung și abstract de idei e foarte limitată; de aceea, nu aș fi reușit niciodată în metafizică sau în matematică. Memoria mea e vastă, totuși nu îndeajuns de clară: e destul să mă prevină cineva spunîndu-mi, vag, că a observat sau a citit ceva împotriva concluziei la care am ajuns, sau în favoarea ei, ca după

cîtva timp să-mi pot aminti, în general, unde să caut ce-mi trebuie spre a-mi susține părerea. Într-un anumit sens, memoria mea e atît de slabă, încît n-am fost niciodată în stare să-mi amintesc mai mult de cîteva zile o dată singură sau un singur vers dintr-o poezie.

Unii dintre criticii mei au spus, „Da, e un bun observator, dar nu are puterea de a judeca“. Eu nu cred că această afirmație poate fi adevărată, deoarece *Originea speciilor* este, de la început și pînă la sfîrșit, o lungă argumentare și ea nu a convins numai cîtiva oameni capabili. Nimeni n-ar fi putut-o scrie fără să fi avut oarecare putere de a judeca. Am tot atîta capacitate imaginativă și bun simț sau raționament cît are oricare avocat sau medic cu oarecare succes profesional, dar nu cred să am într-o măsură mai mare.

Trecînd la partea avantajoasă a balanței, cred că sînt superior majorității oamenilor obișnuiți prin aceea că observ lucrurile care scapă ușor atenției, și le observ cu multă băgare de seamă. Sîrguința mea a atins apogeul în ceea ce privește observarea și colectarea faptelor. Dar ceea ce e mult mai important, e că dragostea mea pentru științele naturale a fost neclintită și arzătoare. Însă această dragoste curată a fost mult ajutată, de ambiția de a cîștiga stima colegilor mei naturaliști. Din fragedă tinerețe am avut o mare dorință de a înțelege și de a explica tot ce observam, — adică de a grupa toate faptele în cîteva legi generale. Aceste cauze combinate mi-au dat răbdarea să reflectez sau să cumpănesc ani de-a rîndul cîte o problemă nerezolvată. Pe cît pot să-mi dau seama, nu sînt făcut să mă las condus orbește de ceilalți oameni. M-am străduit cu tărie să-mi păstrez mintea liberă, ca să pot renunța la orice ipoteză, oricît de scumpă mi-ar fi fost (și nu pot să mă opresc de a nu face cîte una despre fiecare subiect), îndată ce se demonstra că faptele i se opuneau. Într-adevăr, n-am avut de ales și așa am procedat, deoarece, cu excepția *Recifelor de Corali*, nu pot să-mi amintesc nici o ipoteză în prima ei formulare pe care, după un timp, să nu fi trebuit s-o părăsesc sau s-o modific simțitor. Fără îndoială că aceasta m-a făcut să nu mai am încredere în raționamentul deductiv în științele mixte ¹.

¹ La Darwin: „neîncrederea în raționamentul deductiv în științele mixte“; prin acest termen în Anglia și America se înțeleg uneori științele care pot avea alături de caracterul teoretic și pe cel practic, de exemplu matematica, diferitele ramuri ale biologiei, ș.a. S. L. S. (nota 190, p. 232).

Pe de altă parte, nu sînt prea sceptic, — un fel de a gîndi care cred că e dăunător progresului științei¹; totuși, o bună doză de scepticism e recomandabilă la un om de știință ca să-i evite o mare pierdere de timp; am întîlnit destui oameni care sînt siguri că au fost de multe ori împiedicați în felul acesta de la experiențe sau observații ce s-ar fi dovedit a fi direct sau indirect folositoare.

Ca exemplu, voi da cel mai ciudat caz din cîte am cunoscut. Un domn (care după cum am aflat mai tîrziu era un bun cunoscător al florei locale) mi-a scris din provinciile de est că semințele sau boabele de pe un cîmp semănat cu fasole crescuseră toate, în anul acela, pe partea păstaiei pe care nu cresc de obicei. I-am răspuns, cerîndu-i mai multe informații, deoarece nu înțelegeam ce voia să spună; dar multă vreme n-am primit nici o lămurire. Am citit apoi în două ziare, unul care apărea în provincia Kent și celălalt în Yorkshire, cîteva articole scurte în care se spunea că s-a întîmplat un fapt extrem de important, și anume că „anul acesta toate boabele de fasole au crescut pe partea păstaiei pe care nu cresc de obicei“. Pînă la urmă m-am gîndit și eu că o asemenea afirmație generală trebuie să fie bazată pe ceva. Prin urmare, m-am dus la grădinarul meu, un bătrîn din Kent, și l-am întrebat dacă auzise și el vorbindu-se de asta; și el mi-a răspuns: „Oh, nu, domnule, trebuie să fie o greșeală, deoarece fasolea nu crește pe partea cealaltă decît în anii bisecți, și anul acesta nu era un an bisect“. L-am întrebat atunci cum cresc boabele de fasole în anii obișnuiți și cum în anii bisecți, și curînd mi-am dat seama că nu știa absolut nimic despre felul cum cresc în orice an. Totuși a rămas la convingerea lui.

După cîtva timp am aflat de la primul meu informator, care, după multe scuze, mi-a mărturisit că nu mi-ar fi scris dacă n-ar fi auzit toate acele relatări de la mai mulți fermieri cunoscători; dar că de atunci vorbise cu fiecare în parte, și nici unul dintre ei nu știuse să-i explice, în nici un chip, ce voise să înțeleagă. Așadar, iată cum o credință — dacă într-adevăr o afirmație fără o idee definitivă legată de ea poate fi numită credință, — se răspîndise aproape în toată Anglia fără urmă de dovadă. De-a lungul vieții mele n-am întîlnit decît trei afirmații intenționat falsificate, dintre care una trebuie

¹ Începutul adaosului. Adaosul se termină „care puteau să fie vîndute“, p. 163. N. B.

să fi fost o mistificare (au existat destule mistificări și în știință), care, însă a apărut într-un ziar de agricultură american. Era vorba de obținerea, în Olanda, a unei noi rase de bovidee, rezultată din încrucișarea unor specii diferite de *Bos* (despre unele din ele am aflat, întâmplător că, atunci cînd sînt încrucișate între ele, dau produși sterili), și autorul avea neobrăzarea să afirme că fusese în corespondență cu mine și că eu mă arătasem profund impresionat de importanța rezultatelor pe care le obținuse. Acest articol mi-a fost trimis de către editorul unui ziar de agricultură englez, care, înainte de a-l reproduce, îmi cerea părerea.

Al doilea caz privea o comunicare despre numeroase varietăți realizate de autor din mai multe specii de *Primula*, care dăduseră în mod spontan o bogată recoltă de semințe, deși plantele parentale fuseseră ferite cu grijă de accesul insectelor. Această comunicare a apărut înainte de a fi descoperit eu sensul heterostilismului și, fie că fusese falsificată în întregime, fie că neglijența în ce privește excluderea insectelor fusese cu totul grosolană, încît rezultatul era aproape de necrezut.

Al treilea caz a fost și mai ciudat: d-l Huth¹ a publicat în cartea sa despre *Împerecherea consanguină* cîteva extrase dintr-un autor belgian, care afirma că împerechiase iepuri de casă din aceeași familie, timp de multe generații în șir, fără cel mai mic efect dăunător. Comunicarea apăruse într-una din cele mai serioase reviste, aceea a Societății Medicale Regale din Belgia²; totuși eu nu puteam să nu mă îndoiesc, — cu greu aș putea să explic de ce, — deoarece nu au fost nici un fel de cazuri³ de felul acesta și experiența mea în creșterea animalelor mă făcea să mă gîndesc că lucrul acesta era puțin probabil.

¹ Se are în vedere cartea A. H. Huth, *The Marriage of near Kin*, London, 1875. S.L.S. (nota 191, p. 233).

² În textul publicat de Francis Darwin (*Life and Letters*, t. I, p. 106), nu se știe din care cauză s-a trecut „Societatea Belgiană Regală“ în loc de „Societatea Medicală Regală din Belgia“, ca în manuscrisul lui Ch. Darwin. S.L.S. (nota 192, p. 233).

³ La Darwin cuvînt cu cuvînt: „nu exista nici un fel de caz de felul acesta“, însă din context reiese limpede că trebuie să fie „nu a fost nici un caz nereușit“. (..... I hardly know why, except that there were no accidents of any kind, and my experience.....) S. L. S. (nota 193, p. 233).

De aceea, după multe ezitări, am scris prof. Van Beneden¹ întrebându-l dacă autorul era un om demn de încredere. Am aflat curînd, din răspunsul său, că Societatea fusese nespus de indignată descoperind că întreaga comunicare nu era decît o mistificare. Autorul fusese somat, în mod public, în Revistă, să răspundă unde locuise și unde ținuse acel mare număr de iepuri de casă în timpul experiențelor sale, care trebuie să fi durat cîtiva ani. Dar nu se primise nici un răspuns de la el. L-am informat atunci pe bietul Mr. Huth că referatul care forma baza argumentului său era fraudulos; și el, în chipul cel mai cinstit, a tipărit imediat în acest scop o foaie, spre a fi introdusă în toate exemplarele cărții sale care nu fuseseră încă vîndute².

Lucrez metodic, și aceasta mi-a fost de mare folos în comportarea mea față de muncă. În ultima vreme am avut destul timp liber, deoarece n-am avut nevoie să-mi cîștig existența. Chiar boala, deși mi-a anihilat mulți ani din viață, m-a ferit de distracțiile societății și de petreceri.

De aceea, succesul meu ca om de știință, oricît de sus s-a putut ridica, a fost determinat, atît cît pot să-mi dau seama, de însușiri și condiții intelectuale complexe și variate. Dintre acestea, cele mai importante au fost: dragostea pentru știință, o răbdare nemărginită de a reflecta îndelung asupra oricărui subiect, o deosebită sîrguință în a observa și aduna fapte, și o bună parte de inventivitate și de bun simț. Cu asemenea însușiri modeste, e într-adevăr surprinzător că am putut influența, într-o mare măsură, părerile oamenilor de știință asupra cîtorva puncte importante.

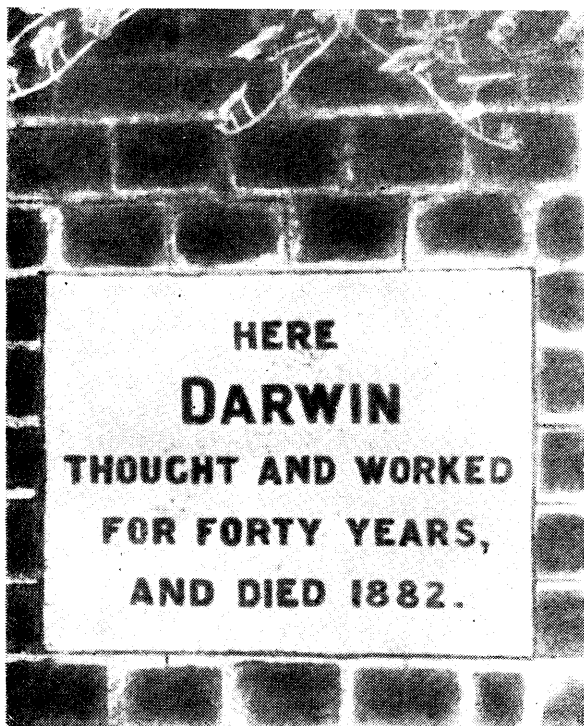
3 august 1876

Am început această schiță a vieții mele în ziua de 28 mai, la Hopedene³, și de atunci pînă astăzi am scris cam o oră în cele mai multe după amiezi.

¹ Este vorba despre P. van Beneden, 1809—1894, cunoscut zoolog și parazitolog belgian, președintele Academiei de științe din Belgia, iar nu despre fiul său, cunoscutul citolog și embriolog Eduard (1846—1910). S.L.S. (nota 194, p. 233).

² Sfirșitul adaosului nedatat, de 5¹/₂ alineate. N. B.

³ Hopedene — casa lui Hensleigh Wedgwood în comitatul Surrey (vezi nota 2, p. 119). Referitor la data începerii lucrării *Amintiri despre ...* aproximativ la 28 mai, vezi nota 1. S.L.S., p. 27 (nota 195, p. 233).

Placa comemorativă pe peretele casei din Down
(lingă ușa de intrare).
„Aici Darwin a gândit și a lucrat timp de pa-
truzeci de ani și a murit în 1882“ (după S. L.
Sobol).

APENDICE

PARTEA ÎNTII

Despre Charles Darwin și bunicul său, dr. Erasmus Darwin

Asemănările incrente între Charles și Erasmus Darwin — care s-a născut cu șaptezeci și opt de ani înainte — și perioada de frământări intelectuale și sociale dintre ei doi, fac ca în lumea gândirii, o comparație a destinului realizărilor lor respective, să fie de un deosebit interes. Ca și nepotul său, Erasmus Darwin, a formulat un sistem evoluționist cu privire la lume, și totuși sistemul său n-a modificat în mod durabil credințele obișnuite. Charles a reușit acolo unde Erasmus a dat greș. Și în acest Apendice am încercat să arăt câteva din cauze.

Dr. Erasmus Darwin (1731—1802) a trăit într-o epocă anumită, când autoritatea bisericască era micșorată și când știința și filozofia anunțau apropierea perfecționării [cunoștințelor] despre om. Era o perioadă când lumea credea în progresul material, când mașina cu aburi, mecanizarea industriei, canalizările sau uzinele de apă păreau simboluri ale puterii omului asupra naturii. Noile legi descoperite în fizică și legile care apăruseră în chimie, i-au dat omului un sentiment mai puternic de încredere în sine. Teologia naturală era propovăduită de Paley și de alții, care nu numai că luaseră în considerație sporirea cunoștințelor cu privire la adaptare în biologie, dar își făcuseră chiar un pivot din această cunoaștere. Dr. Darwin privea faptul adaptării trupului omenesc fără prejudecata atât de obișnuită în știința secolului al XVIII-lea, prejudecata care vedea în toate operele creatorului un scop pentru folosul imediat al omenirii. Erasmus a dat teoria sa originală asupra

generației sau descendenței, modificată, în cartea sa, *Zoönomia* în anii 1794—1796, anticipînd parțial teoria binecunoscută a lui Lamarck și precedîndu-l cu cincisprezece ani.

E greu să ne dăm seama astăzi de trecerea imensă pe care a avut-o pe vremuri operele lui Erasmus Darwin, dar cînd Charles era tînăr, amintirea impunătoare a bunicului său trebuie să fi apărut ca foarte importantă; și astăzi *Zoönomia* este mult citită, în timp ce versurile de zece silabe din *The Botanic Garden*¹ și din *Phytologia*, cu repetatele lor evocări de zei-tăți și nimfe, sînt subiecte ușoare de parodie. Doar notele voluminoase de proză, care cuprind o revărsare a ideilor sale bogate, fac lectura mai ușoară. Cu mulți ani înainte de a se naște Charles, Coleridge² inventase cuvîntul „darwinising“³ ca să definească teoretizarea excesivă a lui Erasmus, — deși unele din aceste idei îl afectaseră profund pe Coleridge în tinerețe, pe vremea cînd încă simpatiza cu speculația științifică. Numai în ultimii săi ani, de deziluzie și de antagonism față de materialismul contemporan, ajunsese să se opună la tot ce susținea Erasmus Darwin, și atunci a strigat: — „O! Doamne, ce om orb!“ Poezia lui Erasmus îl scîrbea, iar versul lui îl compara cu „ceata care apare întîmplător la poalele Parnasului“; iar filozofia dr. Darwin a stigmatizat-o deoarece acesta, în *Zoönomie*, a înlocuit primele capitole din „Cartea asupra Genezei“ cu „Credința că omul rezultă din natură sau din urangutan“, — o ciudată prevestire a protestelor violente care au urmat publicării *Originii speciilor*, cu două generații mai tîrziu.

Afară de teoria descendenței, tratată în *Zoönomia*, multe alte subiecte au ajuns mai tîrziu teme favorite pentru studiul intens al lui Charles. Desigur că subiectele cercetate de amîndoi au o poveste mai veche, și Linné, Buffon și alții au ajutat și ei să se fixeze atenția asupra unor subiecte, cum ar fi modificările care au loc la animalele domestice. În *Zoönomia*, Erasmus se ocupa de mișcarea în spirală și de alte mișcări la plante; de fecundarea încrucișată la plante; de originea simțului frumosului în legătură cu forma feminină; de colorația de adaptare și protecție, de ereditatea și domesticirea animalelor. Charles Darwin se ocupă și el de aceste subiecte în următoarele cărți: *Climbing Plants*, *Power of Movement of Plants*, *Cross*

¹ Grădina botanică. N. trad.

² Samuel Taylor Coleridge, 1772—1834, precursorul lui Byron și al romantismului modern. N. trad.

³ „Darwinizare“. N. trad.

— and Self — *Fertilisation in Plants, Fertilisation of Orchids, Descent of Man, Variation of Animals and Plants under Domestication și Origin of Species.*

Erasmus Darwin a scris despre selecția sexuală: „Cauza finală a acestei lupte între masculi pare a fi propagarea speciei de către animalul cel mai puternic și mai activ, realizându-se în felul acesta ameliorarea speciei“. Această afirmație ar putea fi greșită chiar într-o frază scrisă de Charles cu șaizeci și cinci de ani mai târziu, deoarece aici Erasmus n-a văzut limpede ideea selecției.

Mai mult: în *Autobiography* (p. 49) s-a arătat că Charles Darwin precizează că nici scrierile lui Lamarck, și nici ale bunicului său n-au avut nici un efect asupra sa. Contradicția aparentă admisă de el în această afirmație [s-ar explica prin aceea] că fiind foarte tânăr și auzind vorbindu-se despre părerile bunicului său e posibil că Charles să le fi susținut „într-o formă diferită“; cred că așa poate fi înțeleasă afirmația de mai sus și sublinierea cuvintelor *într-o formă diferită*.

Metoda lui Erasmus Darwin era construită în cea mai mare parte dintr-o suprastructură greoaie de speculații pe o bază de fapte insuficient fondate, ceea ce era o metodă străină întregii concepții a lui Charles Darwin. Charles și-a pus noi întrebări cu privire la procesul vieții și a descoperit un model general, născut din studiul selecției naturale. Natura și miliardele ei de forme au ajuns un sistem posibil de autoreglare, deși cauza centrală a unității în reproducerea viețuitoarelor a rămas nedescoperită. Convingerea l-a făcut pe Charles Darwin, în timp ce lucra la generalizarea fenomenului de variație la animale și plante, să respingă primele influențe evoluționiste ca pe niște simple și ușoare speculații ale unor filozofi *a priori* care vedeau creația spre folosul omului în toate operele naturii. Ceea ce Charles susținea în propria sa lucrare, era o teorie construită pe dovezi cu structură mai solidă. El susținea că în Științele Naturale [este necesar] un nou echilibru între teorie și o observație mai scrupuloasă a faptului și o reîntoarcere mai riguroasă la experiment. Tăria argumentului său în *Originea speciilor*, ca și în toată opera sa, stă într-o putere de generalizare bazată pe cel mai strict control al observațiilor; generalizarea [la Ch. Darwin] a devenit „o expresie stenografiată cu putere de previziune“¹.

¹ J. O. Wisdom, *Foundation of Inference in Natural Science* (Bazele deducției în Științe Naturale) N. B.

Intr-o scrisoare către Charles Lyell, din 1859, Darwin scria despre opera lui Lamarck că, „nu a rămas din ea cu nici un fapt sau idee“¹. O asemenea tăgăduire poate însemna doar că, pentru Charles Darwin, lipsa dovezii din teoria lui Lamarck anula totul, așa cum anulase și teoria bunicului său. Dar, deși Charles a rămas neîncrezător în „capacitatea supraestimată a bunicului său de a teoretiza și generaliza“, totuși în lucrarea sa *Life of Erasmus Darwin*² a adăugat acest omagiu: „Observațiile sale privitoare la valoarea experiențelor și la folosirea ipotezelor dovedesc că a avut un adevărat spirit de filozof“.

Charles a negat de asemenea că subiectul evoluției plutea în aer (*Autobiography*, p. 124) deoarece faptele, „nenumăratele fapte bine observate“, lipseau. Fără îndoială că viața izolată pe care a dus-o la Down trebuie să-l fi ajutat să înlăture pătrunderea vreunei idei din partea cercetătorilor din alte domenii decât al său, așa încât a neglijat involuntar indicațiile că acea credință în permanența speciilor descreștea. În acest sens merită să fie citat tânărul intelectual Henry Brooks Adams din Boston, care a cunoscut bine Anglia din anul 1860 — în special Anglia lumii diplomatice — când a fost secretar particular al tatălui său, ministru american. Tânărul Adams s-a născut în 1838, în umbra Unitarianismului Bostonian, și în capitolul autobiografiei sale intitulat *Darwinism*³ dezvăluia opinia contemporană, spunând că „el avea, așa cum aveau nouă oameni din zece, o credință instinctivă în Evoluție“. — „În acel moment, scria el (1867) Darwin zguduia societatea“.

Susținătorul lui Darwin în geologie a fost Sir Charles Lyell, și soții Lyell erau prieteni intimi ai legației americane. Sir Charles spunea permanent despre Darwin ceea ce Palgrave spunea despre Tennyson, că prima dată când Adams ar fi venit în oraș, ar fi trebuit să-i ceară lui Darwin să-l întâlnească, dar nici unul din ei n-a venit vreodată în oraș, nici Darwin n-a avut grijă să-l întâlnească pe tânărul american, și nici nu se putea duce nimeni la americani, deoarece se știa bine că nu

¹ Nora Barlow face aluzie la lunga scrisoare pe care Ch. Darwin a scris-o lui C. Lyell (în 1839, 11 octombrie) în care, în postscriptum, Darwin scrie cuvintele citate mai sus (Francis Darwin, *Life and Letters*, 1888, vol. II, p. 215). N. trad.

² Viața lui Erasmus Darwin. N. trad.

³ Educația lui Henry Adams. Autobiografie. Contsable & Co., 1918. Henry Adams vorbește întotdeauna despre el la persoana a treia. N. B.

le place să fie deranjați. Singurii americani pe care ți-era îngăduit să-i deranjezi alcătuiau jumătatea de duzină din legăție. Lui Adams îi plăcea să-l citească pe Darwin, în special *Originea speciilor* și *Călătoria pe Beagle*. El a fost darwinist înainte de apariția acestor lucrări: un discipol predestinat al vremii; era însă prea puțin instruit ca să urmărească dovezile lui Darwin... N-a încercat niciodată să-l înțeleagă pe Darwin, și totuși își închipuia că ar putea obține cea mai bună parte a darwinismului din studiul mai ușor al geologiei; știința care convine minților leneșe ca și istoria. Toți vicarii din Anglia se ocupau câte puțin și cu geologia, dar ei căutau numai urme ale creației. Darwin căuta urme ale selecției naturale și Adams l-a urmat, deși pe el nu-l interesa selecția decît doar indirect, pentru plăcerea de a răsturna ceea ce susțineau vicarii. „El avea, așa cum aveau nouă oameni din zece, o credință instinctivă în evoluție, dar el nu resimțea un interes mai mare pentru selecția naturală decît pentru selecția nenaturală...” Acestea au fost scrise după ce Darwin „zguduise societatea“, dar sînt exemple semnificative mai timpurii, dovedind idei bine întemeiate care cu mult înainte plutiseră în aer, deși e posibil ca Charles Darwin să nu le fi știut.

În sfera istoriei sociale, înainte ca Malthus să fi fost cunoscut pentru ideile sale, au fost alții care au văzut cum lupta pentru existență influența realmente populația. Halévy, în lucrarea sa *History of the English People*¹ se referă la un pamflet obscur cu privire la legea pentru ajutorarea cerșetorilor (Poor Laws) scris de un „Binefăcător al Omenirii“ în 1786. Autorul, Rev. Mr. Townsend² condamna legea pentru ajutorarea cerșetorilor deoarece ea îl apăra pe cel mai slab împotriva celui puternic, cu toate consecințele lucrării asupra selecției naturale. El făcea o analogie între numărul caprelor și al ogarilor de pe insula Juan Fernandez, menționată de Dampier. La început, caprele erau singurele stăpîne ale insulei și ajunseseră la un bun nivel de trai, în ciuda cîtorva boli și a incursiunilor distrugătoarelor comerciale engleze. Apoi spaniolii aduseră în insulă o pereche de ogari, ca să stîrpească caprele și să-i necăjească pe englezi. Acești ogari „s-au înmulțit în raport cu cantitatea de hrană pe care au găsit-o“. Caprele s-au împuținat

¹ Istoria poporului englez. N. trad.

² K. Marx, în *Capitalul*, vol. I, arată că Townsend este unul din autorii pe care l-a plagiat Malthus. N. trad.

și s-au retras spre stînci, și atunci s-a stabilit un nou echilibru; „cei mai slabi din amîndouă speciile au fost printre cei dinții care au plătit tribut naturii, iar cei mai activi și mai viguroși au continuat să trăiască. Prin urmare, cantitatea de hrană reglementează numărul speciei umane, și cel slab atîrnă de generozitatea problematică a celui puternic...”

Dar însuși Darwin a admis, într-un pasaj din *Autobiography* (p. 43), că „nenumărate fapte bine observate erau înmagazinată în mintea naturaliștilor, gata să-și ia locul convenit de îndată ce vreo teorie care ar fi cuprins aceste fapte ar fi fost suficient de bine explicată“. Aceste cuvinte s-au potrivit exact unuia dintre contemporanii mai tineri ai lui Darwin, pentru care lucrarea comună a lui Wallace și Darwin publicată în *Linnean Journal* din 1858 a fost o revelație luminoasă, așa încît faptele bine observate și adunate și-au luat locul lor.

Alfred Newton, profesor de anatomie comparată la Cambridge începînd din 1866 pînă la 1907, a fost unul dintre primii naturaliști care a acceptat teoria evoluționistă și noua ei bază, selecția naturală, ca o soluție bine venită a multor probleme de răspîndire a păsărilor, de variație și adaptare, probleme care mult timp fuseseră o enigmă pentru el¹.

În anul 1858 Alfred Newton călătorește în Islanda împreună cu John Wolley și, fără voia lui, inactivitatea îl făcuse să aibă mereu discuții despre vechile subiecte cu privire la specii, la originea și limita lor. Cu ani mai tîrziu, în februarie 1888, el a publicat un articol în *Macmillan's Magazine*², intitulat *The Early Days of Darwinism*³, în care descrie efectul imediat și copleșitor pe care l-a avut asupra minții sale citirea lucrării comune a lui Wallace și Darwin. Iată ce scria el: „Nu după multe zile de la întoarcerea mea din Islanda am primit numărul din Revista Societății Linneane care poartă pe copertă data de 20 august 1858 și care cuprinde lucrarea d-lor Darwin și Wallace... În seara aceea am stat pînă tîrziu citind-o, și nu voi uita niciodată cît de mult m-a impresionat. Această lucrare dădea o soluție extrem de simplă tuturor dificultăților care mă tulburaseră cu luni în urmă. Cu greu mi-am dat seama la început dacă mă simțeam mai jignit că soluția nu-mi venise mie mai întîi, decît mulțumit că fusese găsită în întregime. Oricum,

¹ Viața lui Alfred Newton a fost scrisă de A. F. R. Wollston (John Murray, 1921).

² Revista *Macmillan's Magazine*. N. trad.

³ „Primele zile ale darwinismului“. N. trad.

după ce am citit de mai multe ori comunicările, m-am dus la culcare fericit că soluția fusese găsită. Lăsînd la o parte orice sentiment personal, el mi-a apărut ca o revelație directă a unei puteri superioare; și a doua zi dimineața m-am trezit cu conștiința că tot misterul se afla cuprins în cuvintele „*Selecție Naturală*“. Mărturisesc sincer că atunci, în bucuria mea, nu mi-am dat seama, și nu pot să spun cînd am început să observ că, deși nedumeririle mele erau în felul acesta explicate, zeci, ba chiar sute de alte dificultăți îmi stăteau încă în cale“.

Pentru Charles Darwin avea importanță mulțimea dovezilor pe care se sprijinea teoria evoluționistă, și el știa că aceasta era propria sa contribuție. Nici bunicul său, și nici unul dintre contemporanii săi, doar cu excepția lui A. R. Wallace, nu reușise să studieze cu atîta adîncime amănuntul cel mai mic, care era totuși destul de mare în nesfîrșita succesiune a formelor organice, și nimeni nu reușise atît de bine să scoată în evidență această dovadă plină de autoritate, fără de care Darwin nu putea admite nici o influență asupra gîndirii sale.

Dragostea pentru observația adîncă a faptului din natură, și nevoia de a explica printr-o teorie tot ce vedea, alcătuiau urzeala strînsă a geniului său. Merită să ținem seama de oarecare schimbare de expresivitate în urzeala acestei gîndiri științifice, pe măsură ce trec anii. Cînd era tînr, rezerva sa față de filozoful speculativ era foarte mare; dar mai tîrziu, Darwin a căpătat un respect tot mai sporit pentru speculație care, dacă decurgea bine, era urmată de observație și experiment. Uneori folosește liber cuvintele *generalizare* și *speculație*, dar spre sfîrșitul vieții cuvîntul *generalizare* ajunge să fie folosit cu un deosebit respect atunci cînd se sprijină pe un număr suficient de dovezi pozitive. Această schimbare a urmat drumul dezvoltării sale intelectuale; înclinarea spre teorie, niciodată absentă, era ținută strîns în frîu la început, și frîul nu era slăbit decît atunci cînd puterea de a trage concluzii creștea o dată cu îmbogățirea cunoștințelor sale. Căutarea de fapte și teoretizarea păreau adesea aproape unite într-un singur proces în mintea sa; totuși, uneori le deosebea limpede una de alta. Deși teoria fără fapte bine observate nu prezintă nici un interes, faptele sînt zadarnice dacă nu sînt încadrate în teorie. El era de aceeași părere cu binecunoscuta recomandare a lui Buffon, de a studia *cum* *) sînt lucrurile și nu *pentru ce* *)

*) În original cuvintele *cum* și *pentru ce* sînt scrise cu majuscule. N. trad.

sînt așa; dar nu și cu cealaltă recomandare: — „*Ramassons des faits pour nous donner des idées*“¹. Darwin ajunsese la convingerea că valoarea faptului găsit stă tocmai în legătura sa cu teoria. Aceasta poate părea în contradicție cu lipsa sa de încredere în speculație ca fiind o primejdie pentru gîndirea științifică asupra căreia am stăruit. Cred că dezvoltarea gîndirii sale, începînd cu plăcerea din tinerețe de a observa direct și de a colecționa, pînă la satisfacția mai matură a teoreticianului, pot să explice îndeajuns inconsistența [gîndirii] sale².

Voi da acum cîteva citate din scrisorile sale, la diferite perioade din viață, pentru a stabili această schimbare de direcție. Se observă de asemenea și oarecare oscilație. Și nici nu se putea altfel, deoarece întreaga muncă științifică are nevoie atît de teorie cît și de adunare de fapte. De altfel, diferiții săi corespondenți aveau nevoie de sfaturi variate. Cu toate acestea, cred că există o tendință generală în mintea sa [care mergea] de la frica inițială de speculație excesivă pînă la aprecierea matură a teoriei pe bază de fapte. Lucrul acesta face să corespundă citatele cu argumentul din acest Apendice. Dezmințirea lui Darwin, atît în ce privește influența bunicului său, cît și importanța primilor evoluționiști, era într-adevăr negarea premiselor și a metodelor lor de atac.

CITATE

Emma Darwin obișnuia să repete ceea ce spunea soțul său: „E o greșală fatală să raționezi în timp ce faci observații, deși este atît de necesar să faci acest lucru înainte, și atît de folositor după“. Acest sfat merită să fie luat în seamă, deoarece el rezumă, într-o oarecare măsură, părerile lui Charles Darwin din citatele care urmează.

¹ Să adunăm fapte ca să căpătăm idei (în franțuzește, în original). N. trad.

² Părerea Norei Barlow este, după noi, justă. Ea poate fi în plus exemplificată prin atitudinea inițial ostilă a lui Darwin față de speculațiile din opera lui Lamarck. Aceasta reiese din scrisorile pe care Darwin le-a scris lui Lyell și Hooker între anii 1844 și 1859 (vezi F. Darwin, *Life and Letters...* (1888), vol. II, p. 23, 29, 39, 207 și 215 și vol. III, p. 14 și 15). Aceste idei ostile nu mai apar în „Schița Istorică“ care precede ediția a VI-a a *Originii speciilor*, schiță scrisă spre 1870 (vezi *Originea speciilor*, Edit. Acad. R.P.R., 1958, p. 39-40). N. trad.

În 1837 curînd după întoarcerea din călătoria pe *Beagle*, Darwin a scris, printre însemnările izolate și notate la repezeală care se găsesc în întregime în nota 4, p. 231 : — „Îmi place atît de mult observația directă, încît n-aș putea să continui, așa cum face Lyell, corectînd și adăugînd informații noi la cele vechi, și nu văd cum s-ar putea comporta omul fixat la Londra — cu experiențele din mediul rural și cu observațiile asupra animalelor inferioare“. În alt loc, pe aceeași pagină, a scris : — „Sistematizează și studiază afinitățile“. În felul acesta, încă din 1837 el recunoștea stimulentele care va persista pînă la sfîrșitul vieții sale, stimulentele pe care-l găsea în plăcerea observației directe. Dar cele două cuvinte „studiază afinitățile“, arată că ele se bazau pe teorie, și că mintea sa era ocupată încă de pe atunci cu probleme în legătură cu evoluția.

În 1844, Darwin îi scria lui J. D. Hooker (*More Letters*¹, vol. I, p. 39) „Trebuie să-mi permiteți să vă dau propria mea interpretare la ceea ce spuneți că „nu grupez bine vederile extinse“. — Aceasta înseamnă că dvs. nu îngăduiți speculațiile deslinate cu care, cu atîta ușurință, își încep lucrările lor cercetătorii slabi și nesiguri. Această permanentă tendință spre generalizare, eu o consider ca o adevărată nenorocire“.

În 1850 Darwin îi scria lui C. H. L. Woodd privitor la efectele căldurii asupra stratificării geologice (*More Letters*, vol. II, p. 133) „Toți tinerii geologi au o deosebită înclinare pentru speculație ; mi-am fript bine degetele în privința aceasta, și poate că acum sînt prea prudent și mă simt înclinat să falsific speculația cînd un efect direct sau imediat al unei cauze în problema studiată nu poate fi dovedit... N-am nici o îndoială că oamenii speculativi, ținuți în frîu, sînt departe de a fi cei mai buni observatori... cu toată dorința sinceră a fiecăruia de a progresa în studiile sale geologice, în speculații ca și în special, în observații.“

În 1857, Darwin i-a scris lui Asa Gray (*More Letters*, vol. II, p. 252), pe care-l socotea că nu era destul de indulgent cu generalizarea. Acesta începea prin a accentua importanța pe care o are observația, înțelegînd prin aceasta, cred, greutatea teoreticianului de a păstra o imparțialitate integrală ; faptele au valoare în raport cu teoria, și de aceea se poate greși cu ușurință.

¹ Mai multe scrisori. N. trad.

„Aș spune acum că este de datoria dvs. să generalizați cât puteți mai mult din opera dvs. completă de pînă astăzi... Deoarece o observație atentă nu e o muncă mai grea decît o generalizare — și totuși mai grea decît speculația — nu credeți că e posibil ca observația să fie supraevaluată? Nu ar trebui să uităm niciodată că observatorul poate să-și generalizeze propriile lui observații incomparabil mai bine decît oricare altul. Mulți astronomi s-au trudit o viață întreagă observînd, fără să tragă măcar o singură concluzie; cred că Herschel e acela care a remarcat că ar fi fost mult mai bine dacă s-ar fi oprit din munca lor conștiincioasă și s-ar fi gîndit la ceea ce se poate deduce din această muncă“.

În scrisoarea adresată lui Henry Fawcett în 1861 (*More Letters*, vol. I, p. 195), Darwin admite că observația este ea însăși un act selectiv. „Ce lucru ciudat: nimeni nu înțelege că orice observație, dacă urmează să aibă vreun folos, trebuie să fie pentru sau împotriva unei păreri!“ Aici Darwin admite că trebuie să existe o „păreră“ anterioară observației, adică o teorie sau o ipoteză care să pună în valoare faptul găsit¹.

În 1863, Darwin îi scria lui J. Scott (*More Letters*, vol. II, p. 323): „Eu v-aș sugera avantajul pe care l-ați avea în momentul de față dacă ați fi foarte zgîrcit cu introducerea teoriei în lucrările dvs. (pe vremuri, am rătăcit mult în felul acesta prin Geologie): lăsați teoria să călăuzească observațiile dvs.², dar pînă cînd reputația dvs. nu va fi bine stabilită, să fiți zgîrcit cu publicarea teoriei. Teoria îi face pe oameni să se îndoiască de observațiile dvs.“.

În 1870, Darwin îi scria lui J. D. Hooker (*More Letters*, vol. I, p. 321). „Concluzia dvs. că orice speculație cu privire la preorînduire este o inutilă pierdere de timp, e singura concluzie înțeleaptă; dar ce greu e să nu speculezi! Teologia mea se află într-o adevărată încurcătură; eu nu pot considera universul ca rezultatul unei întîmplări oarbe și totuși nu pot găsi nici o dovadă de intenție bună, sau măcar de vreo intenție oarecare, în cele mai mici lucruri“.

Și își rezumă părerea asupra muncii deductive în comentariul său despre Herbert Spencer. „Felul deductiv de a trata

¹ Citat de J. O. Wisdow, *Foundations of Inference in Natural Science* (Bazele deducției în Științele naturale). N. B.

² În limba engleză: „Let theory guide your observations“. N. trad.

fiecare subiect e cu totul opus gândirii mele... De nenumărate ori mi-am spus mie însumi, după ce am citit vreuna din cărțile sale : — „Aci ar fi un minunat subiect de lucru pentru jumătate de duzină de ani!“.

Fiul lui Darwin, Francis, a scris în *Life and Letters*¹ (vol. I, p. 149) despre atitudinea tatălui său, către sfârșitul vieții sale, față de teorie și observație. După ce stăruie asupra observației repetate a lui Darwin [după care] este important să știi când să renunți la investigații, Francis urmează : — „De multe ori spunea că nimeni n-ar putea fi un bun observator, dacă n-ar fi un teoretician activ. Aceasta îmi amintește ceea ce am spus despre instinctul său de a ține seama de excepții : era ca și cum ar fi fost înzestrat cu o capacitate de a teoretiza gata să se reverse oriunde și la cea mai ușoară atingere, așa încât nici un fapt, oricât de mic, nu putea evita lansarea unui flux de teorii, și în felul acesta faptul creștea în importanță. Firește, s-a întâmplat că multe teorii fără temei i-au trecut prin minte ; din fericire însă, imaginația sa bogată era ținută în frâu de o putere egală de a judeca și a înlătura ideile care-i treceau prin minte“.

Aci, Francis descrie marea bogăție de idei și puterea speculativă a tatălui său, fără de care n-ar fi avut cum să facă o cenzură intelectuală a faptului găsit : numai în felul acesta cenzorul își poate îngădui să renunțe la ipoteze sau la idei care nu sînt susținute de un nou model speculativ. Modelul cel „adevărat“ e acela care poate să corespundă celui mai mare număr de fapte.

Ultimul citat în lista cronologică a scrisorilor, arată cum Charles Darwin, spre sfârșitul vieții, continua să folosească amestecul complicat al acestor două procese. Reproduc mai jos, în întregime, scrisoarea caracteristică în care apare acest pasaj, scrisoare adresată fiului său cel mai mic, Horace, cu ocazia reușitei lui la Little Go² la Cambridge în 1871, la vârsta de 20 de ani. Horace nu fusese strălucit în școală și la Universitate și se temea la examene.

¹ Viața și Corespondența. N. trad.

² *Little Go* este primul examen pentru titlul de B. A. (Bachelor of Arts), adică licențiat în litere, la Universitatea din Cambridge. N. Trad.

6 Q. Anne St.
W.

Vineri dimineța, ora 8,30.
[15 dec. 1871]

Scumpul meu Horace,

Sîntem foarte bucuroși, deoarece am primit o carte poștală de la bunul nostru George din Cambridge, care ne anunță că ai trecut cu bine blestematul acela de Little Go. Sînt foarte încîntat, și acum poți să dai curs talentelor tale și să muncești cît îți va îngădui sănătatea la matematică și știință.

Eri noapte am meditat asupra unei probleme extrem de încurcată, și anume ce-l face pe om să descopere unele lucruri nedescoperite. — Mulți oameni foarte inteligenți — mult mai inteligenți decît descoperitorii — nu produc niciodată nimic original. Atît cît pot să presupun, arta stă în căutarea în mod obișnuit a cauzelor sau a înțelesului a tot ce se întîmplă. Aceasta implică o observație ascuțită și cere cît mai multe cunoștințe posibile asupra subiectului cercetat.

Dar de ce ți le scriu eu toate acestea acum, e greu să-mi dau seama, — afară doar de faptul că inima mea e plină de bucurie ; pentru că mă bucur din inimă că ai trecut această Carybdă¹.

Al tău tată afectuos,

C. DARWIN

Am accentuat importanța schimbării de păreri a lui Charles Darwin cu privire la speculație în dezvoltarea sa intelectuală, deoarece mi se pare limpede că el s-a folosit de opoziția față de modul de a gândi al tatălui și bunicului său ca să-și apere propria sa independență. Critica aspră pe care Robert Darwin i-a făcut-o lui Charles cînd era tînăr, ar putea fi socotită ca o treaptă importantă în istoria dezvoltării fiului său ; fără nevoia urgentă de a-și cere independența, ar fi îndrăznit oare Charles Darwin să treacă peste împotrivirea tatălui său atunci cînd i s-a propus călătoria pe *Beagle* ?

¹ Termenul de „Caribdă“ (în englezește *Charybdis*) este expresia folosită pentru a indica învingerea unor greutăți excepționale (a trece prin strîmtoarea dintre Scylla și Charybda, strîmtoare despre care se vorbește în Odiseea). N. trad.

Fără cei cinci ani de disciplină, geniul lui Darwin ar fi ajuns oare la maturitate? Se pot face nenumărate presupuneri, dar pentru mine, oricît ne-am referi la tirania tatălui său sau la moartea timpurie a mamei sale, tot nu se pot rezolva problemele deosebite din acest Apendice¹. Ciocnirea ideilor contemporane și a părerilor transmise de la o generație matură la una mai tînără va fi întotdeauna însoțită de reacții emoționale neprevăzute, adesea nerecunoscute, și poate cu atît mai intense acolo unde nu există nici o ruptură violentă în tradiția unei familii față de un membru emancipat.

Respectul lui Charles pentru tatăl său Robert l-ar fi putut ține în sclavie mai mult timp decît trebuia. Deși nu exista nici o publicație cu privire la evoluție pînă la moartea tatălui său, totuși Charles Darwin și-a croit drumul spre libertate cu mulți ani mai înainte. Justificarea independenței sale intelectuale față de metoda științifică a bunicului său și de personalitatea dominantă a tatălui său, mergea pe aceeași cale, — și anume pe calea științifică de cercetare, bazată însă pe evidența faptică. Dr. Robert Darwin, deși nu avea o formație științifică, făcea ipoteze pentru fiecare subiect, ca și tatăl său Erasmus, așa încît, renegînd metoda de gîndire a unui înaintaș, în realitate Charles îi renega pe amîndoi. S-a crezut că, în parte, Darwin a renunțat la cariera medicală din pricina acestei renegări a atitudinilor înaintașilor săi. Dar, medicina putea să-i apară ca foarte strîns asociată cu o înclinare a minții spre „speculație“².

În concluzie, aș dori să subliniez încă o dată asemănarea și deosebirea dintre Charles și Erasmus Darwin; preocupările și tradițiile lor familiare mergeau paralel, totuși era o mare deosebire în însușirile lor de bază și în reacțiile lor față de tot ce se petrecea pe vremea fiecăruia din ei. Charles Darwin a fost crescut în tradițiile și ideile de la începutul secolului al XIX-lea, cînd raționalismul și utilitarismul secolului al XVIII-lea erau încă în floare. Dr. Erasmus Darwin fusese un purtător de cuvînt al acelei perioade timpurii de entuziasm, îndeosebi animale și plante necunoscute îmbogăteau Europa datorită dezvoltării transportului și comerțului, și cînd Linné

¹ Vezi nota a cincea despre boala lui Charles Darwin, p. 247. Cît de mare era tirania tatălui său Robert, rămîne o problemă de discutat.

² Părerăa lui N. Barlow nu pare fondată și nu-i sprijinită de datele din „Autobiografie“. N. trad.

scosese din haos nomenclatura biologică. În toată Europa începuse o cercetare amănunțită a formelor vii. Vechile directive științifice fuseseră desființate, și Erasmus Darwin a fost unul din pionierii care a deschis un drum nou spre evoluție. Peste două generații a venit rîndul nepotului său Charles să exprime idei noi bazate pe cunoștințe noi. A venit rîndul său să schimbe vechile directive, și una dintre acele directive pe care le-a reîmprospătat a fost aceea a bunicului său. Noile directive cuprindeau din nou cuvîntul *evoluție*, dar Charles a adăugat și pe acele de *selecție naturală*, ca un indicator care ar arăta drumul. Dar mai semnificativă încă decît direcția spre o țintă finală, a fost călăuza limpede asupra felului cum se tălmăcește o hartă.

PARTEA A DOUA

Polemica Darwin-Butler

Astăzi, cearta binecunoscută pe vremuri dintre Samuel Butler și Charles Darwin e aproape uitată, și scurta expunere tipărită pentru prima oară în versiunea completă a *Autobiografiei* va trezi doar amintiri vagi în mintea majorității cititorilor.

Povestea e complicată atît cronologic cît și în esența ei, dar după ce am cercetat bogăția de material din manuscritele lui Darwin, aflate în biblioteca Universității din Cambridge, întreg incidentul mi-a apărut într-o lumină atît de nouă, încît am socotit că trebuie povestit din nou, în toate amănuntele lui. În scrisorile vechi din acest voluminos dosar, vorbesc glasuri din trecut, sprijinindu-l pe Darwin împotriva lui Butler și recomandînd tăcere ; oricare ar fi astăzi părerea asupra acestui sfat, glasul prietenilor devotați și rudele lui Charles au găsit că atacurile lui Samuel Butler erau neîndreptățite și josnice.

Samuel Butler era cu douăzeci și șase de ani mai tînăr decît Charles Darwin și, cînd era tînăr crescător de oi în Noua Zeelandă, a urmărit cu entuziasmul unui adept înflăcărat lupta dusă împotriva ortodoxiei curînd după publicarea *Originii speciilor*. Scrisorile adresate lui Darwin în această epocă, scrisori modeste, sincere și pline de admirație, se află în dosarul de la Cambridge și formează un contrast izbitor cu acuzațiile grave de mai tîrziu. Dar simpatia reciprocă și corespondența prietenească dintre ei s-a răcit curînd ; în timp ce faima lui Darwin creștea în lumea științifică, ea scădea în aprecierea lui Butler. Pentru că, în realitate, Butler

n-a înțeles niciodată întreaga importanță a revoluției înfăptuită de Darwin în gândirea științifică. Crezînd că gândirea controlează calea spre evoluționism, Butler a început să studieze primii evoluționiști, pe Buffon, dr. Erasmus Darwin și Lamarck, și cu cît îi studia mai mult, cu atît îi plăceau mai mult și nu-l mai vedea pe Darwin așa cum îl văzuse în tinerețe. Încercînd să reconsidere evoluționiștii mai vechi, Butler s-a situat pe poziția secolului al XVIII-lea, așa încît disputa se leagă strîns de critica pe care a făcut-o Charles Darwin părerilor bunicului său, despre care am mai vorbit. Polemica dintre ei era, de fapt, un alt aspect al schimbării în gândirea biologilor, care a avut loc către mijlocul secolului al XIX-lea.

Cronologia cîtorva publicații apărute în 1879 are o deosebită importanță pentru a înțelege punctul culminant al antagonismului mereu crescînd al lui Butler.

Cu prilejul aniversării a șaptezeci de ani ai lui Charles Darwin, în februarie 1879, s-a publicat în Germania un număr special al periodicului *Kosmos* (II, Jahrg. Heft. 11), cuprinzînd un articol scris de dr. E. Krause despre contribuția dr. Erasmus Darwin la istoria teoriei descendenței. În mai 1879, Butler publică *Evolution Old and New, or the Theorie of Buffon, Dr. Erasmus Darwin and Lamarck compared with that of Mr. C. Darwin*¹, fără să știe nimic despre articolul lui Krause din *Kosmos*. Între timp, Krause și-a lărgit schița, spre a fi tradusă; aceasta a format partea a doua a lucrării *Life of Erasmus Darwin*² scrisă de Charles Darwin și publicată în noiembrie al aceluiași an. În timp ce Krause se angajase în această colaborare, Charles Darwin îi trimise un exemplar din lucrarea lui Butler; iar cîteva din adausurile lui Krause conțineau informații care combăteau ideile lui Butler. Principalul pasaj jignitor suna astfel: —„Sistemul lui Erasmus Darwin era în el însuși un prim pas extrem de important pe drumul deschis pentru noi de nepotul său, și a încerca să-l revizuiеști astăzi, așa cum se încearcă în momentul de față, dovedește un punct slab în gândire și un anacronism intelectual pe care nimeni n-are de ce să-l invidieze“.

¹ Evoluția vechiului și noului, sau teoriile lui Buffon, dr. Erasmus Darwin și Lamarck, comparate cu aceea a d-lui C. Darwin. N. trad.

² Viața lui Erasmus Darwin. N. trad.

Din nefericire, în prefața lui Charles Darwin la *Life of Erasmus Darwin* s-a pierdut din vedere să se afirme că schița originală a lui Krause fusese modificată. Cum s-a întâmplat aceasta vom explica mai târziu¹. Butler a comparat imediat presupusa traducere exactă cu un exemplar al originalului, și deosebiriile l-au făcut să tragă concluzia că modificările care nu fuseseră aduse la cunoștință însemnau un atac ascuns împotriva lui; publicul va crede că ideile sale fuseseră condamnate în chip independent de un elev german, înainte chiar de a fi publicat el lucrarea sa *Evolution Old and New*.

Dîndu-și seama de greșeala omisiunii, Charles Darwin s-a scuzat față de Butler, dar Butler rămase ferm convins că era victima unui complot. În cele din urmă, intensă sa virulență emoțională, la care s-a adăugat sfatul rudelor și al prietenilor, l-au redus pe Darwin la tăcere, cu toată hotărîrea inițială de a arăta, în chip sumar, cum s-a ajuns la această greșeală.

Dar oare ce era într-adevăr real în această furtună într-un pahar cu apă? Libertatea din timpul reginei Victoria, care pare atît de solidă cînd o privești în trecut, era acum zguduită. Darwin și Butler cereau stăruitor dreptate; Darwin, în neliniștea și tristețea pe care i le pricinuiau atacurile lui Butler, avea nevoie de aprobarea familiei și a prietenilor intimi ca să-i îngăduie să se retragă din durerea pe care i-o provoca această polemică, în fortăreața lui evoluționistă, — cucerită cu douăzeci de ani mai înainte fără să-și piardă curajul în fața criticii. Se simțea stăpîn pe sine cînd erau în joc probleme științifice, dar avea nevoie de apărare împotriva antagonismului uman. Butler făcuse față criticii toată viața, și o căuta așa cum o caută orice agresor; dar și el avea nevoie de aprobare, iar credincioasa lui prietenă Miss Savage, era totdeauna gata să-l răzbune pe Butler cîntînd pe tema ticăloșiei oamenilor din clica lui Darwin și a monstruoasei lor înșelătorii. Intensitatea sentimentelor lui Butler se vede din prima sa scrisoare către *Athenaeum*, scrisoare care va fi reprodusă integral mai târziu, în care spune: „Fără îndoială, e un obicei banal al scriitorilor să profite de prilejul de a-și

¹ Vezi p. 187. Broșura lui Festing Jones, Scrisoarea nr. 1, scrisă în acest scop. N. B.

revizui lucrările, dar nu e deloc banal atunci cînd o condamnare într-ascuns a unui adversar a fost intercalată într-o ediție revizuită, ediție a cărei revizie a fost ținută secret, să declare, de cîte ori se ivește prilejul să lămurească situația, că atacul a fost scris înaintea cărții, ceea ce ar da impresia că această condamnare e fără obiect, și în felul acesta i-ar face pe cititori să presupună că e vorba de o părere nefundată“.

Cititorii versiunii *Autobiografiei* din 1887 nu vor găsi nici o aduzie, în nici un cuvînt al lui Charles, la disputa cu Butler. E important că Francis Darwin a lăsat la o parte toate mențiunile făcute de tatăl său cu privire la această dispută atunci cînd a publicat *Autobiografia* în *Life and Letters* din 1887, deoarece Francis susținuse că o explicație publică ar fi trebuit să aibă loc în timpul atacurilor violente ale lui Butler. Poate că cenzura familiei, care păstrase discreție în ce privește pasajele despre religie, își exercita din nou influența; sau poate că impresiile familiei erau încă prea proaspete în 1887 ca să deschidă din nou discuția. Francis vorbește despre incident în volumul III din *Life and Letters*, p. 220, unde spune: „Publicarea lucrării *Life of Erasmus Darwin* a dus la un atac al d-lui Samuel Butler, care îl acuză pe tatăl meu de falsitate. După ce se sfătui cu prietenii săi, tata se hotărî să nu răspundă acuzației, deoarece nu merita să fie luată în seamă... Această chestiune l-a făcut pe tata să sufere, dar simpatia cadă a acelora a căror părere el o respecta, l-a ajutat curînd s-o dea uitării“.

În scrisorile care se găsesc la biblioteca Universității din Cambridge e vorba de atenția pe care Darwin ar fi trebuit sau n-ar fi trebuit s-o dea atacurilor lui Samuel Butler, cuprinzînd și judecarea cazului de către T. H. Huxley și Leslie Stephen, păreri care nu fuseseră publicate mai înainte. Darwin scrisese chiar de la început: „M-am hotărît să trimit un [răspuns]¹, deoarece sînt în măsură să spun ceva în apărare cu privire la neglijența mea“. Dau în întregime povestirea felului cum asculta Darwin pe cei ce-l sfătuiau, liniștea care rezulta servind doar ca să-l convingă pe Butler că suferea de mania persecuției, așa fel încît furia lui exploda în gol.

¹ Paranteza dreaptă aparține N. Barlow. N. trad.

Împotriva primului impuls, Charles Darwin a fost sfătuit să nu răspundă atacurilor, pentru motive care l-au ajutat în mare măsură să-și păstreze demnitatea. Butler a observat acest lucru, și tot ce i se părea învăluit în venerație era pentru el o lovitură. Oricît de josnic a interpretat tăcerea, rămîne adevărul că el nu a avut niciodată o informație limpede și completă asupra felului cum a apărut greșeala și încurcătura în prefața de la *Life of Erasmus Darwin*.

Henry Festing Jones, biograful și prietenul lui Butler, a publicat în 1911 o broșură, epuizată acum, intitulată *Charles Darwin and Samuel Butler, a Step towards Reconciliation*¹. Francis Darwin ajutase și el la realizarea acestei reconcilierii, spunînd ce știa și făcînd rost de documente pe care Festing Jones nu le văzuse. Nici Francis Darwin nu văzuse Prefața lui Butler la ediția a II-a a lucrării *Evolution Old and New*, scrisă în aprilie 1882, după ce auzise de moartea lui Charles Darwin. În această prefață, dușmănia și nedreptatea lui Butler erau atenuate de durerea obștească; Festing Jones i-a citit lui Francis Darwin această prefață cînd s-au întîlnit, în 1910, să discute broșura. Dacă această prefață, cu tonul ei moderat, ar fi fost cunoscută de Francis Darwin, ultimii douăzeci de ani ai dușmăniei lui Butler împotriva lui Darwin ar fi urmat un alt drum. Dar Butler a murit în 1902 cu această tragică neînțelegere nerezolvată încă. Francis Darwin a regretat totdeauna că nu se dusese la Butler și nu pusese capăt din primele zile deosebirilor de vederi, punîndu-i față în față.

Am crezut că e necesar să public și broșura, deși aceasta implică o oarecare repetare a povestirii. Dar cazul apărării lui Butler de către prietenul și biograful său, nu poate fi omis de nimeni din cei profund interesați în această urzeală de istorie personală din timpul reginei Victoria. Documentele noi de la Cambridge au scos la iveală mai multe informații decît au apărut în broșură, așa că am făcut accesibilă publicului întreaga întîmplare, adăugînd *en bloc*² la sfîrșitul broșurii, noile scrisori nepublicate și arătînd locul lor cronologic prin note infrapaginale.

Schimbul de scrisori către și de la Down, unele dintre ele trimise la Londra cu diligența care făcea cursa la Down, cu vizitiul John care aștepta să ducă îndărăt răspunsurile, dove-

¹ Charles Darwin și Samuel Butler, un pas spre împăcare. N. trad.

² În bloc (în franțuzește, în original). N. trad.

dește cât de serioasă era neliniștea în casa lui Darwin. Sfatul în versuri al familiei :

„O, scrie o scrisoare, scrie,
Un sfat cuminte-i sol de bucurie“¹,

n-ar fi putut fi mai bine urmat.

În următoarea ediție a broșurii (p. 187—215), adăugirile mele, cum sînt notele infra suplimentare, sînt puse în paranteze drepte. Urmează noile scrisori nepublicate, de la A la L, p. 215—229, și concluzia care cuprinde un mic rezumat.

¹ Scrisă în versuri în original ; versificată în romînește, de Otilia Cazimir. N. trad.

BROȘURĂ SCRISĂ DE HENRY FESTING JONES: CHARLES DARWIN ȘI SAMUEL BUTLER

UN PAS SPRE RECONCILIERE

Publicat de A. C. Fifield, 1911

Cei care au citit cărțile lui Samuel Butler: *Life and Habit*, *Evolution Old and New*, *Unconscious Memory* și *Luck or Cunning*¹, știu că el nu a fost întru totul de acord cu Charles Darwin în privința evoluției. Mai știu, de asemenea, că a existat o dispută personală între acești doi oameni, dispută despre care se vorbește în capitolul IV al cărții *Unconscious Memory*. Această întîmplare a părut atît de ciudată unor cititori ai lui Butler, și atît de neverosimilă unor admiratori ai lui Darwin, mai ales în ce privește concluziile pe care le-a tras Butler, încît aceștia au găsit de cuviință că ar fi necesară o explicație. Nu de mult a avut loc un schimb de scrisori între d-l Francis Darwin și mine, și mi-a trimis, în calitate mea de biograf al lui Butler, cîteva scrisori care aruncă lumină asupra polemicii dintre ei. Din aceste scrisori, ca și din ceea ce s-a petrecut între noi, am adunat informații pentru lucrarea mea *Memoir of Butler*², pe care o scriu acum. Însă, cum aceste memorii nu pot fi terminate curînd și nu pot fi publicate decît mai tîrziu, și cum d-l Francis Darwin este de aceeași părere cu mine, adică să se facă dreptate atît lui Charles Dar-

¹ *Life and Habit*, Viață și obicei.
Evolution Old and New, Evoluția vechiului și a noului.
Unconscious Memory, Pierderea memoriei.
Luck or Cunning, Întîmplare sau înșelătorie. N. trad.

² Memoriile lui Butler. N. trad.

win cît și lui Butler, iar relatarea a ceea ce s-a petrecut într-adevăr ar trebui dată publicității cît mai curînd posibil, am scris paginile ce urmează, spre a fi tipărite neîntîrziat. D-l F. Darwin mi-a citit manuscrisul și, în chip amabil, mi-a dat diferite sugestii, pe care le-am folosit. Părerile sale se deosebesc cu totul de aproape toate părerile lui Butler, așa cum sînt arătate aci (de altfel nici nu mă așteptam să fie de acord cu ele !); cu toate acestea, el e destul de drăguț ca să-și arate recunoștința pentru felul cum am primit și am folosit materialul pe care mi l-a procurat. Și-i rămîn recunoscător pentru faptul că mi-a înlesnit să clarific o atît de nefericită neînțelegere.

Prietenia dintre familia lui Darwin și a lui Butler începușe cu mulți ani înainte. Tatăl lui Charles Darwin, Robert Darwin, era medicul cel mai de seamă din Shrewsbury, în timp ce bunicul lui Butler, dr. Butler, era director al școlii din Shrewsbury. Charles Darwin și tatăl lui Butler, Canon Butler, au fost colegi de școală la Shrewsbury, sub direcția d-rului Butler, și după aceea studenți la Cambridge în același timp. Ei și-au petrecut împreună vara anului 1828 la Barmouth, într-un cerc de lectură, și Canon Butler spunea despre Charles Darwin, „El mi-a inoculat gustul pentru botanică, pe care l-am păstrat toată viața“ (*Life and Letters of Charles Darwin*, de fiul său Francis Darwin, vol. I, p. 168).

Originea speciilor a apărut în 1859 și Butler a citit cartea pe cînd se afla în Noua Zeelandă. „Am ajuns unul dintre numeroșii admiratori entuziasmați ai d-lui Darwin, și am scris un dialog filozofic (forma cea mai ofensivă afară de poezie și de cărți de călătorii în presupuse țări necunoscute, pe care chiar literatura și-o poate asuma) despre *Originea speciilor*. Această lucrare literară a apărut în *The Press*, Canterbury, în 1861 sau 1862, dar am pierdut de mult unicul exemplar pe care l-am avut (*Unconscious Memory*, capitolul I, p. 17)¹. În 1872, cînd Butler a publicat *Erewhon*, care e unica sa carte de călătorii într-o presupusă țară necunoscută, i-a scris lui Charles Darwin pentru a-i explica ce înțelegea el prin „The Book of the Machines“²: „Regret sincer că unii critici au

¹ [Retipărită în *A First Year in Canterbury Settlement* (Primul an în Canterbury. N. trad.), lucrare scrisă de R. A. Streatfield, 1923, p. 155]. N. B.

² Cartea mașinilor. N. trad.

putut crede că mi-am bătut joc de teoria dvs., lucru pe care nu m-am gândit să-l fac niciodată și m-aș cutremura dacă l-aș fi făcut“.

Curînd după aceea, l-a vizitat de două ori pe d-l Darwin la Down, făcînd cunoștință în felul acesta cu toată familia. D-l Francis Darwin și Butler s-au întîlnit foarte des începînd de la această dată și pînă în 1877—1878, cînd Butler a publicat *Life and Habit*. În timp ce scria această carte, d-l Francis Darwin l-a vizitat și i-a vorbit despre teoria lui Hering, care reducea toată viața la memorie. „El a venit la 26 septembrie 1877“, (*Unconscious Memory*, capitolul II). În *Life and Habit* (decembrie 1877), a început să se întrevadă faptul că Butler era nemulțumit de multe probleme din operele lui Charles Darwin, dar ruptura între el și familia lui Darwin nu se produsese încă.

În februarie 1879, o revistă științifică germană, *Kosmos*, a publicat un articol semnat de dr. Krause despre viața și opera d-rului Erasmus Darwin.

În mai 1879, Butler, care nu auzise pînă atunci de acest articol, a publicat *Evolution Old and New, or the Theories of Buffon, Dr. Erasmus Darwin and Lamarck as compared with that of Mr. Charles Darwin*¹. Unul din obiectivele acestei cărți era să arate că ideea descendenței, cu modificări, nu a pornit de la Charles Darwin, iar alt obiectiv urmărea să restaureze părerea despre univers, deoarece Butler credea că scrierile lui Charles Darwin cu privire la evoluție aveau tendința să dea o importanță prea mare întîmplării în dauna scopului.

D-l Darwin i-a trimis d-rului Krause un exemplar din cartea lui Butler. Dr. Krause tocmai își revizua articolul asupra lui Erasmus Darwin pentru a-l traduce în limba engleză, dar el spera că „nu va cheltui prea mult praf de pușcă și prea multe gloanțe cu d-l Butler, deoarece nu merită. Opera lui e efemeră“.

Dr. Krause a continuat să-și revizuiască articolul, și în noiembrie 1879 d-l Murray a publicat *Erasmus Darwin, de Ernst Krause, translated from the German by W. S. Dallas, with a preliminary notice by Charles Darwin*². Din prefață se vede că toată contribuția d-rului Krause la această carte

¹ Vezi nota 1 de la p. 182 a acestei lucrări. N. trad.

² Erasmus Darwin, de Ernst Krause, tradus din germană de W. S. Dallas, cu o notă preliminară de Charles Darwin. N. trad.

constă în schița sa despre Erasmus Darwin, care apăruse în *Kosmos*, și din care le îngăduise, lui Charles Darwin și fratelui său Erasmus, să aibă o traducere. Asupra acestei traduceri există următoarea notă infrapaginală :

Traducerea a făcut-o d-l Dallas, iar reputația sa științifică, ca și cunoașterea limbii germane, sînt o garanție în ce privește exactitatea lucrării.

Prefața arată că Charles Darwin, avînd documente personale pentru a completa cunoașterea caracterului lui Erasmus Darwin, scrisese o notă preliminară. Se dau amănunte, se menționează două cărți (*Life of Dr. Darwin*¹, de Miss Seward și *Lecture on Erasmus Darwin*², de dr. Dawson), iar la sfîrșitul prefetei se găsește o a doua notă infrapaginală :

După publicarea articolului d-rului Krause a apărut lucrarea d-rului Butler, și anume *Evolution Old and New*, în 1879, care cuprinde o istorie a vieții d-rului Darwin, istorie compilată din cele două cărți mai sus menționate, ca și părerile sale asupra evoluției.

Butler a citit *Erasmus Darwin* în englezește, și neștiind nimic despre revizuire a rămas încurcat. Atunci a scris în Germania să i se trimită revista *Kosmos* din februarie 1879, și a rămas și mai încurcat. La 2 ianuarie 1880, i-a scris d-lui Darwin cerîndu-i o explicație — „o explicație pe care“ după cum spune el în capitolul IV din *Unconscious Memory*, „aș fi interpretat-o bucuros ca să accept foarte multe puncte din ea“ — și l-l Darwin i-a răspuns în ziua următoare. Iată cele două scrisori :

Samuel Butler către Charles Darwin

2 ianuarie, 1880

Stimate Domn,

Vă rog să fiți atît de bun și să-mi dați unele informații asupra numărului din *Kosmos* în care a fost publicat textul articolului d-rului Krause despre Erasmus Darwin, text tradus de d-l W. S. Dallas.

¹ Viața D-rului Darwin. N. trad.

² Conferința despre Erasmus Darwin. N. trad.

Am în fața mea ultimul număr al revistei *Kosmos* din februarie și, după cum reiese din prefața dvs., acesta ar fi numărul din care a tradus d-l Dallas. Însă în traducerea d-sale sînt pasaje lungi și importante care nu se găsesc în numărul din februarie al revistei, în timp ce multe alte pasaje din lucrarea originală sînt omise.

Printre pasajele nou introduse sînt și ultimele șase pagini ale articolului în engleză, care par a condamna cu anticipație atitudinea mea față de Erasmus Darwin din cartea *Evolution Old and New*, atitudine pe care cred că n-a luat-o nimeni înaintea mea.

În încheiere, și poate că aceasta e fraza de cea mai mare importanță a traducerii pe care ați pus-o la dispoziția publicului, găsim următoarele :

„Sistemul lui Erasmus Darwin era prin el însuși un prim pas extrem de însemnat pe drumul cunoașterii, drum deschis pentru noi de nepotul său, și a încerca să-l revizuiești astăzi, așa cum s-a încercat în chip serios în momentul de față, dovedește o slăbiciune de gândire și un anacronism intelectual pe care nimeni n-ar avea de ce să le invidieze“.

Revista *Kosmos* care mi-a fost trimisă din Germania nu conține un pasaj de felul acesta.

După cum ați arătat în prefața dvs. că lucrarea mea, *Evolution Old and New*, a apărut după articolul d-lui Krause, și deoarece nu se dă nici o indicație că articolul ar fi fost modificat și completat după prima lui apariție, în timp ce exactitatea traducerii, ca și cum ar fi vorba de cea din numărul de pe februarie al revistei *Kosmos*, e garantată, așa cum spuneți în mod special, de „reputația științifică și de cunoașterea limbii germane“ ale d-lui Dallas, firește că cititorii dvs. vor presupune că tot ce au citit în traducere apăruse încă din februarie trecut, prin urmare înainte de publicarea cărții mele *Evolution Old and New*, deci independent de ea și, obligator, fără nici o referire la ea.

Nu mă îndoiesc că, în realitate, așa s-au și petrecut lucrurile, dar n-am reușit să obțin revista care conține pasajul de mai sus și încă multe alte pasaje care au apărut în traducere.

Sînt direct interesat în această chestiune, prin urmare îmi iau îngăduința de a vă cere o explicație, pe care nu mă îndoiesc că mi-o veți da cu plăcere. Al dvs. cu stimă, S. Butler.

Charles Darwin către Samuel Butler

3 ianuarie, 1880

Stimate Domn,

Curînd după apariția articolului său în *Kosmos*, dr. Krause mi-a spus că intenționa să-l modifice considerabil și să-l publice separat. În felul acesta, i-a trimis d-lui Dallas, spre a-l traduce, manuscrisul pe care-și făcuse toate modificările. Aceasta e o practică atît de obișnuită, încît nu mi-a trecut niciodată prin minte să menționez că articolul fusese modificat. Acum însă, regret mult că n-am făcut acest lucru.

Lucrarea originală va apărea curînd în limba germană, și sper că va fi o carte mult mai voluminoasă decît cea apărută în limba engleză, deoarece, cu consimțămîntul d-rului Krause, multe pasaje lungi din cartea lui Miss Seward au fost omise (ca și multe alte subiecte) fiind socotite inutile, după părerea mea, pentru cititorul englez. Cred că părțile omise vor apărea în ediția germană ca note. Dacă se va tipări o nouă ediție a cărții mele, *Life of Erasmus Darwin*, în limba engleză, voi menționa că originalul, așa cum a apărut în *Kosmos*, a fost modificat de dr. Krause înainte de a fi tradus. Mai pot adăuga că obținusem consimțămîntul d-rului Krause pentru traducere și pusesem totul la cale cu d-l Dallas înainte de a fi fost anunțată cartea dvs. Îmi amintesc acest lucru, deoarece d-l Dallas mi-a scris ulterior și mi-a atras atenția asupra anunțului. Rămîn al dvs. devotat, C. Darwin.

Butler n-a fost mulțumit cu acest răspuns și, la 31 ianuarie 1880, a publicat o scrisoare în revista *Athenaeum*. Scrisoarea sa rezumă tocmai cîteva din faptele pe care le-am arătat mai înainte. Dar pentru că tonul scrisorii e schimbat, o reproduc în întregime, cerîndu-mi scuze că o repet. Las la o parte, însă, postscriptumul, care comentează recenziile cărților *Erasmus Darwin* și *Evolution Old and New*, și care nu aduce nici o contribuție esențială la ceea ce ne privește pe noi.

S. Butler către editorul de la Athenaeum

EVOLUTION OLD AND NEW

Vă rog să-mi permiteți a vă expune următoarele :

La 22 februarie 1879 a fost anunțată cartea mea, *Evolution Old and New*. La 3 mai 1879 a apărut. Cartea cuprindea o comparație între teoria evoluției, așa cum fusese expusă de dr. Erasmus Darwin, și teoria nepotului său, d-l Charles Darwin, preferînd-o, incontestabil pe a primului autor. Cartea mai cuprindea, de asemenea, și alte subiecte pe care nu puteam să le omit, dar care mă tem că au jignit într-o oarecare măsură pe d-l Darwin și pe prietenii săi.

În noiembrie 1879 a apărut cartea d-lui Charles Darwin, *Life of Erasmus Darwin*. Doresc să vă atrag atenția asupra liniei pe care a urmat-o d-l Darwin în legătură cu această carte. În prefață d-l Darwin afirmă că prezintă publicului englez o traducere a unui articol scris de dr. Krause, articol apărut în „numărul din februarie al unei binecunoscute reviste științifice germane. „*Kosmos*“, cu prilejul intrării ei în al doilea an de existență. D-l Darwin adaugă într-o notă că „reputația științifică a traducătorului, ca și cunoașterea limbii germane, sînt o garanție pentru exactitatea traducerii“. Aceasta echivalează, după părerea mea, cu o garanție a exactității dată de însuși d-l Darwin.

În a doua notă, pe pagina următoare, Charles Darwin afirmă că lucrarea mea, *Evolution Old and New*, „a apărut după publicarea articolului d-lui Krause“. În felul acesta. Charles Darwin exclude cu totul posibilitatea ca cititorii d-sale să presupună că vreun pasaj pe care l-ar întîlni ar fi putut să fie scris în lumina cărții mele, sau să se refere la ea.

Citind traducerea engleză, am găsit acolo o remarcă ce părea a fi fost luată din *Evolution Old and New*, și alta care, incontestabil era luată din aceeași carte. Am găsit de asemenea mai multe paragrafe, în special ultimul și poate cel mai proeminent din carte, care dădea impresia că fusese scris anume spre a fi reținut de cititori, — și e greu să creadă cineva că acest paragraf n-a fost scris de mine. Totuși n-am găsit nici o confirmare în legătură cu ceea ce părea luat din *Evolution Old and New*, și nici o informație specială cu privire la acest lucru.

Judecînd după însăși traducerea în limba engleză, ar fi cu neputință să crezi că autorul a scris-o fără să aibă sub

ochi lucrarea mea. Judecînd după prefață, ai crede că d-l Darwin era dator să spună limpede cititorilor săi că le oferea un articol, cînd știa foarte bine că le oferea alt articol, și anume unul cu totul diferit.

De aceea, am cerut numărul din februarie al revistei *Kosmos* și am comparat originalul cu ceea ce se dădea a înțelege că ar fi traducerea lui. Am găsit multe pasaje din textul german omise, și multe din articolul tradus în limba engleză lipsă în textul german. Mi-am dat seama că printre acestea din urmă erau pasaje luate din cartea mea, și unele cu totul împotriva mea.

Articolul d-rului Krause începe la p. 131 a cărții d-lui Darwin. La p. 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139 sînt subiecte noi, în timp ce de la p. 147—152 inclusiv, și ultimele șase pagini în întregime, nu se găsesc în presupusul text original.

I-am scris atunci d-lui Darwin, i-am expus faptele așa cum mi s-au părut mie că sînt și i-am cerut o explicație. Mi-a răspuns că articolul d-rului Krause fusese modificat după publicarea în revistă, și că traducătorului i se trimisese acest articol modificat. „Aceasta e o practică atît de obișnuită“, îmi scrie d-l Darwin, cu aceeași „simplicitate fericită“ cu care *Pall Mall Gazette* (12 decembrie 1879) îi declară „maestru“, „încît nu mi-a trecut niciodată prin minte să menționez că articolul fusese modificat. Acum însă regret mult că n-am făcut-o“. Mai departe, d-l Darwin scrie că dacă se va tipări o nouă ediție a cărții sale *Life of dr. Darwin* în limba engleză, de data aceasta va menționa că originalul, așa cum a apărut în *Kosmos*, a fost modificat de dr. Krause înainte de a fi tradus. Însă nici nu tăgăduiește și nici nu afirmă că modificarea articolului a fost făcută în lumina sau în vederea cărții mele.

Este, fără îndoială, o practică obișnuită pentru autori să-și revizuiască lucrările, dar nu e tocmai obișnuit ca atunci cînd o acuzație ascunsă a unui adversar a fost intercalată într-o ediție revizuită, revizie care s-a făcut în secret, să declare, de cite ori are ocazia să facă o precizare, că acuzația fusese scrisă înainte de apariția cărții care putea da impresia că a provocat-o, și în felul acesta să-i lase pe cititori să creadă că e vorba de o părere personală.

Citind această scrisoare în *Athenaeum*, Charles Darwin căutat în hîrtille sale și și-a dat seama că, atunci cînd îi scrisese lui Butler la 3 ianuarie, uitase ceva. Intenția sa a fost să scrie la *Athenaeum* și să explice ce se întîmplase, dar această intenție n-a tradus-o în fapt. A pregătit două scrisori, ale căror ciorne se află printre hîrtille pe care mi le-a trimis J. F. Darwin¹.

Scrisoarea nr. 1, pe care Charles Darwin avusese intenția să o trimită.

Charles Darwin către editorul revistei Athenaeum

Down, Beckenham, Kent, 24 ianuarie 1880

Domnule, În scrisoarea publicată în ultimul număr al revistei dvs., d-l Butler pare a mă socoti vinovat de o dublitate intenționată pentru că nu am arătat în prefață, cu privire la nota mea despre viața lui Erasmus Darwin, că dr. Krause modificase considerabil articolul din *Kosmos* înainte de a-l trimite d-lui Dallas spre a fi tradus. În scrisoarea mea către d-l Butler, i-am spus că e o practică atît de obișnuită pentru un autor să-și modifice un articol înainte de a-l publica din nou, încît nu mi-a trecut niciodată prin minte să menționez că lucrul acesta se făcuse și în cazul de față. După aceea, amintindu-mi vag, că scrisesem ceva în această chestie, am căutat prima corectură primită de la domnii Clowes și am găsit acolo următorul pasaj, pe care-l transcriu aici cuvînt cu cuvînt :

Către autor : Fiți bun și puneți între ghilimele întreg acest extras :

„Dr. Krause s-a străduit și a adăugat mult la articolul apărut în *Kosmos*; și nota mea preliminară, pe care o scrisesem înainte de a fi văzut adăugirile, cuprinde din nefericire o repetare a celor spuse de dr. Krause. De fapt, în volumul de față sînt două biografii distincte, și n-am nici o îndoială că, dintre ele, cea mai bună e a d-rului Krause. L-am lăsat să scrie, aproape în întregime, despre ceea ce a dat științei dr. Darwin, mai ales în ce privește evoluția“.

¹ Vezi scrisoarea A. p. 215, Charles Darwin către fiica sa Hetta Litchfield.

Corectura a fost trimisă d-rului Krause împreună cu o scrisoare în care-i spuneam că, după ce m-am gândit bine, mi se părea absurd să public în același volum, două relatări asupra vieții aceluiași om, și că, deoarece Nota mea era extrasă mai ales din documente încă nepublicate, mi se părea că ar fi mult mai bine să apară în Anglia numai darea de seamă scrisă de mine cu privire la viața dr. Darwin, împreună cu relatarea operelor lui științifice, dar că, fără îndoială, în ediția germană d-sa putea să publice extrase din Miss Seward etc. Dr. Krause, cu generozitatea și amabilitatea ce i-au caracterizat întreaga atitudine față de mine, s-a arătat imediat de aceeași părere, dar a adăugat că, după părerea sa, ar fi mai bine ca textul ediției germane să corespundă cu al celei engleze, adăugînd totodată extrasele și celelalte într-un supliment sau într-o notă infrapaginadă. Apoi mi-a cerut, în mod special, să elimin pasajul menționat mai sus, ceea ce am acceptat; dar făcînd acest lucru nu mi-a trecut prin minte să adaug, așa cum s-ar fi convenit, că părțile care au rămas din articolul d-rului Krause fuseseră mult modificate. Mi se pare că oricine ar face o comparație între articolul din *Kosmos* și traducere, și ar găsi multe pasaje omise la începutul lui și multe adăugate spre sfîrșit, ar deduce că autorul l-a extins și l-a ameliorat, fără să-l bănuiască măcar de vreun plan ascuns de duplicitate. În încheiere, pot afirma, așa cum am făcut și în scrisoarea către d-l Butler, că am obținut învoirea d-rului Krause ca o traducere a articolului său să apară în Anglia, și d-l Dallas a acceptat să-l traducă, înainte de a fi auzit ceva despre apariția apropiată a ultimei cărți a d-lui Butler.

Dacă d-lui Butler i se pare că m-a ofensat cumva cu cartea sa, greșește, deoarece n-am citit din ea decît partea privitoare la viața lui Erasmus Darwin, și nici nu m-am uitat măcar la aceea în care vorbește despre evoluție, pentru că într-o lucrare anterioară găsisem că vederile sale nu se armonizau de loc cu ceea ce știam eu. Mi s-a spus, într-adevăr, că această parte a cărții conținea sarcasme amare la adresa mea, lucrul acesta cu atît mai mult m-a determinat să n-o citesc.

Deoarece d-l Butler în chip evident nu crede afirmația mea sinceră că omiterea oricărei informații private la faptul că dr. Krause își modificase articolul înainte de a-l fi trimis traducătorului fusese neintenționată sau în-

timplătoare, cred că veți găsi îndreptățit refuzul meu de a mai răspunde vreunui viitor atac pe care d-l Butler ar putea să-l îndrepte împotriva mea. Al dumneavoastră supus servitor.

CHARLES DARWIN

Pasajul : „Dacă d-lui Butler i se pare... să n-o citesc“. e deosebit de important, deoarece s-au ridicat obiecții împotriva lui, și există o notă care dovedește că întreaga scrisoare a fost dezaprobată de toți membrii familiei Darwin. Nu-mi pot explica de ce această scrisoare, pe care Darwin intenționa s-o trimită, poartă data de 24 ianuarie 1880¹. Fără îndoială că scrisoarea lui Butler n-a apărut în revistă pînă la 31 ianuarie. Poate să fi fost gata de tipar și inserată în numărul anterior al revistei *Athenaeum* (24 ianuarie) și Darwin s-o fi văzut în corectură, dar lucrul acesta e puțin probabil. Pînă la urmă, nimic nu lămurește situația². Scrisoarea precedentă fiind „dezaprobată de toți“, Darwin a pregătit ciorna unei a doua scrisori :

Scrisoarea nr. 2, pe care Charles Darwin avusese intenția s-o trimită.

Charles Darwin către editorul revistei Athenaeum

Down, Beckenham. Kent, 1 februarie 1880

EVOLUTION OLD AND NEW

Domnule, Cu privire la scrisoarea d-lui Butler, care a apărut în coloanele revistei dvs. săptămîna trecută sub titlul de mai sus, țin să afirm că omiterea oricărei mențiuni privitoare la modificările făcute de dr. Krause articolului său înainte de a fi reeditat, nu are absolut nici o legătură cu d-l Butler. În primele corecturi primite de la doamna Clowes.

¹ [Scrisoarea explicativă către d-na Litchfield e datată în original, distinct, 1 februarie. Data pe ciorna scrisorii nr. 1 de la Biblioteca Universității din Cambridge, pare a fi fost adăugată mai târziu. posibil că, uitîndu-se în calendar după ce scisese scrisoarea, Darwin i fi greșit exact cu o săptămîină. N. B.]

² [Aci urmează Scrisorile B, C și D de la R. B. Litchfield și enrietta Litchfield. Vezi p. 216, 217 și 220]. N. B.

găsese următoarele: „Dr. Krause a adăugat mult la articolul publicat în *Kosmos*“. Aceste cuvinte au fost omise întimplător, și când i-am scris personal d-lui Butler, uitasem că fuseseră scrise vreodată. (Aș fi putut explica limpede cum s-a întâmplat totul, dar nu cred că această explicație merita să fie dată)¹. După cum am mai spus, regret mult această omisiune. E doar o iluzie a d-lui Butler să-și închipuie că ar fi putut avea vreo importanță pentru mine faptul că publicul știa sau nu știa că articolul d-rului Krause fusese completat sau modificat înainte de a fi fost tradus. Adăugirile s-au făcut cu totul independent de orice sugestie sau dorință din partea mea.

(Deoarece e sigur că d-l Butler nu crede în afirmația mea sinceră că omisiunea de mai sus a fost făcută fără intenție, mă văd silit să refuz de a mai sta de vorbă cu el²).

Al dumneavoastră supus servitor,

CHARLES DARWIN

Nici această scrisoare nu a obținut încuviințarea întregii familii a lui Darwin, și atunci s-a hotărât să i-o supună profesorului Huxley, să-și spună și dînsul părerea³.

Charles Darwin către T. H. Huxley

Down, Beckenham, Kent, 2 februarie 1830

Iubite Huxley, Vin să vă cer o mare favoare. D-l Butler m-a atacat cumplit, acuzîndu-mă, de fapt, de minciună, duplicitate și dumnezeu mai știe de ce pentru că am omis, fără nici o intenție, să menționez că dr. Krause și-a dezvoltat articolul publicat în *Kosmos* înainte de a-l trimite spre a fi tradus. Am scris pentru *Athenaeum* scrisoarea pe care v-o alăturiez [Scrisoarea nr. 2, pe care Charles Darwin avusese intenția s-o trimită], dar Litchfield [ginecele d-lui Darwin] s-a opus cu tărie s-o expediez, și adaug în plic și scrisoarea lui, dacă veți găsi timp s-o citiți. Dintre ceilalți membri ai

¹ Pusă între paranteze în original de Charles Darwin. N. B.

² Pus între paranteze în original de Charles Darwin. N. B.

³ [Vezi scrisorile E, F, G, H, p. 221, 222, 223, de la R. B. Litchfield și C. Darwin]. N. B.

famăliei mele, unii sînt de părere să răspund alții nu. Eu aș dori mai curînd să arăt că avusesem intenția să declar că dr. Krause își dezvoltase articolul. Pe de altă parte, un om inteligent și lipsit de scrupule ca d-l Butler ar ști să întoarcă împotriva mea orice i-aș spune, și cu cît s-ar prelungi polemica noastră, cu atît ar fi mai degradantă pentru mine. În cazul cînd scrisoarea mea se tipărește, soții Litchfield îmi cer să las la o parte cele două fraze puse acum între paranteze cu creionul, dar eu nu văd nici o rațiune care să justifice această omitere.

V-aș ruga să fiți bun și să citiți cu atenție atît atacul împotriva mea cît și răspunsul meu, deoarece am o nemărginită încredere în judecarea dvs., oricare ar fi sfatul pe care ar trebui să-l urmez: să nu răspund de loc, să trimit scrisoarea așa cum este, sau să las la o parte frazele dintre paranteze.

Al dvs. devotat,

CHARLES DARWIN

P.S. După ce am scris cele de mai sus, am mai primit încă o scrisoare de la Litchfield, cu o splendidă misivă imaginară ca din partea lui Butler, în care îmi arată cum ar parodia el, poate, răspunsul meu. Îmi mai spune că s-a dus cu revista *Athenaeum* la d-l P(olloek) și l-a întrebat, fără să-i dea a înțelege părerea lui, dacă ar trebui sau nu să se răspundă la atacul lui Butler, și P. i-a spus „Nu“. Eu însă aștept cu neliniște răspunsul dvs., deoarece *acest răspuns mă va hotărî*.

Cele două fraze dintre paranteze, marcate cu creionul, sînt: „Aș fi putut explica.... merita să fie dată“ și „Deoarece e limpede că d-l Butler ... cu el“. Profesorul Huxley a fost de părere să nu trimită scrisoarea. El a socotit că o notă, într-o viitoare ediție a cărții *Erasmus Darwin*, va limpezi totul. Așa că scrisoarea nr. 2 a fost respinsă¹.

Din documentele pe care mi le-a trimis d-l F. Darwin, reiese că alțceva îl obseda pe Charles Darwin și pe sfătuitoarii săi, afară de părerea profesorului Huxley, și anume faptul că scrisoarea lui Butler către *Athenaeum*, scrisoare în privința căreia cititorul avea destul material ca să-și facă o părere proprie, „era atît de nepoliticoasă încît nici nu merita un răspuns“.

¹ Vezi răspunsul lui Huxley, scrisoarea I, p. 224. N. B.

Charles Darwin către T. H. Huxley

Down, Beckenham, Kent 4 febr. 1880

Iubite Huxley, Doamne, ce ușurare a fost pentru mine scrisoarea dvs.! Mă simt ca un condamnat la spânzurătoare care tocmai a obținut o amânare. Nu vedeam în viitor un sfârșit al necazului meu, și mă temeam că era o datorie de onoare să răspund. Dacă erați aci, v-aș fi explicat exact cum s-a făcut omiterea... Într-adevăr, dvs. mi-ați arătat o permanentă bunăvoință.

Al dvs. devotat, Ch. Darwin.

Afacerea aceasta m-a plictisit și m-a chinuit într-un chip stupid. Dar cred că n-ar fi plăcut pentru nimeni să i se spună, în mod public, mincinos. Butler are aerul să insinueze că aș fi intercalat fraze întregi în manuscrisul lui Krause, în realitate însă greu ar fi putut să creadă așa ceva. Până mai ieri îmi arăta o mare prietenie, îmi spunea că tot ce știa cu privire la evoluție din cărțile mele învățase, așa că nu înțeleg ce l-a făcut să fie atât de pornit împotriva mea. Dvs. mi-ați dovedit multă bunăvoință¹.

D-l Francis Darwin și alți câțiva dintre frații săi nu erau de părerea lui Huxley, ci credeau că tatăl lor ar fi trebuit să-i scrie lui [Butler]. Bineînțeles că astăzi e inutil să mai vorbim despre aceste lucruri, totuși aș fi dorit ca Darwin să urmeze sfatul fiului său și să nu țină seamă de al lui Huxley. Butler n-ar fi trebuit să exagereze nimic și să accepte afirmația lui Darwin cum că scrisese acele cuvinte, dar că ele fuseseră lăsate la o parte fără nici o intenție. El n-ar fi trebuit și n-ar fi putut să întoarcă această afirmație împotriva lui Darwin, cu toate că ar fi avut ceva de spus în legătură cu faptul că el nu credea afirmația acestuia că „omiterea oricărei informații privitoare la dr. Krause, cum că-și modificase articolul înainte de a-l trimite la tradus fusese neintenționată sau întâmplătoare“, deoarece nu găsisse o asemenea „afirmație intenționată“ în scrisoarea lui Darwin din 3 ianuarie 1880, care-i fusese adresată. Ceea ce găsisse el în această scrisoare era afirmația că a modifica un articol pentru a-l publica din nou e o practică atât de obișnuită, încât lui Dar-

¹ Aliniatul formează un post-scriptum la scrisoare. N. trad.

win nu-i trecuse niciodată prin minte să menționeze acest lucru. Această afirmație Butler a interpretat-o doar că să dea a înțelege că Darwin făcuse totul în chip intenționat. Butler ar fi trebuit să știe mai mult decât i s-a spus în scrisoarea din 3 ianuarie 1880, înainte de a-și da seama în ce măsură cuvintele „fără intenție“ și „întâmplător“ puteau fi aplicate corect la ceea ce se petrecuse. Acum putem să înțelegem că greșeala a stat în faptul că Darwin n-a menționat că a scos din prefață mai mult decât a vrut. Atâta timp cât se găseau acolo cuvintele care stabileau că dr. Krause își modificase articolul între februarie și noiembrie, totul era în regulă. Prima notă infrapaginală garanta exactitatea traducerii *articolului modificat*, iar o doua explica felul cum fusese cu puțință ca dr. Krause să facă modificări având în față cartea lui Butler. Dar când aceste cuvinte au fost înlăturate, rezultatul a fost neprevăzut și sensul celor două note infrapaginale s-a schimbat. Prima notă, cu privire la d-l Dallas, se referea acum la *articolul nemodificat* și, practic, reieșea că articolul fusese tradus așa cum apăruse la început în *Kosmos*. Iar nota a doua, în care se spunea că *Evolution Old and New* apăruse după *Kosmos*, confirma această părere arătând, cu deosebire, că nu era cu puțință să se găsească vreo influență din *Evolution Old and New* în articolul tradus.

În 1880 Butler a publicat *Unconscious Memory*, în care a relatat din nou, și cu nenumărate amănunte această întâmplare. Cititorul s-ar putea întreba : De ce a făcut asta ? Ce importanță avea asta pentru el ? Cu ce fusese păgubit prin ceea ce se petrecuse ? Și se poate admite că, dacă ar fi făcut o cerere în scris cerînd despăgubiri, și Darwin ar fi fost obligat de justiție să-i plătească un șiling, nici un juriu nu l-ar fi satisfăcut mai mult. Dar Butler nu se gîndea la șilingi sau la lire. În capitolul IV din *Unconscious Memory*, el arată că prejudiciul personal pe care el însuși îl recunoscuse, consta în ceea ce arătase Darwin, că dacă se găsea ceva de dezaprobat din *Evolution Old and New* în articolul tradus al d-rului Krause, „aceasta era o coincidență neintenționată și ar dovedi cât de puțin vrednic de considerație ar trebui să fiu, dacă părerile mele pot fi respinse dinainte de cineva care nu putea avea nici un fel de influență asupra lor“. Mai departe, în același capitol, Butler scrie cele ce urmează :

„În mare măsură, observația cea mai de seamă privitoare la *Evolution Old and New* a fost făcută de însuși d-l Darwin.

deoarece cu greu aş putea greşi crezînd că articolul d-rului Krause i s-ar fi putut permite să rămînă nemodificat în paginile binecunoscutei reviste ştiinţifice germane *Kosmos*, dacă nu s-ar fi întîmplat ceva care l-a făcut pe d-l Darwin să simtă că rezerva cu privire la hunicul său trebuia să înceteze, în sfîrşit...

Această scrisoare a d-lui Darwin (din 3 ianuarie 1880) nu era din acelea pe care aş fi putut să le accept. Dacă d-l Darwin ar fi declarat că, dintr-o lipsă de atenţie pe care nu putea să şi-o ierte sau s-o explice, s-a făcut vinovat de o greşală pe care ar fi dorit s-o îndrepte neîntîrziat în măsura în care îi stătea în putere trimiţînd cîte o scrisoare la *Times* sau la *Athenaeum* şi tipăriînd o erată pe foi separate, pe care le-ar fi introdus în toate exemplarele nevîndute din *Life of Erasmus Darwin*, eu n-aş mai fi avut nimic de spus în această chestiune. Dar atunci cînd d-l Darwin susţine că e o practică obişnuită să te foloseşti de prilejul pe care ţi-l oferă revizia unei lucrări ca să intercalezi în cuprinsul ei un atac perfid împotriva unui adversar, şi totodată să datezi greşit pasajul intercalat afirmînd cu tot dinadinsul că acesta a apărut cu cîteva luni mai devreme decît apăruse în realitate şi înaintea lucrării pe care o ataci, atunci cînd d-l Darwin susţine că ceea ce s-a făcut era „o practică atît de obişnuită încît niciodată nu i-a trecut prin minte“ — lui — autor a douăzeci de volume — să facă ceea ce toţi scriitorii ştiu că e absolut necesar, am găsit de cuvîntă că s-a mers mult mai departe decît e permis într-un conflict onorabil şi că, în interesul moralei literare şi ştiinţifice mai mult chiar decît în interesul meu personal, e timpul să apelez la opinia publică“.

Dezvoltînd acest subiect, Butler foloseşte cearta sa personală ca pe un prilej de a vorbi despre comportarea lui Charles Darwin faţă de Buffon, Erasmus Darwin, Lamarck şi autorul lucrării *The Vestiges of Creation*¹, ca să arate că indignarea sa a izbucnit în numele acestor scriitori „a tuturor celorla de care s-a ocupat, luînd faţă de ei aceeaşi atitudine e care a luat-o acum faţă de mine“. Şi e necesar să menţionez acest lucru, ca să nu se creadă că Butler se plîngea numai pentru el, în chip egoist. Dar a spune mai mult, ar în-

¹ Urmele creaţiei. N. trad.

semna a ridica o problemă care e discutată pe larg din punctul de vedere al lui Butler în *Evolution Old and New*, și a neglija cearta personală, singura care ne interesează acum.

Cînd a apărut *Unconscious Memory* s-a pus problema ce ar fi de făcut față de acuuzările repetate ale lui Butler. Și iarăși s-a iscat o neînțelegere între membrii familiei Darwin. D-l Francis Darwin și cîțiva din frații săi ar fi dorit „să se introducă o filă separată în exemplarele nevîndute ale cărții *Life of Erasmus Darwin*, arătînd greșeala de la p. 1, rîndul al 10-lea de sus, și anume că articolul lui Krause din *Kosmos* fusese modificat și dezvoltat înainte de a i se trimite d-lui Dallas spre a fi tradus“. Ceilalți membri ai familiei nu erau de aceeași părere, și atunci cartea *Unconscious Memory* i-a fost trimisă d-lui Leslie Stephen (mai tirziu Sir), ca să-și dea părerea. D-sa a răspuns că e de părere să nu se facă nimic, și sfatul acesta a fost adoptat¹.

La 19 aprilie 1882, Charles Darwin moare. În acest timp, Butler tipărea o nouă ediție a cărții *Evolution Old and New*, cu un apendice cuprinzînd două capitole, dintre care primul se ocupa de revizuirea primei ediții și conținea această frază :

Felul în care d-l Charles Darwin a apreciat *Evolution Old and New* a fost lămurit pe deplin în cartea mea *Unconscious Memory*, în revista *Athenaeum* din 31 ianuarie 1880, în *St. Jame's Gazette* din 8 decembrie 1880 și în *Nature* din 3 februarie 1881, așa încît nu mai e nevoie să revin aici, cu atît mai mult cu cît d-l Darwin, prin tăcerea sa, a recunoscut că nu e cazul să se apere.

Aceasta este prefața la ediția a doua a cărții *Evolution Old and New*, datată 21 aprilie 1882 :

După ce șpaltul apendicelui acestei cărți, cu ultima corectură, fusese expedit, și cînd era prea tirziu ca să mai modifice primul din cele două capitole care-l alcătuiesc, aflu, cu cel mai profund regret, vestea morții d-lui Charles Darwin.

Fîindu-mi încă posibil să vorbesc despre acest eveniment într-o prefață, mă grăbesc să spun cît de mult mă

¹ Scrisorile J. și K. p. 225, 226, din partea lui H. Litchfield către Leslie Stephen și răspunsul acestuia.

doare faptul de a părea că-mi reînnuiesc atacul împotriva d-lui Darwin în împrejurările de față.

Am stăruit, în toate cele trei cărți ale mele în care mă ocup cu evoluția, asupra serviciului imens pe care d-l Darwin l-a adus, în chip covârșitor acestei teorii. În lucrarea mea *Life and Habit* spuneam : „Dacă în cele din urmă s-ar pune întrebarea : cine a învățat lumea să creadă în evoluție ? — răspunsul ar trebui să fie : Charles Darwin“. Și acesta e adevărul. Ar fi greu de înțeles ce recompensă mai strălucită i s-ar putea acorda unui gânditor.

Am recunoscut totdeauna că rămân foarte îndatorat lucrărilor d-lui Darwin¹. Am ajuns cu cea mai mare greutate ca să nu zic aversiune, să fiu unul dintre adversarii săi. M-am bucurat de ospitalitatea sa și am căpătat nespus de multă experiență din fermecătoarea simplitate a felului său de a fi, ca să nu mă aflu printre cei mai înclinați să-l admire și să-l învidieze. Din nefericire, e adevărat : cred că d-l Darwin s-a purtat rău cu mine. Acest adevăr e prea cunoscut ca să mai fie tăgăduit. În același timp însă, nu pot să fiu orb și să nu recunosc că nici un om nu poate fi propriul său judecător și că, pînă la urmă, poate că d-l Darwin a avut dreptate și eu am greșit.

În momentul de față, dați-mi voie să imprim în mintea mea, atît cît e cu putință, această ultimă alternativă, și să stăruie numai asupra acelei părți a caracterului și a operei d-lui Darwin asupra căreia nu există nici o deosebire de apreciere, nici printre admiratorii, nici printre adversarii săi.

Poate că Butler ar fi trebuit să trimită un exemplar din această carte d-lui Francis Darwin. Bănuiesc că n-a făcut acest lucru pentru că se sfia să-l deranjeze cu treburile lui personale într-un asemenea moment și, fără îndoială, nădăjduia că poate i se vor aduce la cunoștință pe cale obișnuită. Dar d-l Francis Darwin n-a văzut cartea și n-a știut nimic despre această prefață decît atunci cînd i-am citit-o eu, în noiembrie 1919.

La sfîrșitul anului 1887, d-l Francis Darwin a publicat cartea *The Life and Letters of Charles Darwin*, în care se află următorul pasaj (vol. III, p. 220) :

¹ Vezi scrisorile primite de Darwin la S. Butler pe cînd era tînăr, p. 212-214. N. B.

Publicarea cărții *Life of Erasmus Darwin* a dus la un atac al d-lui Samuel Butler, echivalent cu o acuzare de fals, împotriva tatălui meu. După ce tatăl meu s-a sfătuit cu prietenii săi, s-a oprit la hotărîrea de a nu răspunde acestei acuzări, ca nefiind vrednică de luat în seamă (*Notă infrapaginală a d-lui F. Darwin*: Într-o scrisoare adresată d-lui Butler, tata își arătase regretul pentru inadvertența care-i pricinuisese o atît de adîncă jignire). Cei ce doresc să cunoască mai bine această chestiune, pot aduna informații din cartea d-rului Ernst Krause despre *Charles Darwin*, iar afirmația d-lui Butler cu privire la nemulțumirea sa o vor găsi în revista *Athenaeum* din 31 ianuarie 1880 și în *St. Jame's Gazette* din 8 decembrie 1880. Toate acestea l-au îndurerat mult pe tatăl meu, dar simpatia caldă a tuturor celor a căror părere o respecta l-a ajutat curînd să arunce acest necaz într-o binemeritată uitare.

Despre acestea, d-l Butler a scris revistei *Athenaeum* la 26 noiembrie 1887, repetîndu-și acuzarea și plîngîndu-se că Charles Darwin nu făcuse nici un pas spre a-și corecta, în mod public, acea afirmație greșită.

Cam în același timp, d-l Francis Darwin a publicat o nouă ediție a cărții *Erasmus Darwin* îndeplinind făgăduiala pe care tatăl său i-o făcuse lui Butler, adică adăugînd în prefață a treia notă infrapaginală :

Întîmplător, d-l Darwin a omis să menționeze faptul că dr. Krause revizuisese și făcuse unele modificări articolului său înainte de a fi fost tradus. Printre aceste modificări era și o aluzie la cartea d-lui Butler, *Evolution Old and New*.

Butler și-a dat seama că această notă, a treia, schimba nețelesul pe care-l dădeau celelalte două cînd erau singure în refața primei ediții și, la 17 decembrie 1887, a scris Academiei : „D-l Francis Darwin a infirmat acum prefața tatălui său“. Scriind acestea, el nu știa și nici nu avea de unde să știe, că a treia notă infrapaginală a d-lui Francis Darwin restabilise nețelesul pe care Charles Darwin intenționase să-l dea prefetei început.

Butler auzise despre unele aluzii pe care d-l Francis Darwin le făcuse, în public, la cartea sa *Life and Habit*. Iată două

din ele. La Adunarea *Asociației Britanice* de la Cardiff, în 1891, d-l F. Darwin citise o lucrare publicată [apoi] în *Annals of Botany* (VI, 1892), despre *The Artificial Production of Rhythm in Plants*¹, de Francis Darwin și Dorothea F. M. Pertz, în care se găsea următoarea frază: „Această putere repetată poate să fie acea proprietate fundamentală a substanței vii, care se întinde pe de o parte de la moștenire, iar pe de altă parte pînă la memorie (vezi cartea *Life and Habit* a d-lui Samuel Butler)“.

În 1901, la Adunarea *Asociației Britanice* din Glasgow, d-l F. Darwin a ținut o conferință despre *On the Movements of Plants*². În această conferință, publicată în revista *Nature* din 14 noiembrie 1901, se află următoarea frază: „Dacă luăm în considerație memoria, care a fost punctul de plecare al d-lui Butler (*Life and Habit*, 1878) și al profesorului Hering, vom fi obligați să credem că plantele, ca toate celelalte viețuitoare, au și ele un fel de memorie“.

Butler a murit la 18 iunie 1902³.

În 1908, d-l Francis Darwin fiind președintele *Asociației Britanice*, în discursul său inaugural de la Dublin a adus un omagiu postum lui Butler, citind din traducerea conferinței lui Hering despre *On Memory*, care se află în cartea sa *Unconscious Memory* și menționînd că Butler a ajuns în chip independent la o teorie similară cu a lui Hering (vezi recenzia lui din revista *Nature*, 3 septembrie 1908).

Faptul că Butler e mai apreciat decît era altădată, și că pînă la urmă s-a ajuns să se înțeleagă cît de mult stătea intenția la baza caracterului său, se datorește în partea acestor mențiuni publice pe care d-l F. Darwin le-a făcut la cartea *Life and Habit*.

În mai 1910, d-l Streatfield, în calitate de executor literar al lui Butler, a publicat o nouă ediție a cărții *Unconscious Memory*, cu o prefață de profesorul Marcus Hartog, rezumînd părerile lui Butler asupra biologiei și precizîndu-i poziția în lumea oamenilor de știință. Apariția acestei ediții noi a fost fericită, în primul rînd pentru discursul prezidențial al d-lui Francis Darwin, în al doilea pentru că multe file

¹ Producerea artificială a ritmului la plante. N. trad.

² Despre mișcările plantelor. N. trad.

³ Scrisoarea L, p. 229, Francis Darwin către Henrietta Litchfield. N. E.

din ediția originală a cărții fuseseră distruse cu câțiva ani mai înainte într-un incendiu, la Ballantyne, așa încât oricine ar fi dorit să cunoască discursul lui Hering n-ar fi putut căpăta traducerea lui, făcută de Butler, iar în al treilea rând ca să se vadă cum își schimbă părerile oamenii de știință cu privire la biologie și la ceea ce se cheamă „Darwinism“.

În iunie 1910 d-l Francis Darwin a intrat în legătură cu mine și mi-a trimis scrisorile, așa cum am spus mai sus. Dacă mi le-ar fi trimis mai înainte, și nu după ce noua ediție a cărții *Unconscious Memory* fusese publicată, d-l Streatfield ar fi inclus conținutul acestor pagini ca o notă, sau ca un adaos la carte, pentru că acolo era locul unde s-ar fi cuvenit să fie înregistrate. În cursul corespondenței noastre, l-am întrebat pe d-l F. Darwin dacă mi-ar îngădui să aduc la cunoștința publicului faptul că el și unii din frații săi dezaprobaseră sfatul lui Huxley și al lui Leslie Stephen. Totodată l-am întrebat dacă mai avusese și vreun alt motiv, special, de a-mi trimite mie documentele. El mi-a dat încuviințarea cerută, și a adăugat: „Nădăjduiam că impresia generală ce reiese din documentele pe care vi le-am trimis vă va face să bănuiți că Butler era cel care greșise. Dar dacă nu s-a întâmplat așa, eu nu înțeleg să mă plîng“.

Știam că Butler înțelesese greșit presupunînd că d-l Darwin se angajase să scrie cartea d-sale, *Erasmus Darwin*, din pricina, sau ca să se refere la *Evolution Old and New*. Încă din 1879—1880, cînd această afacere nu se terminase bănuiam că Butler ar putea să greșească, ceea ce i-am și spus d-lui F. Darwin. N-am putut să-i spun că bănuiala mi-a apărut ca o consecință a scrisorilor pe care mi le-a trimis, însă acum pot mărturisi că, citindu-le și gîndindu-mă din nou la ele, m-am convins că Butler era cel care greșise. Afară de asta, sînt sigur că dacă el ar fi știut ceea ce știm noi astăzi, ar fi arătat în prefața ediției a doua a cărții *Evolution Old and New* că s-ar putea ca Charles Darwin să aibă dreptate, și nu el, și ar fi avut ocazia să stabilească adevărul în această chestiune.

Cazul se prezenta atunci în felul următor: acuzația lui Butler cuprindea trei capete:

(1) Că Charles Darwin se angajase să-și scrie cartea *Erasmus Darwin* din pricina, sau ca să se refere la *Evolution Old and New*;

(2) Că prefața acestei cărți cuprindea o eroare ;

(3) Că greșise în linia pe care o urmăsea după ce i se arătase eroarea făcută.

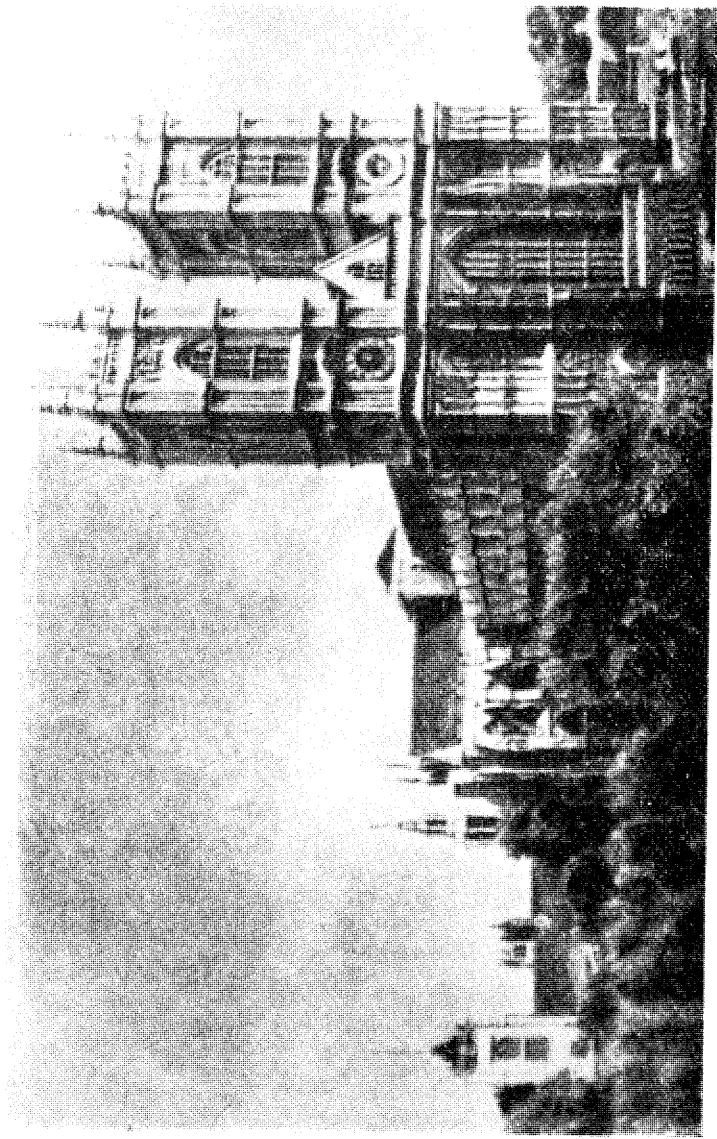
D-l F. Darwin a admis punctul 3, declarînd că d-sa deza-probă felul cum a fost tratată chestiunea. Eu am respins punctul 1, admițînd că Butler trebuie să fi greșit, dar am fost de aceeași părere cu el în ce privește punctul 2.

Ajungînd aici, d-l F. Darwin mi-a scris în scrisoarea următoare : „Am regretat de multe ori că atunci cînd a început polemica nu m-am dus la Butler să pun capăt, prin viu grai, acestei neînțelegeri. Cred că, de asemenea, am greșit nepublicînd în *Life and Letters* o relatare completă a afacerii. Lucrul acesta mi-a amintit de niște însemnări din caietele de note ale lui Butler, și anume : o doamnă, cunoștință de-a lui Butler, l-a întîlnit pe d-l Francis Darwin la Cambridge, în 1894, și au discutat despre polemica dintre cei doi, d-l F. Darwin spunîndu-i doamnei exact ceea ce mi-a scris și mie. Doamna i-a repetat lui Butler discuția și el a rămas cu impresia că d-l F. Darwin regreta incidentul și că ar fi fost bucuros să poată ajunge la o reconciliere. Dar amintindu-și prefața ediției a doua a cărții sale *Evolution Old and New*, și închipuindu-și că d-l F. Darwin o văzuse, și-a dat seama că-i era cu neputință să mai facă vreo mișcare, și, cu toate că ar fi întîmpinat bucuros orice gest venit din partea opusă, nici un gest nu s-a făcut și nu s-a întîmplat nimic. Această notă mi-a arătat că am folosit prilejul oferit de d-l F. Darwin în spiritul în care însuși Butler l-ar fi folosit, dacă i s-ar fi oferit.

Acum, Darwin și Butler nu se mai pot întîlni, și nu-și mai pot aplana deosebiri de vedere. Totuși, fără știrea lor, s-au întîlnit, s-au despărțit, și iarăși s-au întîlnit în corespondența dintre d-l Francis Darwin și mine. Și sînt încredințat că am reușit să reconstituim polemica lor, în măsura în care lucrul acesta poate fi îngăduit reprezentanților celor ce nu mai sînt, de a acționa în numele lor. În tot timpul acesta m-am gîndit mereu la versurile despre nemurire pe care Butler le-a scris în 1898, deoarece știu bine că el, deși se gîndea la nemurire în înțelesul larg al cuvîntului, nu uitase totuși cearta lui cu Charles Darwin, al cărui elev fusese și pe care acum îl socotea dușman.

Catedrala Westminster. Peretele interior al galeriei dinspre nord cu medaliaoanele și plăcile comemorative ale marilor savanți englezi înmormîntați acolo (de la dreapta spre stînga) : Darwin, Wallace, Lister, Newton. Rîndul lateral (de sus în jos) : Joolle, Hooker, Ramsay (după S. L. Sobol).

Catedrala Westminster din Londra unde a fost inmormintat Darwin.
(după S. L. Sobol).

Μέλλοντα παύτα *

Nici pe tărîmul Styx-ului cel trist, și nici
 În strălucirea lîmpede-a Cîmpiei Elisee.
 Nu-i vom mai întîlni printre cei morți pe cei
 Căror le-am fost, cîndva, învățăcei.
 Și nici acele umbre glorioase
 Pe care le-am crezut, atîta vreme, dușmănoase.
 N-om mai păși pe-aceeași pajiște cu frășinei.
 Nici față-n față nu ne-om mai privi
 Cătînd ca, morți fiind, să ne urîm, să ne iubim.
 Să cerem laude, să deznădăjduim.
 Nu vom mai spune : „Așa a fost“, „N-a fost așa“.
 Și tot ce-am vrut să dovedim, noi vom uita.
 Cine-a greșit, dreptate cine are,
 Va fi totuna pentru fiecare.
 Nici că ne-am întîlnit nu vom mai ști !
 Și totuși, despărțiți, ne-om întîlni
 Acolo unde morții se-ntîlnesc :
 În glasul viu al celor ce trăiesc...

[Aci se termină broșura lui Festing Jones]

Serisorile următoare, care se află în Biblioteca Uni-
 versității din Cambridge, completează golurile din structura,
 și așa destul de complicată, a broșurii. Referințele suplimen-
 tare paginale vor arăta unde să fie introduse cronologic. Voi
 începe, însă, prin a cita trei scrisori ale lui Samuel Butler.

* Redăm poezia *Așa va fi* în original, versificată de Otilia
 Cazimir. N. trad.

Not on sad Stygian shore, nor in clear sheen
 Of far Elysian Plain, shall we meet those
 Among the dead whose pupils we have been,
 Nor those great shades whom we have held as foes ;
 No meadow of ashpodel our feet shall tread,
 Nor shall we look each other in the face
 To love or hate each other, being dead,
 Hoping some praise, or fearing some disgrace.
 We shall not argue, saying „Twas thus“ or „Thus“,
 Our argument's whole drift we shall forget,
 Who's right, who's wrong, 'twill be all one to us ;
 We shall not even know that we have met
 Yet meet we shall and part and meet again
 Where dead men meet, on lips of living men.

scrise înainte de dispută¹, pe cînd era încă un umil și sincer admirator al lui Charles Darwin. Supărarea nu-i alterase încă judecata sănătoasă.

15 Clifford's Inn, 1 octombrie 1865

Stimate Domn,

.....*Preocuparea* mea este arta, și orice altceva mi-aș putea îngădui este numai de ordin secundar...

Am fost permanent încîntat de lucrarea dvs. cu privire la originea speciilor, îndată ce am văzut-o, în Noua Zeelandă. Nu că aș fi un bun cunoscător în ce privește istoria naturală, dar ea cuprinde atît de multe probleme adînci și interesante, sau mai degrabă sugerează atît de multe, încît m-a fascinat cu desăvîrșire.

După șase ani, Butler a publicat *Erewhon*, și cîțiva critici și-au închipuit că această carte însemna un atac împotriva *Originii speciilor*. De aci și dezmințirea din următoarea scrisoare :

15 Clifford's Inn, mai 1872

Stimate Domn,

Îndrăznesc să vă scriu cu privire la un fragment din mica mea lucrare *Erewhon*, pe care am publicat-o recent și care mă tem că a fost, în mare parte înțeleasă greșit. Mă refer la capitolul despre *Mașini*, în care am cercetat și dezvoltat teoria, fără îndoială absurdă, care susține că mașinile sînt pe punctul de a înlocui rasa umană, care năzuiește spre un mod de viață superior.

La început, cînd mi-a venit această idee, am expus-o doar în glumă, fără nici o intenție serioasă, pentru că m-a amuzat și am crezut că ar amuza și pe alții. Totuși am dezvoltat-o și am introdus-o în *Erewhon*, cu gîndul să las să se înțeleagă „cît de ușor e să te creadă cineva și ce afirmații absurde poți susține cu oarecare dibăcie, deformînd realitatea și îndepărtîndu-te de metodele strict științifice“.

¹ Tipărite în lucrarea *Samuel Butler: A Memoir*, a lui Henry Festing Jones (Macmillan & C., 1919, vol. I, p. 123, 156 și 189). N. B.

și mă gîndeam la cartea mea, *Analogy*, ca fiind cea pe care ar viza-o această idec. Am preferat însă să-mi ascund intenția din mai multe motive. În primul rînd, cartea era încărcată cu atîtea erezii că nu le mai putea duce, și n-aș fi îndrăznit să mai adaug măcar una pe deasupra, de frică să nu-și frîngă cămila spinarea; în al doilea rînd, cartea ar fi micșorat puterea de admitere a argumentului, și eu consideram acest lucru ca un ajutor de preț pentru ca această carte să fie acceptată unanim, iar în al treilea rînd, cartea era mai amuzantă fără nici o explicație, și m-am gîndit că partea mai aridă pe care o imaginasem la început avea nevoie de a fi ușor modificată. Apoi, cu cît un lucru de acest fel e mai enigmatic, cu atît lumea se gîndește mai mult la el, după principiul că cei care fac reclamă întrebă: „Unde-i Eliza?” sau: „Cine-i Griffiths?” Prin urmare, am crezut că nu era nevoie să dau nici o desmîntire cum am avut intenția ca să nu fiu lipsit de respect față de *Originea speciilor*, o carte pentru care nu voi putea niciodată să vă fiu îndeajuns de recunoscător, deși știu bine cît sînt de total inca-pabil să-mi formulez vreo părere asupra unui subiect științific care merită să fie respectat pentru marea lui importanță.

Însă dvs. aveți o poziție pe care nimic n-ar putea-o zdruncina, și știu cît se poate de bine că orice încercare de a o ridiculiza n-ar atinge cu nimic teoriile dvs. și că ele pot suporta o satiră mult mai usturătoare decît tot ce e cuprins în *Erewhon*. Pentru mine, singura întrebare era să știu cît de mult am putut permite să fiu prezentat greșit, drept unul care nu crede în lucruri în care cred cu cea mai mare fermitate... Regret sincer că unii critici și-au putut închipui că mi-am bătut joc de teoria dvs., lucru pe care nu m-am gîndit niciodată să-l fac, și m-aș considera nenorocit dacă l-aș fi făcut.

Al Dvs. respectuos,

S. BUTLER

Chiar în 1873 Charles Darwin și Butler continuau să țină aceleași relații de prietenie. Butler tipărise *The Fair ven*¹, și Darwin îi trimisese o scrisoare de bune aple-ri asupra cărții. Mama lui Butler murise, și moartea ei,

¹ Minunatul port. N. trad.

-survenită în același timp cu publicarea cărții *The Fair Haven*, care conținea oarecare implicații antireligioase, trezise în Butler un adînc sentiment de vinovăție.

Clifford's Inn, 15/4/73

Stimate Domnule Darwin,

Scrisoarea dvs. extrem de amabilă cu privire la *The Fair Haven* mi-a fost trimisă la Mentone, de unde m-am întors duminică dis-de-dimineață. Desigur că ați înțeles motivul călătoriei mele citind lista deceselor publicată în *The Times*.

Dacă aș fi știut cît de bolnavă era biata mea mamă, n-aș fi publicat, sau chiar nici n-aș fi scris cartea într-un moment ca acesta. Dar în cele două săptămîni dinaintea morții, așteptam cu încredere vindecarea ei, și n-am știut, decît atunci, cînd am fost la Mentone, de cîtă vreme era bolnavă și slăbită. Trebuie să mărturisesc că am simțit ceva cu totul ciudat în momentul cînd mi-a apărut cartea, dar ea a apărut acum, înainte de a mi se fi spus în ce stare era mama. Sînt recunoscător că mama n-o să poată afla niciodată acest lucru. Fără îndoială, rămîne de văzut care va fi părerea publicului, dar m-au încurajat nespun scrisorile primite de la dvs. și de la d-l Stephen... Mai tîrziu voi încerca să scriu un roman adevărat și simplu, fără „scop”. Nu știu însă, dacă-l voi putea scrie. Vreau să spun că nu voi urmări în romanul meu nici un „scop”, dar sînt încă viu și oricît aș dori acest lucru, mă tem că din cînd în cînd tot vor ieși la iveală adevăratele mele sentimente.

Vă mulțumesc din nou, cu toată sinceritatea, pentru bunăvoința pe care mi-ați arătat-o. Cele mai bune urări d-nei Darwin.

Al dvs. foarte devotat.

S. BUTLER

Seria de scrisori ce urmează alcătuiesc fondul, încă nepublicat, al îndoielii și nehotărîrii pricinuite de întîmplările povestite în broșura lui Festing Jones, p. 187—208.

Charles Darwin a trimis ciorna scrisorii nr. 1, — primul său răspuns adresat lui S. Butler. — împreună cu următoarea

scrisoare A., explicativă, fiicei sale, d-na Litchfield. La Down, familia părea a șovăi asupra răspunsului. La 26 ianuarie 1880, Emma (D-na Darwin) îi scria fiului său George, care se afla în străinătate :

„T[ata] e foarte plictisit de atacul lui S. Butler, pe care-l așteptăm să apară în *Athenaeum*. Butler i-a scris câteva rînduri tatii, spunîndu-i că va arăta, în mod public, „tot ce s-a petrecut“. Sîntem cu toții îngrijorați că tata n-o să dea nici o atenție acestui lucru“.

Scrisoarea A, vezi p. 195

Charles Darwin către Henrietta Litchfield

1 februarie 1880, Down, Beckenham, Kent

D r a g ă H e n r i e t t a,

Te rog citește și tu, și Litchfield, articolul din *Athenaeum* și răspunsul meu. M-am hotărît să răspund, deoarece pot să mă apăr de neglijența mea. Aș dori ca scrisoarea să apară în numărul următor și aș mai dori să văd corectura. Așa că, dacă nu aveți nimic de obiectat, te rog mult s-o expediezi luni, pe adresa redactorului revistei *Athenaeum*, *împreună cu nota mea către redactor*. Trimite-mi îndărăt revista. Dacă tu sau Litchfield aveți de făcut vreo obiecție serioasă, te rog înapoiază-mi scrisoarea aci, s-o pot expedia marți. *Athenaeum* apare vineri seara. Este o singură frază pe care Frank¹ îmi propune s-o adaug, dar nu m-am hotărît, și tot nehotărîtă e și mama. Fraza e scrisă pe o foaie separată, și dacă urmează să fie tipărită, te rog lipește-o, tăind pagina 3 în două înaintea ultimului alineat care începe așa : „Deoarece d-l Butler nu crede în chip evident“ etc.

E foarte neplăcut să te pomenești acuzat de duplicitate și falsitate.

Totți cei de acasă aprobă această scrisoare.

După ce am scris cele de mai sus, am transcris din nou scrisoarea și am prescurtat-o, după sfatul lui Frank și al lui Leonard. Sper că tu și L[itchfield] o veți aproba. Dacă nu

¹ Francis Darwin. N. trad.

sînteți de aceeași părere cu mine, eu nu vă promit că o să vă urmez sfatul, însă sfatul vostru va fi bine analizat.

Sînt sigur că nici unul din voi n-o să precupețească bătaia de cap pe care i-o aduce judecarea acestui caz. Scrisoarea d-lui Butler este foarte abilă : el lasă să se înțeleagă peste tot că eu aș fi scris și partea d-rului Krause.

Al vostru cu drag,

C. DARWIN

Urmează răspunsurile lui R. B. Litchfield, ginerele lui Darwin, și al Henriettei, fiica lui Darwin, care nu sînt de acord cu ciorna răspunsului nr. 1.

Scrisoarea B, vezi p. 197

R. B. Litchfield către Charles Darwin

1 februarie [1880]

4. Bryanston St., Portman Sq, W.

Stimate Domnule Darwin,

Henrietta îmi cere să vă scriu ce părere am despre scrisoarea lui Butler și despre răspunsul propus de dvs.

Cînd am citit ieri, la club, articolul lui Butler, m-am liniștit mult, deoarece am găsit că e de așa natură încît, după părerea mea, nu cere absolut *nici un fel de răspuns*. Nici forma și nici conținutul lui nu lasă să se înțeleagă că autorul ar aștepta așa ceva. Veți vedea și dvs. că el nu pretinde, așa cum se întîmplă în general cu atacurile prin gazete, nici o informație sau explicație suplimentară și nici nu atinge vreun amănunt de fapt, asupra căruia fie agresorul, fie vreun cititor oarecare, să poată să pretindă un răspuns. În rezumat, niciodată n-am fost mai lămurit asupra unui lucru decît cum sînt acum asupra acestuia, și, dacă ar fi cazul meu, n-aș răspunde nimic.

Am încercat încă odată să citesc ce a scris Butler, ca și cum aș fi un străin care nu știe nimic despre tot ce s-a întîmplat, și m-am convins pe deplin că aceasta e concluzia justă.

Nici unul la mie din cititori nu va găsi că necazul lui e neînțeles. Totul e amestecat cu plîngerii împotriva diferi-

ților critici. Acest singur fapt e de-ajuns să neutralizeze realmente orice efect pe care altminteri ar fi putut să-l aibă. Apoi, dacă un cititor atent ar vrea neapărat să se uite în urmă și să vadă în ce consta plîngerea, ar vedea de asemenea (deși într-o formă prescurtată) răspunsul dvs. substanțial, care, judecînd la prima vedere, e suficient pentru scopul urmărit. Toate celelalte insinuări ale lui B., citite cuiva din afară, înseamnă doar supărarea și veninul unui om înfuriat care lovește sălbatic în jurul lui.

Dacă îi răspundeți, obțineți *exact* rezultatul pe care cei mai mulți îl doresc. Și de ce să umpleți capetele oamenilor cu ideea că lucrarea dvs. e, oarecum, un răspuns sau o replică la a lui? De fapt, dvs. faceți din aceasta un fel de „afacere Darwin-Butler“ cum ar spune franțuzii, — și e tocmai ce i-ar plăcea lui mai mult.

Așa cum stau lucrurile, nu este nici un fapt asupra căruia vreun prieten de-al dvs., sau vreo persoană cu totul străină, ar putea să ceară explicații sau răspuns, iar *tonul* lui Butler este prin el însuși suficient ca să-l deposeze de orice drept de a *pretinde* un răspuns pe care ar putea să-l aibă un corespondent leal sau un prieten.

Ceea ce încerc să vă comunic în această scrisoare, e că am privit problema *la rece*, ca un om străin, și că în această situație sînt împotriva unui răspuns lui B.

Dar sînt întru totul de acord cu tot ce spune Henrietta cu privire la ciorna răspunsului dvs.

Al dvs. cu dragoste, R.B.L.

Scrisoarea C, vezi p. 197

4 Bryanston St., Portman Sq., W.

1 februarie 1880

Stimate Domnule Darwin,

După ce v-am trimis ultimul pachet, m-am gîndit că ar fi bine să întreb primul trecător pe care l-aș întîlni cum l-a impresionat scrisoarea lui Butler în ce privește nevoia unui răspuns, și atunci m-am dus și i-am arătat revista *Athenaeum* lui Pollock [care stă] pe aceeași stradă. Știindu-l un bun cunoscător al literaturii și un om de lume, voiam să știu dacă-mi va împărtăși părerea. Bineînțeles că nu i-am spus

nimic, înainte de a-i da să citească articolul. I-am spus doar că, după ce îl va citi vreau să-i cer părerea asupra unui anumit punct. Și după ce l-a citit l-am întrebat dacă, după părerea sa, e necesar un răspuns. Pollock mi-a răspuns că mai întâi *el* ar *putea* fi păgubit, deoarece mai știa câte ceva despre Butler. — însă că era convins că articolul *nu* pretindea nici un răspuns. (Bineînțeles că nu l-am lăsat să-și închipuie că era ceva mai mult decât o chestiune *pornită de la mine* personal).

După câte se pare, el însuși a scris articolul din *Pall Mall*, de asemenea și un articol în *Saturday Review*¹ despre cartea lui Butler. Tot Pollock mi-a spus că Butler e cunoscut ca unul care dă răspunsuri grandioase tuturor criticilor și că face tot chipul să le afle numele. A scris și revistei de mai sus cerându-i același lucru, dar revista l-a refuzat formal. Toate acestea dovedesc că Butler e un om otrăvitor ca o salamandă², care o să lupte până la capăt și, după cum spunea Pollock, cea mai mare fericire pentru el ar fi să se angajeze într-o polemică publică cu un om distins.

Pollock însă, deși îi cunoștea caracterul, nu i-a minimizat în niciun fel valoarea cărților lui, pe care le găsește pline de non sens, dar de un non sens foarte abil, și nu mă îndoiesc că părerea lui în legătură cu răspunsul a fost cât se poate de sinceră. După aceea, m-am uitat la ciorna dvs. cu un ochi critic, și m-am întărit în părerea mea, deoarece nu găsește că, în esență, ciorna dvs. conține ceva care să nu se găsească în fraza din nota dvs. citată de Butler. Dar, în timp ce răspunsul nu adaugă nimic la conținutul explicației dvs., îi oferă în schimb lui Butler cea mai minunată ocazie de a scrie o altă scrisoare jignitoare, avînd în vedere că-i procură *fapte noi*. În momentul de față, el nu știe, și nu trebuie să știe nimic, din simplul amănunt mecanic al întîmplării care a pricinuit omiterea. De fapt, dvs. i le dați acum. Așa cum se prezintă situația, el *nu poate* să afirme nimic mai mult! Din tot ce știe, a făcut tot ce se putea mai urît. Unui om lipsit de scrupule, infam și bun mînnitor de vorbe usturătoare ca el, scrisoarea dvs. îi oferă material pentru un atac pe de-a întregul nou, și dacă *Athenaeum* o vrea să i-l publice, el poate arăta cu ușurință că procedul dvs. e foarte suspect și misterios.

¹ Revista de sîmbătă. N. trad.

² În evul mediu se credea că salamandrele ar fi extrem de otrăvitoare. N. trad.

Numai să i se spună că un om e un escroc, și el o să găsească material să scrie la nesfârșit pe această temă. Ca să ilustrez acest lucru, am scris câteva fraze cum mi-au venit în minte, așa cum ar ști Butler să le lege la un loc.

Adevărul e că o relatare ca aceea a schimbării corecțiilor în șpalt, nu poate mulțumi pe nimeni în cazul de față decît numai dacă ar fi dezvăluită în întregime. Și bineînțeles că ar fi ridicol să faci așa ceva.

Tema principală e ca un biet punct microscopic, și a te amesteca în această afacere ar fi prea greu de suportat.

Dar afară de asta, și mai presus de toate motivele speciale, e că un răspuns într-un caz ca acesta e *inevitabil* o acțiune de scuze, iar dvs. nu aveți de ce să vă cereți scuze.

Îndrăznesc să adaug că multe din cele spuse aci sînt luate după părerile Henriettei. Iar eu sînt cu totul de acord cu tot ce mi-a citit ea.

R. B. LITCHFIELD

*Schița unui răspuns imaginar al lui Butler [scrisă]
de R. B. Litchfield*

Domnule, Săptămîna trecută, cînd v-am scris etc., credeam că știu tot ce se putea ști în legătură cu comportarea nemaipomenită a d-lui Darwin față de cartea mea. Dar scrierea d-sale către dvs. adaugă câteva amănunte foarte importante la această poveste ciudată. D-l Darwin declarase că niciodată nu i-a trecut prin minte să afirme etc. Niciodată nu i-a trecut prin minte !! Dar iată că acum se pare nu numai că i-a trecut prin minte, dar chiar a afirmat etc. etc. A afirmat aceasta într-o prefață tipărită, și după aceea, în chip misterios, afirmația sa a dispărut la corectură! Poate că d-l Darwin va completa această poveste etc. etc. Frazele nu dispar dintr-o pagină tipărită *numai* așa, întîmplător etc. etc. Și continuă, spunînd că „e o iluzie să presupui că omiterea ar putea prilejui o deosebire“ etc. etc. *Ar fi putut* fi o iluzie datorită ignoranței mele, dar amănuntele pe care le-a procurat cu amabilitate d-l Darwin arată acum că e vorba de un fapt care a provocat într-adevăr o deosebire. Dacă nu era nici o deosebire, atunci de ce a fost omisă fraza? Dacă omiterea frazei a fost întîmplătoare desigur că d-l Darwin nu avea nevoie să ne spună că lucrul acesta nu avea nici

o legătură cu d-l Butler. De obicei, întâmplările nu trebuie explicate în felul acesta etc. etc. Și un mare naturalist nu e omul pe care să-l credem în stare de a uita cu totul actul de anulare al unor afirmații personale făcute intenționat!

D-l Darwin ne spune apoi că adaosurile fuseseră făcute în chip independent etc. E ciudat ca un autor distins să fie atât de maleabil în mâinile unei persoane oarecare! Cine ar putea fi această persoană oarecare? Dacă el dr. Krause, sau etc etc., nu ni se spune. Și în cele din urmă, d-l Darwin e destul de obligat să spună că eu nu cred afirmația sa intenționată etc. Din câte știu, eu n-am adoptat această apreciere aspră a veracității d-lui Darwin, dar fără îndoială că dacă el a vrut să creeze neîncrederea pe care mi-o atribuie în chip atât de politic, cel mai bun mijloc de a ajunge la rezultat ar fi să-mi furnizeze cât mai multe explicații din acelea pe care mi le-a dat, de încercare, în coloanele revistei de sim-băta trecută.

Scrisoarea D, nedată, vezi p. 197

Henrietta Litchfield către Charles Darwin

D r a g ă t a t ă,

Richard a venit acasă foarte târziu, așa că ne-am sfătuit în grabă asupra scrisorii, și nu v-am mulțumit pentru grija de a ne cere sfatul, grijă pentru care vă mulțumesc din toată inima, indiferent de ce veți face cu sfatul nostru. Veți vedea din prima mea scrisoare, pe care am scris-o înainte de a o primi pe a dvs., cât eram de sigură că nu vă veți gândi să-i răspundeți lui Butler.

Ca rezultat al scrisorii dvs., prevăd că Butler va spune că v-ați făcut vinovat de încă un răspuns evaziv, — mai întâi îi spuneți că nu v-a trecut niciodată prin minte să afirmați că dr. Krause își modificase articolul, apoi că, într-adevăr, l-ați avut la corectură dar, după cum spuneți, ați omis întâmplător să-l publicați. Acum, Butler va arăta care din aceste două afirmații e cea adevărată, — și în felul acesta îi dați prilej pentru o întreagă gamă de noi insulte. Cu pana lui iscusită, el ar putea să scoată din acestea ceva foarte neplăcut. Lumea va ști, sau în orice caz își va aminti, că dvs.

ați întreținut o polemică, în care Butler a avut ultimul cuvânt. Dacă lumea va înțelege bine toate acestea, va vedea că nu există nimic împotriva dvs. Dar dacă va ști că a mai urmat un schimb de scrisori, lumea ar putea crede că acuzația lui Butler împotriva dvs., din gelozie pentru bunicul dvs., ar avea oarecare temei.

Dacă nu-i răspundeți la scrisoare, lucrurile rămân așa cum sînt pentru toți cei care vor să le citească, și rămîne stabilit că Butler a spus cîteva vorbe dușmănoase și urîte la care dvs. n-ați găsit de cuviință să-i răspundeți.

La revedere, dragă tată. Acesta este sfatul nostru.

Cu multă afecțiune. H.E.L.

Soților Litchfield li s-a cerut din nou aprobarea atunci cînd s-a pus problema de a-i supune lui T. H. Huxley o întrebare în legătură cu răspunsul.

Scrisoarea E, vezi p. 198

R. B. Litchfield către Charles Darwin

3 februarie 1880

4 Bryanston St., Portman Sq., W.

D r a g ă D o m n u l e D a r w i n,

Cred că sentința lui Huxley cu privire la răspunsul pentru Butler este înțeleaptă, numai să nu se întîmple ca el, [B] care e înspăimîntător de certăreț, să se simtă *în felul acesta*, și mai încurajat la luptă.

Eu încă nu pot schița nici un răspuns care să vă fie de un cît de mic folos, sau măcar sănătos din punct de vedere logic, afară de cazul cînd s-ar mărgini doar la o simplă repetare a ceea ce i-ați spus mai înainte lui Butler. Dacă un asemenea răspuns credeți că ar fi bun, ar putea să rămîină în forma în care l-am scris pe contrapagină.

Cred că e un lucru deosebit de important să nu se facă nici o aluzie la scrisoarea lui Butler în care susține că nu sînteți vrednic de crezare, — și orice răspuns nu trebuie să cuprindă *absolut* nici o jignire.

Al dvs. cu afecțiune, R.B.L.

Scrisoarea F, vezi p. 198

de contrapagina aceleiași scrisori se află răspunsul sugerat de
Litchfield

EVOLUTION OLD AND NEW

Domnule, am citit afirmația d-lui Butler, apărută sub titlul de mai sus, în coloanele ultimului număr al revistei dvs. *Saturday*, cu privire la faptul că am omis de a menționa în prefața ultimei traduceri a lucrării d-rului Krause despre Erasmus Darwin, că articolul d-sale fusese oarecum modificat înainte de a fi publicat din nou. Deoarece d-l Butler citează scrisoarea mea, în care îl informam că această omitere era întâmplătoare și că va fi corectată în cazul când va apărea o a doua ediție, nu înțeleg că ar fi necesar să tulbur cititorii dvs. cu observații suplimentare asupra acestei chestiuni.

Scrisoarea G, vezi p. 198

comentariile Emmei Darwin față de fiul ei George, care se află încă în străinătate (scrisoare particulară)

Down, luni, 2 februarie 1880

Dragă George.

.....Am fost foarte zdruncinați din pricina atacului lui Butler, apărut în ultimul număr al revistei *Athenaeum*. Tata a scris un răspuns la acest atac și l-a trimis prin John vizitiul, ca să-l arate lui Richard și Henriettei. John a venit înapoi cu o scrisoare foarte înțeleaptă din partea lui Richard, în care el aduce toate argumentele împotriva ideii de a lua în seamă acest atac. Scrisoarea lui Richard e minunată, și mă miră faptul că un om cu atîta judecată poate să vorbească uneori atît de fără sens... Scrisoarea lui Butler către *Athenaeum* e o scrisoare nespus de răutăcioasă, dar atît de greoaie și confuză în acuzațiile ei, încît nici un om nein-

teresasat n-ar avea răbdare s-o cerceteze cu atenție. Deoarece tata trebuia să dea un răspuns satisfăcător, am fost de părere să-l dea, însă ne-am schimbat părerea, și tata vrea să trimită răspunsul său, ca și scrisoarea lui Richard, lui Huxley și să-i ceară și părerea sa.

Desigur că nimic nu i-ar face lui Butler o plăcere mai mare decât un răspuns din partea tatii, la care el ar da o replică și s-ar naște o polemică Butler-Darwin. La început tata a fost grozav de plictisit, dar acum va căuta să alunge această neplăcere din mintea lui.

Scrisoarea H, vezi p. 198

răspunsul lui Charles Darwin către R. B. Litchfield

2 februarie 1880
(*datată greșit*)

Down, Beckenham. Kent

Dragă Litchfield.

Am numai un minut sau două ca să vă mulțumesc și ție, și Henriettei, cu cea mai mare căldură, pentru tot necazul pe care vi-l fac. Consider prima voastră scrisoare ca fiind cea mai înțeleaptă din câte am citit vreodată. Răspunsul imaginar al lui Butler e splendid. Sînt aproape convins să nu răspund, și eu nu credeam că m-ar fi putut convinge cineva. Într-adevăr, sînt convins, aproape tot atît cît e și mama și, în parte, Leonard. Frank încă mai susține că dacă ar fi el în cauză, ar răspunde. Ne-am gândit la Huxley, și îi vom expedia prin poștă revista *Athenaeum* și răspunsul meu, la care voi anexa și prima voastră scrisoare (cred că nu aveți nimic împotriva). Nu voi anexa și scrisoarea a doua, numai ca să nu-l deranjez pe Huxley silindu-l să citească prea mult. Îmi pun nădejdea în Dumnezeu că Huxley va spune „Nu“. Dacă răspunsul meu va fi tipărit, nu sîntem de părere să lăsăm la o parte cele două fraze.

Amîndoi ați fost foarte drăguți cu mine. Toată povestea asta m-a durut prostește.

Al vostru cu afecțiune,

CH. DARWIN

Scrisoarea I

scrisă în stilul științific și artistic din Kensington-ul
de Sud

T. H. Huxley către Ch. Darwin, ca răspuns la
întrebarea acestuia dacă ar trebui să răspundă
atacului lui Samuel Butler din revista *Athenaeum*,
vezi p. 187 broșura lui Festing Jones

3 februarie 1880

Dragă Darwin,

Aseară am citit scrisoarea lui Butler, ciorna dvs. și scri-
soarea soților Litchfield; am meditat asupra lor și, după ce
am făcut o lectură despre rechini și despre himere (subiecte
care i se potrivesc lui Butler), am citit din nou scrisorile. Și
vă spun fără cea mai mică ezitare să aruncați ciorna pe foc și
să nu dați nici o atenție d-lui Butler pînă nu va apărea noua
ediție a cărții dvs., cînd cea mai scurtă notă explicativă asupra
celor petrecute va fi tot ce i se cuvine. Litchfield ar trebui să
fie numit „judiciosul“ așa cum a fost numit Hooker (nu mă
refer la Sir Joe, ci la Divinul—). După părerea mea, nimic nu
poate fi mai sănătos decît sfatul său: „Sînt un om care a
cunoscut supărările și necazurile“.

Sînt uluit de purtarea lui Butler, — pe care l-am socotit
un gentleman, cu toate că ultima lui carte mi s-a părut o su-
premă prostie.

L-a mușcat Mivart și i-a transmis darwinofobia?

E o boală cumplită, și eu aș ucide fără milă orice

pui de

pe care l-ași găsi alergînd dezlegat. Dar nu te necăji cu ase-
menea lucruri. Adu-ți aminte ce a spus bătrînul Goethe despre
Butlerii și Mivartii lui:

„Hat doch der Wallfisch seine Laus
Muss auch die Meine haben.“¹

¹ După cum balena își are păduchele ei, tot așa trebuie să-i am
și eu pe ai mei. N. trad.

Noi sîntem tot atît de bine dispuși cît pot fi oamenii care trăiesc de o săptămînă în întuneric și sper că sînteți cu toții sănătoși.

Al dvs., T.H.H.

Atacurile lui Butler au fost reluate cu o putere sporită mai tîrziu, în 1880, cînd a publicat cartea *Unconscious Memory*. Liniștea familiei Darwin a fost din nou tulburată. La începutul anului 1881, Darwinii au căutat din nou un sfat din afară.

Scrisoarea J, vezi p. 203

Henrietta Litchfield către Leslie Stephen

ianuarie 1881

2 Bryanston St., Portman Place

Stimate Domnule Stephen,

Am ținut un mare consiliu de familie, și în cele din urmă am ajuns la păreri atît de deosebite, încît tata m-a autorizat să vă scriu și să vă întreb dacă ați fi atît de bun să analizați următoarea întrebare și să vă dați părerea, spunîndu-i cum ar fi mai bine să facă...

Întrebarea e dacă-i recomandabil, sau chiar necesar, să răspundă într-un fel oarecare acuzațiilor lui Butler cum că ar fi făcut o afirmație falsă în prefața cărții *Life of Erasmus Darwin*, afirmație pe care Butler o consideră că-i aduce un mare prejudiciu...

Singurul punct la care unii din noi socotesc că tata ar fi de acord să răspundă, e pretinsa implicație din prefața cărții *Life of Erasmus Darwin*, cum că articolul original al d-rului Krause din *Kosmos* nu fusese modificat și nici extins înainte de a fi tradus...

Doi sau trei dintre frații mei țin mult să introducă o foaie liberă în exemplarele nevîndute din *Life of Erasmus Darwin*, arătînd că la p. 1, rîndul 10 de sus, e o greșeală, că articolul lui Krause din *Kosmos* fusese modificat și extins înainte de a fi fost trimis d-lui Dallas, spre a-l traduce.

Pe de altă parte, soțul meu și cu mine sîntem foarte hotărîți să nu întreprindem nimic.

Fratele meu, Leonard, va fi avocatul din oficiu și vă va ținea la curent cu tot ce trebuie să spună...

Henriette Litchfield arată apoi în alte trei pagini vederile ei personale și ale soțului ei.

Scrisoarea K., vezi p. 203

Leslie Stephen către Charles Darwin

Vă înapoiez
cărțile prin poștă

13 Hyde Park Gate South, S. W.
12.I.80 (ar trebui să fie 81)

S t i m a t e D o m n u l e D a r w i n,

Sper că n-o să vă supărați că la întrebarea dvs., încep a vă răspunde printr-o introducere, și anume că totdeauna voi fi măgulit și că-mi va face plăcere să vă fiu de orice folos. Datoresc atât de mult operelor dvs. (ca și alți mulți oameni distinși), încît aș fi bucuros să vă pot face și eu, în schimb, un cît de mic serviciu. Vă port și eu (dacă pot spune așa) acel adînc respect personal, pe care oricine din cei ce vă cunosc, trebuie să vi-l poarte.

Cînd îmi spuneți că vă doare faptul că sînteți socotit mincinos la vîrsta dvs., vă înțeleg foarte bine. Cînd aud că cineva pretinde că ați fi mincinos, așa îmi vine să-l pîlmuiesc ca să mă țină minte. Dar în același timp mă gîndesc că atât dvs. cît și prietenii dvs. aveți datoria să țineți seama de situația dvs. și să evitați certurile lipsite de demnitate. În definitiv, un om care vă insultă în felul acesta nu dovedește decît lipsa oricărei pretenții de a fi respectat.

Părerea mea în această chestie e cît se poate de limpede și de hotărîtă: cred că n-ar trebui să mai dați nici o importanță, de nici un fel, d-lui Butler.

Poate ar fi mai cuminte să nu spun nimic mai mult. Totuși vă ofer argumentele mele pe o foaie alăturată: citiți-le sau dați-le pe foc, cum vreți.

Cartea dvs. va sta în biblioteca mea la locul cel mai de cinste. Cînd voi avea prilejul să vă văd, vă voi cere

să scriți pe ea numele meu, deoarece mai sînt vreo doi Stepheni mici, care ar putea să se bucure într-o zi de orice semn al stimei dvs. pentru tatăl lor.

Al dvs. credincios,

L. STEPHEN

Iată acum argumentele lui Leslie Stephen scrise pe altă foaie.

Cred că d-l Darwin nu trebuie să mai dea nici o importanță d-lui Butler. Argumentele mele sînt următoarele :

Butler și-a răpit lui însuși orice drept la o considerație personală prin lipsa celei mai elementare curtoazii. Desigur că orice nedreptate i s-ar fi făcut, trebuia să i se facă dreptate. Totuși, el nu trebuia să fie considerat ca judecătorul a ceea ce constituia o nedreptate. Dacă s-ar fi menținut în limita politetei, s-ar fi convenit să se țină seama de părerile ca și de argumentele lui. Dar deoarece a depășit cu mult aceste limite, singura problemă rămîne dacă i s-a făcut sau nu vreo nedreptate. După părerea mea, de data aceasta, nu i s-a făcut nici o nedreptate reală. Dacă inexactitatea din prefață păgubește pe cineva, pe d-l Darwin îl păgubește, deoarece prefața nu pomenește de revizia și de o presupusă îmbunătățire a articolului d-rului Krause. Ori ce afirmație ar face Butler, ar rămînea fără nici un rezultat, fie că este sau nu menționată în prefață. Cînd îmi public din nou articole de prin reviste, le corectez așa cum e normal și nu mă sînt obligat să informez pe cineva cu privire la ceea ce fac. Faptul că d-l Darwin a publicat scrisoarea și a promis că va introduce o modificare în edițiile viitoare este, după părerea mea, cu totul suficient pentru orice intenție. În orice caz, Butler nu este un nedreptățit. El apare ca un nedreptățit din pricina unei referințe care nu i-a fost făgăduită în prefață. Cred că acesta e motivul plîngerii din capitolul lui personal. În realitate, Butler nici nu pretinde că i s-a făcut vreo nedreptate. Adevărata natură a plîngerii lui e limpede. O spune singur (p. 70) : d-l Darwin nu l-a socotit vrednic de a fi luat în seamă și n-a îndrăznit să-l atace deschis. Acesta e punctul principal și conținutul argumentului său. Adevărul adevărat e că a fost rănit în vanitatea lui. Cînd a văzut că i s-a anunțat cartea, s-a așteptat la un răspuns formal. Dar n-a găsit

decît o aluzie la sfîrșitul articolului d-rului Krause și referința asupra cărții din prefață. Cînd a descoperit lipsa de precizie, imediat a presupus că trebuie să fie ceva premeditat: vreun complot care să-l jighească prin mijloace ascunse. Cum era posibil să nu se dea un răspuns serios unui antagonist așa de teribil?

Aceasta e, în realitate, tot „cazul Butler“. Prin urmare, dacă ar trebui să se introducă vreo schimbare, în nici un caz această schimbare n-ar fi în folosul lui Butler. Punctul principal al acestei chestiuni e să-l scutim pe d-l Darwin de posibilitatea unei acușări. Lucrul acesta nu i-ar face nici un serviciu lui Butler, ci dimpotrivă, l-ar lipsi de pretextul de a-l acuza pe d-l Darwin de rea credință.

Prin urmare, după părerea mea, toată chestiunea se rezumă la atît: are vreo importanță pentru d-l Darwin să facă mai mudt decît a făcut, ca să înlătore această posibilă interpretare greșită? Eu cred că nu. Mai întîi, pentru că d-l Darwin a făcut pînă acum destul și a dat faptelor o largă publicitate. În al doilea rînd, interpretarea greșită e ceva atît de absurd, încît nimeni n-ar putea-o admite decît în cazul cînd s-ar lăsa orbit de amorul propriu lovit. Cine ar putea crede că d-l Darwin a încercat să ascundă faptul că Butler l-a atacat pentru că nu i-a menționat cartea și pentru că nu l-a socotit vrednic de un răspuns serios, deoarece a publicat numai referința disprețuitoare a d-rului Krause? Iar „adunecarea penitei“, pe care se sprijină această teorie absurdă, e confirmată și în scrisoarea publicată în revista *Athenaeum*, și în cartea personală a lui Butler. Prin urmare, nu pot să cred că e nevoie de o corectare în interesul d-lui Darwin, și nici că această corectare e cerută de faptul că Butler ar avea dreptate. Iar a face atîta zgomot pentru un amănunt atît de neînsemnat, ar fi ca o recu-naștere a unei mari nedreptăți.

LESLIE STEPHEN

Scrisoarea următoare datează din 1904, cînd d-na Litchfield își pregătea pentru tipar cartea ei, *Emma Darwin*. Evident că s-a pus în discuție și includerea unei dări de seamă cu privire la înțelegerea greșită a lui Samuel Butler, și cu toate că Frank fusese tot timpul de părere să i se dea o extindere mai mare decît i se dăduse atunci, — de data aceasta, după

douăzeci de ani de la neînțelegerea inițială, el e cel care recomandă reticențe. S-o fi gândit probabil, că scrisorile alese spre a fi tipărite n-ar aduce nrin ele înșile vreo lumină asupra întregului incident.

Scrisoarea L., vezi p. 206

Francis Darwin către sora lui, Henrietta Litchfield

23 ianuarie '04

11 Egerton Place, S. W.

Dragă Henrietta,

Aș zice că scandalul cu Butler ar putea fi foarte bine lăsat la o parte. L-am dat la o parte, cu totul, și din cartea *More Letters*. Între noi și Butler s-a încheiat un fel de armistițiu. Acum, el a murit. Și în definitiv, în momentul acesta cred că a avut și el oarecare motive de a se plînge, cu toate că și-a pierdut capul cu totul și s-a purtat odios. Scrisoarea lui Huxley e bună, și înțeleg foarte bine că vrei s-o publici. Dar tot mă gândesc s-o las la o parte... Sînt aproape sigur că L. Huxley m-a întrebat dacă să vorbească despre Butler în cartea lui *Life of T. H. Huxley*, și eu l-am sfătuit să nu facă așa ceva. În situația noastră, ar fi greu să publicăm scrisoarea lui T. H. Huxley.

Constat că în cartea lui Huxley, despre *Viața lui T. H. Huxley*, pe care am răsfoit-o acum, nu se vorbește nimic despre Butler.

Cu dragoste, F. D.

În cartea despre *Emma Darwin*, nu se pomeniște nimic despre polemică.

În felul acesta Francis Darwin, biograful lui Charles Darwin, a ajuns pînă la urmă să creadă că Butler a avut un motiv real de a se plînge. Documentele de mai sus, care au trecut de la unul la altul dintre generali taberei lui Darwin, trebuie să ajute posteritatea să judece pe protagoniști departe de cîmpul de luptă. Zarva din spatele scenei, provocată de nehotărîre, și neliniștea iscată din dorința de a face exact ceea ce trebuie, ilustrează în aceste scrisori epoca trecută: în cartierul general liniștit al lui

Darwin de la Down a fost o perioadă de nehotărâre și de corespondență, în timp ce alianța prietenilor și a rudelor pentru a-i oferi un sprijin unanim, reflectă calitățile lui nobile și pline de afecțiune.

În ultimele rînduri ale „Sonetului“¹ său, Butler prevedea că fantoma certeii sale cu Darwin nu va pieri curînd, deoarece chiar „în glasul viu al celor ce trăiesc“ aceste două chipuri victoriene nu pot fi cu totul împăcate. Amîndouă erau rebele în fața părerii contemporane: Butler ca un veșnic răzvrătit care s-a ridicat împotriva lui Darwin numai după ce Darwin a ajuns profetul recunoscut, Darwin răscolat împotriva concepțiilor biologice curente l-a așezat pe om în mașina evoluționistă. Darwin a respins ca efemere părerile celor ce făceau speculații ușoare, și pentru el Butler și teoriile lui au rămas efemere. În adevăr, în cartea *Life and Habit*, Butler mersese departe intenționat și răutăcios pentru a-și defini poziția sa antiștiințifică. Butler scria: „Nu știu nimic despre știință, și e bine așa, deoarece nu voi face nici o greșeală cu privire la acest capitol. Nu știu, și nici nu vreau să știu mai multe amănunte decît am nevoie să mă ajute ca să dau subiectului meu un punct de vedere mai înalt și mai cuprinzător“.

Spiritul satiric al lui Butler biciuia prefăcătorii și ipocrizia epocii. Scrierile lui pe teme quasi-științifice, ca și filozofia lui cu privire la arta de a trăi, se bazau pe experiența lui lăuntrică împotriva materialismului faptic. Eficacitatea selecției naturale, este dependentă de o variație întîmplătoare — însuși Darwin oscila asupra acestui punct, după cum foarte bine știa Butler. În aceasta, Butler a văzut o capitulare totală față de o lume mecanică, omul fiind mașina supremă, și orice influență a gîndirii și a năzuinței — ca forță călăuzitoare — fiind exclusă. El și-a format teoria sa asupra gîndirii și memoriei în felul speculativ al secolului trecut, urmînd și dezvoltînd ideile lui Lamarck și ale dr. Erasmus Darwin, cu recunoștință față de contemporanul său, dr. Hering. Butler prezenta vechile teorii sub un aspect nou și și-a asuma rolul unui maltratat, „enfant terrible“ postum al fizicoteologilor secolului al XVIII-lea. Intervenția lui Butler în îngrădirea științifică ce înconjoară acest hibrid al științei și filozofiei, nu putea fi tolerată de noua școală biologică a lui Darwin și Huxley.

¹ Este vorba despre sonetul „Așa va fi“ redat la p. 211. N. trad.

Există o strînsă legătură între această ceartă și cele două dezmințiri ale lui Darwin pe care le-am discutat mai înainte : în primul rînd tăgăduirea influenței bunicului său asupra părerilor sale personale, și în al doilea rînd negarea pe jumătate a afirmației că „ideile evoluției pluteau în aer“. Dar forța simplității și hotărîrea concepției științifice a lui Darwin leagă aceste trei probleme la un loc. El respinge influența bunicului său pentru că respingea metoda speculativă a lui Erasmus Darwin ; și neagă faptul că ideile evoluționiste erau coapte, deoarece aceste idei care pluteau în aer nu erau stabilite prin dovezi, și socotea lucrările lui Butler ca lipsite de importanță, pentru că Butler iarăși nu se sprijinea pe fapte¹.

Charles Darwin ajunsese exponentul conștient al teoriei evoluționiste într-o formă nouă, și în ultimii săi ani a supravegheat începuturile aplicării acestei teorii în domenii de cunoaștere mai largi. Faptele vechi trebuiau examinate din nou pentru a le înțelege sensul evoluționist. El însuși a început să lucreze în domeniul botanicii, căutînd o bază în faptele din botanică pentru această nouă concepție. Respingerea de către Darwin a celor care își țes teoriile fără amănunte factice ca o disciplină constantă, a fost inevitabil însoțită de credința sa în știință.

REFERINȚE LA ALTE LUCRĂRI

- Memoir of Samuel Butler*, în două volume de Henry Festing Jones, Macmillan & Co., 1919. Cearta cu Darwin e tratată foarte pe larg, și formează subiectul broșurii din 1911, retipărită acum.
- Charles Darwin, the Fragmentary Man*, by Geoffrey West, Routledge & Co., 1937.
- Samuel Butler, a mid-Victorian Modern*, de C. G. Stillman. Martin Secker, 1932.
- Amîndouă cuprind un scurt și foarte bun rezumat al polemicii.

¹ Credem că N. Barlow are dreptate. Buffon, Erasmus Darwin și Lamarck foloseau aproape exclusiv metoda deductivă. Pentru vremea lor aceasta reprezenta o culme a generalizării filozofice. Numărul enorm de fapte care s-au adunat într-o jumătate de secol a permis lui Lyell — și într-o măsură și mai mare lui Darwin — să ajungă la generalizări materialiste pe baza metodei inductivo-deductive. Butler propovăduia întoarcerea îndărăt la metoda deductivă, depășită. N. trad.

The Earnest Atheist, a Study of Samuel Butler, de Malcolm Muggeridge. Eyre and Spottiswoode, 1936.

Life and Letters of Charles Darwin, în trei volume, de Francis Darwin. John Murray, 1887. Polemica e menționată foarte pe scurt în vol. III, p. 220, iar în *More Letters* Samuel Butler nu e menționat de loc.

Pe lângă scrisorile către *Athenaeum* și *Nature*, Samuel Butler își prezintă cazul său în următoarele cărți: *Life and Habit*, 1877, *Evolution Old and New*, 1879, *Unconscious Memory*, 1880, *Luck or Cunning?*, 1885—1886.

NOTE

PRIMA NOTĂ

Scrisoarea d-rului Erasmus Darwin către fiul său Robert, tatăl lui Charles

Următoarea scrisoare nepublicată a lui Erasmus Darwin către fiul său Robert, tatăl lui Charles, aruncă o lumină asupra caracterului deschis al lui Erasmus și arată vederile sale în unele probleme medicale, alcoolismul și transmiterea [ereditară a efectelor sale]. Adaug aici această scrisoare, deoarece ea arată în ce termeni se găseau tatăl cu fiul. Scrisoarea e un răspuns la alta, care trebuie să fi fost o cercetare făcută de Robert asupra morții mamei și a bunicului său, Mr. Howard. În 1792, când a fost scrisă scrisoarea, Erasmus avea 61 de ani, prima d-nă Darwin, mama lui Robert, murise de 22 ani și Erasmus se recăsătorise. Robert avea 26 ani, și după patru ani s-a căsătorit cu Susannah Wedgwood, mama lui Charles, așa că e posibil ca această scrisoare de cercetări să fi avut oarecare intenție eugenetică, după cum bine a înțeles tatăl său.

Derby, 5 ianuarie [1792]

D r a g ă R o b e r t,

Nu-mi amintesc ca tu să mă fi întrebat vreodată despre d-l Howard și despre mama, pentru că sînt sigur că ți-aș fi răspuns deschis și fără nici un scrupul. Defunctul d-l Howard, după cîte știu, n-a fost de loc nebun. I-a plăcut să bea, atît în oraș cît și acasă, iar după ce s-a mutat la Londra, a întreținut legături cu o femeie și a dus o viață desfrînată în ce privește băutura. După aceea s-a îmbolnăvit de gută, din

pricina căreia a și murit, dar fără cel mai ușor simptom de nebunie sau epilepsie, ci din pricina digestiei slăbite și a gutei, așa cum mor atîția oameni care beau.

În ceea ce o privește pe maică-ta, povestea ei adevărată e următoarea, pe care nici n-o voi exagera, nici n-o voi îndulci de loc.

Avea un suflet distins și un fizic frumos, despre care poate-ți amintești într-o oarecare măsură.

Uneori o apucau dureri în partea stîngă, cam lîngă marginea de jos a ficatului. După aproape o oră aceste dureri erau urmate de convulsii violente, care i se potoleau uneori datorită unor doze mari de opium și cantități de vin, care-i produceau intoxicații. Alteori, o cuprindea un delir trecător, pe care unii l-ar fi putut lua drept nebunie. Delirul ținea o jumătate de oră, apoi ea își revenea la starea de sănătate de mai înainte și criza lua sfîrșit. Acestei boli unii îi spun isterie. Cred că boala aceasta s-a complicat cu epilepsia.

Boala i-a revenit de mai multe ori în ultimii patru sau șase ani, și atunci ea a început să bea alcool cu apă ca să-și potolească durerea, și am aflat (cînd era prea tîrziu) că folosise alcoolul în cantități mari. Ficatul i se mărise și începuse a slăbi treptat. Cu cîteva zile înaintea morții a avut hemoragii bucale și sîngera de cîte ori se scărpină, așa cum li se întîmplă tuturor bolnavilor de ficat.

Toate bolile care vin din băutură sînt, într-o oarecare măsură, ereditare. Și eu cred că epilepsia și nebunia se datoresc la început băuturii. Am văzut de multe ori cum se manifestă epilepsia. Cîteodată, o generație cumpătată îi vindecă pe acești nenorociți, pe care i-a produs o generație de bețivi.

Cunosc acum multe familii în care se iveau cazuri de nebunie de o singură parte, și copiii, azi oameni în vîrstă, nu prezintă nici un simptom de boală. *Dacă ar fi altfel, n-ar mai exista în regat nici o familie fără să aibă un membru cu gută epileptică sau nebun.*

Îmi aduc bine aminte cînd mama-ta a leșinat în timpul unor asemenea crize de isterie (pe care le avea adeseori, dar nu-mi spunea) cum tu, care nu aveai atunci decît doi ani sau doi ani și jumătate, ai alergat la bucătărie să chemi fata de serviciu, să o ajute.

Ți-am spus tot, așa cum îmi aduc aminte, și cred că poate acestea nu vor avea nici o consecință pentru tine și pentru

fratele tău, care duceți amîndoi o viață bine cumpănită între cele două extreme.

Mai tîrziu, am început și eu să beau la masă în loc de apă simplă, cîte două pahare de vin făcut în casă cu apă, deoarece, cu două luni în urmă constatasem că slăbesc. Dar m-am făcut sănătos, și acum încep să simt apropierea bătrîneții.

Scrisoarea ta n-o să i-o arăt lui Erasmus, poți să ai încredere în discreția mea cînd mi-o ceri.

Cartea următoare o să-mi apară în mai. Adio.

Cu dragoste, tatăl tău

E. DARWIN

NOTA A DOUA

Cum au fost învinse obiecțiunile d-rului Robert împotriva călătoriei pe *Beagle*

La începutul *Jurnalului* său de pe *Beagle*, Charles Darwin a scris o relatare asupra felului cum familia Wedgwood, și mai ales unchiul Josiah, a făcut să se schimbe balanța în favoarea lui și să primească postul de naturalist pe care i-l oferea căpitanul Fitz-Roy. „După ce rătăcisem prin nordul Țării Galilor într-o excursie geologică cu profesorul Sedgwick, m-am întors acasă luni, 29 august. Surorile mele m-au informat întii despre scrisorile primite de la profesorul Henslow și d-l Peacock, prin care mi se oferea postul de pe *Beagle*, pe care îl ocup acum. Am răspuns imediat că mă voi duce, dar în dimineața următoare, găsindu-l pe tata atît de pornit împotriva planului meu, i-am scris d-lui Peacock că sînt nevoit să-i refuz oferta. În ultima zi a lunii august, am plecat la Maer, unde situația era privită cu totul altfel. Fiecare membru din familie era de partea mea cu atîta hotărîre, încît m-am decis să mai fac încă o încercare. Seara, am însemnat pe o hîrtie toate obiecțiile tatălui meu, la care unchiul Jos a adăugat părerea și răspunsul lui. A doua zi dis-de-dimineață am trimis scrisoarea la Shrewsbury și m-am dus la vînătoare. Cam pe la ora zece, unchiul Jos a trimis pe cineva să-mi spună că avea de gînd să se ducă la Shrewsbury și se oferea să mă ia și pe mine. Cînd am ajuns

acolo, totul era aranjat și tatăl meu, cu foarte multă bunăvoință mi-a dat consimțământul.“

Urmează scrisorile trimise de la Maer la Shrewsbury, pentru a fi cercetate de dr. Robert.

(Maer) 31 august, 1831

D r a g ă t a t ă ,

Mă tem că sînt pe punctul de a vă face iarăși o neplăcere, — dar avînd în vedere situația, sper să mă iertați că îmi spun încă o dată părerea cu privire la propunerea de a pleca în călătorie. Scuza și argumentul meu e felul diferit în care toată familia Wedgwood vede problema în comparație cu felul cum o vedeți dvs. și surorile mele.

I-am încredințat unchiului Jos ceea ce cred, cu toată tăria, că ar fi o listă completă și precisă a obiectiilor dvs., și el este destul de drăguț să-și spună și el părerea asupra tuturor punctelor. Lista și răspunsurile sale vor fi anexate, dar vă rog să-mi faceți dacă se poate, o favoare care mă va bucura mult: să binevoiți a-mi trimite un răspuns hotărît: da sau nu. Dacă răspunsul va fi cel din urnă, aș fi nerecunoscător să nu mă supun fără nici o rezervă judecății dvs. mai bune [ca a mea] și indulgenței dvs. deosebite, pe care mi le-ați arătat toată viața, și vă puteți bizui pe mine că niciodată n-o să vă amintesc de acest lucru. Dar dacă răspunsul dvs. va fi da, mă voi duce de-a dreptul la Henslow, mă voi sfătui pe îndelete cu el și apoi mă voi întoarce la Shrewsbury. Primejdia nu mi se pare mare, nici mie și nici familiei Wedgwood. Cheltuiala nu poate fi exagerată și, oricum, nu cred că-mi voi pierde timpul mai mult decît dacă aș sta acasă. Dar vă rog să nu credeți că mă gîndesc atît de mult la plecarea încît aș ezita un singur *moment* să renunț dacă credeți că, după cîtva timp, veți fi tot atît de neliniștit. Trebuie să afirm din nou că nu pot să-mi închipui că această călătorie mă va face inapt mai tîrziu pentru o viață așezată. Sper că această scrisoare n-o să vă neliniștească prea mult. O trimit cu diligența mîine dimineață. Dacă vă hotărîți, vă rog să-mi trimiteți răspunsul a doua zi tot cu diligența. În cazul cînd n-o să vă găsească acasă, sper că-mi veți trimite răspunsul dvs. îndată ce veți putea.

Nu știu ce să spun despre bunătatea unchiului Jos, nu voi putea să uit niciodată cât de mult se interesează personal de mine.

Vă rog să credeți, dragă tată, în afecțiunea fiului dvs.,

CHARLES DARWIN

Iată obiecțiile pe care le făcuse dr. Robert plecării în călătorie, așa cum le comunicase Charles unchiului Jos.

1. Dezonorant pentru situația mea de viitor preot.
2. Un plan necugetat.
3. Cei de pe *Beagle* trebuie să fi oferit postul de naturalist multora înaintea mea.
4. Și dacă nimeni nu l-a primit, trebuie să fie vreo predică serioasă în ce privește vasul sau expediția.
5. Că după aceea niciodată n-o să mă mai pot hotărî să duc o viață stabilă.
6. Cazarea pe vas va fi foarte inconfortabilă.
7. Că dvs., adică dr. Darwin, veți socoti această călătorie ca o nouă schimbare de profesie pentru mine.
8. Că va fi o acțiune inutilă.

De asemenea, a fost anexată și scrisoarea lui Josiah către dr. Robert cu indicația: „Citiți-o și pe aceasta din urmă“, scrisă de mâna lui Charles.

Maer, 31 august 1831

S c u m p u l m e u d o c t o r ,

Îmi dau seama de răspunderea pe care o am prin faptul că mi te-ai adresat mie în privința ofertei care i-a plăcut atât de mult lui Charles... Charles mi-a însemnat ceea ce crede el că ar fi principalele dvs. obiecții, și că cel mai bun lucru pe care pot să-l fac, e să arăt cum le văd eu pe fiecare.

1. Eu nu cred cîtuși de puțin că situația n-ar fi onorabilă pentru un viitor cleric. Dimpotrivă, înelin să cred că oferta îl onorează. Iar studiul Istoriei Naturale, deși sînt sigur că n-o să se încadreze în profesie, e cît se poate de potrivit pentru un preot.

2. Nu prea știu cum să fac față acestei obiecții, însă Charles va avea obiective precise de care să se ocupe și va putea să capete și să-și întărească aptitudinile căpătate punându-le în practică, prin urmare cred că nu s-ar întâmpla nimic dacă ar pleca, după cum nu s-ar întâmpla dacă ar sta încă doi ani acasă.

3. Așa ceva nu mi-a venit în minte. Dar citindu-i scrisorile și recitindu-i-le cu gândul la această obiecție, nu-i găsesc nici un temei.

4. Nu-mi pot imagina că amiralitatea ar putea să trimită un vas inferior într-o misiune ca aceasta. În ce privește obiecțiunile față de expediție, ele vor fi diferite de la om la om, și cred că n-are nici o importanță pentru Charles dacă s-ar afla că alții au refuzat înaintea lui.

5. Dvs. sînteți un judecător mult mai bun al caracterului lui Charles decît aș putea să fiu eu. Dacă, comparînd felul în care-și va petrece următorii doi ani în călătorie, felului în care probabil că și-i va petrece dacă nu primește oferta, și dacă credeți că, plecînd, se va transforma într-un om schimbător și incapabil să se fixeze, — fără îndoială că obiecția dvs. are greutate. Dar oare oamenii mării nu sînt înclinați spre obiceiurile casnice și liniștite?

6. Nu pot avea nici o părere asupra acestui punct. Însă, odată ce va fi numit de amiralitate, va cere să fie cazat atît cît vasul permite.

7. Dacă aș vedea că Charles e absorbit acum de studii profesionale, cred că nici nu m-aș gîndi să-l sfătuiesc să și le întrerupă. Dar nu e cazul și socotesc că nici nu va fi. Goana lui după cunoștințe de acum e îndreptată în aceeași direcție pe care o va urma și în expediție.

8. Acțiunea va fi inutilă, poate, în ce privește profesiunea lui, dar judecîndu-l ca pe un om cu curiozitate neobișnuită, această acțiune îi va da prilejul să vadă oameni și lucruri cum puțini oameni au norocul să vadă. Vă rog să țineți seama că am avut foarte puțin timp să mă gîndesc la toate acestea și că, în definitiv, dvs. și Charles sînteți în drept să hotărîți.

Rămîn al dvs. devotat

NOTA A TREIA

**Note cu creionul, dintre 1837 și 1838.
„Iată întrebarea”**

Notele următoare sînt scrise necitit, în grabă și cu creionul pe bucățele de hîrtie, de mîna lui Charles Darwin. Una din ele e scrisă pe o scrisoare cu adresa lui de pe cînd stătea în strada Great Marlborough, nr. 36. Prin urmare, aceste note trebuie să fi fost scrise fie în anul 1837, fie în 1838. Darwin s-a căsătorit cu Emma Wedgwood la 29 ianuarie 1839 și nu se poate ști cum au scăpat de distrugerii aceste întrebări tinerești. Vor fi căzut poate în mîinile Emmei?

Lucrare terminată

Dacă *nu* mă căsătoresc să călătoresc? Europa — Da: America ???

În cazul cînd călătoresc, călătoria trebuie să fie exclusiv geologică — Statele Unite — Mexic.

Toate depind de sănătate, de putere și de măsura în care voi ajunge zoolog. Dacă nu călătoresc — să lucrez la transmiterea speciilor — microscop — cele mai simple forme de viață — geologie? — Cele mai vechi formații ?? Unele experiențe — observații fiziologice asupra animalelor inferioare.

B) Voi locui în Londra — deoarece nu se poate în altă parte — într-o casă mică lângă Regents Park — să țin cai — să

Lucrare terminată

Dacă mă căsătoresc, mijloacele îmi vor fi limitate — Mă voi simți obligat să lucrez pentru bani. Viața londoneză, nimic în afară de Societate, fără să mă pot duce la țară, fără excursii, fără un domeniu zoologic mai larg: fără colectări și fără cărți.

— Cambridge profesorat, fie geolog, fie zoolog: — accept toate condițiile de mai sus — Din punct de vedere zoologic n-aș putea să fac sistematizări atît de bune. Dar mai bine decît să hibernez la țară — și unde? Mai bine chiar decît lângă Londra într-o casă de țară — N-aș putea să iau nepăsător o casă de țară și să nu fac nimic — Aș putea trăi în Londra ca un prizonier?

fac excursii, în timpul verii să adun specimene dintr-un anumit domeniu al zoologiei : speculații de geograf : cunoștințe și lucrări generale de geologie — voi sistematiza și voi studia afinitățile.

Dacă aș fi destul de bogat, aș sta în Londra, într-o casă mare, frumoasă și aș face ca (B) — dar aș putea să lucrez în felul acesta, cu copii și sărac ? — Nu — Atunci unde locuiești la țară, lângă Londra ; mai bine ; dar pierdi în ce privește știința și sărăcia.

Atunci mai bine Cambridge, dar ca peștele pe uscat, nefiind profesor și sărăcie. Atunci profesorat la Cambridge — și să faci tot ce-ți stă în putință — să-ți faci datoria în felul acesta și să lucrezi în timpul liber — Soarta mea va fi profesor la Cambridge sau om sărac ; periferiile Londrei, o mică piață oarecare etc. — și voi lucra cât voi putea mai bine.

Îmi place mult să fac observații directe, încît n-aș putea să continui așa cum face Lyell, să corectez și să adaug informații noi la cele vechi, și nu văd ce linie poate urma un om care e legat de Londra. — La țară — experiență și observații pe animale inferioare, — mai mult spațiu

A doua hîrtie are titlul : *Iată întrebarea :*

Căsătorit

Copii — (dacă vrea Dumnezeu) — tovarășă credincioasă (prietină la bătrînețe) care se va interesa de celălalt, ființă pe care s-o iubești și cu care să te distrezi — oricum mai bine decît

Necăsătorit

Fără copii (fără a doua viață) nimeni care să aibă grijă de tine la bătrînețe. La ce folosește să lucrezi fără dragostea celor din jurul tău și a prietenilor dragi — cine sînt apro-

cu un ciine — Un cămin, și cineva care să aibă grijă de casă — Atracție pentru muzică și conversație feminină ușoară. Toate acestea sînt bune pentru sănătatea omului. Obligat să vizitezi și să primești vizita rudelor *dar grozavă pierdere de timp.*

Doamne, e insuportabil să te gîndești că o să-ți petreci toată viața ca o albină lucrătoare, muncind, muncind, și la urmă nimic. Nu, n-o să fac așa. Să-ți închipui că stai toată ziua singur într-o casă londoneză afumată. — Închipuiește-ți numai o soție frumoasă și plăcută pe o sofa într-o cameră bine încălzită, cărți și muzică poate — compară această viziune cu locuința întunecoasă din strada Great Malborough.

— Căsătorie — Căsătorie — Căsătorie — Q E D *

piați și prieteni dragi pentru un bătrîn afară de rude ?

Liber să te duci unde-ți place. — Să-ți alegi societatea, *dar nu mult din ea.* Discuții cu oameni inteligenți la cluburi.

Nu ești obligat să faci vizite rudelor și să-ți concentrezi atenția la fleacuri să ai cheltuieli și neliniștea pe care ți-o fac copiii — poate și certuri.

Pierdere de timp

Nu poți să citești seara — obezitate și lene — neliniște și răspundere mai puțini bani pentru cărți etc. dacă-s mai mulți copii obligat să le cîștigi existența — (apoi, e foarte dăunător pentru sănătatea cuiva să lucreze prea mult).

Poate că soției mele n-o să-i placă Londra, atunci sentința este exilul și degradarea cu oameni nepăsători, proști și leneși.

Pe partea cealaltă a filei de hîrtie, rezumatul :

S-a dovedit că e necesar să mă căsătoresc — Cînd ? Curînd sau tîrziu. Guvernatorul zice : curînd, pentru că altfel e rău dacă ai copii — caracterul e mai flexibil — sentimentele mai vii, și dacă nu te căsătorești curînd, pierzi o bună parte din adevărata fericire.

Însă dacă m-aș căsători mîine : ar fi multe ne cazuri și cheltuieli cu obținerea și mobilatul unei case, — cu lupta de a evita Societatea — vizitele de dimineață — stîngăcii — pierdere de timp în fiecare zi, (afară numai dacă soția nu este un înger și poate menține harnic pe cineva) — Altfel cum aș putea să-mi îndeplinesc toate ocupațiile dacă aș fi obligat să ies la plimbare în fiecare zi cu soția. — Vai mie !! Niciodată nu voi ști frantuzește, — nu voi vedea con-

* Quod erat demonstrandum (ceea ce era de demonstrat). N. trad.

tinental. — sau nu mă voi duce în America sau nu mă voi urca într-un balon, sau nu voi face o excursie de unul singur în Țara Galilor. — Un biet slav, mai rău decît un negru — Și apoi groaznica sărăcie (afară numai dacă soția ta e mai bună decît un înger și are și bani) — Nu te necăji băiatule — Bucură-te — Nu se poate duce asemenea viață singuratică. la o vîrstă înaintată, șubredă, fără prieteni. nepăsător la toate și fără copii. privind-ți obrazul care a și început a se zbîrci. N-are nici o importanță. încrede-te în soartă — privește foarte atent. — Sînt mulți selavi fericiți.

NOTA A PATRA

Notele d-nei Darwin despre religie

După moartea d-nei Darwin, s-au găsit printre hîrțile ei, două scrisori, amîndouă adresate soțului ei și adnotate de el. Prima, fără dată pe o foaie de hîrtie dintr-un carnet de modă veche, a fost scrisă curînd după căsătoria lor, așa după cum afirmă Charles Darwin în *Autobiografie*. A doua a fost scrisă înainte de 1861 sau chiar în acel an. cînd Charles și-a dat nota pe care a adăugat-o. Scrisul d-nei Darwin e ordonat și fără stersături, ca și cum ar fi o copie după o ciornă. La sfîrșitul fiecărei scrisori sînt cîteva rînduri adăugate de Charles Darwin.

SCRISOAREA ÎNTÎI

Starea mea de spirit față de tine, pe care doresc s-o păstrez, e să cred că în timp ce tu lucrezi conștiincios și sincer, năzbind și încercînd să afli adevărul, nu poți greși, dar sînt cîteva motive care mă apasă și mă împiedică să-mi pot oferi totdeauna această liniște. Îndrăznesc să spun că tu te-ai gîndit adesea la ele înainte, voi scrie totuși ceea ce am în mîntea mea, știind că omul cel mai scump mie va fi îngăduitor cu mine. Mîntea ta și timpul tău sînt pline de cele mai interesante probleme și gînduri care te absorb mult, și anume urmărirea propriilor tale descoperiri — dar ceea ce e și mai greu pentru tine, e să eviți și să înlături

gînduri de altă natură, care te întrerup și care nu au nici o legătură cu ceea ce urmărești, sau să poți da toată atenția la amîndouă laturile problemei.

Mai este și alt motiv care ar avea un efect puternic asupra unei femei, dar nu știu dacă ar avea unul tot atît de puternic asupra unui bărbat. Mă gîndesc la Erasmus, despre a cărui înțelepciune ai o părere atît de bună și o afecțiune atît de mare și, care ți-a luat-o înainte¹. — Dar e puțin probabil că ți-a făcut mai ușoară problema și că ți-a alungat frica înspăimîntătoare pe care ți-o dă la început sentimentul de îndoială, sentiment pe care eu nu-l consider ca irealizabil sau de domeniul superstiției. Mi se pare, de asemenea, că direcția pe care o urmărești te-a dus, poate, să vezi mai cu seamă greutățile unei singure laturi și că n-ai avut cînd să analizezi și să studiezi lanțul greutăților celeilalte laturi. Dar cred că nici tu nu-ți consideri părerea ca deplin formată. Obiceiul în cercetarea științifică de a nu crede nimic pînă nu e dovedit, nu poate să-ți influențeze prea mult mintea față de alte lucruri care nu pot fi dovedite în același fel și care, dacă sînt adevărate, sînt mai presus de puterea noastră de înțelegere. Aș spune că e tot atît de primejdios să renunț la revelație, care nu există de cealaltă parte, adică teama de a fi ingrat respingînd tot ce a fost făcut pentru binele tău și al întregii omeniri, teamă care ar trebui să te facă și mai atent, poate chiar fricos dacă nu ți-ai da toată silința să judeci cu sinceritate. Eu nu știu dacă asta e o argumentare din care să reiasă că o parte ar fi adevărată și cealaltă falsă, ceea ce am vrut să evit, dar nu cred că am reușit. Nu sînt de acord cu tine asupra celor ce ai spus altădată, și anume că, din fericire, nu există îndoieli asupra felului cum ar trebui să acționeze în această problemă cineva. Cred că rugăciunea e un exemplu care dovedește contrariul: într-un caz e o datoric pozitivă, dar poate că nu și în celălalt. Îndrăznese însă să spun că ai vrut să vorbești despre acțiunile care-i privesc pe alții și atunci sînt aproape de aceeași părere cu tine, dacă nu chiar de tot. La toate acestea nu doresc nici un răspuns, — și e o mare satisfacție pentru mine să ți le scriu toate acestea :

¹ Erasmus era fratele mai mare al lui Charles. Emma Darwin vrea să spună că Erasmus o luase înainte lui Charles în ce privește îndoiala și necredința. N.B.

cînd îți vorbesc, nu pot să-ți spun, exact ceea ce doresc să-ți spun, deși știu că vei avea răbdare cu soția ta dragă. Să nu crezi că aici nu e și o problemă de a mea, și că ea nu are importanță pentru mine. Orice te interesează pe tine, mă interesează și pe mine, și aș fi foarte nefericită dacă aș crede că nu sîntem unul al altuia pentru totdeauna. Mă tem că scumpul meu Nigger va crede că mi-am uitat făgăduiala de a nu-l plictisi. Dar sînt sigură că el mă iubește, și nu pot să-i spun cît mă face de fericită și cît îl iubesc și-i mulțumesc pentru toată dragostea lui, care e tot mai mult, și în fiecare zi, bucuria vieții mele.

După ce o să mor, să afli că de multe ori am sărutat această scrisoare și am plîns de-asupra ei¹.

CHARLES DARWIN

SCRISOAREA A DOUA

Nu pot să-ți spun mila adîncă pe care am simțit-o pentru toată suferința ta din aceste din urmă săptămîni, cînd ai avut atît de multe neajunsuri. Și nici recunoștința pe care am simțit-o pentru privirea afectuoasă și voioasă pe care mi-o aruncai, cînd știu că te simțeai înspăimîntător de rău.

Inima mea e de multe ori prea plină ca să vorbesc sau să observ ceva. Sînt sigură că ști cît te iubesc de mult ca să mă crezi că suferința ta mă îngrijorează aproape tot atît de adînc ca și cum ar fi a mea, găsesc că singura ușurare a inimii mele e s-o consider ca trimisă de Dumnezeu și să încerc a crede că toată suferința și boala au rostul lor, ajutîndu-ne să ne înălțăm gîndul și să privim tot înainte, cu nădejde în viitor. Cînd văd răbdarea ta, mila ta adîncă pentru alții, stăpînirea de sine și, mai presus de toate recunoștința pentru cel mai mic lucru care-l facem spre a te ajuta, nu pot să nu doresc din toată inima ca aceste senti-

¹ Ultimele două rînduri sînt scrise sub formă de versuri. Ele se termină cu inițialele C. D. Iată versurile :

When I am dead, know
that many times, I
have kissed and cried
over this. C. D. (N. trad.).

mente rare să le oferim cerului pentru fericirea ta de fiecare zi. Dar găsește că lucrul acesta e destul de greu în cazul meu personal. Adesea mă gândesc la cuvintele „Ține-l doamnă, în pace pe ce-l îndreaptă gândul spre tine“! Sentimentul și nu rațiunea te îndreaptă spre rugăciune.

Cred că sînt prezumțioasă scriindu-ți acest lucru ție. Eu simt în inima mea, calitățile și sentimentele tale minunate, și tot ce aș nădăjdui e să le înalți tot mai sus și să le îndrepti spre cineva care să le prețuiască mai mult decît orice pe lume. Voi păstra aceasta pentru mine pînă cînd mă voi simți din nou voioasă și cu inima ușoară în ce privește sănătatea ta. Dar lucrurile acestea mi-am trecut de atîtea ori prin minte în ultimul timp, încît am socotit că ar trebui să le scriu măcar în parte, ca să-mi ușurez sufletul.

Dumnezeu să te binecuvînteze.

C. D. 1861¹

Aceste scrisori sînt incluse în lucrarea *Emma Darwin*, vol. II, John Murray, 1915, p. 173—176. D-na Litchfield scrie despre mama ei :

În copilăria și în tinerețea noastră, ea nu a fost numai o credincioasă sinceră : ea a fost totdeauna o credincioasă. Lucrul e evident în notele pe care le-a lăsat că a fost amărîtă la începutul căsătoriei ei, aflînd că tata nu-i împărțea credința. Ea i-a scris două scrisori asupra acestui subiect. Darwin vorbește în *Autobiografia* lui despre „frumoasa scrisoare pe care mi-a adresat-o, la scurt timp după căsătorie, pe care o păstrez cu grijă“.

NOTA A CINCEA

Despre boala lui Charles Darwin

Neliniștea pricinuită de starea sănătății sale apare în paginile *Autobiografiei*, deși mulți consilieri medicali ai lui Charles Darwin nu au ajuns niciodată la concluzii definitive în ce privește cauza crizelor lungi de boală. Nu s-a pus niciodată nici

¹ Scrisoarea nu-i iscălită de Emma Darwin. Soțul ei s-a mulțumit să puie pe scrisoare inițialele sale și anul. N. trad.

un diagnostic de tulburare organică cauzală. După moartea sa, biografii și doctorii deopotrivă au discutat semnificația bolii care e atât de vizibilă în scrierile sale personale ca și în ale Emmei, soția sa, dar n-a rămas nici o părere oficială în ce privește cauza simptomelor bolii. Greața, amețala, insomnia și debilitatea de care suferea, urmează acum modelul familiar al bolilor altor persoane eminente din epoca victoriană, cu Instituția hidropatică Victoriană, sofa și șalul ca semne caracteristice ale holului. Cei patruzeci de ani de invaliditate ai lui Charles Darwin au fost o consecință neașteptată a vigorii sale din tinerețe, pentru că puterea și rezistența sa erau mult deasupra nivelului mijlociu, așa cum a înregistrat căpitanul Fitz-Roy în dările de seamă în legătură cu diferitele întâmplări din timpul călătoriei pe *Beagle*.

Totuși, neliniștea cu privire la sănătatea sa, l-a tulburat pe Charles Darwin chiar înainte de călătorie. Așa încît căsătoria cu o soție profund înțelegătoare n-a putut decît să-i mărească această tendință puternică. Atitudinea soției sale plină de grijă l-a ajutat să dea simptomului acea ușoară aură de glorie, atitudine care a fost continuată de cîțiva dintre copiii săi în vîrstă adultă.

Au fost scoase la iveală multe teorii ca să explice anii de suferință ai lui Darwin, începînd cu posibilitatea unei apendicite, ulcer duodenal, piorec sau urmări ale răului de mare din timpul călătoriei; dar o afirmație recentă susține cauze psihice sau nervoase.

Nu sînt calificată să discut aceste diferite puncte de vedere, însă voi da informații și rezumate foarte scurte pentru cei ce poate ar dori să continue cercetările în aceste domenii.

1. ALVAREZ, WALTER C., M. D. *Nervousness Indigestion and Pain* și Paul B. Hoeber Inc. Medical Book Department of Harper Bros., New York and London. Ed. a VII-a, 1947.

Dr. Alvarez examinează simptomele bolii lui Darwin și deduce din faptul că deoarece nici un medic nu a putut să descopere nici o cauză organică, tulburările lui erau funcționale și datorite unei particularități a sistemului nervos moștenite. El a căutat o dovadă de instabilitate psihologică printre strămoșii lui Darwin, și conchide că el a avut „o ereditate nervoasă slabă de ambele părți“.

2. BARLOW, N. *Lancet*, i, 1954, p. 414 (Vezi de asemenea 3 (a) și 4 (c) și (d).
3. GOOD, dr. RANKINE (a) *Lancet*, i, 1954, p. 106. De asemenea (b) „*The Origin of the Origin*“*).

Biology and Human Affairs, octombrie 1954.

Dr. Good m-a lăsat să citesc manuscrisul dactilografiat intitulat „Psihologia revoluționarului“ înainte de a fi apărut într-o formă mai prescurtată în *Biology and Human Affairs*.

Dr. Good era de părere că boala lui Charles Darwin „era alcătuită din simptome de isterie, de depresione, de obsesie și de neliniște, care, în cea mai mare parte coexistau...“ El găsește „dovada care arată precis“ că aceste simptome erau „expresia denaturată a atacului, urei, mîniei, simțite într-un grad inconștient de Darwin împotriva tatălui său tiranic...“ După părerea dr. Good, cei patruzeci de ani de boală au fost ca o pedeapsă pentru revolta sa.

4. HUBBLE. Dr. Douglas (a) *Lancet*, 1943, i, p. 126. (b) *Horizon* LXXX, 1946, p. 74. (c) *Lancet*, ii, 1953, p. 1351, (d) *Lancet*, i, 1954, p. 467.

În 1946 dr. Hubble scria : - „Boala lui Charles Darwin a apărut din pricina suprimării și a nerecunoașterii unei emoții dure-roase. O emoție de felul acesta e totdeauna alcătuită din frică, vinovăție sau ură... La Charles Darwin această emoție a apărut datorită relațiilor sale cu tatăl său“. În ultimele două referințe, dr. Hubble a adăugat la această temă, și referințele 4, (c) intitulate „*The Life of the Shawl*“, provocînd o discuție în revista *Lancet* sub același titlu.

5. KEMPF, E. J. *Psychopathology*, London, 1921, p. 208.

Dr. Kempf se folosește de istoria medicală a lui Charles Darwin pentru a arăta că dorințele puternice afective apărute din cauza rezistenței la constringerea părintească produc acea stare de neliniște; aceasta dovedește, după părerea sa „mecanismul luptei interioare prelungite pentru a exalta nevoile afective“. Dr. Kempf accentuează asupra pierderii mamei lui Charles, care a murit cînd copilul avea opt ani. Kempf de asemenea stăruie asupra atitudinii autoritare a d-rului Robert Darwin față

* Originea Originii

de familia sa, notînd în același timp perspicacitatea sa neobișnuită în relațiile cu bolnavii. Kempf spune : — el practica principiul actual psihoanalitic de a induce un catharsis afectiv și vindecarea pacienților săi ca o metodă de a trata tristețea pricinuită de suprimarea neliniștei afective¹).

Se pare că ultimul cuvînt nu a fost încă spus în ce privește boala lui Charles Darwin. Un lucru este limpede ; el și-a dat seama cu profundă perspicacitate care a fost avantajul și dezavantajul său personal cînd a scris, la sfîrșitul *Autobiografiei* : — „Chiar boala, deși mi-a anihilat mulți ani din viață, m-a ferit de distracțiile societății și de petreceri“.

¹ Toți acești termeni și explicațiile date de Kempf, fac parte din vocabularul și psihoanaliza freudistă — curent reacționar, resens de medicina materialistă bazată pe concepția lui Pavlov. N. trad.

S U M A R

	<u>Pag.</u>
<i>Prefață tehnică</i>	7
<i>Introducere</i> (S. L. Sobol)	11
<i>Prefața</i> (Nora Barlow)	17
<i>Introducere</i> (Nora Barlow)	21
AMINTIRI DESPRE DEZVOLTAREA GÎNDIRII ȘI CARACTERULUI MEU — AUTOBIOGRAFIA	25
Amintiri despre dezvoltarea gîndirii și caracterului meu (Autobiografia)	27
Cambridge, 1828—1831	67
Călătoria pe „Beagle“ : de la 27 decembrie 1831 pînă la 2 octombrie 1836	81
De la întoarcerea mea în Anglia, 2 octombrie 1836, pînă la căsătoria mea, 29 ianuarie 1839	92
Credința religioasă	95
De la căsătoria mea, 29 ianuarie 1839, și șederea în Upper Gower Street, pînă la plecarea noastră din Londra și stabilirea la Down, la 14 septembrie 1842	103
Șederea la Down, de la 14 septembrie 1842 pînă în prezent, 1876	124
Diferitele mele publicații	129
A P E N D I C E	165
Partea întâi, Despre Charles Darwin și bunicul său, dr. Erasmus Darwin	167
Citate	174
Partea a doua, Polemica Darwin-Butler	181
Broșură scrisă de Henry Festing Jones : Charles Darwin și Samuel Butler. Un pas spre reconciliere	187
NOTE	233

Redactor responsabil: ECATERINA STOENESCU
Tehnoredactor: ELENA NEGRU

*Dat la cules 16.04.1962. Bun de tipar 07.08.1962. Apărut 1962.
Tiraj 5.900 ex. legale. Hârtie velină de 80 g/m² 16/610×860.
Coli editoriale 15.41. Coli de tipar 15,75. Planşe tipo 1. A 0839/1962.
C. Z. pentru bibliotecile mari 575 (Darwin, Ch.), C. Z. pentru
bibliotecile mici 92 (Darwin, Ch.)*

Întreprinderea poligrafică nr. 2, str. Brezoianu 23--25. Bucureşti.
R.P.R. Comanda nr. 1809

1871.55